R3486

Filmed 90-0135/1

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

891.7908
C479

NOTICE: **Return or renew all Library Materials! The *Minimum* Fee for each Lost Book is $50.00.**

The person charging this material is responsible for its return to the library from which it was withdrawn on or before the **Latest Date** stamped below.

Theft, mutilation, and underlining of books are reasons for disciplinary action and may result in dismissal from the University.
To renew call Telephone Center, 333-8400

UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY AT URBANA-CHAMPAIGN

OCT 05 1990

MAY 23 1991

AUG 30 1991

L161—O-1096

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
University of Illinois Urbana-Champaign Alternates

https://archive.org/details/chytankaruskadli00unse

ЧИТАНКА

РУСКА

ДЛЯ ПЕРШОЇ КЛЯСИ

ШКІЛ СЕРЕДНИХ.

Turyn Iwan

Ціна оправленого примірника 1 зр. або 2 корони.

Головний склад в книгарні
Г. СВІДЗІНСЬКОГО
в Львові.

У ЛЬВОВІ 1905.

Накладом фонду краєвого.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

891.7908
C479

ПЕРЕГЛЯД.

Поезиї в сїм списї зазначено друком розстрїленим.

		стор.
*1.	Молитва перед наукою	1
2.	Без Бога нї до порога	1
3.	Орлиця	2
4.	Мати та дитина	5
5.	Із записок школяра. I. Мій перший день в школї	5
	II. Наш пан учитель	6
6.	Хто найчеснїйший	7
7.	Жовняр, Данила Млаки	8
8.	Село в рїзній порї року	9
9.	Село, Т. Шевченка	11
10.	Церква	11
11.	Любов рідні	12
*12.	Мій край — мій рай	13
13.	Рідний край	14
14.	Господар Вересай	15
*15.	Два приятелї	15
16.	Вірний пес	16
17.	Як дуб зробив ся царем	17
18.	Завіт	19
19.	Скрипаль та вовки	19
20.	Дїд і внуча, Т. Шевченка	22
21.	Школа	23
22.	Учи ся	23
23.	Дитинний вік Тараса Шевченка	24
24.	Менї тринайцятий минав, Т. Шевченка	26
25.	Сьвята Ольга, княгиня руска	26
26.	Під хрестом	27

*) Зьвіздкою зазначені стихи надають ся на деклямацию.

стор.

27. Га́лицке Поді́ле 28
*28. Ве́чір 29
29. Князь Володимир і Хрещене Руси 30
30. До Бо́га 31
31. Дикар 32
*33. По́ворот ба́тька 34
34. Перека́з про засно́ване це́ркви Пече́рської Ла́ври . 36
35. Шевче́нко на нау́ції 37
*36. Рі́дна мо́ва, Ізнд. Воробке́вича 39
37. Елї — Рем 40
38. Давни́й Висо́кий за́мок у Льво́ві 42
39. По́хід на війну́. (Пісня на́родна) 43
40. Ва́вель 43
41. Кінь, М. Костома́рова 46
42. Благоро́дність князя́ Дани́ла 47
*43. До стовпів зелїзних, що підпира́ють не́бо
Ів. Франка 48
44. Сьвяти́й Во́йтіх 50
45. Нау́ка Христо́ва, О. Конийського 52
46. Де́що про зе́млю 53
47. Лиси́чка-сестри́чка і вовк па́не-брат 55
48. Лис та їж 58
49. Засно́ване Язлівця 59
50. Тоска́ сестри́ по бра́тї. (Украïньска ду́ма) . 60
51. Вовки́ 61
*52. Вовк та вівчарі́, Л. Гли́бова 63
53. Тра́фила коса́ на ка́мінь 63
54. Хома́ (Ба́йка) 66
55. Че́рез нау́ку і пра́цю до по́чести 67
56. Відо́рт, Т. Паду́ри 70
57. Куна́ 70
*58. Пра́ведний Максим, Т. Шевче́нка . . . 72
59. Дотепний боярин 74
60. Ма́рия Тере́са 75
61. На́родні приповідки́ 77
62. Малий пи́сар фльорентийский 78
63. Ду́мка. (З уст на́родних) 84
64. Бу́рий медвідь 84

стор

65. Медве́жий суд, Л. Гл'і́бова 86
66. Одїж 86
67. Пі́вночний ледови́й океа́н 88
68. Зима́, О. Кони́ського 89
69. Лист 90
70. Мо́нахи на горі́ сьвято́го Бе́рнарда 91
*71. Моли́тва до св. Отця́ Никола́я . . . 93
72. Лявіни 93
73. Со́сонка (Різдвя́на ка́зка) 94
74. Коляда́ 96
75. Во́вче Ли́хо 97
76. В свої́й ха́тї 103
77. Нови́й рік 105
78. Щедрі́вка ново́рі́чна (З уст на́родних) . . 107
79. Ляпо́нцї 108
80. Ки́ївскі сиду́хи і Шевче́нко 109
81. Дво́є голуба́т 111
82. Пси у Ескимо́сів 111
83. Карпа́ти 113
*84. То на́ші лю́бі висо́кі Карпа́ти, Із. Воробке́вича 115
85. Два брати́ 116
86. Лев Дїдуга́н, Л. Гл'і́бова 118
87. Сьвяти́й Йосафа́т 119
88. Псало́м Дави́да XII. 122
89. Шмато́к хл'і́ба, В. Ча́йченка 123
90. Де́що про здоро́вле 123
*91. Со́нцѐ та зьвіря́та, Ом. Огоно́вского . . . 125
92. Фе́рдинанд Благи́й і селяни́н 126
93. По́хорон бі́дного 127
94. Ріши́чний хара́ктер 128
*95. Гріб в чужині́. (Пі́сня на́родна) 131
96. Шевче́нкове сьвя́то між дїтьми́ 131
*97. Шевче́нкова моги́ла, В. Ча́йченка . . . 134
98. Як коро́ль Ян III. пошанува́в во́лю ма́тери . . 135
99. Приповідки́ про ба́тька і ма́тїр . . . 135
100. Керти́ця 136
101. Як мурува́ли ла́врівску дзвини́цю в Ки́єві . . . 138
102. Моли́тва до Ма́тери Бо́жої, Т. Шевче́нка . 140

стор.
103. Днїстéр 140
*104. До Днїстрá 143
105. Корабéль 144
106. Загадки́ 145
107. Гýцул-кермáнич 145
108. Верхóвинець, Николáя Устиянóвича . . . 148
109. На горí Оли́вній 149
110. Вели́кдень 150
*111. Христóс воскрéс, Л. Глї́бова 151
112. Великóдний сон дити́ни. . . 152
113. Юда христопродáвець. (Кáзка) . . . 154
114. Кропи́ва 156
115. Пчолá, гóрличка і стрілéць 159
116. Корепети́тор, ... 159
117. Дотéпні вíдповіди, ... 161
118. Честь рільни́цтву 162
119. Пíсня хлїборóба, Павлá Дýмки 163
120 Стрíча з óленем 165
*121. Лю́ба дни́на 168
122. Стари́й бýзьок калї́ка 169
123. Пáпа Лев XIII. 171
124. Псалóм Дави́да XV. П. Кулїшá 175
125. Надї́я, Олéни Пчíлки 175
126. Яки́й був спóсіб житя́ на стародáвній Рýси . . 176
127. Нáродні послóвицї 177
128. Залóженє монастиря́ краснопущáньского . . . 178
*129. Гей воли́!, Ст. Рудáньского 179
130. Хáта пóльского вевхóвинця 180
131. Лев та миш, Л. Глї́бова 181
132. Зелéні або Трóїцкі сьвя́та 182
133. Схід сóнця, Т. Шевчéнка 184
*134. Веснíвка, М. Шашкéвича 184
135. Чим і на чім лю́ди письмéнні давнї́йше писáли . 185
136. Цїсáрска грóбниця в Вíднї 186
137. Псалóм Дави́да CXXXII. 187
138. Кýпало і Субíтка 188
139. Лї́то 189
*140. Трут, Філярéтова 190

стор.

141. Жите́ в полонина́х 190
142. Пі́сня верхови́ньска (З уст на́родних) . . 192
143. Саранча́ 192
144. Пі́сня косарі́в, Ів. Гушале́вича 194
145. Пі́снї обжинко́ві (З уст на́родних) . . . 194
146. Мореплáвцї 195
147. Слїпи́й і кулáвий, ... 197
148. Підгаля́ни 198
*149. Мете́лик 200
150. Маля́р Кузьма́ 201
151. Землетря́сенє в Лїсбо́нї 202
152. Рі́дне гнїздо́, Уля́ни Кравче́нко 205
*153. Рай (Леґе́нда) 206
154. Би́тва під Кусто́ццою і Лі́ссою 209
155. Пе́ред борбо́ю, А. Могильни́цкого 211
156. Де́що про со́нце 212
*157. Ко́ник-Стрибуне́ць 214
158. Нїми́й син. (З уст на́рода) 215
*159. Вто́плена дити́на. (Ки́ївска леґе́нда) . . . 219
160. Старе́нька Шовко́виця 220
161. Ве́чір на Украї́нї 226
162. Зїльни́к 226
163. Квíти, Л. Гли́бова 229
164. Верба́ на роздо́лї 231
*165. Про стари́й мій домо́к 233
166. Уриш. (Оповіданє з на́шої бува́льщини) . . . 234
*167. Лїрни́к 237
168. У га́ю, ... 238
169. Сестра́ 239
170. Во́га вдова́. (Леґе́нда) 243
171. Закла́дини На́родного До́му 244
*172. Мир вам, бра́тя, Ів. Гушале́вича 246
173. На́льми 247
174. Ми́сли, Т. Шевче́нка 250
175. Білю́х-Капу́стяник 251
176. Бу́зьок. Леґе́нда 254
177. Тата́ри під Льво́вом 255
178. Черне́ць з Ки́єва 258

стор.
179. Юркó Шкрибля́к і гуцу́льске різьба́рство . . . 259
180. Як Вовчи́ця лови́ла ри́би 261
181. Хто щасли́вий (Ка́зочка) 263
182. Риба́лка та мо́ре 266
183. З по́дорожий школяра́ 267
184. Пта́шина ра́да 271
185. Оха́рність 272
186. Недорі́ки та кали́ки (Ча́йченка) . . . 277
187. Гости́на Ці́саря у Льво́ві пі́дчас виста́ви краєвої 1894. р. 278
188. Приві́т Ці́сареви Франц-Йо́сифови І. 282

ЗМІСТ

після ро́дів про́зи і пое́зиї.

А. ПРОЗА.

І. Повісткй.

1. Без Бо́га ні до поро́га (уст. 2).
2. Орли́ця (3).
3. Із за́писок школяра́ (5).
4. Хто найчесні́йший (6).
5. Любо́в рідні́ (11).
6. Ві́рний пес (16).
7. Як дуб зроби́в ся царе́м (17).
8. Скрипа́ль та вовки́ (19).
9. Дика́р (31).
10. Елї — Рем (37).
11. Лиси́чка-сестри́чка і вовк па́не-брат (47).
12. Тра́фила коса́ на ка́мінь (53).
13. Мали́й пи́сар фльорентийский (62).
14. Со́сонка (73).
15. Во́вче Ли́хо (75).
16. Два брати́ (85).
17. Рішу́чий хара́ктер (94).
18. Шевче́нкове сьвя́то між дїтьми́ (96).
19. Велико́дний сон дити́ни (112).
20. Корепети́тор (116).
21. Стари́й бу́зьок калїка (122).
22. Маля́р Кузьма́ (150).
23. Нїми́й син (158)
24. Старе́нька шовко́виця або Давни́й прия́тель кра́сше но́вих двох (160).
25. Верба́ на роздо́лї (164).
26. Сестра́ (169).
27. Хто щасли́вий (181).

ІІ. Оповіданя і образкй істори́чні.

1. Сьвята́ Ольга, княги́ня ру́ска (25).
2. Киязь Володими́р і Хреще́не Ру́си (29).
3. Пере́кази про заснова́не це́ркви Пече́рскої Ла́ври (34).
4. Благоро́дність князя́ Дани́ла (42).
5. Сьвяти́й Во́йтїх (44).
6. Заснова́не Язлівця (49).
7. Дотепний боярин (59).
8. Ма́рия Тере́са (60).

9. Сьвятий Йосафат (87).
10. Фердинанд Благий і селяни (92).
11. Як король Ян III. пошанував волю матери (98).
12. Як мурували Лаврівску дзвіницю в Києві (101).
13. На горі Оливній (109).
14. Стріча з оленем (120).
15. Папа Лев XIII. (123).
16. Який був спосіб життя на стародавній Руси (126).
17. Заложенє монастиря Краснопущаньского (128).
18. Землетрясенє в Лїсбоні (151).
19. Битва під Кустоццою і Лїссою (154).
20. Уриш (156).
21. Заклади Народного Дому (171).
22. Татари під Львовом 1675. р. (177).

III. Описи і образи.

а) географічні.

1. Церква (10).
2. Рідний край (13).
3. Галицке Поділє (27).
4. Давний Високий замок у Львові (38).
5. Вавель (40).
6. Дещо про землю (46).
7. Північний ледовий океан (67).
8. Монахи на горі сьвятого Бернарда (70).
9. Лявіни (72).
10. Ляпонці (79).
11. Пси у Ескімосів (82).
12. Карпати (83).
13. Днїстер (103).
14. Корабель (105).
15. Цїсарска гробниця в Відні (136).
16 Дещо про сонце (156).
17. З подорожий школяра (183).

б) природописні.

1. Вовки (51).
2. Куна (57).
3. Бурий медвідь (64).
4. Кертиця (100).
5. Кропива (114).
6. Саранча (143).
7. Зїльник (162).
8. Пальми (173).
9. Білюх-капустяник (175).

в) етнографічні.

1. Село в різній порі року (8).
2. Господар Вересай (14).
3. Новий рік (77).
4. Гуцул-керманич (107).
5. Великдень (110).
6. Хата польского верховинця (130).
7. Зелені або трійцкі сьвята (132).

8. Ку́пало і Суб'і́тка (138).
9. Жите́ в полони́нах (141).
10. Мореплáвці (146).
11. Підгаля́ни (148).
12. Юрко́ Шкрибля́к і гуцу́льське різьба́рство (179).

IV. Образки́ з жита́ і обича́їв.

1. Дити́нний вік Тараса́ Шевче́нка (23).
2. Шевче́нко на нау́ці (35).
3. Че́рез нау́ку і пра́цю до по́чести (55).
4. Ки́ївскі сиду́хи і Шевче́нко (80).
5. Гости́на Ці́саря у Льво́ві підчас виста́ви краєво́ї 1894. р. (187).

V. Ро́звідки.

1. Шко́ла (21).
2. Одїж (66).
3. Лист (69).
4. Де́що про здоро́вле (90).
5. Честь рільни́цтву (118).
6. Чим і на чім лю́ди письме́нні давні́йше писа́ли (135).
7. Оха́рність (185).

Б. ПОЕЗИЯ.

I. Байки́.

1. Лис та їж (48)
2. Вовк та вівчарі́ (52).
3. Хома́ (54).
4. Медве́жий суд (65).
5. Дво́є голубя́т (81).
6. Лев Дїдуга́н (86).
7. Со́нце та звірята́ (91).
8. Пчола́, го́рличка і стрільце́ць (115).
9. Лев та миш (131).
10. Трут (140)
11. Слїпи́й і кулявий (147).
12. Мете́лик (149).
13. Ко́ник-стрибуне́ць (157).
14. Квіти (163).
15. Як Вовчи́ця лови́ла ри́би (180)
16. Пта́шина ра́да (184).

II. Сьпіви істори́чні, повістки́ і анекдо́ти.

1. Жо́вняр (7).
2. Два приятелї (15).
3. По́ворот ба́тька (33).
4. Кінь (41).
5. Пра́ведний Максим (58).
6. Дотепні відповіди (117).
7 Черне́ць з Ки́єва (178).

III. Лєґєнди.

1. Юда Христопрода́вець (113).
2. Рай (153).
3. Вто́плена дити́на (159).
4. Бо́га вдова́ (170).
5. Бу́зьок (176).

IV. Описи і образкй.

1. Ма́ти та дити́на (4).
2. Село́ (9).
3. Дїд і внуча́ (20).
4. Менї́ трина́йцятий мина́в (24).
5. Під хресто́м (26).
6. До стовпів зелїзних, що підпира́ють не́бо (43).
7. Зима́ (68).
8. В своїй хатї (76).
9. То на́ші лю́бі висо́кі Карпа́ти (84).
10. Шмато́к хлїба (89).
11. По́хорон бі́дного (93).
12. Шевче́нкова моги́ла (97).
13. Христо́с воскре́с (111).
14. Лю́ба дни́на (121).
15. Схід со́нця (133).
16. Лїто (139).
17. Пе́ред борбо́ю (155).
18. Ве́чір на Украї́нї (161).
19. Про стари́й мій домо́к (165).
20. Лїрни́к (167).
21. У га́ю (168).

V. Пісні.

а) Пісні набо́жні і молитви́.

1. Моли́тва пе́ред нау́кою (1).
2. До Бо́га (30).
3. Моли́тва до св. Отця́ Никола́я (71).
4. Коля́да́ (74).
5. Щедрі́вка новорі́чна (78).
6. Псало́м Дави́да XII. (88).
7. Моли́тва до Ма́тери Бо́жої (102).
8. Псало́м Дави́да XV. (124).
9. Псало́м Дави́да CXXXII. (137).

б) Пісні сьві́тські.

1. Мій край — мій рай (12).
2. По́хід на війну́ (39).
3. Тоска́ сестри́ по бра́тї (50).
4. Відо́рт (56).
5. Ду́мка (63).
6. Гріб в чужині́ (96).
7. До Днїстра́ (104).
8. Верхо́винець (108).
9. Пісня хлїборо́ба (119).
10. Гей воли́! (129).
11. Весні́вка (134).
12. Пісня верховинська (142).
13. Пісня косарів (144).
14. Пісні обжинко́ві (145).
15. Мир вам, бра́тя (172).
16. Привіт Ці́сареви Франц-Йо́сифови I. (188).

VI. Поéзия дидактúчна.

Мúсли і наýки.

1. Завíт (18).
2. Учú ся (22).
3. Вéчір (28).
4. Рíдна мóва (36).
5. Наýка Христóва (45).
6. Нáродні прúповідки (61).
7. Прúповідки про бáтька і мáтїр (99).
8. Загадкú (106).
9. Надíя (125).
10. Нáродні послóвиці (127).
11. Рíдне гнíздо́ (152).
12. Мúсли (174).
13. Рибáлка та мóре (182).
14. Недорíки та калíки (186).

І. Моли́тва пе́ред нау́кою.

Бо́же могу́чий, з Твоє́ї пала́ти
Глянь ми́лостивим о́ком на нас,
Отче, з Тобо́ю дозво́ль зача́ти
Ми́рно, щасли́во нау́ки час.

Ру́ку над на́ми простри́ сьвяту́ю,
Бо́же, веди́ нас із темноти́;
Сьві́тла Твоє́го спусти́ нам стру́ю,
Ро́зум і се́рце в нас просьвіти́.

А Твої́ слу́ги золотокри́лі
Від зла путь на́шу най хороня́ть,
Щоб лю́дям в ко́ристь, а Тобі ми́лі
Ста́ли ми, Бо́же! — Ти оде́н сьвят!

2 Без Бо́га ні до поро́га.

Сиди́ть собі́ чоловік, тай цю́кає щось соки́рою. А Бог тоді́ ще по землі́ ходи́в стра́нником. От підхо́дить Він до чоловіка тай ка́же:

— Здоро́в, чоловіче!

— Здоро́в!

— Бо́же поможи́!

— Спаси́біг!

— А що се ти, чоловіче, ро́биш?

— Чове́н, ка́же чоловік.

— Як Бог дасть, так і бу́де чове́н, ка́же стра́нник.

— Тут і без Бо́га ви́дко, що бу́де чове́н, ка́же чоловік, тай цю́кає собі́ да́льше. Цю́кає — тай цю́кає, аж ди́вить ся, а воно́ чове́н не вихо́дить.

— Так зро́блюж я собі кори́то, сказа́в чоловік: коли́ тут знов іде́ стра́нник.

— Здоро́в, чоловіче!

— Здоро́в!

— Бо́же поможи́!

— Спаси́біг!

— А що се ти, чоловіче, ро́биш?

— Кори́то!

— Як Бог дасть, так бу́де кори́то.

Розсе́рдив ся чоловік. тай ка́же: Тут і без Бо́га ви́дко, що бу́де кори́то, тай цю́кає да́льше. Цюк тай цюк, коли́ роздиви́в ся, аж вже й кори́то не вихо́дить.

— Зро́блюж я собі корячо́к, наду́мав чоловік. тай поча́в знов цю́кати. Коли́ тут де не взяв ся стра́нник:

— Здоро́в, чоловіче!

— Здоро́в!

— Бо́же поможи́!

— Спаси́біг!

— А що се ти ро́биш?

— Корячо́к!

— Як Бог дасть, так і бу́де корячо́к. Ще ду́жче розсе́рдив ся чоловік, тай ка́же:

— Тут вже й без Бо́га ви́дко, що бу́де корячо́к, тай поча́в да́льше цю́кати.

Та доробив ся, що вже й корячо́к не вихо́дить. Поча́в роби́ти ло́жку, й ло́жка не вихо́дить. Та тоді́ вже, як нїчо́го більш роби́ти, так заструга́в шпи́чку.

Так ось як за́мість човна́ чоловік зроби́в шпи́чку.

3. Орли́ця.

Дале́ко, дале́ко, там де го́ри синїю́ть на небе́сному тлї, а їх верхівля́, гребе́нї та шпи́лї ся́ють і пала́ють, мінячи́сь химе́рними фіялко́вими тїнями, зви́ла гнїздо́ на ди́кій стрімкій ске́лї могу́тна орли́ця.

Коли́ орли́ця вилїта́ла сьвітом з гнїзда́, пи́льно шука́ючи де по́близу якої здо́бичі, тоді́ она́ підлїта́ла в гору́ так висо́ко, що жа́ден чоловік не міг єї зоба́чити; она́ ба́чила звідси ко́жду билинку, що колиса́лась в низу́ на землї. Не одно́ весе́ле козиня́, що гра́лось скачучи́ над прова́ли-

нами, здійма́лось нара́з, пі́рване є́ї кі́гтями, ху́тко в ку́пі з орли́цею у і́нші висо́кости або́ за́йчикови, що́ чепу́рив ся з ра́на, сидячи́й на за́дніх лапка́х та протира́в о́чка умива́ючись пі́сля сну, знече́вя відкрива́в ся широ́кий кругозі́р і він ба́чив верхи́ церко́в, — не́сений орли́цею.

Ча́сто стара́ орли́ця бі́лась із свої́ми брата́ми. Горі́ла боротьба́ в повітрю і пі́рє лети́ло на зе́млю, все бі́льше і бі́льше закрива́влене, аж по́ки оди́н па́дав на зе́млю заби́тий.

Яко́сь орли́ця перелі́та́вши бі́льше ні́ж сто миль над широ́кими про́сторонями, верну́лась ра́нком з вели́ких ло́вів, — она́ принесла́ мале́сенького о́леня.

Прилети́вши до гні́зда́, она́ жахли́во замаха́ла кри́лами і закрича́ла ди́ко, проникли́во і сей крик залуна́в дале́ко у розске́линах гір.

Є́ї гні́здо́ було́ ограбо́ване, розруйно́ване і є́ї ді́ти́й не було́. А ді́ти вже були́ досить ду́жі, они́ лі́та́ли ко́ждого дня потро́хи, щоб їх кри́ла мі́цні́йшали і они́ випрубо́вували си́лу своїх кі́гтів та дзю́бів все на бі́льшій та бі́льшій здо́бичі.

Орли́ця замаха́ла кри́лами і лети́ла все ви́ще та ви́ще, аж по́ки в ске́лях переста́в луна́ти є́ї крик. Она́ кружля́ла шука́ючи орлиня́т. Ра́птом є́ї проникли́вий крик роздав ся над голово́ю у двох мисли́вих, що́ ви́йшли з лі́су і сходи́ли сте́жкою в низ.

Оди́н мисли́вець ні́с на спи́ні у ко́шику зло́влене орлиня́.

І уве́сь час, по́ки они́ йшли, просту́ючи доли́ною до села́, що було́ дале́ко від ске́лі, орли́ця пи́льно наглядаючи, кружля́ла над ни́ми.

Крізь щілини́ у хма́рах, є́ї проникли́ві о́чи зауважа́ли, як з одно́ї ха́ти вели́кі і ді́ти повиходи́ли зустріча́ти ло́вців і ки́нулись до ко́шика.

Цілий день ширя́ла орли́ця у висо́кости.

Як сме́ркло, она́ злети́ла ни́зче, аж до ха́тнього ко́мина, і в вечі́рній тьмі сельскі́ лю́ди чу́ли є́ї при́кре квили́нє над само́ю стріхою.

А ра́но, як со́нце поча́ло кида́ти на зе́млю золоти́сте промі́нє, орли́ця знов зняла́сь у гору́ за хма́ри, уве́сь час пильну́ючи своїм о́стрим по́глядом селя́ньский двір.

Она́ ба́чила, як вели́кі госпо́дареві сини́ струга́ли соки́рою кілочки́, а ді́ти стоя́ли навкруги́ й дивили́сь.

Трóхи пізнíйше онú вúнесли на двір клíтку; крізь рíдкі крáти мóжна булó лéгко роздивúтись, як орля́ махáло крúлами, стýкало дзю́бом, розпачлúво сúлкуючись вúзволитись.

Клíтку покúнули на дворí, і нíхто́ до нéї не підходúв; онá стоя́ла там, а сóнце йшло все в горý та в горý на зýстріч до пекýчого полýдня.

Орлúця ширя́ла в горí над хмáрами і бáчила кóждий рух свóго орля́ти: онá бáчила, як онó просóвувало свій загнýтий дзю́б крізь клíтку; і онó хрúпло кричáло, хапáючись за крáти.

Настáв пívдень; нíхто́ не зявля́в ся бíля клíтки.

А орлúця все лíтáла, схóвана у хмáрах. Онá зрозумíла, що ся тúша, там у дворí, булá непéвна — і орлúця чекáла.

Тíни від хат, дерéв і плотíв робúлись все дóвші та дóвші.

А клíтка все стоя́ла на порóжному дворí, — увéсь дóвгий гаря́чий день, спокушáючи і дражня́чи, тимчасóм як госпóдареві синú чекáли на орлúцю з стрільбáми в рукáх.

Орля́ не перестаю́чи стýкало дзю́бом об клíтку і вистромлювало то гóлову, то одно́ крило́ то дрýге, завдаю́чи тим собí тяжкóго бóлю.

Але як звечеріло, дíти повибігáли на двір і почáли бíгати то сюдú, то тудú між клíткою і хáтою; потím онú завелú весéлу забáву.

Старші теж повиходúли одúн по дрýгому; вúйшла теж на вільне́ повíтря молода́ невíстка з маленькою дитúною на рукáх; онá поклáла дитя́ на полотнó, що білúлось на сóнцї, а самá почáла прáти хýсти бíля колодя́зя.

Знечéвя якóсь тéмна тíнь промайнýла в повíтрю, хýтко як блúскавка. Сéред тúші зашумíли дýжі крúла.

Жíнка хýтко обернýлась до полотнá: — до дитúни злетíла величéзна орлúця.

Жíнка підвелáсь, холодíючи від жáху.

Хúжа птáха тримáла в пáзурах дитúну. Скаменíла мáти слíдувала пóглядом за орлúцею дóвгу хвилúну, а орлúця летíла все в горý, і дитúна зникла у сúньому вечíрньому повíтрю.

Дúкий, божевíльний жах натхнýв мáтері дýмку:

Онá кúнулась до клíтки, схопúла обомá рукáми орля́ і з плачéм та з жáлібним крúком піднéсла єгó в горý, не

зважа́ючи на те, що орля́ дра́пало й крива́вило їй обли́чє й го́лову.

Орли́ця хвили́ну трима́лась ти́хо в повітрю, а жінка пала́ючими очи́ма пильнува́ла, як она́ маха́ла кри́лами, щоб утри́матись в повітрю, а сповита дити́на ви́сіла у не́ї в па́зурах як робачо́к.

Аж ось жінка зоба́чила, що орли́ця почина́є спуска́тись.

З о́страхом, не ди́шучи, дивилась жінка, як ди́ка орли́ця пома́лу наближа́лась до полотна́.

Жінка пусти́ла орля́ і без па́мяти ки́нулась до дити́ни.

Ма́ти зрозуміла ма́тір.

4. Ма́ти та дити́на.

Бли́має кага́нчик; посе́ред кімна́ти
Пи́льно припада́є до колиски ма́ти,
А зна́двору рветь ся ди́кий за́від бу́рі,
Сто́гнуть за вико́нцем дере́вця похму́рі.
З колиски мату́ся очи́й не зрива́ла;
Коли́шучи жу́рно, пісеньку сьпіва́ла:
— „Переста́ньте, вітри́! Не шуміть, яли́ни;
Не лякайте на́гло со́нної дити́ни;
Не звору́шуй, гро́зо, ми́лого поко́ю;
Розійди́сь, него́до, хма́рою швидко́ю!
Спи, моє́ зо́лото! Лю́бо скрізь та ти́хо!
Боро́ню я сон твій — не підсту́пить ли́хо.“ —

5. Із за́писок школяра́

I. Мій пе́рший день в шко́лї.

Понеді́лок, 3. ве́ресня.

Мину́ло мов сон шість не́дїль вільно́го часу́! По у́лицях міста всю́ди роїлось від дїтви́; до книга́рень, та скла́дів з папе́ром го́дї було́ діста́тись, а при дверо́х шко́ли му́сїв сто́рож доглядати поря́дку, так бага́то люди́й тисну́лось. В таку́ пору́ завела́ мене́ ма́ма у шко́лу; не ду́же ра́до я туди́ ішо́в, зга́дуючи во́лю та роди́нне село́. Ми не́дви прибра́лись до шко́ли. Пани́, міща́ни, мужики́, ребітники трима́ли за одну́ ру́ку ді́ти, а в другій карткй вписові. Мені ста́ло весели́йше, коли́ я розгля́нув ся по сі́нях та кля́сах,

бо за́раз і нагада́в собі́ мої́х до́брих учи́телів та това́ришів шкільни́х, з котри́ми перебу́в вже чоти́ри ро́ки.

О годи́ні 10-ій ми зібра́ли ся всі́ в кля́сі; з мої́х торі́чних това́ришів було́ все́го 15, між ни́ми і Дани́лко, котри́й діставáв все пе́ршу нагоро́ду. Кля́са ви́далась мені́ нудно́ю і тісно́ю, ско́ро я нагада́в собі́ го́ри і лі́си́, де перебу́в лі́то. Ми діста́ли ново́го учи́теля; жаль мені́ ста́ло давно́го; він був таки́й до́брий, жартува́в та сьмія́в ся нера́з з на́ми. Нови́й учи́тель видава́в ся мені́ тро́ха сува́рим; він дива́в ся на ко́ждого до́вго, мов би хоті́в прошибну́ти ду́шу на́шу і все з не́ї ви́читати. То пе́рший день, погада́в я собі́, — ще де́сять мі́сяців! Кі́лько то пра́ці, тру́дів, пе́редо мно́ю! Мені́ нара́з ду́же забагло́сь поба́чити ма́му; она́ чека́ла на ме́не ко́ло бра́ми. — Задзвони́ли. — В мить я опини́в ся ко́ло ма́ми, хвати́в єї́ ру́ку і ці́лува́в до́вго, мов би не ба́чив єї́ вже давно́.

II. Наш пан учи́тель.

Вівто́рок, 4. ве́ресня.

Дру́гого дня сидів наш пан учи́тель в кля́сі, коли́ ми школярі́ ще сходи́ли ся. Ми спіши́ли ся, щоб єго́ повита́ти. По моли́тві розпоча́ла ся нау́ка; учи́тель встав і зайшо́в поміж лавки́; оди́н з школярі́в дока́зував тепе́р по́за єго́ плечи́ма; учи́тель оберну́в ся і спостері́г се; школя́р зблі́д зі страху́, дожида́ючи ка́ри зі спу́щеною голово́ю.

„Не роби́ того́ бі́льше!“ — сказа́в учи́тель; в кля́сі ста́ло ти́хо, хоч ма́ком сі́й; че́рез ці́лу́ годи́ну і не ру́шив ся ніхто́ з нас. Під коне́ць нау́ки став учи́тель се́ред кля́си і так до нас промо́вив:

— „Слу́хайте ді́ти! Рік ці́лий ма́ємо ра́зом провести́! Гляді́ть, щоби́ в добрі́. Учі́ть ся і бу́дьте до́брими. Я вас лю́блю; тре́ба, щоб тако́ж ви мене́ люби́ли. Не хо́чу вас кара́ти; ті́лько докажі́ть, що ви до́брі, що у вас є се́рце. Шко́ла бу́де для нас роди́ною, а ви мое́ю ути́хою і сла́вою. Не обіцюйте мені́ ні́чо́го. Зна́ю, що ви в душі́ сказа́ли собі́: так, бу́демо до́брими. Спасі́бі́г вам за те“.

Як раз задзвони́ли; ми помоли́лись і ви́йшли тихе́нько з лавок; школя́р, що́ в часі́ нау́ки провини́в ся, підійшо́в до учи́теля і сказа́в:

— „Ви́бачні бу́дьте, па́не учи́телю; бі́льше то́го не зро́блю“.

Учи́тель погла́див є́го по лиці́ і сказа́в:

— „Я на́діявсь се́го; іди́, си́ну мій“.

6. Хто найчесні́йший.

Білою хма́ркою злетіли з не́ба три а́нгели.

— Ході́мо поміж люди́й і погля́ньмо, хто сьогóднї зро́бить найкра́сше ді́ло, хто пока́же ся найчесні́йшим?

Іду́ть доро́гою, аж ба́чать: іде́ бі́дний чоловік у одні́й кожуши́нї. А моро́з був кре́пкий і ві́тер різки́й ві́яв зі схо́ду. Аж ось край доро́ги сиди́ть бі́дний жебру́чий ста́рець, ле́дво прикри́тий нужде́нними ла́хами і вже лиш тро́ха живи́й від моро́зу — на́віть проси́ти не мо́же о ратýнок, тілько жа́лібно сто́гне. Зупини́в ся бі́дний чоловік, погля́нув на ста́рця і не ду́маючи до́вго зняв із се́бе кожуши́ну, одягну́в напі́в го́лого, підві́в є́го на но́ги і огрівши тро́ха попрова́див до села́.

— Ось щи́ра душа́! — промо́вив оди́н а́нгел. — Є́го вчи́нок — вели́ка заслу́га пе́ред Бо́гом.

— Ході́мо да́лї! — сказа́ли два дру́гі а́нгели.

Пішли́. Ще не доходячи́ до села́ поба́чили клу́би ди́му і почу́ли дзвін і крик трево́ги:

— Гори́ть! гори́ть!

Поспіши́ли а́нгели на пожа́рище. Горіла ха́та бі́дної вдови́. Лю́ди ратува́ли, що могли́, коли́ нара́з ма́ти, огля́нувши ся, закрича́ла не свої́м го́лосом:

— Мої́ ді́ти! Вони́ в ха́тї! Ратýйте моїх дїто́к!

Але як було́ ратува́ти? Ого́нь обхо́пив уже́ всю ха́ту. Горю́чі ки́тицї па́дали до сі́ни́й, до дверни́й го́дї було́ приступи́ти. Та ма́ти, не зважа́ючи на се, ки́нула ся в горю́чу хати́ну, щоби́ ратува́ти своїх дїти́й.

— Вели́ка є́ї любо́в і Го́сподь висо́ко поста́вить сей є́ї вчи́нок, — промо́вив дру́гий а́нгел.

— Ході́мо да́лї, — сказа́ли два дру́гі а́нгели.

Ішли́ вони́ чи бли́зько чи дале́ко, аж ви́йшли на широ́ке пусте́ по́ле. Ніч була́. На те́мному не́бі горіли зо́рі, а там дале́ко-дале́ко на по́лї горіли о́гнища. Там стоя́ло та́бором ві́йско, випочива́ючи по страшни́й, крова́вій би́тві.

Не да́вно ще, пе́ред кількóма годи́нами, тут кипіла страшна́ боротьба́, текла́ кров, гриміли гарма́ти, розляга́ли ся кри́ки і стóгнаня, а тепе́р ти́хо і глу́хо. Кров засти́ла, по пóлю лежа́ть тру́пи, мов снопи́, та валя́ють ся полóмані війскові ришту́нки. Тілько ось тут, з найбільшої ку́пи тру́пів чу́ти щось мов ти́хе стóгнанє.

Зблизи́лись а́нгели і ба́чать: у калю́жі крóви лежи́ть-кона́є бідний жóвняр. Ку́ля відірва́ла єму́ ру́ку, гарма́та переї́хала єму́ гру́ди і роздави́ла їх страше́нно. Він дóвго лежа́в як неживи́й, та тепе́р проки́нув ся. Чу́є біль безмірний, ба́чить смерть неохи́бну, зга́дує рідну не́ньку і сесте́р і братів-недолї́тків, котри́м він мав бу́ти ба́тьком і опікуном. Та дарма́! Вóрог напа́в на край, він поки́нув їх і пішóв борони́ти рідну зе́млю і проли́ти кров свою́ для єї́ свободи́.

— Дя́кую Тобі, Гóсподи, що моя́ кров не да́рмо проли́та, що мій край свобідний а вóрог поби́тий! — прошепта́в він. — Тепе́р менї́ і вмира́ти не тя́жко.

— Отсе́й найчеснї́йший з усї́х! — ра́дісно промóвили а́нгели, — бо не пожа́лував відда́ти житє́ за свободу́ і добрó рідного на́рода!

І коли́ бідний вóяк уме́р, а́нгели приня́ли єгó чи́сту ду́шу і з вели́кою ра́достю поне́сли єї́ пе́ред лице́ Бóже.

7. Жóвняр.

Гудї́ли, греміли гарма́ти.
Крівáвий, горя́чий був день,
Завзя́то враги́ напира́ли,
Стина́лись, руба́лись у пень.
Всї тра́ви, мура́ви блища́ли
Червóно у сóнця луча́х,
А в пра́во і лї́во лежа́ли
Жовня́рі ране́ні, що страх.
Лїта́ли товпа́ми ворóни.
Склика́ли всї пти́цї на пир,
Кружа́ли сокóли висóко.
Почу́вши бога́тий там жир.
І з на́шого кра́ю син вдóвин
Голóвку до дóлу хили́в,
І крóвию тра́ви і ни́ви.
Мура́ви чужії зроси́в.

„Ах, Бо́же мій ми́лий і лю́бий,
Служи́ти держа́ві прися́г:
Тому́ мене́ жаль не збира́є,
Щом ту головбю поля́г —
Но жаль ми, що тут мя зарю́ють
В чужі́й і дале́кій землі́,
Що тут а́ні ма́ти старе́нька,
Ні сестра́ запла́чуть по мні . . .“
Дрібне́нькі слізбньки скропи́ли
Личе́нько, і він ся склони́в . . .
Гарма́ти гуді́ли, ревіли —
Не чув він, бо більше не жив.

А в на́ших дале́ких Карпа́тах
Сон не́ньці, сестрі́чці ся снив,
Що ми́лий, що син кучеря́вий
У кра́ю чужім ся вжени́в.
Пізна́ли убо́гі, нещасні,
Що сон сей — то ли́хо значи́ть,
Обо́є зійшли́ ся і пла́чуть:
„Ох, десь він у кро́ви лежи́ть!“

Лежи́ть він на по́лі чужо́му,
Зарі́тий жовня́р — спро́та,
Від гро́бу дале́ко по бі́днім
Лі́є ся горя́ча сльоза́.

8. Село́ в рі́зній порі́ ро́ку.

Бага́то сі́л розложи́лось по на́ших краях. Стоя́ть на́ші се́ла найбі́льше при воді́, а то як не бі́ля рі́чки, то бі́ля пото́ка, то бода́й бі́ля ставка́.

З одно́го бо́ку рі́чки отсе́ розки́нулось село́, а по дру́гім простягну́всь грома́дский майда́н та зелені́ють лю́дскі лева́ди; че́рез рі́чку переки́нулась обса́джена ве́рбами гре́бля. За село́м на ви́гонї мов сторожі́ стоя́ть млини́, а там геть і кладо́вище з похи́лими хреста́ми.

Бага́то на́ших сі́л розляглось по яра́х та по долина́х. Ту і на во́ду зручні́йше, і на огоро́дину складні́йше, і вся́ка деревина́ лу́чше росте́. Та не че́рез се одно́ лю́ди у нас

полюби́ли яри́ та доли́ни. Коли́сь в на́шім краю́ жи́лось небезпе́чно, — от лю́ди і навика́ли жи́ти по за́хистних мі́сцях.

Не ті́лько з о́кола, а і в середи́ні по на́шім краю́ село́ на село́ схо́же. Дво́рики мале́нькі з хлі́вцями, соло́мою або́ очере́том кри́ті, хати́ з ви́струганим токо́м пе́ред поро́гом; на відши́бі по́дальше від ха́ти повітка, комі́рчина, — ото́ найбі́льше і все господа́рство. Ті́лько дене́де ки́дає ся в о́чи вели́ке господа́рство яко́го ду́ки зі стога́ми, зі сти́ртами, з клу́нею, або́ безве́рха, обску́бана, одино́ка ха́та яко́ї вдови́.

Не розкішні і не бога́ті, не блища́ть всячиною на́ші се́ла, та га́рні они́ вся́кому, хто їх зна́є. Чепу́рні в се́лах бі́лі хати́, чупу́рні дво́ри, вкри́ті зеле́ною мура́вою, га́рні, висо́кі та кучеря́ві ве́рби; черво́на кали́на над водо́ю або́ і бі́ля колоді́зя; хоро́шо па́хнуть квітки́ в горо́дчиках, а ще кра́ще щебе́чуть солове́йки в садка́х.

Посе́ред села́ стої́ть невели́чка старе́нька це́рковця; она́ перехили́лась тро́хи на оде́н бік і вросла́ в зе́млю. Не ті́лько є́ї покрі́вля, — деде́ і ре́бра поросли́ зеле́ним мо́хом. Довко́ла це́ркви расту́ть старе́зні ли́пи, а по їх цьві́ту гуду́ть лі́том пчо́ли та збира́ють мід. Недале́ко це́ркви визна́чуєсь на горбо́чку чисте́нько ви́білений буди́нок; се шко́ла, а ко́ло не́ї дзві́нок, що скли́кує дітво́ру на нау́ку.

З обо́х кі́нців села́, пона́д шляхо́м, стої́ть чима́ло вітраків.

Гучне́ село́ в осени́ Селя́ни вже і забу́ли про важку́ лі́тню пра́цю в по́лі. Оранка і сі́йба́ озимини́ вже мину́ли. Бага́то госпо́дарів вже і змолоти́ли зве́зений хлі́б; змолоти́ли і позсипа́ли, а то і попро́дали чима́ло. Не голо́дне село́, є хлі́б, є і до хлі́ба — горо́ди і садки́ повіддава́ли своє́ добро́. Ви́дко в осени́ по селу́ нові свитки́, шапки́, поя́си́, юпки́, хустки́, чо́боти, — одя́гнене село́! В осени́ по се́лах ча́сто ярмарку́ють, весі́ля гуля́ють, обіди справля́ють; брязчи́ть в сі́льских кешенях — і весели́ть ся і гуля́є село́.

Не те село́ зимо́ю; не таке́ весе́ле оно́. Хо́лодно по хата́х, а як де, то і го́лодно. — Робіт надмі́рних зимо́ю в селі́ не бага́то: скоти́ні і́сти да́ти, до водопо́ю є́ї пігна́ти; у лі́с і́нодї поі́хати за чагарнико́м на то́пливо, — ото́

вся пра́ця. Тільки у замо́жних моло́тять по тока́х та во́зять де́рево на нові́ хати́, на клу́нї, на комо́ри.

На ве́сну іде́ село́ в по́ле. Тре́ба ора́ти, ра́лити, се́яти, волочи́ти яри́ну. Зазимо́вана худо́ба тя́гне ся́ в по́ле, ле́дво плу́гаючи нога́ми; невесе́ло і госпо́дарям. Зима́ упо́ралась до́бре, за́сїки спорожні́ли. Зеленї́є круго́м, сьві́тить, пригрі́ва́є со́нечко, — бу́де скоти́на си́та, бу́де пра́ця лю́дям, бу́де і за пра́цю хлїб.

Аж ось і лїто наста́ло. Ти́хо в селї́, пу́сто; тро́хи не все село́ на робо́тї в по́лї; зіста́ли ся до́ма ті́лько старі́ та малі́. На у́лиці ні люди́ни; коли́-не-коли́ пройде́ стара́ бабу́ся з непо́вними відра́ми; ген-ген на перела́зї сиди́ть сиво-го́ловий дїду́сь, а недале́чко від не́го гра́ють ся внуча́та в чисте́ньких сорочка́х, підпере́зані гарне́ньками поясо́чками.

9. Село́.

Село́! і се́рце одпочи́не:
Село́ на на́шій Украї́нї,
Нена́че пи́санка — село́
Зеле́ним га́єм поросло́.
Цвиту́ть сади́, бїлї́ють ха́ти,
А на горі́ стоя́ть пала́ти,
Нена́че ди́во; а круго́м
Широколи́стії топо́лї;
А там і лїс — і лїс і по́ле,
І си́нї го́ри за Днїпро́м...
Сам Бог вита́є над село́м.

10. Це́рква.

Го́сподь наш Ісу́с Христо́с научи́в вправдї, що моли́тись Бо́гу мо́жна на ко́ждім мі́сцї, а́ле крім то́го повеліва́в тако́ж Ісу́с Христо́с ходи́ти до це́ркви, де усе́ нага́дує нам про Бо́га, Єго́ вели́кі ді́ла́ і Єго́ милосе́рдиє для нас гріш-них. Христо́с научи́в шанува́ти це́ркву, а як одно́го разу́ поба́чив, що в це́ркві продаю́ть пти́цю та вся́кий крам і міня́ють гро́ші, за́раз повиганя́в крамарів, кажучи́: „Не робіть з до́му Отця́ Мо́го хати торгові́ї“.

Тож христия́ни від найдавні́йших часів будува́ли церкви́; а в ті дале́кі часи́, коли́ не ві́льно було́ я́вно визнава́ти

віри Христо́вої, щи́рі христия́ни відправля́ли слу́жбу Бо́жу в призна́чених на се пече́рах, де і самі укрива́ли ся.

Церкви́ у нас буду́ють бі́льше деревля́ні і пі́сля давно́го звича́ю ма́ють они́ вид корабля́ або́ хреста́. — Се для то́го, щоби́ ми памята́ли, що це́рква Бо́жа ма́є си́лу провести́ чоловіка скрізь бурли́ве житє́, як той корабе́ль перево́зить подоро́жного розгу́каним мо́рем, або́, що она́, як той че́сний хрест, боро́нить чоловіка, щоби́ дух єго́ не зледащів. При це́ркві буду́ють тако́ж і дзвінни́ці, де ви́сять дзво́ни, що скли́кують люди́й на слу́жбу Бо́жу.

Ко́ло це́ркви мо́жна поба́чити тако́ж ще ха́ту для свя́щеника.

Недба́лою уважа́ють сю сі́льску́ грома́ду, що не спромогла́сь поста́вити це́ркву в своїм селі́. — Зда́вна вже так веде́ ся у нас, що церкви́ буду́ють на́віть бі́дні се́ла, бо на таке́ побо́жне ді́ло они́ мо́жуть діста́ти підмо́гу від всіх щи́рих христия́н.

Збудува́вши це́ркву, украша́ють єї в середи́ні престо́лом, іконоста́сом, образа́ми, хоругва́ми, сьві́тниками і т. и.

Христия́ни́н не обійде́сь без це́ркви; хо́дить до це́ркви Бо́гу помоли́ти ся, за гріхи́ поку́тувати і причаща́ти ся Сьвятим Та́йнам; в це́ркві помина́ють тебе́, як умре́ш. А крім то́го до́бре почуте́ тя́гне чоловіка до це́ркви, коли́ Бог дасть єму́ якуне́будь ра́дість, коли́ лу́чить ся яке́ ли́хо — чи хлі́б не вро́дить, чи хоро́ба напа́де, чи що і́нше лу́чить ся. Пі́сля щи́рої моли́тви чоловік вихо́дить з це́ркви з заспоко́єною душе́ю, а стра́чена надія́ знов верта́є в єго́ се́рце. В це́ркві — до́брий па́стир научає духо́вні вівці свої́, як тре́ба жи́ти по зако́ну пра́вди і любо́ви.

II. Любо́в рідні́.

Було́ се зимо́ю. Студе́ний вітер з дощем би́в у вікна зелі́зниці, що поспіша́ла шляхо́м із за́ходу на схід. У возі́х було́ по́вно подоро́жних. Між ни́ми сиді́в в ку́тику в полотня́нці яки́йсь бідня́га, 12-лі́тний хлопчи́на; на лиці́ сліди́ гірко́ї недо́лі, а поде́рта свити́на ле́дво прикрива́ла єго́ ті́ло. Хлопя́ поверта́ло з дале́ких сторін, куди́ в наді́ї зарі́бку ви́бралось було́ з краянами. На чужині́ занеду́жало, ста́лось неспосі́бне до пра́ці, тому́ і верта́ло під рі́дну стріху.

Ви́марнїле лице́ та поде́рта одежи́на зверну́ли ува́гу подоро́жних, що ра́зом з ним ї́хали. Они́ зложи́ли між собо́ю тро́хи гроша́, та дали́ хлопя́ти на хлїб та на о́дїж.

Хлопчи́на чемне́нько подя́кував і схова́в гро́ші; здава́лось і повеселї́шав; був ра́дий, що поку́шає бода́й те́плої стра́ви, яко́ї вже від ти́жня в ро́тї не мав, та придба́є собі теплї́йшу одежи́ну, щоби́ зайти́ домі́в; а до єго́ не́ньки була́ ще дни́на хо́ду від зелї́зницї. Ті гро́ші були́ для не́го вели́кою відра́дою. Він за́єдно ду́мав о них та о свої́х добро́дїях, що собі міжти́м оповіда́ли о свої́х по́дорожах, о дале́ких края́х, та звели́ бе́сїду на край, котри́м са́ме тодї́ переїзжа́ли, та про на́рід, що засе́лював сей край. Оди́н каза́в, що на́рід той, се самі неро́би; дру́гий глузува́в собі з їх звича́їв, і́нший знов докоря́в чим і́ншим; а́ле заки́м встиг докінчи́ти, огля́нув ся, аж ту мідяки́ розси́пались по помо́стї.

„Берíть собі ва́ші гро́ші!“ — сказа́в гнї́вно хлопчи́на, „я не при́йму їх від тих, що зневажа́ють мій край та мою́ рідню́“.

12. Мій край — мій рай.

Де срібноле́нтий Сян пливе́,
Хрустальново́дний Прут реве́,
Де Славути́ця наш Днїсте́р
І бистроте́чний дїд Днїпе́р:
Отта́м мій рай, той ру́ский край!
Отта́м мій край, мій рай!

Верха́ми, де Бески́д стреми́ть
Упря́мо в небеса́,
Де полони́ни, де степи́
Просте́рлись без кінця́:
Отта́м мій рай, той ру́ский край!
Отта́м мій край, мій рай!

Де ру́ске сло́во гомони́ть,
Де рідним зву́ком піснь звени́ть,
Луна́ лунї́ де вість несе́,
Що ма́ти Русь живе́:
Отта́м мій рай, той ру́ский край!
Отта́м мій край, мій рай!

13. Рідний край.

Від ріки́ Ся́ну на за́ходї живу́ть ру́скі лю́ди по обо́х бока́х Днїстра́ на цїлі́й єго́ довготї́, пона́д Бо́гом, по обо́х бока́х Днїпра́ почина́ючи від впли́ву до не́го При́пети та Десни́, і да́лї на схід над ріка́ми До́ном та Куба́ню. На тім о́бширі жиє́ більш 20 мілїо́нів Русині́в, а по́між ни́ми від віків живу́ть та́кож Поляки́. Край сей таки́й бога́тий та плодю́чий, що не тілько мо́же ви́живити всю ту лю́дність, а́ле достарча́є й іншим края́м чима́ло збі́жа, худо́би і вся́кого добра́.

Отсе́й край, засе́лений Русина́ми, був коли́сь головно́ю підва́линою вели́кої держа́ви, що зва́лась Русь. Ви́робивши ся з нея́сних початкі́в, Русь ста́ла сильно́ю і вели́кою під пано́ванєм князї́в ки́ївских, що виводи́ли свій рід від Ру́рика. Найславнї́йший князь із се́го ро́ду, св. Володими́р, жив у Ки́єві, де в р. 988. приня́в віру Христо́ву. Під єго́ руко́ю вся земля́ ру́ска була́ в ку́пі. Князь заві́дував спра́вами цїло́ї держа́ви і ві́йском, збира́в пода́тки, заключа́в умо́ви з дру́гими держа́вами. Бі́льші міста́ порядкува́ли свої́ спра́ви самі́, грома́дскими ра́дами або́ ві́чами, на котри́х виби́рано старшину́, су́джено важнї́йші спра́ви, а нера́з ски́дувано або́ виби́рано князї́в. Здає́ть ся, що й по се́лах були́ подібні поря́дки, а іменно, що батьки́ роди́н збира́ли ся на нара́ду і порядкува́ли спра́ви грома́дскі.

Чима́ло ли́ха перетерпі́ла на́ша краї́на! На не́ї напада́ли зі схо́ду ди́кі наро́ди: Печенї́ги, Поло́вцї, Тата́ри, з пі́вночи Москалї́. Ті на́пади зни́щили єї́ страше́нно, так що вкінци́ вона́ підпа́ла під власть Тата́р. Зпід тяжко́го тата́рского ярма́ вона́ ви́зволила ся при по́мочи Ли́тви і По́льщі. Ра́зом з си́ми двома́ наро́дами Русь до́вгі віки́ була́ під вла́дою по́льских королї́в.

Від розбо́ру По́льщі Русини́ живу́ть роздї́лені між двома́ держа́вами: Австро-Уго́рщиною і Ро́сиєю. В Австро-Уго́рщинї Русини́ живу́ть в Галичинї́ (око́ло пі́втретя мілїо́на), в Букови́нї (більш як чверть мілїо́на) і на пі́внічній Уго́рщинї (ма́ло не пів мілїо́на). Під Ро́сиєю живе́ найбі́льша часть ру́ского наро́да, зва́на там Украї́нцями.

14. Госпо́дар Вересáй.

Вересáй — госпо́дар на все село́. Осéля вели́ка, а куди́ не глянь — скрізь по́вно. Огоро́жа з острішком, воротá ко́вані, відчиня́ють ся широ́ко, не зачіпиш хоч яки́м во́зом. Подві́рє просто́ре, є де завернýти драбиняко́м чи розгуля́ти ся хазя́йскій худо́бі; се́ред подві́ря колоді́зь з журавле́м. Ха́та на дві полови́ни з мальо́ваними ві́кнами, з висо́кою при́спою, гладе́нько пошúта, з при́чілків ки́тицями помере́жана, квітча́є ся від садкý я́блунями. По одні́м бо́ці я́сна і просто́ра сьвітли́ця з помо́стом, чисте́нько ви́білена, довко́ла стін осло́ни, ки́лимами засте́лені, під ві́кнами стіл, а по́біч не́го в кутí здоро́ва скри́ня; і стіл і скри́ня бі́лою ска́тертю вкри́ті: на столí гáрно опрáвлене сьвяте́ Письмó; на по́кутї над столо́м порозві́шувані образи́ Сьвятúх, цíсаря і заслýжених мужíв, ома́єні посьвя́ченим зíлем; на поли́ці рядо́м поукла́дані книжочки́. — По дрýгім бо́ці пека́рня, а в нíй на поли́ці і в ми́снику порозмíщуване ріжноро́дне на́чинє. Комо́ра з дубо́вих оба́полків недалéко пе́ред ха́тою, а ко́ло не́ї пивни́ця. З бо́ку ха́ти пішли́ хлíви́, хлíвцí, обóра, кошáра, а вели́ка клýня як раз про́тив ворíт на ви́днім мíсці підійма́є в горý висо́кий верх, нена́че хóче перевершúти стíжки́, що́ на токý ко́ло не́ї.

Навкруги́ ха́ти садо́к, а в нíм то ви́шнї і чере́шнї, то гру́ші і я́блонї; да́льше доста́тна па́сíка, а в нíй ме́дом аж зано́сить. До за́городи припира́є лева́да, а по леваді свобíдно гуля́є весе́ла ота́ра.

Вересáй — госпо́дар на все село́.

15. Два приятéлї.

Максúм і Клим друзя́ки раз були́;
Такóї дружбú тепéр не лéгко вам найти́.
Там де Максúм, там, бач, і Клим,
Де Клим, там і Максúм.
Так дýже ся любúли,
Що як орíх знайшли́,
То й орíшком рівне́нько ся дíлили.
Гай, гай, що й казáти:
Друзя́ки Вам, друзя́ки! — го́дї описáти.

От раз і ви́брались они́
У да́льші го́ри, у лїси́
На кра́сні суни́цї; бач, зайшли́
У лїс, у те́мний бір,
Де найрісні́йші я́годи зроста́ють;
Збира́ють.
В тім нара́з реве́ страшли́во зьвір.
Друзя́ки ди́влять ся: аж ту медві́дь
Простїсїнько до них біжи́ть.
Клим мов би ви́вірка дава́й на ду́ба лїзти,
Макси́м же ви́пулив банькы́,
На де́рево не втне полїзти.
„Гей, Кли́моньку, заждй́,
Ой поможи́ в бідї́!“
Та де! наш Клим вже на верху́ засїв
Гиля́стої дуби́ни.
Макси́м з страху́ аж ги́не:
Медві́дь близе́нько вже; Макси́м упа́в, нена́че вмлїв.
Косма́ч прису́нув ся, тай ну
Обню́хувать Макси́ма.
А той, мов неживи́й, й не ворухне́сь.
Медві́дь і ду́ма: труп лежи́ть і оберне́сь
Тай гульк в гуща́вину!
Медві́дь, бач, неживи́х нїко́ли не тика́є.
Із ду́ба Клим цїка́во зазира́є,
Та як в хаща́х зник вже медве́дя слїд,
І друг відхолону́вши встав,
До не́го закричи́ть:
„Макси́ме, ща́сте, що медві́дь тебе́ не розідра́в!
Та чом ко́ло тебе́ так до́вго ху́хав-нюхав?
Мабу́ть щось нашепта́в
Тобі́ до у́ха!“
„„О, Кли́ме, знай, каза́в менї́ медві́дь кудла́тий:
Правди́вих дру́гів лиш в бідї́ пізна́ти!““

16. Ві́рний пес.

Славнозві́сний по́ет анґлі́йский Ба́йрон прожи́в лїта́ свої́ дитя́чі в Шко́циї. Шко́ция, край бі́дний, гори́стий, зате́ ду́же кра́сний і живопи́сний. Ба́йрон люби́в ходи́ти по цви-

ту́чих полони́нах, спина́тись по стрімки́х ске́лях і спуска́тись по глубо́ких яра́х. На тих про́гульках був є́му́ невідсту́пним това́ришем вели́кий і ду́же кра́сний пес Ральф.

Одно́го разу́ верта́в Ба́йрон з ці́лоде́нної про́гульки домів, а́ле втомлений зачепи́в ся необа́чно о придоро́жний ко́рчик і зсу́нув ся в глубо́ку де́бру, звідки не міг добу́тись ні́я́ким чи́ном. Запа́ла ніч, і Ба́йронови прийшло́сь ночува́ти в те́мній каменисті́й де́брі. Відва́жний хлопчи́на не боя́в ся ні́чо́го, лиш сту́дени, котра́ в го́рах бага́то острійша чим деінде, по до́лах. Але на що до́брий і ві́рний това́риш? Ле́дво Ба́йрон положи́в ся на зе́млю, як і є́го́ това́риш розложи́в ся ко́ло не́го, обкрива́ючи хлопчи́ну свої́м пухки́м і те́плим ті́лом, на́че пери́ною. Хло́пець зари́в ся у той живи́й пух і проспа́в ніч до ра́на.

Ско́ро лиш ра́нком отвори́в о́чи, това́риш є́го́ зірва́в ся на рі́вні но́ги, і зник на верху́ ске́лі. По хви́лї верну́в і прині́с є́му́ в па́щі кава́лок хлі́ба, що десь ви́скавлів у пастухів. Ба́йрон прия́в сні́данє, добу́в ка́рточку папе́ру, описа́в коро́тко свою́ приго́ду і привяза́в єї шнуро́чком до ремінно́ї обру́чки, що мав пес на ши́ї. По сім пес пігна́в стрілою́, на́чеб є́му́ ска́зано лю́дскою мо́вою, де і за чим.

У важки́м непоко́ю провела́ ніч Ба́йронова ма́ти. Розісла́ла слуг по всіх усю́дах, щоби́ шука́ли, одна́к і слі́ду́ не найшли́. Ці́лу́ ніч і о́ка не спусти́ла, побива́ючись гірко́ю журбо́ю. Аж ось прилі́та́є Ральф: поча́в скака́ти, скавлі́ти, ви́ти, аж є́го́ впусти́ли до па́нї. Тут пода́ли є́му́ і́сти, а́ле він і не торкне́сь стра́ви, лиш скаче, кру́тить ся, витяга́є ши́ю, на́че ка́же, що він ма́є лист. Вкінці́ узрі́ли ка́рточку, відвяза́ли і прочита́ли. Тоді́ пес ско́чив у две́рі і на двір, оглида́ючись за́єдно, чи за ним іду́ть. Але вже всї зрозуміли розу́мну зьвірину́: чим ско́рше пішли́ і добу́ли хлопчи́ну з про́пасти.

Ось вам зразо́к зьвіря́чого ро́зуму і ві́рности!

17. Як дуб зробив ся царе́м.

Зібра́ли ся раз у лі́сї всї рослини, щоб ви́брати собі́ царя́; до́вго вони́ ра́дились і порішили так: бу́ти царе́м то́му, хто ви́сший ви́росте. От вони́ й лягли́ всї зе́рнятками в зе́млю.

То було́ в осени́; зи́му вони́ проле́жали під сні́гом. Коли́ се гу́кнуло: „раз!“ — і повіяв тепле́сенький вітре́ць; — „в дру́ге!“ — і пішо́в до́щик, розми́в сні́г, зашуміла вода́; — „в тре́тє!“ — і я́сне со́нечко заблища́ло на блак тнім не́бі так весе́ло та те́пло, що не то лю́ди, пта́шки, ко ма́хи уся́кі, і ті ожи́ли, стрепену́лись і загомони́ли уся́к по св о́єму. А зе́рнята ки́нулись рости́ на ви́передки. Полу́щились горіхи і жо́луді, фасо́ля, кісточки́ і зе́рно — усі́ повипуска́ли корінці́ вниз а ключки́ в гору́ і потягли́сь до не́ба.

Інші ви́ткнулись зпід землі́ ра́зом дво́ма листочка́ми, дру́гі одни́м; а́ле довге́нько такі́ всї були́ рі́вні. Аж ось де́які поча́ли випере́джувати това́ришів. Горо́х і ячмі́нь аж біжа́ть в гору́, так їм хо́че ся заволоді́ти ца́рством. За день вони́ піднима́ють ся тро́хи не на доло́ню і випуска́ють то нове́ ли́стє, то нові́ ключки́.

Мину́ло мі́сяців зо три: горо́х та фасо́ля підняли́сь на ме́тер від землі́, а хміль ще ви́сше: мабу́ть бу́ти є́му царе́м! Ве́рби та оси́ки теж чималі́, бере́зи та горіхи ма́ло їх не догна́ли. А молоди́й дубо́к оста́в ся поза́д усі́х; на́віть трави́ця та буря́н, і ті перегна́ли є́го.

Ще мину́ло кі́лька мі́сяців. Со́нце пізні́йше встає́ і ранні́йше лега́є, на дворі́ холодні́йша́є; да́лі моро́зи поча́лись. Прудкі́ росли́ни ра́зом зупини́лись: хміль хирі́в, горо́х зблі́д, не держи́ть ся вже на нога́х: трави́ця полягла́ і квітки́ повя́ли. А дубо́к стої́ть собі́ тве́рдо на сво́єму мале́нькому сто́вбурі, хоч він ще таки́й, що й за́яць че́рез не́го переско́чить. Листочки́ на нім зачервоні́ли і посо́хли, а́ле на мале́ньких гілячка́х ви́росли вже сьві́жі брунькі́ з твердо́ю скі́рою: у тако́му кожусі́ не страшні́ моро́зи. Пішо́в сні́г і покри́в усе́, мов бі́лою соро́чкою. На дру́гий рік усі́ брунькі́ на дубко́ви порозпу́кувались і пішо́в він собі́ потро́ху підніма́тись в гору́. Горо́х, фасо́ля, де́які квітки́ і трави́ця на ві́ки пропа́ли: їх вік — оде́н рік. А лї́щи́на, кали́на і і́нші кущі́ і де́рева з весни́ на ви́передки расту́ть. І отта́к що ро́ку.

Мину́ло ма́ло не пів віку́: де́які бере́зи і оси́ки і кущі́, що поча́ли рости́ ра́зом з ду́бом, потрю́хли, попа́дали; а горо́х, хміль і дру́гі такі́ росли́ни давно́ погни́ли, і на тім мі́сці́ росли́ вже їх праправнуки; забу́ли́б вони́ і про той до́говір, та ко́жди́й ба́тько, умира́ючи, розка́зував про не́го

си́нови. А дуб стої́ть мов ве́лит; найви́сший, найду́жший, дале́ко простя́г він своє́ кріпке́ гі́ля, мі́цно вхопи́в ся за зе́млю до́вгим товсти́м корі́нєм: не обхо́пити єго́ і двом чоловікам, тай ду́же вели́кої бу́рі тре́ба, щоб єго́ зломи́ти.

Отто́ дуб і став царе́м. Як уже́ всї рослини приня́ли собі́ за царя́ ду́ба, в горі́ на висо́ких сучка́х єго́ де не взяв ся супроти́вник. Він пяв ся з усе́ї си́ли в гору́, а́ле на си́лу ви́ріс на дві доло́нї — отто́ була́ „омела́“. Зли́зла вона́ на ду́ба, тай хоті́ла, щоб її ца́рство було́! Де́рева ті́льки похита́ли свої́ми верхі́вями: не першина́ їм ба́чити тако́го зли́дня, і вони́ до́бре зна́ли, що то не хто, як жовтоно́сий шпак відні́с аж на верхни́й сук липке́ сі́мя омели́.

Омела́ розсе́рдилась і з то́го часу́ зроби́лась закля́тим во́рогом зеле́ного лі́су. Скрізь вона́ прилипа́є до сучків і висмо́ктує з них со́ки; за те лі́сни́к, як ті́льки поба́чить її́ на де́реві, — то за́раз і зрива́є.

18. Запові́т.

Ти до́бре, си́нку, прожи́ве́ш,
Як зна́ти-меш, куди́ іде́ш;
І як зумі́єш там, де став,
Стоя́ти так, щоб ти не впав.
Ти до́бре, си́нку, прожи́ве́ш,
Коли́ ні́ко́го не пригне́ш;
І про́йдеш так жите́йску путь,
Щоб а́ні бить, ні би́тим буть.
Ти до́бре, си́нку, прожи́ве́ш,
Як сироті́ слезу́ утре́ш;
Слаби́х в недо́лї захисти́ш,
Живи́м їх ду́хом покрі́пи́ш.
Ти до́бре, си́нку, прожи́ве́ш,
Коли́ з непра́вдою порве́ш;
Бо пра́вдою пройде́ш весь сьві́т,
Се мій сьвяти́й тобі́ завіт.

19. Скрипа́ль та вовки́.

Був у нас на селї скрипа́ль Охрі́м. Він таки́й був про́сто собі́ хлїборо́б, та ще з ма́лечку навчи́в ся на скри́пці гра́ти

і такий путя́ще грав. А лю́дям то́го й тре́ба. Ско́ро прийшла́ о́сінь, почали́сь весі́ля, — ото́ вже й кли́чуть Охрі́ма то сюди́ то туди́ гра́ти по весі́лях. І лю́дям веселі́йше і чолові́кови заробі́ток.

Ото́ одно́го разу́ покли́кано єго́ у дру́гу слободу́ гра́ти — так версто́в сім (ми́лю) від на́шої. Звісно, весі́ля́ ді́ло не коротéньке: по́ки се, по́ки те, то день і збіжи́ть. Як зроби́в Охрім своє́ ді́ло, то вже ніч була́. Він і пішо́в до до́му, а йти тре́ба було́ ли́сом. Се́ред ли́су була́ доро́га до́бра, щоб їздити. А так лю́ди ходи́ли сте́жкою. Як їдеш, то тре́ба яр обмина́ти, а як іде́ш, то й че́рез яр мо́жна. Тим доро́гою було́ да́лі, а сте́жкою бли́зше. Охрім і ду́має собі:

— Піду́ сте́жкою — все бли́зше.

Тай пішо́в. А ніч була́ так те́мна, а в ли́сі ще темні́йше. Ішо́в він, ішо́в та яко́сь і збдука́в ся. У ли́сі бо не одна́ була́ сте́жка, так не на ту поверну́в. Ба́чивши Охрім, що ді́ло пога́не, спро́бував був шука́ти доро́ги, так нї вже! Тре́ба було́ йти навмання́. Пішо́в.

Ішо́в, ішо́в, та відра́зу як прова́литься ся, як шубо́встне куди́сь під зе́млю! Упа́в і не так заби́всь, як злака́вся. Що воно́ таке́?

Поду́мавши тро́шечки, — догада́вся. У ли́сі було́ чима́ло вовкі́в і шко́ди з них було́ лю́дям не тро́хи. То їх і стрі́ляно, і ло́влено. А ло́влено так. Ви́копають я́му глибо́ку са́ме там, де во́вчого слі́ду́ бі́льше. Яму накрива́ють гі́лєм і трабо́ю притру́сять, щоб не ви́дно було́. За я́мою ще часо́м і прина́ду яку́ ки́нуть. Ско́ро вовк прина́ду почу́є, — прибіжи́ть. А щоб до прина́ди добігти́, тре́ба че́рез я́му перебігти́. Вовк не зна́є, що там я́ма, а вона́ прикри́та так, що за́раз прова́литься ся вовк. Тільки він збіжи́ть на не́ї, — так уже́ і в я́мі. Ото́ж у таку́ я́му потра́пив і Охрім.

Як догада́вся він про се, то тро́хи не так стра́шно ста́ло. Коли́ чу́є, а в я́мі щось як завиє́! Охрім так і похоло́в. Гля́нув, — аж про́ти не́го дві сьвічкі́ гори́ть. Охрім звісно, знав, що у вовкі́в в ночи́ о́чи сьві́тять ся, то й догада́вся, що се во́вчик-бра́тик пійма́в ся у я́му тай сиди́ть.

— Се до́брий това́риш, — ду́має собі Охрім, — а в ме́неж і ціпка́ й погане́нького нема́ — сама́ скри́пка.

Що тут у сьвіті Бо́жому робити? Ви́лізти з я́ми по те́мному не мо́жна, тай по ви́дному не ду́же то, бо я́ма гли-

бо́ка. Та ще почни́ вилази́ти, а вовк тебе́ з за́ду. Ні, тре́ба сиді́ти ти́хо.

Зали́з у куто́к Охрім, а вовк у дру́гому. І ду́має Охрім:

— Се він тепе́р злякáв ся, то й не займáє мене́. А як осьмілúть ся, то з кісточкáми стрúскає.

І спрáвдї, тро́хи зго́дом вовк уже́ почáв вору́шити ся, нáче блúзче насуваєть ся.

— Погáно! — ду́має Охрім. — Нїчо́го тут не зро́биш. А ну лиш на скрúпку загрáю.

Узя́в, приложúв скрúпку та як різне́ смúчком по стру́нах, а скрúпка як заголо́сить, а вовк як відско́чить!

— О! — ду́має Охрім. — Се до́бре.

Тай дава́й грáти та ще весе́лої, до та́нцїв. Во́вкови мабу́ть се сподо́балось — почáв до музúки ви́ти. Грáє скрипáль а вовк ви́є.

Коли́ чу́є Охрім, аж у лúсї ще во́вчі голоси́ озвáли ся. — Осе́, ду́має, — поприбігáють. — Та не кидáє, все грáє. І такá у них музúка: Охрім грáє, вовк сьпівáє, а дру́гі вовки́ з лúсу собі́ го́лос подаю́ть. Таке́ витя́ счинúли!

А Охрім усе́ грáє. Нїко́ли ще він так щúро не грав, як тепе́р. Бо ду́мка булá такá, що як кúне грáти, то вовк зáраз до не́го, тай зїсть. Коли́ се однá стру́на — дзень! — тай вірвáла ся. Немá чого́ робúти — тре́ба на трьох грáти. Коли́ й дру́га — дзень! і та вірвáла ся.

Бáчить Охрім, що лúхо, почáв не так щúро грáти. Та як на лúхо ще й з десяток разів смúчком не протя́г, коли́ й тре́тя стру́на пірвáла ся. Тепе́р зістáла однá. Бідолáха Охрім ду́має:

— Ось-ось зáраз і ся пірве́ть ся, — зїсть мене́ тоді́ вовк.

Грáє горопáха на ту одну́ стру́ну, та так уже́ бережé її. А сам усе́ на не́бо поглядáє, чи не розвидня́єть ся, — та мо́лить ся:

— Го́споди, пошли́ швúдче сьвіт. Мо́же хто йти-ме недалéко, та почу́є.

І вже хто єго́ зна, що воно́ й було́б, та спрáвдї почáло на сьвіт благословúти ся. І так трáпило ся, що з на́шоїж такúй слободú стрілéць засїдáв у лúсї на зьвіра та блúзько проходúв і почу́в, що скрúпка грáє, а вовк ви́є. Він і пішо́в подивúтись, що воно́ за дúво. Натрáпив на те

місце, де була́ я́ма, підхо́дить і чу́є, що на́че в землї́ гра́є. А Охрім і собі́ чу́є, що хтось іде́, та ду́має:

— Осе́ ще вовки́ біжа́ть. — Се вже мені́ край! коли́ чу́є, аж гука́є хтось.

— А хто тут гра́є?

Охрім і гра́ти ки́нув, та як закричи́ть:

— Я! я граю!

— Та хто?

— Охрім скрипа́ль.

— Та деж ти гра́єш?

— У во́вчій я́мі — упа́в!

— Та на щож ти гра́єш?

— Во́вка забавля́ю.

Підійшо́в стріле́ць бли́зче, гля́нув, спра́вдї в одно́му кутку́ Охрім, а в дру́гому вовк. За́раз стріле́ць спусти́в у я́му Охрімови дручка́ і ви́тяг єго́, а тодї вже во́вка вби́в.

З то́го часу́ вже більш ніко́ли Охрім не ходи́в у ночі стежка́ми навпросте́ць, бо каза́в так, що не хо́че вже більш на во́вчому весїлю́ гра́ти.

20. Дїд і внуча́.

Під горо́ю
Між верба́ми, над водо́ю
Біле́нька ха́точка. Сиди́ть,
Нена́че го́луб, си́вий дїд
Ко́ло хати́ночки, — і ба́вить
Хоро́шеє та кучеря́ве
Своє́ мале́нькеє внуча́.
Скрипну́ли две́рі; ви́йшла з ха́ти
Весе́лая, сьміючись, ма́ти,
Цїлює дїда і дита́,
Прийма́ на ру́ки і году́є,
І спать несе́; а дїд сиди́ть
І усьміха́єсь, зво́вив з ти́ха
Перехрести́вшись: „Отче наш“.
Крізь ве́рби со́нечко сия́є
І ти́хо га́сне... День пога́с,
І все спочи́ло... Си́зий в ха́ту
І сам пішо́в відпочива́ть.

21. Шко́ла.

Ни́нї вписа́в оте́ць до мої́х за́писок отсї́ слова́: „Нау́ка, се для те́бе, лю́бий си́ну, тяжка́ пра́ця; ти не хо́диш до шко́ли так ра́до, сьмі́ло і весе́ло, як я рад би се ба́чити; ти ще не побо́рів неохо́ти та лїни́вства. Але послу́хай! погада́й собі́, які́ прова́див би ти нужде́нні та леда́щі днї́, наколи́б ти не ходи́в до шко́ли. Оди́н ти́ждень тако́го жити́, а вже пе́вно ти проси́в би нас, щоб ми тебе́ знов посила́ли до шко́ли. Тепе́р, си́ну мій, учи́ть ся ко́ждий. Ремісники́ іду́ть вечера́ми до шко́ли по цїлоде́нній тяжкі́й робо́тї; і жінки́ і ді́ти сїльські́, по цїлотижне́вій мозільні́й пра́цї в по́лї, іду́ть на неді́льну нау́ку; і глухонїмі́ та те́мні вчать ся, а на́віть ви́знї вчать ся чита́ти і писа́ти. Пригада́й собі́ ідучи́ ра́но до шко́ли, що в тій самі́й хви́лї в тім на́шім мі́стї ду́же бага́то і́нших дїти́й зіста́є, як і ти, кі́лька годи́н в шко́лї, щоб учи́ти ся. — Але се́го ще ма́ло.

Погада́й собі́, кі́лько мілїо́нів дїти́й іде́ о тій самі́й порі́ до шко́ли на цїлі́м сьвітї; поду́май собі́, як они́ іду́ть у́лицями спокі́йних сїл, вели́ких міст, здовж берегі́в мо́рий та рік; там се́ред доску́люючої спе́ки, ту по колї́на в снїгу́ або́ се́ред густо́ї мра́ки або́ вели́кої непого́ди, на човна́х, на ко́нях по степа́х розло́гих, на санка́х, долина́ми і го́рами, пото́ками та лїса́ми, цілі́ми громадка́ми, а усї́ з книжочка́ми під пахо́ю спіша́ть на нау́ку до шко́ли. Поду́май собі́ про сей рух незмири́мий, в котрі́м і ти бере́ш у́часть, і погада́й собі́, наколи́ би той рух уста́в, лю́ди попа́ли би наза́д в невіжу і темноту́; сей рух — то по́ступ, то наді́я, то хва́ла сьвіта. Не будь же лїни́вим, мій си́ну, а́ле вчи ся пи́льно“.

Неді́ля, 5. гру́дня, в навече́рие св. О. Никола́я.

Твій Оте́ць.

22. Учи́ ся.

Учи́ ся, хлопчи́но, бо вчи́ти ся тре́ба,
Учи́ ся щире́нько, най ро́зум не спить,
Най се́рце і во́ля і дух росте́ в си́лу; —
Для жити́, для сьвіта тре́ба ся учи́ть.

Учи́ся, хлопчи́но, бо сьвіт сей не ба́тько,
Широ́кий, розло́гий, мов по́ле в степу́,
Знайти́ в нім доро́гу той лише́нь потра́фить,
Хто мно́го а мно́го учи́в ся в житю́.

Учи́ся, хлопчи́но, Бог бу́де з тобо́ю,
Пошану́ють лю́ди, полю́бить тя сьвіт;
Учи́ся, щоб сі́яв добро́ поміж лю́ди,
А ві́чно жить бу́деш, не зги́не твій слі́д.

Учи́ся, хлопчи́но, бо вчи́ти ся тре́ба,
Шука́й со́нця пра́вди, най ро́зум не спить;
Чого́ научи́ш ся, вода́ не забе́ре,
Не во́зьме розбі́йник, ого́нь не спали́ть.

23. Дити́нний вік Тараса́ Шевче́нка.

Тара́с Шевче́нко уроди́в ся в селі́ Мо́ринцях, губе́рнії ки́ївскої, повіту звенигоро́дского, із се́ї сторони́ Дніпра́. Дід Шевче́нка був по ремеслу́ шевце́м, ві́дси і пішла́ на́звa роди́ни. Ро́дичі є́го були́ кріпосними селя́нами дідича Енґельга́рдта, се значи́ть, були́ піддани́ми сво́го па́на і роби́ли є́му па́нщину. Оте́ць Тараса́ звав ся Григо́рий і був ро́дом з села́ Кири́лівки. Був се чоловік письме́нний і розу́мний; як оже́ни́в ся, перені́с ся по при́казу дідича на півтора ро́ку з Кири́лівки до Мо́ринець, бо зві́дси була́ є́го жінка. В тім селі́ уроди́в ся Тара́с, 25-го лю́того, 1814-го ро́ку.

Всіх діте́й у Григо́рия було́ пя́теро; Тара́с був тре́тий. Як мину́ло півтора ро́ку, ро́дичі Тараса́ перене́слись з Мо́ринець знов в Кири́лівку. Коли́ о́тже Тара́с підріс, тя́мив себе́ в Кири́лівці; проте́ і всі є́го дити́нні спо́минки ві́жуть ся до Кири́лівки.

Пе́рші роки́ дити́ньства Тараса́ перейшли́ неза́мітно, як се звича́йно буває у сі́льски́х діте́й. Бі́дна стара́ ха́та з почорні́лою соло́мяною стріхою, з чо́рним ко́мином, при ха́ті я́блінка, а довко́ла я́блінки цьвітни́к — се нена́че ці́лий сьвіт мало́го Тараса́. Але біля́вий хло́пчик був непосидю́щий: бо́сий та розхрістаний бі́гав по всіх усю́дах, особли́вож люби́в бі́гати по лева́ді, що розляга́єсь за стодо́лою і за садо́м, тай купа́в ся в пото́ці, що мерчи́ть в ти-

хій доли́нї по́біч лева́ди... Ви́купав ся тай перебіга́в доли́ну і лева́ду, а відта́к вбіга́в в тїни́стий сад, па́дав під гру́шею або́ я́блінкою, і засипля́в спокі́йним, тверди́м сно́м.

Та не до́вго зазнава́в Тара́с дорого́ї во́лї молодо́ї; надійшли́ днї, що́ затро́ювали неви́нну єго́ свободу́, що нїве́чили золоті́ єго́ мрії. Причи́ною се́ї змі́ни в житю́ Тараса́ була́ смерть ма́тери (1823 р.). До́си Тара́с не знав ли́ха, а́ле зі сме́ртию ма́тери наста́ли для не́го тяжкі́ і при́крі годи́ни, і від тодї́ гірка́ до́ля переслї́дувала єго́ до сиро́ї моги́ли.

Оте́ць Тараса́ оста́в ся з дрібни́ми дїтьми́, бо наймоло́дшому си́нови було́ півтора ро́ку; ожени́в ся о́тже вдру́ге і таки́м спо́собом увійшла́ в дім ма́чоха.

Непосидю́чий Тара́с зазна́в тепе́р бога́то го́ря. У ма́чохи були́ свої́ дї́ти, за́для то́го між дїтьми́-зведеня́тами повстава́ла ча́сто незго́да. Не пройшла́ годи́на без сварнї́ між дїтьми́, без супере́чки між ма́чохою а ба́тьком. Ма́чоха нена́видїла пустїя́ Тараса́ особли́во за те, що він нера́з побива́в єї́ слабе́нького Степанка́.

Тодї́ по при́казу ма́чохи пас Тара́с ягня́та. Поля́ тамо́шні покри́ті висо́кими моги́лами, про котрі́ сьпіва́в опі́сля Шевче́нко, що они́ в степу́ „стоя́ть тай суму́ють“. Тарасо́ви було́ до́бре хиба́ тодї́, коли́ під моги́лами міг переси́джувати та думки́ дума́ти. За ку́сником сухо́го хлї́ба переводи́в він там нера́з цїлі́ днї. Щоби́ в часї́ спе́ки лї́тньої віддихну́ти, сїда́в ча́сто під одну́ з тих моги́л. Як же верну́в домі́в, то ма́чоха свари́ла знов на не́го і побива́ла єго́.

Міжти́м, в два ро́ки по сме́рти ма́тери, втра́тив Тара́с і вітця́ (1825 р.). На сме́ртній по́стели згада́в оте́ць тако́ж за сво́го си́на Тараса́, і мов то ві́щим ду́хом сказа́в так: „Тарасо́ви з мо́го хозя́йства нїчо́го не тре́ба; він не бу́де аби-яки́м чолові́ком; з не́го бу́де або́ щось ду́же до́бре або́ вели́ке леда́що; для не́го моє́ наслї́дство або́ нїчо́го не бу́де значи́ти, або́ оно́ єму́ нїчо́го не помо́же“.

По сме́рти ба́тька став одинайцятилї́тний Тара́с кру́глим сирото́ю. Забу́тий від всїх сидї́в він під пло́том в старі́й полотня́нцї та ду́мав свої́ думки́.

Запові́т ба́тька зача́в вже тодї́ сповня́тись.

24. Менї́ тринáйцятий минáв.

Менї́ тринáйцятий минáв;
Я пас ягня́та за селóм.
Чи то так сóнечко сия́ло,
Чи так менї́ чогó булó,
Менї́ так лю́бо-лю́бо ста́ло,
Ненáче в Бóга! . . .
Уже́ проклúкали до па́ю,
А я собí у буряні́
Молю́ ся Бóгу і не зна́ю,
Чогó малéнькому менї́
Тодí́ так прúязно молúлось,
Чогó так ве́село булó!
Госпóднє нéбо і селó —
Ягня́, здає́ ся, веселúлось,
І сóнце грíло . . .

25. Сьвятá Ольга, княги́ня ру́ска.

В ряді́ найпе́рших князíв ру́ських, що положúли оснóви ру́ської держáви, видне́ мíсце займáє Ольга, жíнка князя́ Ігоря. Булá се жíнка ве́льми спосíбна і сильнóї вóлї.

Ми ду́же мáло знáємо про є́ї рід і похóдженє. Мóжемо тíлько догáдувати ся, що походúла з Плéскова (пізнíйшого Пскóва) з знатнóго варя́жского ро́ду. Вúйшовши за́муж за Ігоря вонá перейшлá жúти до Кúєва. Та ось вúйшло так, що є́ї му́жа Ігоря вбúли Деревля́ни. Щобú помстúти єго́ смерть, Ольга взялá ся на хúтрощі. Заявúла Деревля́нам, що хóче вúйти за́муж за їх князя́. Князь прислáв пóслів; Ольга велíла тих пóслів убúти, а князе́ви сказáти, щобú прислáв числе́нних сватíв. Князь деревля́ньский, не догáдуючи ся нíчогó, прислáв своїх найлíпших дружúнників. Ольга велíла їх подусúти в лáзнї, а князе́ви переказáла, щобú прислáв ще бíльше дружúнй, бо отсе́ вонá вибирáє ся до нéго. Колú прийшлá дружúнá деревля́ньска, Ольга казáла своїм лю́дям тягтú їх рáзом з човнáми, на котрúх вонú приплúли Днíпром. Колú їх притя́гнено на рівнúну кóло Кúєва, вúйшла Ольга су́проти них і казáла рáзом з човнáми кúнути їх у глубóкі я́ми, що там булú вúкопані, і живúх

прикидати землею. Допервa тодї Ольга вирушила з військом воювати Деревлян і побивши їх богато та зруйнувавши їх головне місто Іскоростень, вернула до дому.

При кінци свого життя Ольга вибрала ся в дорогу до Царгорода, бажаючи там охрестити ся. Перший руский літописець Нестор подає про се ось таку звістку:

Приїхавши до Царгорода, Ольга так сподобала ся грецкому цареви Константинови, що той конче хотїв з нею оженити ся. Та Ольга заявила єму, що хоче вперед охреститися і просила царя, щоби був єї христним батьком. Цар радо згодив ся на се. Ольгу христив сам патриярх і дав їй імя Олени. Колиж по хрещеню цар знов згадав їй про сватанє, вона відповіла: Як же ти можеш женити ся зі мною? Адже закон християнський забороняє христному батькови бути мужем христної донькы: — „Перехитрила ти мене, Ольго!“ — сказав цар і обдаровавши єї богато, відпустив на Русь.

По своїм хрещеню жила Ольга ще 12 літ, займаючи ся головно вихованєм свого внука Володимира, котрий пізнїйше мав стати ся найславнїйшим володарем Руси і христителем руского народа. Церква християнська зачислила єї між сьвятих, а літописець справедливо назвав єї зірницею, що попередила ясне сонце віри Христової на Руси.

26. Під хрестом.

На горбочку хрест дубовий
Рамена розпер широко;
Ід селу він похилив ся,
Хоч в землї стремить глибоко.

А у стіп знаку сьвятого
Розцьвіли ся пільні рожі...
Від села надбігли дїти
Такі раді, такі гожі.

Поклякали враз довкола,
Поскладали дрібні руки
І піднесли ясні взори
На знамя Ісуса муки.

Шевели́ть вітре́ць від по́ля,
Ма́ють ро́жі галузка́ми...
А дїтво́ра мо́лить Бо́га
Непови́нними уста́ми.

Молитви́ пливу́ть до не́ба,
Со́нце кри́є ся за кру́чі
І на хрест, дїтво́ру, ни́ви
Ще спуска́' посл'і́дні лу́чі.

27. Га́лицке Поді́ле.

Де́сять км. за Зо́лочевом, за плу́гівскою горо́ю, почина́є ся немо́в і́нший край. Ста́нувши на вершині́ гори́, ба́чимо пе́ред собо́ю рівнину́, що розтяга́є ся дале́ко і широ́ко. Стоїш на підви́шеню, котре́ тя́гне ся від Карпа́т до пі́вночного схо́ду кількадеся́ть км. завдовжки́ і тут тво́рить межу́ Поді́ля. Тут вже схі́дний вітер пану́є, хо́лодом ди́ше, че́рез се весна́ тут пізні́йша, сні́ги́ на поля́х лежа́ть до́вше. Сей гірски́й по́яс роздїля́є око́лиці, вже на пе́рший по́гляд о́ка зівсі́м від се́бе рі́зні. На за́хід горби́ рі́зного ви́ду; рядо́м іду́ть Голого́ри, спина́ють ся мальовни́чі го́ри підгоре́цкі, поро́слі сосно́вим лі́сом, темні́ють са́сівскі лїси́; да́льше до Льво́ва по́за го́рами моча́ри і ба́гнища в око́лицях Бо́рткова, Бу́ська, Яри́чева, а по́за ни́ми знов піски́ глиня́ньскі. Головна́ ріка́ в сих сто́ронах — Буг, котри́й, забра́вши в се́бе де́які поме́нші во́ди, пливе́ на пі́вніч до Ви́сли та до балти́йского мо́ря.

Зівсі́м ина́кший вид на схо́ді. Тут по́яс гори́стий зле́гка похиля́є ся, а відта́к за Озерно́ю від Терно́поля, де зачина́є ся власти́ве Поді́ле, тя́гнуть ся плоскі́, непрогля́дні рівнини́ до медобі́рских гір, а да́льше за Збруч на полу́дне аж до бессара́бских степів, з котри́ми стика́є ся Поді́ле. Ріки поді́льскі: Стри́па, Се́рет з Гнізно́ю і Збруч пливу́ть на полу́дне до Дністра́, а Дністе́р до Чо́рного мо́ря. На рівнина́х поді́льских розложи́лись величе́зні се́ла, обса́джені довко́ла ве́рбами; они́ видаю́ть ся зеле́ними о́азами се́ред мо́ря жо́втого збі́жа. Доро́га туди́ вкучна́, односта́йна, хиба́ як хто нави́кне до се́го ненаста́нного ше́лесту збі́жа, що филю́є від ві́тру. Село́ одно́ від дру́гого дале́ко; часо́м їдеш 15 до 20 км.,

заки́м діста́неш ся до дру́гого села́, а у туте́шнього на́рода все те не більше, як одна́ ми́ля. За́для то́го ми́ля подільска про свою́ довготу́ увійшла́ в при́повідку.

Земля́ подільска ду́же плодови́та, пшени́чна. Ора́ти єї́ тре́ба чотирма́, ба і шістьма́ вола́ми, а́ле за те не пуста́ при́повідка, що „на Поділю хлїб на кілю“. — Пра́вда, що о лїс тут тя́жко. В селї́, в котрім бу́де і кількадеся́ть гекта́рів орно́го ґру́нту, не знайде́ш нера́з і пя́ди лї́са; де́яка верба́ над ставо́м або́ над рово́м і довко́ла обійстя́ з попідти́наним гілєм і з відроста́ючим зеле́ним верхо́м — от такі то лїси́ на Поділю. Їдеш цїли́й день нера́з, а не знайде́ш тї́ни, хиба́ часо́м дале́ко на кра́ю видокру́га засинї́є лїсо́к і ще́зне, мов розплива́ючись у сива́вім туманї́ за́для вели́кого о́бширу ґрунтів. Подоля́ни держа́ть ся з да́венда́вна триполе́вого ґаздівства́, себ то вся́кі озимини́ засїва́ють разо́м в одній сторонї́, в дру́гій знов саму́ ярину́, а тре́тю лиша́ють що тре́тий рік облого́м. Таки́м спо́собом непрогля́дні просто́ри, обсї́яні одни́м ро́дом збіжа, видаю́ть ся нена́че яке́ колоси́сте мо́ре, на котро́го пове́рхнї не поба́чиш нїя́кої відміни, нїя́кої різноба́рвности для о́ка. Ду́же ча́сто ї́деш яки́х 10 км. се́ред сами́х ланів золоти́стої пшени́цї, сїра́вого жи́та або́ біля́вої гре́чки.

Іна́кше представля́є ся Поділє пона́д берега́ми рік. Їх кори́та тя́гнуть ся найчастї́йше у підніжа горбів і тво́рять посе́ред площи́н глубо́кі поздо́вжні яри́. Горби́ і береги́ ярів пороста́ють низько́ю лїщи́ною; де́куди ви́скочить в гору́ бережи́ще як стрімка́ стїна́, де́куди на вершинї́ хи́лить ся до землї́ хрест деревля́ний, поста́влений руко́ю че́сного селяни́на. Тя́жко найти́ кра́сшу око́лицю, як побере́же Се́рета і Гнї́зни, як Теребо́влю з стари́м замчи́щем на стрімкій горі. Якже ве́лично і ди́ко пона́д берега́ми Збруча́ спина́ють ся медобірскі ска́ли, поро́слі лї́сом, ко́ло Крути́лова, Постолівки аж по Ла́шківцї! А кілько то істори́чних спо́минів про да́вню до́лю і недо́лю на́шого на́рода вя́же ся з ти́ми рівнина́ми, на котри́х ча́сто попада́ють ся висо́кі моги́ли, з ти́ми замка́ми та яра́ми!

28. Ве́чір.

Схова́лось со́нце за горо́ю,
Тума́н леге́нький зе́млю вкрив,

Шепо́че вітер з осоко́ю,
Гайо́к зеле́ний потемні́в;
Дале́ко сьпіви десь луна́ють,
На не́бі зірка миготи́ть.
Ота́ри з по́ля поспіша́ють
У холодо́чок відпочи́ть.
Блаки́тне не́бо обгорну́ло
Усю́ росли́ну, всїх люди́й,
Село́ в садо́чках потону́ло,
Затьо́хкав пісню соловій...

Моя́ Вкраї́но, мій ти ра́ю,
Ти чарівни́ченько моя́,
Я без кінця́ тебе́ коха́ю,
Ще й більш коха́ти хо́чу я!
Хотї́в би я тебе́ рука́ми
До се́рця щи́ро пригорну́ть,
У о́чі гля́нути оча́ми
І вже навік тодї́ засну́ть.

29. Князь Володими́р і Хреще́нє Ру́си.

Володими́р був си́нон воївни́чого князя́ ки́ївского Сьвятосла́ва, а вну́ком св. Ольги.

Ста́вши князе́м ки́ївским по сме́рти ба́тька Сьвятосла́ва зібра́в він вели́ку дружину́ і виправля́в ся в дале́кі по́ходи в різні сто́рони. Володими́р воюва́в щасли́во і здобу́в собі сла́ву.

Лїтопи́сець Не́стор оповіда́є, що сусї́дні на́роди, почу́вши про сла́ву Володими́ра, поча́ли до не́го посила́ти по́слів до Ки́єва. Ко́ждий вихва́лював свою́ віру та бажа́в князя́ і на́рід приверну́ти до своє́ї віри. Князь зібра́в своїх боя́р і старшину́ і поча́в з ни́ми ра́дити ся, яку́ би віру приня́ти. Боя́ри пора́дили, щоби́ князь ви́слав розу́мних люди́й в різні краї́ подиви́ти ся, у яко́го на́роду найкра́сша віра. По́сли обї́хали різні краї́, а на оста́нку заї́хали до Царго́рода. Там були́ они́ на слу́жбі Бо́жій і віра гре́цка так їм сподо́бала ся, що, верну́вши домів, сказа́ли Володими́рови: „Хто поку́шає соло́дкого, той потім не хо́че гірко́го: і ми не хо́чемо вже бу́ти пога́нами.“ А боя́ри дода́ли: „Як би віра гре́цка була́

лиха́, то не приня́ла би є́ї була́ твоя́ ба́бка Ольга, наймудрі́йша між усі́ми людьми́.“ А що християнство вже і так було́ зна́чно розшири́лось на Ру́си, особли́во в Ки́єві, тож Володими́р заду́мав приня́ти ві́ру Христо́ву.

В ро́ці 988. наста́ла війна́ між Русина́ми і Гре́ками. Володими́р ви́правив ся на гре́цке мі́сто Херсо́н на півостро́ві кри́мскім над Чо́рним мо́рем, і обля́г є́го. Вже тоді́ постанови́в князь охрести́ти ся, ско́ро ті́лько здобу́де Херсо́н. Херсо́нці боронили ся до́вго; одна́че уто́млені безві́дєм і безхлі́бєм, підда́ли ся Володими́рови.

Тре́ба було́ тепе́р сповни́ти обі́т тай охрести́ти ся. Володими́р бажа́в се вчини́ти з вели́ким торжество́м; одна́ко не пої́хав сам у Царго́род а ті́лько післа́в по́слів до ці́сарів гре́цких і домага́в ся, щоби́ відда́ли за не́го свою́ сестру́ Анну. Ці́сарі відповіли, що го́ді їм віддава́ти сестру́ за пога́ньского князя́; тому́ обіця́в Володими́р, що за́раз охрести́ть ся, як ті́лько ці́сарівна прибу́де до Херсо́ну з сьвяще́никами. І спра́вді, коли́ Анна прие́хала з знатними людьми́ і з сьвяще́никами до Херсо́ну, охрести́в ся Володими́р і є́го дружина́ та боя́ри, що були́ ще пога́нами, а опі́сля князь звінча́в ся з ці́сарівною. З то́го ви́йшла ко́ристь і для Ру́си, бо ці́лий на́рід ру́ский приня́в християнство, і для Гре́ції, бо могла́ тепе́р споді́ва́ти ся споко́ю від Русинів.

Володими́р зложи́в з Гре́ками ми́рну умо́ву і пої́хав з Анною та сьвяще́никами до Ки́єва. Тут охрести́в за́раз усю́ роди́ну і пильнува́в, щоб нова́ ві́ра розширя́ла ся по ці́лій ру́ській земли́. Він вели́в поскида́ти всі і́доли, а і́дол Перуна́ вели́в волочи́ти по мі́сті, а пото́м утопи́ти в Дні́прі. Опі́сля приказа́в Київля́нам зібра́ти ся на бе́резї Дні́пра́, а сьвяще́ники охрести́ли всіх ра́зом. На мі́сці пога́ньских і́долів ста́вив Володими́р церкви́, а християньска ві́ра ста́ла шири́ти ся і по і́нших міста́х і земля́х ру́ских.

30. До Бо́га.

Я Тебе́ ба́чу у всіх тво́рах сьві́та,
У ко́ждій тва́ри, у ко́ждій рости́нї,
Я Тебе́ ба́чу в сьві́тлї я́снім со́нця
І в зіро́к сьві́тлї у нічні́й годи́нї.

Я Тебе́ чу́ю в гро́мах лїтни́х ту́чий,
В го́ворі би́стрих річни́х хвиль сріблѝстих
І як царю́єш в величній вселе́нній
І як пану́єш в лю́дских серця́х чи́стих.

Я Тебе́ ба́чу, де лиш жи́тя крѝхта
І де лиш о́ко взо́ром дійти́ мо́же;
Я Тебе́ чу́ю у глухи́х безо́днях,
Ти властели́ном всю́ди, міцни́й Бо́же!
З Те́бе мину́вшість від вікі́в сну́є ся,
З Те́бе буду́чність лю́дскости свита́є,
Ти виповня́єш оди́н безконе́чність,
Кінця́ для Те́бе, початку́ не ма́є!

Нерукотво́рні ді́ла́ Тво́го сло́ва —
Се Твоя́ си́ла, се Твій дух могу́чий,
А чуте́ в се́рцю і любо́в для бли́жних
Се єства́ Тво́го благотво́рні лу́чі.
Закри́ті та́йни, що до них ум лю́дский
Шляхо́м ні́яким доплѝсти не мо́же,
Жи́тя́ причи́ни, зи́мне пра́во сме́рти —
Се Твоє ца́рство, превели́кий Бо́же!

31. Дика́р.

Оди́н Фра́нцуз переї́хав із своєї́ землї́ до Пі́вні́чної Аме́рики. Він осі́в ся із своє́ю семе́ю недале́ко бі́лих гір і обробля́в зе́млю, скі́льки зміг. У не́го було́ кі́лька душ дїтви́.

Найду́жче від усі́х люби́ли они́ із жі́нкою само́го ме́ншого хло́пчика, що ему́ було́ всього́ тільки рокі́в чоти́ри.

Одно́го дня хло́пчик сей куди́сь зайшо́в. Ба́тько з ма́терию ду́мали, що у сусі́дів, післа́ли туди́ — нема́; шука́ли они́ всю́ди, а́ле не найшли́. Вже і сме́ркло, а єго́ нема́. Ці́лі́сїньку ніч а́ні тро́шки не засну́ли старі́. — Мо́же єго́ зьвір у лї́сї зїв, каза́ли они́, облива́ючись ряснѝми сльоза́ми.

А навкруги́ всю́ди ріс густи́й вели́кий лїс, де бага́то було́ хи́жих зьвірі́в.

На дру́гий день они́ знов пішли́ шука́ти сво́го сина і пішли́ у лїс; а́леж зга́явши чима́ло часу́, они́ верну́ли ся до до́му, ду́маючи, що мо́же він вже до́ма.

Під сей час до їх ха́ти прийшо́в дика́р з своє́ю соба́кою. Він був знає́мий Францу́зови, єго́ семї́ і ча́сто навіща́в їх.

Почу́вши про хазя́їнове ли́хо, дика́р попроха́в, щоб Францу́з знайшо́в панчі́шку та чобіто́к то́го хло́пчика. Ба́тько за́раз же і принї́с єму́ сї рі́чи. Дика́р узя́в їх і дав поню́хати своє́му соба́цї. Як ті́лько той гара́зд обню́хав, дика́р верну́в ба́тькови панчі́шку з чобітко́м, а сам із соба́кою пішо́в у лїс.

Увійшли́ они́ в лїс; соба́ка поча́в ню́шити кущі́ і незаба́ром зник з очи́й сво́го хазя́їна. До́вго не чу́ти було́ нїчо́го. Аж ось наре́штї соба́ка таки́ зага́вкав; се він пода́в ві́стку хазя́їнови, щоби́ він ішо́в до не́го. Спра́вдї, коли́ дика́р підійшо́в, поба́чив бі́ля соба́ки і хло́пчика: він лежа́в у кущі́ блїди́й мов кре́йда з переля́ку та з го́лоду. Дика́р узя́в єго́ на ру́ки і принї́с до ба́тька та ма́тері. Уся́ семя́ ду́же зрадї́ла, а найбі́льше ба́тько та ма́ти. Соба́ка теж радї́в і на́віть пли́гав від ра́дости.

Хто зна́є, чим тебе́ за се дарува́ти, каза́ли ба́тько з ма́терию.

— Се не менї́ тре́ба дя́кувати, а До́брому Ду́хови; він так зроби́в, що я прийшо́в як раз тодї́, коли́ тре́ба було́ тобі́ пособи́ти. Ти щасли́вий і я щасли́вий, ти радї́єш і я радї́ю. Як коли́ бу́деш на мої́м краї́, то зайди́ до ме́не, промо́вив дика́р і пішо́в до до́му.

Ба́тько з ма́терию на ра́дощах поцїлува́ли дикаря́.

З то́го часу́ дика́р зроби́в ся щи́рим дру́гом і това́ришем Францу́зови.

33. По́ворот ба́тька.

„Підї́ть, дїто́чки, ра́зом підї́те,
За мі́сто, де в гай доро́га,
Під чудотво́рний о́браз клякнї́те,
Змо́вте моли́тву до Бо́га.

„Нема́ ще та́та, щось не верта́є,
В слеза́х, трево́зї днї схо́дять:
Ви́ляли рі́ки, лї́сом блука́є
Зьвір, та розбі́йники бро́дять.“

Слу́хають ді́ти і поспіша́ють
За мі́сто, де в гай доро́га,
Під чудотво́рний о́браз клякáють,
Мо́влять моли́тву до Бо́га.

Ці́лу́ють зе́млю: „Во і́мя Отця́
Й Си́на і Ду́ха сьвято́го“ —
„Спаси́, поми́луй, Тро́йце сьвята́ —
Нас — ра́ди і́мени Тво́го.“

„Отче наш“ мо́влять, і всї скінчи́ли
З ряду́ молитви́, й вийма́ють
Кни́жку — при бра́тї в ку́пку ся зби́ли,
Пі́сню побо́жну сьпіва́ють.

„Пречи́ста Ді́во“ — брат почина́є,
Моло́дші тя́гнуть за бра́том —
„Не́бо й земля́ Тебе́ величáє —
Зми́луй ся, зми́луй над та́том!“

Аж-ось і во́зи затуркоті́ли —
Дітво́ра во́зи ті зна́є —
Ско́чили ра́зом, загомоні́ли:
„Та́то наш, та́то верта́є!“

І купе́ць ба́чить, пла́че й сьмі́є ся,
З во́за злїта́є витáти:
„Здоро́ві ді́ти! Як тут веде́ ся?
Чи до́вго бу́ло вам ждáти?“

„Ма́ма здоро́ві? ті́тка? а слу́ги?
А от в мішо́чку оріхи...“
Гово́рять ра́зом і сей і дру́гий,
Го́мону по́вно і втїхи.

„Їдьте пово́ли, я пі́шки хо́чу
З дітьми́ до до́му верта́ти.“
Аж тут опри́шки довко́ла ско́чуть,
Дванáйцять! — стра́шно сказáти.

Бóроди дóвгі, лúця негóжі,
Взір дúкий, óдіж плюгáва,
Мечі при бóці, в черéсах нóжі,
В рукáх грубéзна булáва.

Скрúкнули дíти тай заніміли,
При бáтька тýлять ся лóні,
Жахнýлись слýги, пан побілíлий
Тремтúть, складáє долóні:

„Заберíть вóзи з всíми майнáми,
Крім житя — все, що зі мнóю,
Та не робíть ось-тих сиротáми,
Молодýю жíнку вдовóю.“

Дарма́ — не чýють. Сей випрягáє
Віз, берé кóні, а другúй
Кричúть: „Де грóші?“, друк піднимáє,
З ножéм рвесь íнший на слýги.

В тім стáршій скрúкнув: „Стíйте хлопя́та!“
Гóнить ватáгу з дорóги,
І випускáє дітúй і тáта:
„Йдíть — кáже — йдíть без тревóги.“

Дя́кує бáтько-отаманóви —
„Не дя́куй — сей му говóрить —
Я сам втопúв би ніж в твоíй крóви,
Слиб не молúтва дітвóри.“

„Дíти вчинúли, що тя пускáю,
Що бýдеш жúти — їх дíло,
Оні́ подя́ку всю нехáй мáють —
Ось-як отсé ся скоíло:“

„Чýючи здáвна, що меш вертáти,
Я і моí побратúми —
Взялúсь тебé ми тут дожидáти,
І ждáли дня́ми цілúми.“

Ни́нї йду, ди́влюсь че́рез лїщи́ну —
Мо́лять ся ді́ти до Бо́га...
Зареготáвсь я — та за хвили́ну
Взяли́ мя жаль і трево́га."

„Згадáлась рі́дна менї́ хати́на,
З руки́ друк ви́пав тяже́нький:
І в ме́не жі́нка, в жі́нки дити́на,
Спно́к — таки́й ще мале́нький."

„Ку́пче, їдь з Бо́гом, я у лїс му́шу...
Ви ді́ти, тут, де доро́га
В гай — коли́сь мо́же за мою́ ду́шу
Змо́вте моли́тву до Бо́га."

34. Пере́каз про засно́ванє це́ркви Пече́рскої Ла́ври.

Про засно́ванє головно́ї це́ркви Пече́рскої Ла́ври заде́ржало ся слі́дуюче поети́чне опові́данє.

Ши́мона, що був ро́дом Варя́г, ви́гнали є́го стри́ї з вітчини́ і він ви́правив ся кораблє́м на Русь. Позістáв є́му по вітцéви хрест в дéсять локо́ть з по́ясом і з золоти́м вінцє́м на голові́ Розпя́того. Ши́мон забрáв з собо́ю по́яс і вінéць, як утїкáв з вітчини́. Тоді́ почу́в він таки́й го́лос: „Не вкладáй се́го на свою́ го́лову, а неси́ на приготóвлене мі́сце, де буду́є ся це́рква Мáтери Моє́ї і віддáй в ру́ки преподо́бного Теодо́зия, а він повісить є́го над жертівнико́м".

Пі́сля се́го при́виду зірвáлась бу́ря, коли́ він плив Балти́йским мо́рем в ру́ску зе́млю. Ши́мон затрево́жив ся і ду́мав, що Бог караé є́го за се, що взяв прикрáсу Христо́вого о́браза і став за се ка́яти ся. Тоді́ побáчив він на во́здусї зображенє це́ркви і почу́в го́лос: „Се це́рква, що бу́де збудо́вана в імя́ Бо́жої Мáтери і ти бу́деш в нїй поло́женний. Розмі́ряй по́ясом двáйцять локо́ть у висоту́, три́йцять в довжину́ і три́йцять в ширину́."

Прибу́вши у Ки́їв Ши́мон не зважáв на се і до́вго не будувáв це́ркви; та мав знов чу́дний при́вид. Вже по смерти́ Яросла́ва, за котро́го він приїхав на Русь, виправля́в ся

Ши́мон з єго́ сина́ми про́ти Поло́вців і ходи́в до Анто́нія за благослове́нєм. Преподо́бний Анто́ній сказа́в: „О си́ну! бага́то поля́же від ві́стря мечá, бага́то пото́пчуть і ранять, бага́то пото́не у воді́, а ти оста́неш; тобі́ су́джено лежа́ти в Пече́рскій це́ркві, що тут збуду́є ся.“

Русині́в поби́то на Альті. Ши́мона ра́нено і він лежа́в на по́лі посе́ред тру́пів і умира́ючих і знов поба́чив у во́здусї зобра́женє то́ї само́ї це́ркви, що єму́ явля́лась над балти́йскими во́дами. Він ви́лїчив ся з ран, оповів Анто́нію про сї при́види і віддав єму́ вине́ць і по́яс. Анто́ній зміни́в ймя́ Ши́мона на Симо́на і переда́в єго́ дар Теодо́зию, що був ігу́меном ки́ево-пече́рскої Ла́ври. Симо́н ве́льми полюби́в Теодо́зия і бага́то допоміг єму́ до ви́будованя це́ркви.

35. Шевче́нко на нау́ці.

Небáвком по сме́рти ба́тька віддали́ Тараса́ в шко́лу, до сїльско́го дяка́ Бугóрского. У не́го вчив ся Шевче́нко грамáтки (букваря́), часосло́ва і псалтиря́. Але той дяк ма́ло пильнува́в шко́ли: мало́го Тараса́ мав за попихача́ та мори́в го́лодом і бив тя́жко, хоть і не було́ за що.

Се́ред всїля́ких мук ви́держав хлопчи́на в сїй шко́лї два ро́ки. Але нераз утїка́в від дяка́ і скрива́в ся пе́ред єго́ пру́том у буряна́х. Ту пле́нтав ся він по кíлька днів; до́брі се́стри дба́ли про не́го і засиля́ли єго́ стра́вою. Під коне́ць дру́гого ро́ку се́ї нау́ки, дяк посила́в єго́ чита́ти псалти́р по мерця́х і плати́в єму́ за те деся́ту копійку. Позая́к Бугóрский обходи́в ся пога́но не тíлько з Тарасóм, а́ле і з дру́гими школяра́ми, тож всї зненави́дїли єго́ ду́же, а Шевче́нко утїк таки́ від не́го. При тій на́годї попа́лась в єго́ ру́ки кни́жочка з образка́ми. Сї малю́нки були́ єго́ розра́дою, бо як тíлько міг, купува́в собі́ папе́ру і в буряні́ рисува́в та малюва́в, як умів; він вже тодї́ мав вели́ку охо́ту тако́ж до маля́рства.

Утїкши від Бугóрского, пішóв Тара́с до Ли́сянки; ту у дия́кона хотїв ви́вчитись маля́рства. Без оде́жі, без хлїба ходи́в він тодї́ і пла́кав та люди́й шука́в, щоб чого́ до́брого від них навчи́ти ся. До́сить ви́вчив ся чита́ти і сьпіва́ти у Бугóрского, писа́ти навчи́в єго́ сьвяще́ник Нестеро́вич; тепе́р допи́тує ся за справдéшними маляря́ми.

Але той маля́р в Ли́сянці но́ровами свої́ми прига́дував на дяка́ Бугóрского. Три дні Шевче́нко дви́гав терпели́во на гору́ ведра́ми во́ду і розтира́в на зелі́зній бля́сі мі́дяну фа́рбу. Не ви́терпів до́вше Шевче́нко, і четве́ртого дня утік в село́ Тара́сівку, до дяка́ маляря́, що́ просла́вив ся образа́ми ярмаро́чними. До не́го уда́в ся він з рішу́чою постано́вою, ви́терпіти всї про́би. Так щож?! Той маля́р погля́нув на Тараса́, та от-що сказа́в: „У те́бе нема́ спосі́бности до нїчо́го, а́нї до ше́вства, а́нї до боднарства, а не то до маля́рства!“

Бі́дний Тара́с втра́тив вся́ку надію ста́тись колинебу́дь маляре́м; тому́ з жале́м в се́рцю верну́в у своє рі́дне село́. В Кири́лівці став па́сти грома́дскі ві́вцї. І ди́во! Тара́с погоди́в ся бо́рзо з то́ю неза́вистною до́лею і був щасли́вий, що став „па́стирем стад непоро́чних“, як сам ка́же в чу́дній своїй ду́мцї; тоді́ міг собі́ пода́й сво́бідно чита́ти свою́ кни́жочку з образка́ми та рисува́ти.

Але хло́пець таки́й незвича́йний і запопадли́вий не міг до́вго па́сти ві́вцї. Він лиши́в Кири́лівку, та повандрува́в в село́ Хлі́бнівку, що сла́вилось своїми маляря́ми. У одного́ з них став Шевче́нко на нау́ку і перебу́в дві неді́лї на про́бі. Хлі́бнівский маля́р призна́в єго́ спосі́бним до своєї шту́ки, а́ле боя́в ся ді́дича Енґельга́рдта, бо без призво́леня не ві́льно було́ держа́ти у се́бе крепака́. Ся до́бра люди́на пора́дила Шевче́нкови постара́тись на́йперше о ка́рту від ді́дича. Тара́с пішо́в о́тже до Вільша́ни, де жив Дмитре́нко, управи́тель дібр Енґельга́рдта, і став проси́ти о ка́рту. Дмитре́нко зміркува́в за́раз, що се хлопчи́на жва́вий і цїка́вий; за́для то́го не ви́дав е́му ка́рти, а́ле взяв єго́ до двора́ на покоє́вого козачка́. І хто́ би то був поду́мав?! Для покоє́вого козачка́ розкрива́єсь тепе́р чим раз то ши́ршій сьві́т. Молоди́й ді́дич їздить по вели́ких міста́х, як Ки́їв і Ха́рків, Варша́ва і Ви́льна, Петербу́рг і Москва́; з ним їздить тако́ж і до́тепний наш козачо́к. Та тілько на добі єго́ вандрівки. Вандрува́в він ще опі́сля чере́з цїли́х 10 ро́ків я́ко про́стий салда́т по Ура́ли і по Кавка́зї, пересі́джував в кріпости о́рскій і петропа́вловскій; а́ле о тих гірки́х вандрівка́х єго́ довіда́ємось при іншій на́годі.

36. Рі́дна мо́ва.

Мо́во рі́дна, сло́во рі́дне!
Хто вас забува́є,
Той щи́рого в свої́й гру́ди
Серде́нька не ма́є.

Як ту мо́ву мож забу́ти,
Яко́ю учи́ла
Нас всіх не́нька говори́ти,
Не́нька на́ша ми́ла?!

Як ту мо́ву мож забу́ти?!
Таж зву́ками ти́ми
Ми до Бо́га мо́льби сла́ли
Ще дітьми́ мали́ми!...

У тій мо́ві ми сьпіва́ли,
При грі розмавля́ли,
У тій мо́ві нам мину́вшість
На́шу відкрива́ли.

Ой тому́ плека́йте, ді́ти,
Ріднє́нькую мо́ву,
І учі́ть ся говори́ти
Свої́м рі́дним сло́вом!

Мо́во рі́дна, сло́во рі́дне!
Хто вас забува́є,
Той щи́рого в свої́й гру́ди
Серде́нька не ма́є.

37. Елї-Рем.

В пі́внічно-америка́ньских Сполу́чених Держа́вах є мі́сто Йорк. Бі́ля Йо́рку збудо́вано над безо́днею висо́кий міст. По сім мо́стї прихо́дить до Йо́рку зелі́зниця з мі́ста Бальтимо́ра. Раз ішо́в по́їзд і з паровозу ви́пало на мо́стї тро́хи жару́; се́го нїхто́ не запримі́тив і міст заня́в ся. Люди́й бли́зько не було́, а ві́тер дув вели́кий, роздув поже́жу, і міст

почáв горíти. Як позбігáлись лю́ди та ки́нулись гасúти, то вже нíчо́го не моглú зробúти, і міст згорíв.

Колú се хтось з людúй крúкнув: „А за дéсять хвилúн повúнен прийтú пóїзд з Бальтимóра.

Лю́ди злякáлись; от, кáжуть, пóїзд загúне!

А дрýгі кáжуть: Чого́ мав би загúнути? Хибá машинíсть не побáчить, що мóсту немá?

А їм кáжуть: Алеж мóсту не вúдно за горóю.

І справдї; бíля самóго мóсту булá велúка горá, і томý мóсту не булó вúдно. Машинíст не знав, що мóсту не булó, і міг так розігнáти пóїзд, що не встиг би єгó зупинúти; наколúб же минýв горý, то хоч би й побáчив, що немá мóсту, тодí булó би вже за пíзно й весь пóїзд з сóтнями людúй упáв би в безóдню.

Лю́ди налякáлись, не знáли, щó робúти та як перестерегтú тих, щó їхали пóїздом; всї крича́ли, бíдкались, алé не моглú нíчо́го вúгадати.

Сéред людúй був хлóпець що найбíльше дванáйцяти рокíв; єгó звáли Елї-Рем. Пóки лю́ди клопота́лись, він з усéї сúли побíг назýстріч пóїздови; він біг і дýмав: стрíну пóїзд — зупиню́.

Ось він минýв вже горý, вúбіг на рівнинý, гляну́в, — аж дóвгий, дóвгий пóїзд летúть з усéї сúли напрóтив нéго.

— Крúкнути хибá? — промайнýло в голові Елї-Рéма. Але крича́ти не придалóсь на нíчо́; пóїзд так стугонíв, та гуркотíв, що крúку не булóб чýти.

— Гóсподи! щож менí робúти? подýмав Елї-Рем і в грýдях у нéго похолóло. Як єгó зупинúти? Ось-ось пóїзд добіжúть сюдú, і тодí сóтні людúй впáдуть в безóдню.

І відрáзу він догадáвсь, щó робúти; він став сéред шляхý зелїзнодорóжного і стоя́в. Пóїзд летíв, як птах, прóсто на нéго; колú він не зупинúть ся, — всї возú переїдуть чéрез хлóпця.

Але хлóпець не зійшóв з шляхý; він почáв махáти рукáми і крича́ти з усéї сúли; він сам не розумíв, щó він крича́в, але крича́в, щобú єгó булó чýти, щобú єгó замíчено.

І справдї єгó замíчено; машинíст побáчив єгó, здúвував ся і думáв, чого́ він там стоїть.

І машинíст почáв свистáти в паровý свúставку і махáти рукáми, щобú хлóпець зійшóв з шляхý.

Але хло́пець не сходи́в; він стоя́в і все крича́в і все маха́в рука́ми. А по́їзд насува́в стра́шно ско́ро; а че́рез сей по́їзд, ко́ли він не зупини́ть ся, бу́де смерть Елї-Ре́мови. Але Елї-Рем стоя́в, бо знав, що коли́ він зійде́ з мі́сця, то загину́ть всї лю́ди, що їдуть по́їздом.

І щож? По́їзд пішо́в ти́хше; се зупиня́є его́ машині́ст, щоби́ не задави́ти Елї-Ре́ма. Се́рце з ра́дощів так і засту́кало в гру́дях хло́пця; ще хвили́на — і ось вже по́їзд став аж пе́ред сами́м хло́пцем.

Але в туж мить, як по́їзд став, машині́ст ско́чив з не́го, і стра́шно розлю́чений, ки́нув ся на Елї-Ре́ма.

— Я тобі́ дам, леда́що, як зупиня́ти по́їзд! — кри́кнув він і поча́в з усе́ї си́ли би́ти Елї-Ре́ма.

— Я тобі́ дам! я тобі́ дам! — крича́в він і бив хло́пця.

— Стій! стій! — загука́в хтось. Але розлю́чений машині́ст не чув то́го; він аж тоді́ почу́в, як якісь лю́ди его́ вхо́пили і хло́пця від не́го віднялї́. Се прибі́гли лю́ди від мо́сту і крича́ли:

— Що ти ро́биш, божевільний? таж як би не він, ви всї були́ би загину́ли.

І они́ розповіли́, що́ з мо́стом ста́ло ся. Подоро́жні, що їхали в по́їздї, повиходи́ли з возів і слу́хали; вели́ким ди́вом здивува́ли ся они́, як дізна́ли ся, що ті́льки Елї-Ре́мови ма́ють завдя́чити своє́ спасе́ніе. Страх і ра́дість обхо́пили всїх; втира́ючи сльо́зи, почали́ цїлува́ти і обнима́ти Елї-Ре́ма; а Елї Рем не міг сло́ва промо́вити і хто зна́е, хто бі́льше був заклопота́ний: чи той машині́ст, що по дурно́му бив мало́го ли́царя, чи Елї-Рем?

За́раз же усї подоро́жні зібра́ли кількадеся́ть черві́нцїв для Елї-Ре́ма; опісля́ пішли́ до згорі́лого мо́сту, щоби́ поди́вити ся на ту страшну́ безо́дню, що тро́ха не поглину́ла їх всїх.

Чу́тка про Елї-Ре́мів чи́н лицарский пролину́ла ско́ро по цїлім мі́стї. Лю́ди вхо́пили его́ й пи́шно й га́рно повели́ домів до ба́тька та до ма́тери. Ра́ді були́ ба́тько та ма́ти, ра́дий був і Елї-Рем. Але він ради́в не гроша́м, хоч був убо́гий, а́ле вели́кій по́чести, що є́му вчи́нено, а ради́в він тому́, що Бог дав є́му си́ду спасти́ від сме́рти тілько люди́й.

38. Давни́й Висо́кий за́мок у Льво́ві.

Ру́ский коро́ль Дани́ло заложи́в місто для за́хисту про́ти ворогів і назва́в єго́ іменем ста́ршого сво́го си́на Льва. Пе́рвісний Львів згорів ма́йже до тла в часї́ на́паду Тата́р, а Лев відбудува́в єго́ пізнї́йше вдру́ге. В тім новім Льво́ві збудува́в Лев два деревля́ні замки́: оди́н, ви́сший, стоя́в на горі Льва, що ви́сунулась тро́ха на схід від ни́нїшної гори́ замково́ї, а дру́гий, ни́зший, стоя́в тро́ха да́льше на за́хід а ви́сше від то́го місця, де ни́нї стої́ть це́рква св. О. Никола́я на передмістю жо́вківскім.

В за́мку ви́сшім, вже з приро́ди ду́же недосту́пнім і окру́женім лїса́ми, а крім то́го обве́денім рова́ми і око́пами, укріпленім коби́льницями і остро́гами, місти́лись кня́жі ска́рби і зброївня́; там скла́дано до́бичу, взя́ту на війнї́, сюда́ хоро́нено ся тако́ж в часї́ на́паду во́рога.

В за́мку ни́зшім, що стоя́в на місцї вигіднї́йшім і приступнї́йшім, побудува́в Лев ме́шканя для се́бе і для своє́ї дружини́; там ме́шкав він аж до сме́рти.

Пізнї́йше, коли́ Казими́р Вели́кий заня́в Черво́ну Русь, а з не́ю тако́ж Львів, згоріли при тій на́годї оба́ деревля́ні замки́, а нато́мість здвиг сей коро́ль по́льский два нові муро́вані, оде́н на до́лї, на місцї про́ти На́родного До́му, де ни́нї стої́ть шко́ла промисло́ва, дру́гий на самім верху́ піскові́ї гори́, що взно́сить ся на північ висо́ко пона́д Львів.

За́мок той прибира́в в слї́дуючих столї́тях різні ви́ди і як ко́ждий інший, для публи́чних цї́лий призна́чений буди́нок, мав свою́ істо́рию, що звяза́лась з істо́риєю само́го Льво́ва.

Найкра́сша доба́ Висо́кого за́мку львівско́го припада́є на час пано́ваня Ягайловичів на престо́лї по́льскім. Королї́ з се́го ро́ду люби́ли перебува́ти у Льво́ві. І так між іншими гости́в ту сла́вний коро́ль Володисла́в Яга́йло, а яки́х сто лїт пізнї́йше прибу́в до Льво́ва коро́ль Жигмо́нт І. і перебува́в ту до́вший час.

В тих часа́х красува́в ся Висо́кий за́мок своє́ю велича́востию; був обве́дений му́рами, укріплений ба́штами, місти́в велича́ве поме́шканє королї́вске, були́ там муро́вані хідники́. Бога́та капли́ця місти́ла дорогоцї́нности, а зброївня́ ручни́цї, пушки́, ду́же бага́то іншої збру́ї сїчно́ї і вся́ких прибо́рів до війни́.

Як ви́сший так ни́зший за́мок були́ ви́ключно королі́вскі будівлї; в них ме́шкали ті́лько королі́ або́ їх намі́сники, в них відбува́ли ся нара́ди і су́ди. Але з часо́м зане́дбувано їх, аж на́пад Козаків і Тата́р в р. 1648., а Шве́дів в р. 1704. привели́ їх до ці́лкови́тої ру́їни.

Тепе́р є Висо́кий за́мок найкра́сшим мі́сцем про́ходу для Львовя́н; з не́го простира́єсь га́рний вид дале́ко-дале́ко на пі́вні́чну Галичину́.

39. По́хід на війну́.

Пі́сня на́родна.

Закува́ла си́ва зазу́ленька
В вишне́вім садо́чку,
Виправля́ла ма́ти сво́го си́на
До ці́саря на війно́чку:

„Гей, їдь же мій сино́чку,
На лю́тую війно́чку,
Тай не до́вго забавля́й ся,
За рік, за два до до́му верта́й ся“.

Бог те́є зна́є, Бог те відає́,
Чи я вже поверну́ ся;
Щось мій ко́ник ворене́нький
Підо-мно́ю спотикну́в ся.

„Не бий, си́ну, коня́ в голово́ньку,
Не бу́де ся потика́ти;
Не зрадь си́ну вітчино́ньки,
Не бу́де тя Бог кара́ти“.

Не бив жеж я коня́ в голово́ньку,
Сам ся ко́ник потика́є;
Ой не зра́джу вітчино́ньки,
То й Бог мене́ не скара́є!

40. Ва́вель.

В полудне́во схі́дній ча́сти Кра́кова, на лі́вім бе́резї Ви́сли здійма́є ся скали́стий горб, Ва́вель зва́ний, а на єго́

плоскім, простóрім верхý стоїть старúнний зáмок, колúшня столúця королíв пóльских. і величáвий костéл, де перехóвують ся найбільші історúчні сьвя́тощі Поля́ків.

Збóчи Вáвелю є стрімкі і з прирóди непристýпні; а що нерівности прирóдні довéршено крíпкúм підмурóванем, то сей самітнúй горб представля́є мíсце вéльми приго́же на твердúню. Зáдля тóго і вúбрано єгó під будóву королíвскої палáти, та для бíльшого укрíпленя обвéдено ще і грýбим мýром в вúдї чотирокýтника. В мýрі нахóдять ся дві велúкі брáми входові, східна і зáхідна, а до кóждої з них ведé з дóлу широ́кий, бúтий шлях, що лáгідно взнóсить ся понáд мýри.

Поминýвши зáхідну брáму, перехóдить ся попрú висóкі кáмінні схóди, що ведýть до костéла, а дáльше чéрез малý брáму на головнé подвíре замковé. Онó представля́є ся як простóрий, квадратóвий майдáн, на котрíм кíлька вíддíлів вíйска мóже вигíдно відбувáти свої вправи. Довкóла сéго простóрого подвíря тя́гнуть ся з чотирóх бокíв велúкі забудóваня, а понáд нúми взнóсять ся на обóх східних рóгах ще вúсші вéжі крíпосні або бáшти. Всї ті будівлї зáмку під згля́дом будóви не представля́ють однорóдної цíлости, а се знак, що рíзні чáсти зáмку повставáли в рíзних часáх. І справдї пéрвісний зáмок ще в XIV. віцї був деревля́ний, а́ле тому́ що чáсті пожéжі і нáпади неприя́тельскі єгó мáйже цíлкóм зруйнувáли, тож перебудóвано єгó в рíзних часáх бýдьто цíлковúто, бýдьто частúнами, аж дíйшóв до нúнішнього вúгляду.

О найсьвітлíйших часáх зáмку сьвідчúть ще і нúнї єгó пíвнічна часть, що в нíй містúли ся королíвскі палáти. Єсть ту такóж осíбне подвíре, невелúке вправдї, а́ле величáве, бо окрýжене дýже крáсними підсíнями о числéнних струнких стовпáх; протé вже з сéї чáсти королíвскої палáти мóжна заключáти о красотї і величáвости внýтрішнього уря́дженя цíлóго зáмку. Однáк зі всíх чáстий найбíльше вслáвилась однá простóра сьвітлúця, нáзвана „Кýряча стопá.“ Звíдки взя́ла ся такá дúвна нáзва сéї сьвітлúцї, гóдї пéвно сказáти; мабýть нáзвано сї тому́ так, що є прибудóвана до чíльнóї стíнú королíвских кóмнат на висотї пéршого повéрха, і підпéрта осíбним підмурóванем, що в низ розшúрює ся у вúдї величéзної стопú, та чéрез те немóв кýряча ногá вистає

зна́чно напере́д. В сїй ко́мнатї перебува́ли королї́ по́льскі найра́дше; там відбува́ли ся нара́ди, там рішали ся нера́з найважнї́йші спра́ви держа́вні. Відповідно до своє́ї сла́ви була́ „Ку́ряча стопа́“ укра́шена найдоро́жшими тво́рами штук кра́сних.

На проти́вній сторонї́ Ва́велю, са́ме над Ви́слою, що поло́че єго́ скали́сте обніже, кри́є Ва́вель в свої́м нутрі ще одну́ незвича́йність, а то глубо́ку і просто́ру пече́ру, що зове́ ся „Смо́ча я́ма“. Ся пече́ра, то ди́вне дї́ло приро́ди, а на́зва єї́ прига́дує ка́зочну потво́ру, котро́ї по́бут в тій пече́рі займа́є ва́жне місце в мрачни́х, передістори́чних пере́казах про засно́ванє і пе́рші початки́ держа́ви по́льскої. За́для то́го ко́ждий, кому́ лу́чить ся на́года бу́ти в Кра́кові, ра́до зви́джує тако́ж сей па́мятник. До се́ї пече́ри вхо́дить ся тепе́р вигідно, бо з пору́ченя єго́ Вели́чества Цї́саря Фра́нца Йо́сифа І. уря́джено вигідні схо́ди до само́го до́лу.

Всеж таки́ найбільшим і найцїннї́йшим па́мятником давно́ї мину́вшости є косте́л катедра́льний, місце коронаци́йне королї́в по́льских; він збудо́ваний з тисово́го ка́меня, в сти́лю ґоти́цкім. В самі́й середи́нї косте́ла нахо́дить ся капли́ця св. Стефана́. Є то престіл, бога́то позоло́чений, а на нїм чоти́ри срібні а́нгели дви́гають срібну домови́ну звича́йної величини́ з мо́щами св. Станїсла́ва; довко́ла престо́ла є метале́ва огоро́жа, заве́ршена гру́бо золо́ченою ко́пулою. В цїлі́м косте́лї є ду́же бага́то па́мятників коли́шних володарі́в і сла́вних мужі́в, а по бока́х бага́то капли́ць. З тих найкра́сші: капли́ця Жигмо́нтів і Ягайло́ньска; в тій нахо́дить ся між і́ншими дорогоцї́нний па́мятник Жигмо́нта І. і Жигмо́нта Авґу́ста; в сїй прехоро́ший па́мятник Володисла́ва Яга́йла і Казими́ра Ягайло́вича. Капли́ця Ягайло́нів визна́чуєсь тако́ж тим, що на єї́ стї́нах розміщено образи́, представля́ючі сьвяти́х гре́цкої це́ркви, до знаку́ такі, як по на́ших церква́х і з на́писями церко́вно-славя́ньскими. Під косте́лом суть вели́кі, висо́ко скле́плені пивни́цї підзе́мні або́ гро́бницї, а в них спочива́ють тлї́нні оста́нки кілько́х королї́в по́льских і короле́вих, а між ти́ми послї́дними де́котрі з до́му Габсбу́рского. Сї гро́бницї відно́влено в оста́тних часа́х; їх звідував тако́ж наш Найяснї́йший мона́рх в часї́ своє́ї гости́ни в Кра́кові, а звору́шений сьвітлостию сих па́мятників, велї́в їх упорядкува́ти і в ладї́ уста́вити.

41. Кінь.

Чого́ ти, ко́неньку, мій ко́нику хи́жий,
Не ве́село-сму́тно стоїш?
Я тебе́ коха́ю, вівса́ підсипа́ю,
А ти на ме́не й не гляди́ш!
Веду́ до води́ці к холо́дній крини́ці,
А ти засопе́ш тай не пєш,
Мені́ молодо́му, пани́ченьку тво́му,
Жалю́ та ту́ги завдаєш.
Чи ти притоми́в ся, на но́ги підби́в ся,
Чи я тебе́ так змордува́в
Тоді́, як горо́ю — нічно́ю добо́ю,
Все шви́дко та пру́дко гоня́в?
Чи тяжка́ та важка́ коза́цкая зброя
Стано́вить ся, ко́ню, тобі?
Чи чу́єш приго́ду, пога́ну невзго́ду,
Пани́ченьку тво́му, мені́?
Гей, го́дї вздиха́ти, ду́рно жалкува́ти!
Єщо́ нам не бу́де бі́ди:
Обро́ку наїж ся, води́ці напи́й ся,
Та впять загаса́єм тогди́.
Пан коня́ сїдла́є, в стремена́ ступа́є,
А ко́ник смутни́й шкандиба́';
Склони́в голово́ньку, опусти́в гриво́ньку,
Ступо́ю попе́р ся з двора́.

Не до́бре чини́ти, свій рід бороня́ти,
Забра́в ся пани́ч небора́к:
Шляхи́ засїда́ти, люди́й розбива́ти,
Попе́р ся в глубо́кий байра́к.
Там шляхо́м вузе́ньким, за лїсом темне́ньким
Із я́рмарку їдуть купцї́:
Хоч кра́му не ма́ли, і все позбува́ли,
Та по́вні за те кишенцї́.
Гей ко́ню мій, ко́ню, скачи́ підо мно́ю,
Моїм вороже́нькам на страх;
Вже мі́сяць стуха́є, тума́н налага́є,
По чи́стих, широ́ких степа́х.

Пан коня́ звертає, на лі́во зїзджає,
А кінь завертів ся — не йде;
Пан коня́ штирка́є, нага́йкою кра́є,
А кінь рже і ви́рга' й хропе́!...
Пан коня́ під бо́ки, кінь мов ненаро́ком
Побіг тай спіткну́в ся в пеньо́к...
„От, вра́жа скоти́на, а щоб же загибла!"
Кінь па́на поні́с у лїсо́к...
Ніч ста́ла рідїти, почина́є дні́ти...
Купці́ доїзджа́ть до села́.
В гущині́ буря́на кінь ска́че без па́на,
Пону́рий гризе́ вудила́.
Чом кінь ворonéнький пону́рий, смутне́нький
До ха́ти пусто́ї біжи́ть?...
Ой, том він смутне́нький — пани́ч молоде́нький,
Забитий у лїсї лежи́ть!
Лежи́ть, розплата́в ся, в кро́ви обілля́в ся;
Своя́, не чужа́ кров та.
Вже й во́рон лїта́є, в лице́ зазира́є,
Де кіньскі вийшли́ копита́.

Був пан коли́сь до́брий, че́сний та хоро́брий;
Лука́вий на ли́хо підві́в!
Був кінь коли́сь ві́рний, в послу́зї незмінний,
В розбо́ю служи́ть не хотїв.

42. Благоро́дність князя́ Дани́ла.

По смерти́ Романа́, князя́ волинського і га́лицкого лиши́ла ся вдова́ з двома́ сина́ми, Дани́лом і Василько́м; Дани́лови було́ тоді́ чоти́ри ро́ки, а моло́дший Василько́ був ще на рука́х ня́ньки. Тоді́ почали́ напада́ти на Русь га́лицку князі́ ру́ські з і́ншиx земе́ль, то знов Поля́ки та Угри, бо га́лицкі боя́ри поклика́вали то одни́х, то дру́гих.

Коли́ підрі́с Дани́ло, стара́в ся кілька разів добу́ти батькі́вский прести́л, одна́к че́рез бутни́х боя́р не міг до́вго на нїм вси́дїти. В ро́цї 1235. княжи́в у Га́личі князь Миха́йло Черни́гівский. А коли́ він в своїх спра́вах відїхав до Ки́єва і лиши́в в Га́личі сво́го си́на Ростисла́ва, доне́сено Дани́лови, котри́й був під той час в Хо́лмі, що Галича́ни бажа́ють ма́ти є́го у се́бе князе́м. Про́стим ме́шканцям

безмі́рно навку́чились боя́рські сва́ри і они́ тве́рдо рішили́сь не піддава́ти ся бі́льше намо́ві боя́р, а держа́тись си́льно Дани́ла для вла́сної ко́ристи.

Дани́ло сьмі́ло підї́хав під Га́лич. Ме́шканцї стоя́ли вата́гою на стїні́ і Дани́ло зверну́в ся до них си́ми слова́ми: „О мужі́ га́лицкі, чи до́вго ще терпі́ти-ме́те пано́ванє іноплемі́нних князїв?“ Усї́ они́ в оде́н го́лос закрича́ли: „Се наш волода́р, Бо́гом да́ний!“ — „І всї — гово́рить лїтопи́сець — пусти́лись до нього як пчо́ли до ма́тки, як ті, що хо́чуть пи́ти, до води́“. Епи́скоп Арте́мій і дво́рский Григо́рий спершу́ здержували на́рід, та поба́чивши, що нїчо́го не вдїють, із сльоза́ми на оча́х і — по слова́м то́го само́го лїтопи́сця — „усьміха́ючись і обли́зуючи гу́би“ ви́йшли до князя́ Дани́ла, поклони́лись і сказа́ли: „Прийди́, кня́же Дани́ло, прийми́ го́род!“

Дани́ло війшо́в у го́род і заткну́в знамя́ своє́ на нїме́цких воротах на знак побіди. З урочи́стостию вступи́в він до це́ркви Богоро́дицї і заня́в престо́л вітця́ сво́го. Боя́ри кланя́лись є́му до ніг і проси́ли про́щеня: „Ми згрішили́“, говори́ли они́, „чужо́го князя́ держа́ли“. — Дани́ло відповів: „Я вас поми́лую, тілько на буду́че так не чинїть, щоби́ з ва́ми не було́ гі́рше“.

43. До стовпів зелїзних, що підпира́ють не́бо.

Давно́ було́. Дїти́й мале́ньких дво́є
Побра́вши ся за ру́ки, по квітча́стих
Луга́х підгі́рских, сте́жкою вузко́ю
Попе́рек нив, в жарку́ лїтну́ю дни́ну
Ішли́ з села́.
Старше́нький хло́пчик був
Біловоло́сий, з си́нїми очи́ма,
З коне́м вербо́вим у руцї́. У не́го
За па́зухою до́брий ку́сень хлїба
І квітка на кайстро́вім капелю́сї.
А дївчинка вела́ є́го за ру́ку,
Хоч ме́нша. Чорняве́нька та вертка́;
В мале́нькій запасчи́нї підіпя́тій
Знать кілька бульб пече́них, а стручки́
Зеле́ного горо́ху визира́ли
Зза па́зухи.

Нера́до яко́сь хло́пчик
Ішо́в і боязли́во озира́в ся,
А дівчинка невпи́нно щебета́ла,
Додаючи́ това́ришу відва́ги.
— Встида́й ся, фе! Таки́й вели́кий ви́ріс,
А пла́кать хо́че! Хло́пець, а бої́ть ся!
Чого́ боя́тись ту? Сли я ти ка́жу,
То му́сить бу́ти пра́вда. Вже мої
Бабу́ня не такі, щоби́ зводи́ти!
А то диви́, хиба́ то так дале́ко?
На сей горбо́к, а ві́дтам Дїл близе́нько,
А там Дїло́м у го́ру та все в го́ру,
Аж на сам верх! Тай го́дї! Там спочи́нем —
А мо́же нї, чого́ ще спочива́ти,
Коли́ вже ві́дтам бли́зько!.. кри́кнем: У!
Тай про́сто враз побіжимо́ до тих
Стовпів зелїзних, що підпе́рли не́бо.
А там схова́ємось за стовпи́, і ти́хо —
Тихе́нько аж до ве́чера пробу́дем;
А ти щоби́ не сьмів мені́ і пи́снуть,
Не то що пла́кать! Чу́єш? А то я
Тобі́ зада́м!
А як наста́не ве́чір
І со́нечко прийде́ до до́му на ніч,
Засту́кає до бра́ми, — то ми ти́хо —
Тихе́сенько прокрадемо́сь за ним —
А зна́єш, що бабу́ся говори́ли?
У не́го є донька́ така́ хоро́ша,
Що хоч малю́й. Вона́ то відчиня́є
Що ве́чір бра́му ба́тькови й що ра́на,
А вже дїти́й вона́ так ду́же лю́бить,
Що про́сто страх. А со́нце не пуска́є
Дїти́й до не́ї, щоб із ни́ми ра́зом
У сьві́т не втї́кла.
Але ми тихе́нько
Прокрадемо́сь, тай шусть! і вхо́пимось
Її́ за ру́ки, то вже со́нце нам
Нїщо́ не зро́бить. Ті́лько ти не бійсь
І пла́кати не сьмій! Таж то так бли́зько,
І на доро́гу ма́ємо доси́ть,

А та нам па́нна надає́ бага́то
Всього́, о що лиш бу́демо проси́ти.

44. Сьвятий Во́йтїх.

Св. Во́йтїх зайшо́в був раз на двір по́льского князя́ Болеслáва Хоро́брого і оста́в ту че́рез ці́лу зи́му, щоби́ приго́товити ся до апо́стольскої мандрівки в краї́ суси́дних пога́н. Князь Болеслáв полюби́в єго́ ве́льми, слу́хав ві́рно єго́ нау́к і мав охо́ту заде́ржати єго́ у се́бе; одна́к не сьмів проти́вити ся во́лї сво́го го́стя. Св. Во́йтїх прибра́в собі́ двох това́ришів і з весно́ю 997. р. ви́правив ся з ни́ми до земли́ пру́скої. В доро́зї прибу́ла та апо́стольска дружина́ до Ґне́зна, де св. Во́йтїх охрести́в бага́то на́роду. Відта́к прибу́ли апо́столи до Ви́сли, сі́ли на човно́, що їм дав Болеслáв, узброївши єго́ жо́внїрами для безпе́чности в доро́зї і св. Во́йтїх припли́в до Ґда́ньска. І тут, як в Ґне́зні, охрести́в бага́то на́рода, почім уда́в ся вже в да́льшу доро́гу до Прус.

По кількадне́вній плавбі́ прибу́в чове́н з апо́столами і узбро́єною дружино́ю до берегів пру́ских, в око́лиці ни́нїшнього Корóлевця. Тут відпра́вив св. Во́йтїх узбро́єну дружину́ наза́д до По́льщі, а сам з дво́ма това́ришами і скупи́м за́пасом жи́вности вступи́в на зе́млю незві́сну. Прийшло́сь є́му ступа́ти тепе́р по ди́кій, пусти́нній краї́ні, завія́ній сні́гом. В тім часі́ розійшла́ ся по суси́дних осе́лях вість, що прибу́ли яки́сь чужи́нцї, незві́сного похо́дженя і в ці́лях незві́сних.

Неба́вком надпли́ла в малім човні́ го́рстка люди́й, ви́сїла на бе́ріг і почала́ розві́дувати, хто они́ і чого́ хотя́ть? Коли́ това́риші св. Во́йтїха толкува́ли ся незрозумі́ло, а він сам незру́шений сьпіва́в да́льше пі́сні з псалтиря́, вдари́в єго́ оде́н з товпи́ весло́м і приказа́в є́му сейча́с відійти́ з това́ришами. Отже апо́столи уступи́ли з то́го мі́сця, перепра́вились че́рез побли́зьку рі́ку і пішли́ да́льше в глуб краю.

По доро́зї стрі́тив їх оде́н бога́тий ме́шканець, власти́тель суси́дної осе́лї і запрова́див їх до села́. І тут збі́гла ся товпа́ на́рода і пита́ла: „Звідки і нощо́ прийшли́? Св. Во́йтїх оповів коро́ткими слова́ми: „Прибува́ю з земли́ по́льскої: я слуга́ То́го, що сотвори́в не́бо і землю, мо́ре і все, що

тілько жиє́, і прино́шу вам спасе́нє... щоби́ ви, обми́ті хресто́м сьвяти́м, відроди́ли ся в Христї́ і осягну́ли че́рез не́го відпу́щенє гріхів і житє́ ві́чне“.

Тодї́ счини́в ся вели́кий крик; товпа́ поча́ла насьміва́ти ся з сьвято́го, та глузува́ти із слів апо́стольских, а́ле нїхто́ ще не діткну́в ся па́льцем чужи́нцїв, хоч їх при́хід вважа́ли за ворожбу́ неща́сних на́слїдків. „Для таки́х люди́й — озва́лись в товпі голоси́ жрецї́в — земля́ на́ша не ви́дасть пло́дів, де́рева не розвину́ть ся, че́реди не бу́дуть мно́жити ся, і вся худо́ба ви́гине... Ма́ємо свої́ вла́сні права́ і обича́ї, пі́сля котри́х усї́ жиє́мо, а ви, що ма́єте і́нший зако́н, нам не звісний, сейча́с уступа́йте звідси, бо за́втра чека́є вас смерть“. — І́ ще то́ї само́ї но́чи вса́джено їх до човна́ і ви́везено з краю́; а тих, що ме́шкали на грани́цї і впусти́ли во́рожих чужи́нцїв в глуб вітчини́, пока́рано сме́ртию, зни́щено їх за́городи та про́дано в нево́лю їх жінки́ і дї́ти.

Пять днїв оста́ли апо́столи з по́льскої землї́ на пограни́чнім побере́жу. Зажури́лись они́, що а́нї на́роду не мо́жуть наверну́ти, а́нї доступи́ти ба́жаної сме́рти мучени́чої. Тодї́ прийшло́ їм на га́дку, чи не було́ би лї́пше: зміни́ти о́дїж духо́вну, приноро́витись до обича́їв ме́шканцїв, жи́ти з ни́ми, вла́сною руко́ю управля́ти рілю́ і так, спо́собом давни́х апо́столів, працюва́ти над їх спасе́нєм.

Розду́муючи над тим, ішли́ ті три мужі в пога́ньскій землї́ здовж берегі́в мо́ря, що як раз кипі́ло розбу́рхане страшни́м ви́хром. Коли́ св. Во́йтїх се́го зляка́в ся, брат єго́ Ради́м жартовли́вими слова́ми розвеселя́в стрево́женого апо́стола, промавля́ючи до него з у́сьміхом: „Ти ляка́єш ся, хоро́брий во́їне Христо́вий; а щож би ти зроби́в, коли́б узбро́єна товпа́ на нас напа́ла?“ Оповіда́в тако́ж з погі́дним лице́м сон, яки́й мав мину́вшої но́чи. „Я ви́дїв — говори́в Ради́м — посе́ред жертівника́ золоту́ ча́шу, напо́внену до полови́ни вино́м. А коли́ я хотї́в з не́ї напи́ти ся, зборони́в менї́ слуга́ жертівника́, кажучи́, що те вино́ захо́вано для те́бе на за́втра, щоби́ ти ним покріпи́в ся“. — Колиб то Бог дав — відпові́в апо́стол — щоби́ той сон віщува́в нам щось до́брого; одна́к в обма́нні сни не пови́нен нїхто́ ві́рити. — Тако́ю розмо́вою а тако́ж пі́снями Дави́да вкоро́чували собі доро́гу і ішли́ сї духо́вні пу́тники напере́д че́рез го́лий лїс, білї́ючий від снїгу́, аж ко́ло полу́дня ви́йшли

на рівне по́ле. Щоби́ покріпи́ти ся, напи́в ся уто́млений Во́йтїх одроби́ну ме́ду, а уйшо́вши кількасо́т кро́ків, спочи́в з това́ришами на землї́. Тут они́ і усну́ли.

Місцем їх спочи́нку було́ сьвяте́ по́ле Ромове́, незна́не на́шим мандрівника́м. Переступи́ти межу́ се́го по́ля, було́ знева́гою релї́ґії краєво́ї і за се кара́ли сме́ртию. Хтось догля́нув пу́тників спя́чих на тім по́лї, дав зна́ти в село́ і неба́вком надбігла узбро́єна товпа́, ки́нулась на со́нних і повяза́ла їх посторо́нками. Звя́заного апо́стола ви́вели вороги́ на вершо́к гори́, а коли́ нача́льник грома́ди, жрець пога́ньский змірив ся на не́го ко́пєм, мав св. апо́стол закли́кати: „Чого́ж хо́чеш від ме́не?“ — Та пога́ни не зважа́ючи на те, тут єго́ і вби́ли (997. р.).

Обо́м това́ришам, я́ко ме́нче ви́нним слу́гам, пога́ни подарува́ли житє́; позво́лили їм на́віть верну́ти до По́льщі, а тї́ло само́го му́ченика перехова́ли стара́нно, щоби́ єго́ відта́к прода́ти за до́брі гро́ші сусї́дному князе́ви Болесла́вови.

І спра́вдї Болесла́в набу́в від них тї́ло му́ченика і зложи́в єго́ відта́к в бога́тій гробівни́цї в Ґнє́знї.

45. Нау́ка Христо́ва.

Було́ давно́: зоря́ зійшла́
Над Вифлеє́мом засьвіти́ла;
В убо́гих я́слах у хлїві́
Дити́ну Ма́ти породи́ла.
І та дити́на принесла́
Любо́ви ві́чної нау́ку,
І за любо́в ту понесла́
Позо́рну смерть і хре́стні му́ки.
Кати́, мучи́телї люди́й
Не зрозумі́ли си́ли Сло́ва,
І ду́мали: „Убє́м Єго́,
Заму́чимо!... віно́к терно́вий
Єму́ надї́нем... розпнемо́
Єго́ нена́че розбиша́ку;
Страх на люди́й наведемо́,
Замо́вкнуть всї від переля́ку.

Погибнуть з Ним Єго́ Слова́,
Єго́ нау́ка вмре, загине...“
І розпялй... А ті Слова́
Живу́ть, расту́ть і ни́нї!

46. Де́що про зе́млю.

Коли́ я ще був мале́нький, то ви́йду було́ з ха́ти, гля́ну на побли́зьку луку́, на поля́, на лїси́ за поля́ми і на си́ні го́ри за лїса́ми і так яко́сь ди́вно менї́ зро́бить ся. Яка́ж то ся земля́ вели́ка! Там до тих гір тре́ба пе́вно цїли́й день їхати; ну, а́ле там уже́ пе́вно коне́ць сьві́та. Адже ви́дно, що там на тих го́рах стоїть не́бо як вели́ка скляна́ ба́ня. Часо́м ви́дно, як з то́го не́ба відірве́ ся хма́ра і си́рою пла́хтою впа́де на го́ри і вкри́є їх так, що їх а́нї крихітки не ви́дно. Цїка́ва річ, кілько то би тре́ба йти, щоби́ дійти́ до то́го мі́сця, де не́бо до землї́ допира́є.

Пізни́йше їздив я з татуньом до Дрого́бича, до Самбора́ і до і́нших міст. Се вже було́ да́льше, нїж до гір; а́нї Дрого́бича а́нї Самбора́ з на́шого подві́ря не ви́дно. Їдемо — пе́ред на́ми ген-ген за поля́ми, за лїса́ми так і ви́дно, що не́бо хи́лить ся, хи́лить ся і зовсі́м допира́є до землї́. Ну, — ду́маю собі — як раз ми їдемо в той бік, то чень доїдемо до то́го мі́сця. Та де тобі! Шви́дко я переконав ся, що чим да́лі ми їдемо, тим да́лі похи́лене не́бо від нас відсува́єть ся, а верш о́к скляно́ї ба́нї усе́ стоїть над на́шою голово́ю.

Я чув до́ма оповіда́ня про те, які́ то є на землї́ ріки, го́ри, краї́, мо́ря. Оди́н наш сусі́д був у Іта́лії, пла́вав кораблем по мо́рю і я не міг наслу́хати ся єго́ оповіда́нь про те, яке́ то се мо́ре вели́ке та широ́ке та глибо́ке. Я переко́нував ся, що земля́ на́ша дале́ко бі́льша, нїж менї́ мало́му здава́ло ся. Та все таки́ я ду́мав, що вона́ собі́ пласка́та, як широ́ка, поре́пана паляни́ця, а над не́ю стоїть не́бо, як кру́гла, до гори́ дном перевернена ми́ска. Пра́вда, со́нце, мі́сяць і зьві́зди тро́ха пу́тали мої́ думки́. Я ба́чив, що со́нце, ра́но схо́дить раз ізза сусі́дового ду́ба, то знов ізза стодо́ли, то зза ку́знї, в полу́дне стоїть найви́сше, раз про́сто на́шої старо́ї гру́шки, то знов ма́ло що не се́ред не́ба, і я

не міг порозуміти, яким способом ходить воно по тій глибокій синій бані. Так само місяць; що сходив не в однім часі і не в однім місці, ішов якось нерівно, раз запізнювався, так що в день єго сонце заставало на небі, то знов вихапував ся завчасно на небо перед заходом сонця.

Та найбільше здивувало мене оповіданє одного своякá, що довгі літá служив при війску і власне повернув до дому. Де-де він не був! яких країв не бачив! То не те, що сусід, котрий два днї по морю плив, та страху наїв ся тілько, що — каже — не тілько менї на цїлé житє вистане, а ще й дїтям лишу. Сей плавав по морю мало що не пів року.

„Гей — каже, — не вірив би чоловік, як би сам не змірив. Адже виїхав я зі свого села до Самбора, відси з воякáми до Відня, а з Відня до Триéсту. Сїли ми там на корабель — як плили так плили, а все на захід. Були в Венеції, переїхали до Ґенуи, тут опять на кораблї і пішли гойдати ся по безконечних водах. Плили ми щось зо три тижнї. Нїчогісїнько за той час не бачили — тілько вода та небо. Тільки й розуміє чоловік, що бачить, як рáно сонце сходить а вечір заходить, а перед нашого корабля все в той бік, де воно заходить. Врешті доплили ми до берега. Кажуть: то Америка. Ну, Господи тобі слава, бо ми власне до тої Америки, до мексиканьского краю воювати їхали.

„Воювали ми там не довго. Випало менї лихо, злапали мене неприятелї в війнї, хотїли розстрілити. Щастем вирвав ся я з їх рук, утїк в ночи — біжу, а сам не знáю куди. Страшно менї; злóвлять неприятелї, то пропала моя голова. Біжу що сили, аж бач: передомною знов море! Я думав, що се те саме, по котрім ми приплили, але швидко переконав ся, що нї. Почало сонїчко сходити — сходить ізза гір а не з моря, так як уперед було. Та не довго я там міг думати. Чую — біжить за мною погоня. Втікаю я, аж бачу: корабель по морю пливе. Скочив я до берега, почав кричати, махати руками. Спустили з корабля човник, вислали з двома людьми до берега, взяли мене. То були Анґлїйцї. Не розумію я їх, а вони мене. Тільки в споді корабля був один паляч, Нїмець, такий з нашого краю, то з ним ми розмовили ся. Розповів я, хто я і яка моя пригода

і що рад би заї́хати до до́му. Ка́пітан приня́в мене́. Ка́же: бу́деш услу́гувати при ку́хнї тай за те поїдеш з на́ми.

„Подя́кував я Бо́гу, що так менї́ удало́ ся, а тут менї́ аж стра́шно. Деж то, тілький сьвіт проїхав, а тепе́р верта́й наза́д! Але ще страшнї́йше менї́ зроби́ло ся, коли́ я довідав ся, що наш корабе́ль і не ду́має туди́ верта́ти, ку́ди ї́хав. За па́ру день ми ви́плили, а́ле не на схід со́нця, а да́лї на за́хід. Знов ми плили́ — ой Го́споди, як до́вго плили́. Ле́дво-неле́дво по кілько́х ти́жнях поба́чили береги́. Але що то за краї́, що за лю́ди в тих края́х! Здає́ть ся, і в снї не приба́г би таке́ поба́чити!

„Анґлї́йцї става́ли то в однім краю́ то в дру́гім, аж наре́штї ка́жуть: пливе́мо до Евро́пи. А я вже й не зна́ю, що ду́мати, бо ба́чу, що вони́ а́нї руш не верта́ють на схід со́нця, тілько все просту́ють на за́хід. Ба да́лї приї́хали до яко́гось міста і ка́жуть до ме́не: Ну, чоловіче, відси тобі вже не дале́ко до до́му. Що? До до́му? Я у́хам своїм не вірив. Вхо́джу до міста, а там гово́рять по на́шому-не-по на́шому, а так яко́сь ди́вно, а про те хоч пя́те че́рез деся́те мо́жу з ни́ми порозуміти ся. Се місто назива́є ся Оде́сса. Відси я, лю́бі мої́, зелї́зницею за па́ру день і до до́му доїхав, та все на за́хід со́нця. Як на за́хід ви́їхав, так і приї́хав.

З се́го оповіданя старо́го во́яка я порозумів, що земля́ на́ша не плеска́та як тарілка, а кру́гла мов я́блоко. Вона́ не стої́ть нї на яки́х стовпа́х, а ви́сить свобідно в просто́рі. Вона́ держи́ть ся тим, що ненаста́нно і ду́же шви́дко оберта́є ся довко́ла се́бе само́ї і рівноча́сно довко́ла со́нця. Коли́б яка́ си́ла на секу́нду спини́ла той єї́ рух, то земля́ за́раз упа́ла би до со́нця, котре́ єї́ притяга́є.

47. Лиси́чка-сестри́чка і вовк па́не-брат.

Була́ собі лиси́чка та зроби́ла ха́тку, тай живе́. От зме́рзла лиси́чка, тай побігла в село́ огню́ добува́ти, щоб затопи́ти. Прибіга́є до одно́ї ба́би, тай ка́же: „Здоро́ві були́, бабу́сю! Пози́чте менї́ огню́, я вам відслу́жу“. „До́бре, лиси́чко-сестри́чко, сїда́й, загрі́й ся тро́хи, по́ки я пиріжки́ ви́беру з пе́чи“. А ба́ба мако́ві пиріжки́ пекла́. От, вибира́є пиріжки́ та на столї́ кладе́, щоби́ прохоло́ли; а лиси́чка

підгляді́ла, за пиріг, тай з ха́ти. Ви́їла ма́чок з середи́ни, напха́ла сьмітя́, стули́ла пиріжо́к тай біжи́ть. Біжи́ть, а хло́пці товáр женýть до води́. „Здоро́ві були́, хлопці!“

— „Здоро́ва, лиси́чко-сестри́чко!“ — „Проміня́йте мені́ бичка́-третячка́ за мако́вий пиріжо́к! — „До́бре“, ка́жуть хло́пці, — „Ті́лько, ка́же лиси́чка, тепе́р не їжте, аж я ви́біжу з села́“. — От поміня́лись. Лиси́чка за бичка́ — та в лїс; а хло́пці до пиріжка́, а там сьміте́.

От прибігла лиси́чка-сестри́чка до своєї ха́тки, ви́рубала де́рево, зроби́ла санки́, запрягла́ бичка́ і їде. Аж бі-жи́ть вовк: „Здоро́ва, лиси́чко-сестри́чко!“ — „Здоро́в во́вчику-бра́тчику!“ — „Де ти взяла́ бичка́-третячка́ та санки́?“ — „Санки́ зроби́ла собі сама́, а бичка́-третячка́ купи́ла“. — „Підвези́ж мене́, лиси́чко-сестри́чко!“ — „Куди́ я тебе́ возьму́? Ти мені́ і санки́ розло́миш!“ — „Нї, я тілько одну́ ніжку покладу́“.

— „Ну, клади́!“ — От відїхали тро́хи, а вовк ка́же: „Покладу́ я, лиси́чко-сестри́чко, і дру́гу ніжку“.

— „Е, во́вчику-бра́тчику, ти мені́ і санки́ поло́миш!“ — „Нї, не поло́млю!“ — „Ну, клади́!“ — Вовк і покла́в. Їдуть, їдуть, коли́ се... тріс! „Е, во́вчику-бра́тчику, ти мені́ вже й санки́ ло́миш!“ — „Нї, лиси́чко-сестри́чко, то я орішок розкуси́в“. — „Ну, гляди́!“ От їдуть. — „Поло́жу я лиси́чко-сестри́чко, і тре́тю ніжку“, ка́же вовк. — „Куди́ ти поло́жиш? Ти мені́ санки́ поло́миш, чим я тоді́ дро-ве́ць привезу́?“ — „Нї, не поло́млю“. — „Ну, клади́!“ Вовк положи́в і тре́тю но́гу. Коли́ се... тріс! „Ой лїхо! ка́же лиси́чка, іди́ собі геть, во́вчику, — ти мені́ зовсі́м санки́ поло́миш!“ — Нї, то я орішок розкуси́в“. — „Да́йже й мені́“. — „Нема́, се оста́тний!“ — Їдуть собі, тай їдуть, во́вчик і ка́же: „Ся́ду я зовсі́м, лиси́чко!“ — „Куди́ ти ся́деш, во́вчику-бра́тчику? Ей, санки́ поло́миш!“ — „Я по-ма́леньку“, ка́же. — „Ну, гляди́!“ От во́вчик тілько що сїв, а санки́ і розпа́лись. Лиси́чка тоді́ дава́й єго́ ла́яти! Ла́яла, ла́яла тай ка́же: „Підїж мені́ дрове́ць наруба́й і на са́нку ви́рубай і приволочи́!“ — „Як же я наруба́ю, коли́ я не зна́ю, яко́го де́рева?“ — „Як санча́та лома́ти, так і знав, а дрове́ць наруба́ти, то нї?! Як увійде́ш в лїс, то кажи́: руба́й ся, де́рево, і праве́ і криве́! руба́й ся де́рево і праве́ і криве́!“

Вовк пішóв. От прихóдить в лїс тай кáже: „Рубáй ся дéрево кривé й кривé! рубáй ся дéрево кривé й кривé“. Дéрево й нарубáлось; такé корячковáте, що і на пáлицю не вúбереш — не то на полозóк. Принóсить вóвчик до лисúчки дéрево; онá як подивúлась, давáй єгó знов лáяти. „Ти не так казав, як я тобí велїла!“ „Нї, лисúчко-сестрúчко, я стоя́в і все казáв: рубáй ся дéрево кривé й кривé“. — Е, недотéпний. Ну, спдúж ти ту а я самá підý і нарубáю“. Тай пішлá.

От сидúть вовк сам собí, — та їсти хóче ся. Обшукáв він скрізь лисúчину хáтку — немá нїчого; дýмав, дýмав, а дáльше й кáже: зїм бичкá, тай утечý!“ От взяв, проїв дїрку у бичкá, з середúни все вúїв а тудú воробцїв напустúв і солóмою заткáв а сам... в нóги. Прихóдить лисúчка, зробúла санчáта і сїла: „Гей, бичóк-третячóк!“ аж бичóк не везé; онá єгó батіжкóм як удáрила, то вíхоть солóми і вúпав, а воробцї — фррр! „А, погáний вóвчик! Постíй же, я тобí згадáю!“ Тай пішлá. Лягла́ на шляхý тай лежúть. Їдуть чумакú з рúбою; онá причаїлась мов неживá. Чумакú дúвлять ся — ось лисúця. „Возьмím, кáжуть, брáтя, та продамó“. Кúнули єї на остáтний віз тай поїхали. Їдуть тай їдуть. А лисúчка-сестрúчка бáчить, що онú не дúвлять ся, та все кúдає по рúбцї на дорóгу, все кúдає. От як накидáла вже багáто, тодї нúшком і самá злїзла. Чумакú поїхали собí далї, а онá позбирáла рúбку, сїла тай їсть.

Колú се біжúть вóвчик: „Здорóва була, лисúчко-сестрúчко!“ — „Здорóв, вóвчику-брáтику!“ — „Що ти рóбиш, лисúчко-сестрúчко?“ — „Рúбу їм“. — „Дай же менí!“ — „Підú і собí наловú“. — „Та як же я налóвлю, колú я не умію!“ — „Ну, як знáєш; а я не дам і кісточки!“ — „Так хоч научú менé, як ловúти“. А лисúчка і дýмає: „Тривáй же! ти мóго бичкá-третячкá зїв, — я тепéр тобí віддячу! — От-так, підú до полóнки, встромú в полóнку хвіст, та потихéньку водú ним тай прикáзуй: ловúсь, рúбко, малá й велúка! то онá і налóвить ся“. — „Ну, спасú-Бíг за наýку, кáже вóвчик.

От, прибігáє вóвчик до полóнки, встромúв в полóнку хвіст. „Ловúсь, кáже, рúбко, малá і велúка!“ А лисúчка з очерéту: „Мерзнú, мерзнú, вóвчий хвóсте!“ А моróз на

дворі́ таки́й, що аж шкварчи́ть! Во́вчик усе́ хво́стиком во́дить та гово́рить: „Лови́сь, ри́бко, мала́ і вели́ка!“

А лиси́чка собі́: „Мерзни́, мерзни́ во́вчий хво́сте!“ По́ти лови́в во́вчик ри́бку, аж хві́ст так і прикипі́в в поло́нці. Тоді́ лиси́чка в село́: „Іді́ть, лю́ди, во́вка би́ти!“ Лю́ди як ви́скочать з кочерга́ми, з ви́лами та соки́рами; уби́ли то́го во́вка — і пропа́в бі́дний! А лиси́чка і до́си жие́ в свої́й ха́тці.

48. Лис та їж.

Ой нади́бав раз лис їжа́
Тай став заходи́ти,
Як єго́, хоть він з кільця́ми,
За спи́ну злови́ти?
З се́го бо́ку — з то́го бо́ку,
Лиш скерва́вив собі́ що́ку.

Ой сиди́ть їж загорну́вшись,
Ані ся не ру́шить,
Лиш сьмі́є ся по тихо́ньки,
Що лис так ся му́чить:
„Хоть сильни́й ти, ли́се в бо́ю,
Я безпе́чний, ще й поко́лю!“

Пішо́в хи́трий лис по ро́зум
В свою́ голово́чку,
Обере́жно скоти́в їжа́
В близьку́ саджаво́чку.
Го́ре їжу! го́ре, го́ре!
Чого́ хи́трість не побо́ре!

Прийшло́сь тепе́р тай їжо́ви,
Щоби́ не втопи́тись,
Хоть знав, що пропа́сти му́сить,
Сейча́с розкрути́тись:
З то́го бо́ку — з се́го бо́ку
Дістав їжа́ лис у що́ку.

49. Заснóване Язлівця.

На висóкім сýгорбі понáд кітловúною, окружéною ще вúсшими гóрами, знóсять ся живопúсні розвáлини Язловéцкого зáмку. В нúзу попíд гóрами плúве рíчка Вільховéць, що о пів мúлї вíдси впадáє в рікý Стрúпу; тут же в долúнї розкúнулось стародáвне, колúсь геть богáтше а нúнї зубожíле містóчко Язловéць. Про початóк сéго містóчка ось що оповідáють собí дооколúчні лю́ди.

Давнó, дýже давнó, в замéрклих часáх уся́ та сторонá покрúта булá густúми та непрохíдними лїсáми, пóвними вся́кого дúкого звíря. Анї сїл, áнї міст тут не булó. Та раз якóсь, не знáти як і вíдки, прибýв у сї стóрони якúйсь Яськó. Був то собí не то пустúнник, не то мисли́вець, жив у лїсáх самотóю, та не для молúтви і пóсту, як звичáйні пустúнники. Протúвно, він тíлько й робúв, що полювáв на звірí, ловúв їх уся́кими спóсобами і годувáв ся їх мя́сом. Та крім сéго мав він ще те до сéбе, що дýже дóбре розумíв ся на зíлях і травáх і вмів робúти з них уся́кі лїкú, котрúми рáдо допомагáв лю́дям у хоробáх.

От томý то не дúво, що слáва про нéго швúдко розійшлá ся широ́ко по краю́. З усíх сторíн сходúли ся до Яськá хóрі лю́ди, шукáючи у нéго ратýнку; лїсовá пустúня почáла ожúвлюватись лю́дским гáмором. Де дáлї дéякі лю́ди, щоб бýти блúзько чудóвого лїкаря́, почáли осéлювати ся в лíсї понáд рíчкою, вирýбувати і викорчóвувати лїс і справля́ти пóле. Такúм спóсобом ще за житя́ Яськá повстáла тут гáрна осéля.

Яськó ловéць жив ще дóвгі лїтá, окрýжений загáльним пошанíвком; усí любúли і слýхали єгó як бáтька, а колú номéр у глибóкій стáрости, оплáкали єгó щúро, похováли на єгó улюблéнім місцї, насúпали над ним старúм словя́ньским звичáєм висóку могúлу і в честь єгó всю ту місцéвість і новý осéлю назвáли Ясь-ловéць або Язловéць.

Так говóрить нáродне оповіданє. Пéвна річ, що воно́ вúдумане пізнíйше, колú вже лю́ди забýли, що значúла нáзва „Язловéць“ і старáли ся вúяснити її собí як умíли.

Та є в тім оповіданю золоте́ зе́рно, глубо́ка мора́льна нау́ка, як і в неодні́м і́ншім оповіданю, прив'я́зані́м до пе́вної істори́чної місце́вости. Воно́ пока́зує нам, як шану́є і лю́бить наро́д тих, хто допомага́є є́му́ в тяжки́х приго́дах і віддає́ для не́го свою́ пра́цю. Наро́д щи́ро го́рне ся до таки́х люди́й при їх житю́, та слу́хає їх, а по сме́рти чтить їх па́мять і в про́стих та га́рних оповіданях переда́є їх ім'я́ і їх до́брі ді́ла́ пі́зним поколі́ням.

50. Тоска́ сестри́ по бра́ті.

(Украї́ньска ду́ма).

Не си́за зазу́ленька в те́мнім лу́зї кува́ла;
Не дрібна́я пта́шка в садку́ щебета́ла,
Сестра́ з бра́том із дале́ка розмовля́ла,
Покліп посила́ла:
„Бра́тику мій ми́лий,
Як голу́бонько си́зий!
Прийди́ до ме́не із чужо́ї сторони́,
Навісти́ мене́ при лихі́й годи́ні!“
— Се́стро моя́ рідне́нька,
Як голу́бонька сизе́нька!
Як я ма́ю прибува́ти,
За те́мними за лїса́ми,
За да́льними за степа́ми,
За би́стрими за вода́ми?...

„Че́рез те́мний лїс я́сним со́колом лети́,
Че́рез би́стрії во́ди бі́лим ле́бедем пливи́,
Че́рез степи́ дале́кії перепе́лочком бі́жи́,
На мої́м, бра́те, подві́рю ти голу́бонько пади́,
До́бре сло́во взговори́,
Моє́ се́рце сирі́тскеє звеселя́!
Чужі́, бра́те, се́стри з до́му Бо́жого іду́ть,
Всї як пчі́лочки́ гудя́ть,
На хлїб, на сі́ль люди́й закликаю́ть,
Мене́ж, бра́те, сло́вом не займа́ють,
Мов в о́чи не зна́ють . . .“

51. Вовки́.

Вовки́ живу́ть звича́йно в те́мній і глухі́й лїсові́й гуща́винї, куди́ лю́ди рідко захо́дять. Лї́том вовки́ бі́гають на́різно і тодї́ они́ боя́ть ся люди́й, бо з одни́м во́вком чоловік спра́вить ся. Але зимо́ю то зовсї́м і́нша річ: тодї́ вовки́ бі́гають тїчка́ми і вже нїчо́го не боя́ть ся: тодї́-то кида́ють ся они́ на прохо́жих і проїзжих люди́й; забіга́ють на́віть у се́ла і хапа́ють там, що запопа́дуть: чи теля́, чи лоша́, чи вівцю́ а і́нодї й дити́ну. А всеж таки́ зимо́ю они́ часте́нько голоду́ють і пропада́ють від вся́ких хоро́б; і́нодї они́ з го́лоду так ви́ють, що аж ля́чно їх слу́хати. Тодї́ вже нїчо́го вередува́ти: пропа́де і свій брат, — до кі́сточки зїдя́ть.

Вовки́ зимо́ю бага́то шко́дять, і люди ждуть не діжду́ть ся лї́та. От настає́ весна́. Усї́ лїсові́ зьвірю́ки повилази́ли з своїх нор, — пти́ця поверну́ла з вире́ю і почала́ мости́ти собі́ гнї́зда. Вовка́м пішло́ знов до́бре жи́те́; до́бичі ста́ло скрізь дово́лї, от они́ й розби́лись собі по лї́сї. Тепе́р вже они́ не бі́гають у се́ла за до́бичею, а́ле ра́дше утїка́ють, що є ду́ху, як тілько достережу́ть чоловіка. У вовчи́ць са́ме в сей час є своя́ робо́та; они́ відшу́кують свої́ старі́ но́ри, дру́гі вигре́бують нові́ і висте́люють їх траво́ю, або́ мо́хом; они́, бач, тепе́р ла́дять те́плі і мяго́нькі ло́жа своїм дї́тям. А вовки́ не даю́ть їм нїя́кої по́мочи в тій робо́тї; бі́гають собі́ по лї́сї та тілько й ду́мки, як би де до́бре попої́сти. Вовчи́цї году́ють вовченя́та своїм молоко́м, коха́ють їх і проле́жують біля них тро́хи не цїлї́сїнькі днї, хиба́ на хвили́ну відви́хнуть ся, щоби́ де́чого перехо́пити. Стережу́ть они́ своїх дїто́к від люди́й, від уся́кого хи́жого зьві́ра, на́віть і від батькі́в; ті давно́ поїлиб вовченя́та, як би тілько зна́ли, де они́ захо́вані.

Одна́ молода́ вовчи́ця, як і і́нші ви́гребла собі́ нору́ і жи́ла там з своїми вовченя́тами. Як підросли́ они́ тро́хи, що вже й диви́лись, не мо́жна вже їх було́ вдоволи́ти сами́м молоко́м; тре́ба було́ добува́ти і́ншого харчу́. От вовчи́ця побіжи́ть, нало́вить заяченя́т, ми́ший і і́нших мале́ньких зьвірю́к, принесе́ їх в нору́ і спершу́ навчи́ть дїти́й обдира́ти їх, а потім году́є вовченя́та сьві́жим мя́сом.

Раз побі́гла вовчи́ця за до́бичею тай забари́ла ся.

Вовченя́там наску́чило ся сиді́ти самі́м в те́мній норі́; от они́ й повилази́ли з не́ї погра́ти ся і погрі́ти ся на со́нці. На сей час проходи́ло дво́є хлопя́т; они́ прийшли́ у лі́с на гриби́ та на я́годи. Поба́чили вовченя́та і підійшли́ до них; спершу́ оглядали́ і гла́дили їх, бо мале́нькі вовченя́та ду́же подібні до цуценя́т; пото́м взя́ли одно́ на ру́ки тай побігли собі́ з ним до до́му. За кі́лька хвили́н верну́лась вовчи́ця до нори́ і принесла на обі́д ягня́тко: їй лучи́лось украсти єго́ з ота́ри, як чаба́н і соба́ки засну́ли по обі́дї. Вовченя́та весе́ло ви́бігли до ма́тери назу́стріч; она́ гля́нула на них і відра́зу поба́чила, що одно́го нема́. Ки́нула на зе́млю ягня́тко, та мерщі́й у нору́, обнишпо́рила всї куто́чки, а пото́м ки́нулась шука́ти дити́ни в кущах, в траві; а́ле шкода́, вовченя́ти нїгде́ не було́. Бі́дна ма́ти зави́ла жа́лібно; нагодува́ла дїточки́, загна́ла їх в нору́, а сама́ побігла шука́ти ново́го житла́. Незаба́ром знайшла́ она́ стару́ нору́ яко́гось зьві́ра; верну́лась до своє́ї, взя́ла гарне́нько зуба́ми за ши́ю одно́ вовченя́ та перенесла́ єго́, пото́м дру́ге, тре́те, четве́рте. До ве́чера она́ зовсі́м перекочува́ла на нове́ мі́сце; тепе́р вже той, хто пірва́в єї дити́ну, не зна́є де она́ живе́, і не прийде вдру́ге.

Ту прожи́ла она́ лі́то і о́сінь, а на зи́му вовченя́та вже дово́лї підросли́. Як старі́ вовки́ почали́ зимо́ю збира́ти ся до ку́пи, вовчи́ця і свої́х дїти́й привела́ до них; старі́ щи́ро зустрі́ли молоди́х і раз-враз бра́ли їх зі собо́ю на польо́ванє. А те вовченя́, що хлопя́та взя́ли, жи́ло спершу́ у них; пото́м їх ба́тько прода́в єго́ бога́тому па́нови, бо вовченя́ тре́ба було́ годува́ти мя́сом; пан держа́в вовченя́ у бу́дцї, води́в до не́го на заба́ву соба́ки і на́віть дїти свої́. Вовченя́ незаба́ром привы́кло до рук, ла́силось до усі́х мов соба́ка, їло з рук і бі́гало на во́лї по подві́рю. От-так оно́ прожи́ло у сво́го хозя́їна три ро́ки і було́ зовсі́м покі́рне. Але опі́сля зача́ло огриза́тись на соба́ки, а і́ноді і на люди́й; вкінци́ зроби́лось тяки́м лю́тим, що ки́нулось на чоловіка, що ходи́в по подві́рю і вкуси́ло єго́ в но́гу. Хозя́їн взяв єго́ тоді́ на ланцю́х; вовченя́ ста́ло ще лютї́йше і поча́ло ви́ти від ра́нку до ве́чера, аж ля́чно було́ і підступи́ти до не́го. Раз оно́ зірва́лось з ланцюха́, ви́бігло на у́лицю і покуса́ло кі́лька чоловіків. Тоді́ єго́ нагна́ли і вби́ли рушни́цею.

52. Вовк та вівчарі.

(Ба́йка.)

Раз вовк тихе́сенько підкра́в ся . . .
Всім ві́домо, куди́ він звик ходи́ть
І де він ли́ха набира́в ся;
Та щож роби́ть, —
Коли́ на те вже вовк уда́в ся,
Щоб овечо́к дави́ть!
І сей раз він туди́ попха́в ся . . .
Тихе́сенько коша́ру обійшо́в;
Прислу́хав ся, — не чуть; мерщій на тин зіпя́в ся,
Зирну́в — тай охоло́в:
Вівча́рики прехорошéнько
Найкра́сшого бара́нчика взяли́
Тай па́трають гурто́м, а кунделі́
Мовча́ть! лежа́ть собі́ смирне́нько —
Нена́чеб то усім їм там,
Кудла́тим га́спидским спина́м,
Позаклада́ло . . . мов не зна́ють,
Що пе́ред ни́ми виробля́ють!
Диви́в ся вовк, диви́всь,
Здихну́в і знов у лїс поплі́всь,
Тай ка́же: „Де та й пра́вда ді́лась?!..
Яка́б тут клекотня́ зроби́лась,
Який би го́мін підняли́
І вівчарі і кунделі́,
Як би менї́ таке́ вчини́ть схотї́лось!“

53. Тра́фила коса́ на ка́мінь.

(Ка́зка).

Облюби́в собі́ чорт одну́ гору́ над рікóю і раз-у-раз стра́шив там люди́й. Хто було́ йде туди́, за́всїгди ба́чить чо́рта, як він ска́че з де́рева на де́рево або́ танцю́є пона́д рікóю. А коли́ хто не встиг шви́дко мину́ти заклятого місця, ого́, вже нечи́стий біс ко́ло не́го, зага́дує ему́ всякі загадки́ або́ бє́ть ся з ним об за́клад, а коли́ чоловік програ́є, то прощай ся з житéм. Ну, а звісно, що з бісом ви́грати за-

клад не лéгко. От тúмто лю́ди обмина́ли закля́ту гору́ з дале́ка, щоби́ не попада́ти ся в чо́ртові ла́пи.

Та ось тра́фив ся з недале́кого села́ сьмíлий чоловíк, котри́й заяви́в, що не тíлько не бої́ть ся чо́рта, а́ле ще й прогóнить єго́ зовсíм із тóї гори́. Прийшóв на закля́те мíсце, сíв собí на поля́нї над рікóю, нарíзав липóвого пру́тя тай дава́й ли́ко де́рти. Не минýло кíлька хвиль, коли́ се прихóдить „ку́ций“ тай до не́го:

— А ти що тут ро́биш?

— Ли́ко деру́.

— А хтож тобí позво́лив?

— Я як що ро́блю, то нí у ко́го до́зволу не про́шу.

— Ах, ти сяки́й-таки́й! — розлю́тив ся бíс. — Та як ти сьмíєш на моїй землí тай з моє́ї ли́пини ли́ко де́рти? Хиба́ не зна́єш, що я тут пан? За́раз би́й ся зо мно́ю об за́клад, а коли́ не ви́граєш то́го, що тобí загада́ю, то не жите́ твоє́!

— До́бре! як ви́граю, то що менí даш?

— Твíй капелю́х по́вен гроши́й.

— Зага́дуй! Яки́й твíй пе́рший за́клад?

— Поборíмо ся, хто кого́ поду́жає?

— А, боро́ти ся, то й боро́ти, — мо́вить чоловíк, а сам а́нí з мíсця.

— Ну, встава́й!

— Ей, небо́же, жаль менí тебе́, бо ти ще мабу́ть не зна́єш моїх рук. По що тобí зо мно́ю боро́ти ся? Ось погля́нь, у ме́не тут столíтний дїду́нь, таки́й, що вже весь мо́хом порíс. Попро́буй лише́нь, коли́ єго́ перемо́жеш, то тодí берú ся до ме́не.

А там недале́ко була́ ґа́вра, а в нїй як раз спав здорове́нний медвíдь. Чорт що ду́ху ско́чив туди́ і то́ркаючи медве́дя кри́кнув:

— Дїду! дїду! А встава́й лише́нь, побо́ремось.

Звíсно, що медвíдь ду́же не лю́бить, коли́ єго́ назва́ти дїдом, а ще гíрше не лю́бить, коли́ є́му́ перерва́ти пообíдний сон. Схо́пив ся за́раз на за́дні ла́би, як не хо́пить чортя́ку в свої обíйми, як не почне́ єго мня́ти та мотло́шити, так, що бíсови від ра́зу всї пеко́льні сьвíчки в оча́х замиготíли, а да́лї й ду́ху в гру́ди не ста́ло.

— Дїду! Дїду! — стóгне бідолáха, — почекáй трóха, най попрáвлю ся!

Та говорúт до нéго, колúт він медвідь! Тлýмить чóрта так, що той уже й ґвáлту кричúть. Лéдво-не-лéдво здýжав бідний вúрвати ся з медвéжих пáзурів.

— Ну, тай у тéбе дїдýнь! — кáже до чоловíка. — Нехáй ємý всячина! Не хóчу з ним борóти ся!

— Я так і знав, небóже. А щож би то булó, як би ти зо мнóю попід сúли взяв ся?

— Нї, нї, нї! Досúть ужé! — крúкнув чорт. — Сей пéрший зáклад ти вúграв. А дрýгий бýде ось якúй: хто з нас дáльше кúне кáменем?

— Дóбре, кидáй!

Вхóпив чорт каменюку, такý, що й десятьóм хлопáм булó би що піднéсти тай як кúнув її в горý, то кáмінь лéдво за три годúни впав на зéмлю. А тимчасóм селянúн нúпаючи пóміж корчí найшóв птáшка, що сидíв на гнїздí, зайшóв тихéсенько тай піймáв єгó.

— Ну, кидáй ти! — промóвив кýций, колúт єгó кáмінь упáв на зéмлю і зарúв ся на ся́жень у глубинý.

Чоловíк схилúв ся, нїбúт піднимáє кáмінь, дáлї розмахнýв ся тай як кúне! А то він вúпустив тóго птáшка з рукúт, а птáшок як не полетúть стрілóю!

Чекáє чорт годúну, чекáє дрýгу, трéтю, четвéрту — не падé камінéць.

— Ну, — говóрить, — досúть я дóбре кúдаю, áле ти ще лíпше. Тепéр ще однó, і твої бýдуть грóші. Давáймо свистáти! Хто дýжче свúсне, той вúграє.

— Ну, свищúт! кáже чоловíк.

Ех, як свúснув чортя́ка, аж з поблúзьких дерéв лúстє посúпалось, у далéких сéлах пси зі страхý завúли, а наш чоловíк аж на зéмлю присíв. Та щобúт не показáти по сóбі нїчóго, начáв швúдко плéсти щось з лúка.

— А що? — кáжеш чорт, — свúснеш так?

— Чекáй лишéнь, най отсé вúплету.

— А щож се máє бýти?

— Ловя́зка на твою́ гóлову. Бо я, небóже, як свúсну, то тобí óчи з головúт вúскочать.

— Та неха́й тобі суха́ коцюба́! — скри́кнув перел'я́каний чорт. — Не хо́чу свиста́ти. Лу́чше бі́жім у перего́ни: хто шви́дше.

— Ну, чо́рте! — ка́же чолові́к, — се вже ти зовсі́м нему́дро ви́думав. Бу́ду я як хло́пчик з то́бою в перего́ни бі́гати! Глянь, он під корче́м спить мій мале́нький сино́к Яць, що єму́ ще ті́лько сім день. Коли́ хо́чеш, то біга́й з ним у перего́ни. А коли́ єго́ переженеш, тоді́ я з тобо́ю побіжу́.

А там недале́ко під ко́рчиком спав за́яць. Ско́чив чорт до не́го тай скри́кнув:

— Яцю! Яцю! Ану́ бі́гаймо ра́зом.

Ех, як не перепу́дить ся бідола́шний за́яць, як не ско́чить, як не драпне́ що ду́ху. Чорт за ним, за́яць наперед! Чорт ось-ось догоня́є, за́яць в бік! чорт туди́, за́яць сюди́. Та куди́ тобі догони́ти за́яця! Зму́чив ся чорт'я́ка, захли́пав ся тай руко́ю махну́в.

— Ну, коли́ твій сино́к таки́й прудки́й, — промо́вив до чолові́ка, — то з тобо́ю нема́ що й почина́ти!

А тепе́р, небо́же, дава́й гро́ші! — мо́вив чолові́к. Що роби́ти! Побіг чорт до пе́кла по гро́ші. А чолові́к тимчасо́м ви́копав здоро́ву я́му, накри́в її́ зве́рха і земле́ю присипав та де́рнами приложи́в, ті́лько лиши́в невели́чку ді́рку, а на ту ді́рку покла́в свій соло́м'яний капелю́х, відпоро́вши вперед з не́го денце́. Прино́сить чорт міх гроши́й, си́пле в капелю́х — овва́! а́ні знаку́ нема́. Що таке́? Пі́щов до пе́кла ще по оди́н міх, си́пле — нема́ й слі́ду́. Ле́дво-не-ле́дво тре́тий міх наповни́в я́му а потім і капелю́х. Почу́хав ся чорт'я́ка, стра́тивши таку́ си́лу гроши́й, та вже не сьмів з тим страшни́м силаче́м задира́ти ся, а́ле наповни́вши капелю́х як дмухну́в ві́дтам, так уже́ на тій горі́ бі́льше й не показа́в ся.

54. Хома́.

(Ба́йка).

Ішо́в Хома́ свої́м садо́чком,
Аж зирк! Під молоди́м дубо́чком
Простя́г ся за́яць тай лежи́ть,
Гарне́нько в холодо́чку спить. —

Побіг Хома́ мерщій до ха́ти,
Тай вже з дале́ка яв крича́ти:
„Гей, жі́нко, гей! Дрове́ць збира́й!
Та піч скорі́йше затопля́й,
Бо бу́дем зара́з за́йця ма́ти!..
Ось побіжу́ я, щоб спійма́ти
Єго́...“ Побіг. Прибіг Хома́,
А за́йця вже давно́ — нема́.

*
* *

Сказа́в би я тобі, коза́че!
„Желі́зо куй, поки́ль горя́че“.

55. Че́рез нау́ку і пра́цю до по́чести.

Нау́кою і пра́цею мо́жна ви́двигнути ся і з найбідні́йшого стану́. Стара́ се пра́вда і на єї́ потве́рдженє мо́жна би привести́ ти́сячі при́кладів. Ось вам оди́н таки́й при́клад — житєпи́сь мужа́, що вро́джений під сі́льско́ю стріхою, нау́кою і пра́цею дійшо́в до висо́ких по́честий, до вели́кої сла́ви у сучасних і пото́мних.

Клим Яні́цкий роди́в ся в пе́ршій полови́нї XVI. віку́ в селя́ньскій ха́тї, в селї́ Януші близь місто́чка Жни́на в теперішнім Вели́кім князі́встві Позна́ньскім.

Ба́тько єго́, незамо́жний та че́сний хлїборо́б, ба́чучи, що син слабо́го здоро́вля, бажа́в приспосо́бити єго́ до чого́сь і́ншого, а́ле не мав звідки дава́ти єго́ до шкіл, котри́х тодї́ було́ ду́же ма́ло, так що ті́лько сини́ бога́тих батькі́в могли́ в них учи́ти ся. Прийшло́сь лиши́ти хлопчи́ну до́ма. Пас він батькі́вску худо́бу враз з і́ншими сі́льски́ми дітьми́, котри́м люби́в оповіда́ти всіля́кі казочки́ або́ пригрива́ти на сопілці.

Коли́ раз ота́к сидї́в собі́ на мура́ві край доро́ги, надї́хав не́ю ґнєзне́ньский архіепи́скоп Андрі́й Кши́цкий, муж висо́ко осьві́чений і розлюбо́ваний в нау́ках. Поба́чивши мало́го Климка́, як він у заду́мі сидї́в на траві́, вели́в зупини́ти по́віз і запита́в єго́:

— А чому́ ти, хло́пче, не хо́диш до шко́ли?

— Ра́до би я, милости́вий па́не, ходи́в до шко́ли, — відповів Климко́, встаючи́ з пошано́ю, — коли́ж бо мій

та́то вбо́гий і не ма́є з чо́го стягти́ ся на те, щоби́ мене́ дава́ти до нау́ки.

Ся розсу́длива ві́дповідь сподо́бала ся архіепи́скопови, котри́й з заці́кавленєм придивля́в ся мало́му пастухо́ви. Зача́в розпи́тувати єго́ про ба́тька, з чо́го жие́ і як зове́ ся?

— Мій та́то зове́ ся Яні́цкий, — мо́вив хло́пчик, — і є рільнико́м у селі́ Януші.

Архіепи́скоп післа́в за́раз по єго́ ба́тька, що жив таки́ недале́чко, а коли́ той прийшо́в, сказа́в до не́го:

— Сподо́бав ся мені́ ваш сино́к. Ду́маю, що він лі́пше прида́сть ся до нау́ки, ніж до па́сеня худо́би. Дай єго́ в мою́ опі́ку, а я ви́веду єго́ в лю́ди. Шко́да було́ би тої охо́ти, яку́ він ма́є до нау́ки, а вам, чу́ю, ні звідки на се стягти́ ся.

Стари́й ба́тько впав до коліна отцю́ архіепи́скопови і з слі́зми́ в оча́х заяви́в, що з найбі́льшою охо́тою віддає́ єму́ Климка́, бо бажа́є ща́стя свої́й дити́ні.

Архіепи́скоп Кши́цкий умісти́в Климка́ в початко́вій шко́лї таки́ в Жни́ні, пізні́йше взяв єго́ до По́знаня до ґімна́зиї, а вкінци́ своїм ко́штом ви́слав єго́ до Кра́кова до сла́вної тоді́ акаде́мії. Яні́цкий вчив ся до́бре, працюва́в невтоми́мо і ви́передив в нау́ці всіх своїх това́ришів. Ве́льми ра́дував ся тим Кши́цкий, бачучи́, що єго́ по́міч діста́ла ся тако́му спосі́бному молодце́ви.

Та ще Яні́цкий не скінчи́в акаде́мії, коли́ над ним зави́сла грізна́ хма́ра: єго́ добро́дій Кши́цкий уме́р. Си́нови незамо́жного селяни́на ні о чім було́ да́льше вчи́ти ся. Здава́ло ся, що знов доведе́ть ся єму́ верта́ти під батьківску стріху, до плу́га та до бороні́.

Але в По́льщі був тоді́ не таки́й час, щоб тако́му таланто́ви да́ли змарнува́ти ся. Між пана́ми тодішніми було́ бога́то правди́вих люби́телїв нау́ки, з котри́х ко́ждий рад був опі́кувати ся Яні́цким. Честь та припа́ла бога́тому ма́тна́тови, Петро́ви Кмі́тї з Ви́слїча, воєво́дї кра́ківскому. Своїм ко́штом ви́слав він Яні́цкого до Іта́лії, до сла́вної акаде́мії в Па́дві, щоби́ там докінчи́в своє образо́ване.

І тут Яні́цкий показа́в ся найспосібні́йшим і найпильні́йшим між усі́ми у́чениками. Тут тако́ж зача́в писа́ти пре-

красні поезиї латиньскою мовою, котра тодї в ученім сьвітї і в урядах була загально ужита. Поезиї ті звернули на молодого Поляка загальну увагу, а папа Климентий VII. так ними розлюбував ся, що велїв Янїцкого, ледво 20-літного молодця, прилюдно увінчати яко дуже талановитого між тодїшнїми поетами.

Ся незвичайна почесть широко розславила імя Янїцкого. По всїй Італії вчені люди оказували ему свою прихильність, не говорячи вже о земляках, котрі дуже гордили ся тим, що споміж них вийшов такий поет.

Але здоровлє Янїцкого було слабе. Лїкарі велїли ему їхати до рідного краю, за котрим він завсїгди тужив. Янїцкий заїхав насамперед у двір свого добродія Кмїти до Вишнїча. Тут его витали як якого князя. Сам воєвода окружений панами вийшов ему назустріч, а при обіді посаджено его, яко увінчаного поета, на першім місці.

Та хоч і як славлений та шанований, Янїцкий не забув про своїх родичів, бідних хлїборобів у селї Януші „за жниньским болотом“. В золотистій карити, подарованій ему Кмітою, поїхав він у свої рідні сторони. Батька не застав уже живого, мати ослїпла і тілько по голосї могла пізнати свого сина. Пробувши який ийсь час на селї, поставивши гарний хрест на батьковій могилї, Янїцкий вернув до Кракова. Его здоровлє не статкувало і длятого він не вступив у нїяку службу, а жив свобідно, занимаючи ся наукою і поезиєю. Слава его росла ще шире. Король Жигмонт Август часто приймав его у себе і любував ся его поезиями. На весїле короля з Варварою Радивилівною уложив Янїцкий одну з найкрасших своїх поезий.

Та не довге було его житє. Помимо всяких старань найславнїйших лїкарів Янїцкий умер 1543. року. Хлопского сина жалували і оплакували пани, воєводи і сенатори, а також учені і поети не тілько в его рідним краю, але й по цїлій Европі. „Вчасно гину, — сьпівав він у своїй останнїй поезиї. — О, як горячо бажав я сьпівати про тебе, рідний мій краю, про твою старовину, твоїх славних королїв! Та годі! Прощай! Голос мій мовкне, а тебе нехай щасливійший сьпівак величає!“

56. Відо́рт.

Не жури́ ся, мій хазя́ю,
Не за да́тком я іду́,
От так ся́ду, засьпіва́ю,
Відьспіва́ю тай піду́.

Від місто́чка до столи́ці,
Від столи́ці до села́,
Для лица́рів, до зірни́ці
За Відо́ртом пісь гула́.

Старі́ за́мки єго́ зна́ють,
Він дїл да́вних учи́ть нас —
В єго́ пі́снях віджива́ють
Зме́рлі лїта́, зме́рлий час.

Відчиня́йте за́мку бра́ми —
Моя́ пісь в нїм загуде́,
Пожу́рить ся сьпіва́к з ва́ми, —
Пожу́рить ся, тай піде́.

Жа́дних ска́рбів він не ма́є,
І не хо́че їх від вас;
Неха́й ті́лько хто згада́є:
Коли́сь Відо́рт був у нас.

57. Куна́.

Куна́ домова́ ма́є ті́ло подовга́сте, го́лову малу́, пи́сок то́нко кінча́стий з о́стриими зуба́ми, у́ха малі́, но́ги коро́ткі з о́стриими па́зурами, хвіст сере́дної величини́; ті́ло покри́те коро́тким, рідки́м во́лосом, я́сної ба́рви, ши́я біла. Куна́ перебува́є вира́вдї тако́ж в ли́сї, а́ле наймилі́йшим єї по́бутом є се́ла і міста́. Ту жие́ она́ в поли́шених буди́нках, в ку́пах камі́ня, в шо́пах, стодо́лах, монастиря́х, церква́х, на стриха́х та уханя́ючись туда́ в ночи́ за до́бичею, причиня́є ся до повіря в поку́туючі по сме́рти ду́ші. — В шо́пі ті́гне ся єї нора́ ме́нше або́ бі́льше глубо́ко в сі́нї або́ в соло́мі; ту звича́йно в куті́ му́ру або́ ба́лька закла́дає собі гнїздо́ і виcте́лює єго́ пі́рєм, во́вною, воло́сєм або́ кло́чем.

Куна́ ру́хає ся ле́гко, нїко́ли не бі́жить ско́ро, а ті́лько підска́кує. За по́мочию на́зурів видра́пує ся ле́гко не лише́ на верхи́ дере́в, а́ле тако́ж на гла́дкі стовпи́ і му́ри. Всї є́ї ско́ки майсте́рні, а она́ сама́ незвича́йно рухли́ва, звинна́, зручна́, сьмі́ла, пі́дступна й охо́ча роби́ти шко́ду. Ска́че з найбі́льшої висоти́ все на всі чоти́ри ла́пи, плива́є знамени́то і пересмика́є ся хоч би кри́зь найтїсні́йшу ді́рку. В зимі́ спить в лего́виску, в лі́тї вихо́дить не дале́ко від не́го, ча́сто на́віть на со́нце по до́бич, і пуска́є ся у віддалені́ горо́ди і поля́.

Є́ї жите́ доси́ть загадо́чне: мчить ся мов тінь і уміє все ви́хіснувати, щоб укри́тись. Коли́ знайде́ ся в кло́потї і в пе́ршій хви́лї не зна́є, куди́ звернути́сь, хита́є голово́ю, всува́є ї́ї в якенебу́дь пе́рше-лі́пше заглу́бленє, а́ле видобува́є ї́ї чим ско́рше, прибира́є стать оборо́нну і вишкірює бі́ли зу́би. Де́коли в таки́й при́крій хви́лї прижму́рює о́чи, мов би дожида́ла у́дару.

Із зми́слів найострійші у не́ї слух і нюх. В ночи́ жва́ва і звинна́, в день лїни́ва і оспа́ла, хиба́ чимсь незвича́йним дасть ся звору́шити; наколи́ зближа́є ся небезпече́ньство або́ се́ред бу́рі, уганя́єсь мов скаже́на по стриха́х. Спочива́ючи звива́єсь в клубо́к і хвосто́м прикрива́є о́чи. Жадо́ба кро́ви в не́ї ненаси́тна, уби́ває все, що мо́же захо́пити. Она́ хоч хи́тра, та не така́, як лис або́ ди́кий кіт, тому́ й ле́кше ї́ї зловити́; в вели́кім небезпече́ньстві тра́тить на́віть притомність. У всїх на́годах, коли́ є роздрато́вана, видає го́лос, подібний до мя́вканя кота́.

В розбиша́цких вандрівка́х своїх є зарі́вно сьмілива і зухвала, як хи́тра і пі́дступна. Жа́ден голубни́к для не́ї не є за висо́кий; она́ вліз̀е до не́го, хоч би при́ступ був найтрудні́йший. Отвір, котри́м проти́снесь є́ї голо́вка, ви́старчить для ці́ло́го ті́ла. — Хоч і як невели́чке се зьвіря́, так всеж ро́бить оно́ чоловікови вели́ку шко́ду. Де тілько мо́же, закрада́є ся до дро́бу і ду́сить все з ненаси́тною жадо́бою. Крім го́лубів ло́вить ми́ши і щу́ри, кролики і різноро́дне пта́ство, а в лі́сї вивірки́ і вужі́. По́кладки є для не́ї ла́сощами; крім то́го лю́бить чере́шні, сливки́, а́грест і сі́мє. Шляхо́тні де́рева овоче́ві обезпе́чує ся пе́ред не́ю тим спо́собом, що, доба́чивши шко́ду, обма́щує ся їх пні

відливкою з тютюну або нафтою; а курники і голубники належить добре замикати і кожду дірку щільно затикати.

Куну можна освоїти. Молоді годує ся зразу булкою з молоком, відтак мясом, сіменем і медом. Освоєна привязує ся она до чоловіка, але не можна їй дуже довіряти, бо кусає підступно навіть і свого опікуна. — До польованя на куни треба добрих ловців, бо хоч она держить ся вигідних до ловлі місць, так всеж є дуже осторожна і уміє вивести в поле навіть найбільше досьвідченого ловця. Мимо того ловлять її також в самолівки і тенета. Попри шкоди, які куна чоловікови наносить, є она також пожиточна, бо вигублює інші шкідники, а футро з неї має велику вартість.

В дуже давних часах, коли ще на Руси не било ані срібних гроший ані мідяних і коли торговлю ведено головно обміну, тоді-то кожа куни заступала місце гроший.

Одна гривна срібла мала стійність двайцяти кун, а за одну куну платило ся 20 вивірок, бо й кожа вивірки уважалась також грошем. І в тім-то значіню стрічає ся дуже часто оба сі слова в памятниках старорускых.

58. Праведний Максим.

Під Очаків
Погнали Максима:
Там то єго скалічено,
Та на Украіну
Повернено з одставкою, —
Бачиш, праву ногу,
Чи там 'ліву, підстрілено...
Мені не до того —
Шкандибає на милиці
І гадки не має;
А в неділеньку сьвятую
Мундир надіває,
І медаль і хрест причепить,
І заплете косу
Та ще й борошном посипле..

Отож було, мов енерал,
Максим сановито

Приберé ся у недíлю,
Та й пошкандибáє
У храм Бóжий; на крилáсї
Стáне та й сьпівáє
З дякóм такúй; — атó возьмé
Та ще й прочитáє
Апóстола сéред цéркви . . .
. . . . . Прáведний був
Максúм отóй, брáте, —
Та трудя́щий, роботя́щий,
Та тúхий до тóго,
Та ласкáвий... Булó тобí
Що то áнї кóго
Не зачéпить нíже дíлом,
Нíже якúм слóвом.
„І талáн і безталáнє —
Все“, кáже, „від Бóга
Вседержúтеля сьвятóго.
А більш нї від кóго...“

Булó не спочúне
Нїкóли він, а в недíлю,
Абó в якé сьвя́то,
Берé сьвятúй псалтúр в рýки
Та й ідé читáти
У садóчок; (у садóчку
Там, у холодóчку,
Єгó жíнку похóвали...) .
Отóж, у садóчку.
За упокóй душí єї
Псалтúр прочитáє,
Потíм собí тихéсенько,
Тúхо засьпівáє:
„Со сьвятúми“ та й заплáче,
А потíм помя́не
„О здрáвії“ тéщу з сúном, —
І вéселий стáне.
„Все від Бóга“ — скáже собí:
„Трéба вік дожúти!“

Оттаки́й то муж пра́ведний
Був він на сїм сьвітї;
А у бу́ддень, — то він тобі
Не поси́дить в ха́тї —
Все нишпо́рить по надві́рю:
„Тре́ба робота́ти,“
Було́ ска́же по моско́вски:
„Ато́, ле́жа в ха́тї,
Ще опу́хнеш.“ Та взяв яко́сь
За́ступ і лопа́ту,
Та й пішо́в собі у по́ле
Крини́цю копа́ти.
„Неха́й,“ ка́же „коли́сь лю́ди
Бу́дуть во́ду пи́ти,
Та за мою́ грі́шну ду́шу
Го́спода моли́ти!“
Ви́йшов в по́ле, геть од шля́ху
У ба́лку спусти́в ся,
Та й ви́копав при доли́нї
Глубо́ку крини́цю.
(Не сам оди́н: толоко́ю
Єму́ помага́ли
До́брі лю́ди, приходи́ли
Крини́цю копа́ти.)
І ви́ложив цимри́ною
І над шля́хом в по́лї
Височе́нний хрест поста́вив;
Зі всьо́го роздо́ля
Широ́кого було́ ви́дно.
Се, ба́чиш, длято́го,
Щоб знать було́, що крини́ця
Єсть ко́ло доро́ги,
Щоб захо́дили з крини́цї
Лю́ди во́ду пи́ти,
Та за то́го, що ви́копав,
Бо́гу помоли́тись.

59. Доте́пний бояри́н.

В р. 995. напа́ли на Білго́род Печені́ги і обступи́ли єго́ зі всїх боків. В го́родї поча́в ся го́лод. Печені́гів було́

бага́то а сучасний князь ру́ський Володимир не йшов на по́міч, бо він ходи́в са́ме тоді́ до Но́вгорода набира́ти війська. Городя́ни скли́кали ві́че і рішили́ вже віддати го́род Печені́гам. Але на ві́чу не було́ одного́ бояри́на. Як же дові́дався він, що ві́че хо́че віддати го́род Печені́гам, то післа́в за найста́ршими громадя́нами і сказа́в їм: „Ось послу́хайте мене́, що ма́ю сказа́ти! Не віддава́йте го́рода ще днів зо три та збері́ть, де ті́лько знайде́те, хоч по при́горщі вівса́, пшени́ці або́ ви́сівок.“

Всі ки́нулись по хата́м, зне́сли скі́лько знайшли́, вівса́, пшени́ці та ви́сівок. Бояри́н каза́в зварити кисі́ль, потім ви́копав керни́цю, вста́вив туди́ ді́жку і наля́в кисі́лю́. В кня́жій комо́рі найшли́ ді́жочку ме́ду. Бояри́н вели́в наварити сити́, ви́копав дру́гу керни́цю, вста́вив туди́ ді́жку і наля́в сити́. Дру́гого дня городя́ни пішли́ до Печені́гів і сказа́ли їм: „Ми дамо́ вам в за́клад де́сять чоловіків, а ви пішлі́ть з на́ми в го́род ва́ших де́сять ста́рших; нехай они́ подивлять ся, що у нас ді́є ся“.

Як ті́лько Печені́ги прийшли́ в го́род, городя́ни показа́ли їм керни́ці з кисі́ле́м та з сито́ю і сказа́ли: „Чого́ ви стоїте́? Хоч де́сять лі́т під містом сті́йте, то ви нас не перестоїте́, бо нас сама́ земля́ харчу́є“. Опі́сля набра́ли з одно́ї керни́ці кисі́лю́, а з дру́гої сити́, самі наїли ся і дали́ поку́шати Печені́гам. Печені́ги сказа́ли, що їх князь не дасть ві́ри се́му ди́ву. Городя́ни дали́ їм ку́холь ме́ду і ку́холь кисі́лю́, щоб они́ показа́ли сво́му князе́ви.

Печені́ги ду́же дивува́ли ся, за́раз відступи́ли від Бі́лгорода тай пішли́ собі́ до до́му.

60. Ма́рия Тере́са.

Пі́сля 40-лі́тного пано́ваня спочи́ла в Бо́зї сла́вна ці́саре́ва Ма́рия Тере́са. Послі́дні є́ї дні пока́зують, як побо́жна була́ тота́ добро́дійка свої́х на́родів і як у всім здава́ла ся на во́лю Бо́га. Го́сподь поблагослови́в є́ї ді́ла́, утверди́в є́ї престо́л і скріпи́в держа́ву; одна́к дізнава́ла она́ в житю́ і тяжки́х хвиль не ма́ло, що ї́ї позба́вили звича́йної весе́лости. Найтя́жшим у́даром для Ма́рії Тере́си була́ смерть му́жа, ці́саря Фра́нца I., в котрім утра́тила она́ найві́рні́йшого дру́га і вітця́ ді́тям свої́м. Від то́го часу́ сьві́тові уве-

се́леня не ма́ли для не́ї жа́дного зна́чіня. За сим нещастєм слї́дували ще дру́гі: мужі́, що їй помага́ли ра́дою і дї́лом, сходи́ли з то́го сьві́та, а з дїти́й одни́х забра́ла смерть, дру́гих дале́ка чужина́.

Від сме́рти мужа́ сво́го не скида́ла Ма́рия Тере́са жа́лібного о́дягу нїко́ли і не пока́зувала ся при публи́чних заба́вах, зате́ мо́жна було́ її́ ба́чити в це́ркві св. Стефана́, погру́жену в ти́хій моли́тві. Ко́ждого ро́ку в день сме́рти сво́го мужа́ спуска́ла ся она́ до цїса́рскої гробівни́цї і там над єго́ домови́ною, ко́ло котро́ї і собі́ мі́сце ви́значила, відмовля́ла молитви́.

Дня 20. падоли́ста 1780 р. занеду́жала Ма́рия Тере́са на гру́ди і неду́га ся показа́ла ся ско́ро небезпе́чною. На лі́жку не могла́ її́ зноси́ти, сидї́ла проте́ в крі́слах, на котри́х і уме́рла. Як за житя́, так і при сме́рти зда́ла ся она́ зовсї́м на Бо́жу во́лю в відра́дній надї́ї на буду́чність. Нїя́ке нарі́канє не ви́йшло із уст єї́ і нїчи́м не оказа́ла нетерпели́вости. Боя́ла ся ті́льки то́го, щоби́ неду́га не зломи́ла єї́ ду́ха. „До се́го часу́“, сказа́ла она́ до сво́го си́на, архікнязя́ Максимілїя́на, „не опусти́ла мене́ си́ла ду́ха. Проси́ Бо́га, з котри́м сполучи́тись горя́чо бажа́ю, щоби́ мене́ тота́ си́ла не опусти́ла до послї́дної годи́ни“. Цї́сар Йо́сиф II. і всї чле́ни роди́ни, що в Віднї находи́ли ся: архікня́зь Максимі́лїян і архікняги́ня Ма́рия Анна, Христи́на і Єлисаве́та не відступа́ли від не́ї.

Дня 26. падоли́ста приня́ла цїсаре́ва св. Та́йни, а потім так говори́ла до зі́браних свої́х дїти́й: „Я зна́ю, що вже нема́ надї́ї, щоби́ я ви́здоровіла. Памята́йте, мої́ дї́ти, з яки́ми тру́дами і з яки́м стара́нєм ми з ва́шим вітце́м, блаже́ної па́мяти цї́сарем, вас вихо́вували; як щи́ро ми вас все люби́ли і стара́ли ся, пода́ти вам то, що могло́ би вас ущасли́вити. Позая́к всьо, що на тім сьві́тї посїда́ю, по зако́ну тобі́ принале́жить — сказа́ла до найста́ршого —, то не потрі́бно в тім згля́дї нїчо́го розпоряджа́ти. Лише́ ті мої́ дї́ти нале́жать менї́, і я їх віддаю́ тобі́. Будь їм вітце́м! Я умру́ спокі́йно, коли́ менї́ приобіця́єш, що ві всїм і все бу́деш для них ба́тьком“.

Коли́ глубо́ко звору́шений син заяви́в, що прийма́є на се́бе той обовя́зок, оберну́ла ся цїсаре́ва до про́чих дїти́й і сказа́ла: „Від ни́нї уважа́йте цї́саря я́ко сво́го па́на, пова-

жа́йте єго́, слу́хайте єго́ ра́ди, на́дїйте ся на не́го, любі́ть єго́ щи́ро, щоби́ і він вас люби́в і о вас стара́в ся".

День пе́ред сме́ртию підписа́ла цїсаре́ва ще власнору́чно письмо́, в котрім дя́кувала князе́ви Ка́внїцови за єго́ вели́кі услу́ги для держа́ви, за єго́ прив'я́занє і ві́рність. В ночи́ з 28. на 29. падоли́ста говори́ла до́вго з цїсарем Йо́сифом. „О, коли́б я могла́ безсме́ртною бу́ти — сказа́ла — се́го хоті́ла би я лише́ длято́го, щоби́ не́сти по́міч нещасли́вим!" Опеча́лений син проси́в її, щоб собі відпочи́ла, а́ле великоду́шна ма́ти відповіла: „За кілька годи́н ста́ну пе́ред су́дом Бо́жим, а ти ду́маєш, що я би тепе́р могла́ спа́ти?"

Непого́да в день сме́рти ду́же неми́ло вплива́ла на Ма́рию Тере́су; она́ люби́ла все сьві́жий во́здух і я́сне сьві́тло. Дня 29. падоли́ста під ве́чір кли́кнула: „Відчини́ть вікно́!" і хоті́ла піднести ся з крісе́л. Йо́сиф II., бу́дучи при нїй, здержав її ле́гко за рамена́ і спита́в: „Куди́ хо́чете іти́?" — „До... Те́бе... прихо́джу..." кли́кнула і по тих слова́х закінчи́ла жите́.

61. На́родні при́повідки.

Не замита́й чужо́ї ха́ти; гляди́, чи твоя́ заме́тена.
Не кай ся ра́но вста́ти, а мо́лодо учи́ти ся.
Ого́нь з водо́ю нїко́ли не пого́диш.
По́ки ща́стє плу́жить, по́ти прия́тель слу́жить.
Поко́ра стїну́ пробива́є.
Поро́жна бо́чка гуди́ть, а по́вна мовчи́ть.
Пра́вдою цїли́й сьві́т зійде́ш, а непра́вдою а́нї до поро́га.
Приго́ди уча́ть зго́ди.
Розпу́стне жите́ в моло́дости, прино́сить хоро́бу на старі ко́сти
Свій дім не во́рог — коли́ прийде́ш, то прийме́.
Своє́ сьвяте́ — чуже́ найсьвятїйше.
Сьвяти́й споко́ю, гара́зд з тобо́ю.
Си́ла без голови́ шалїє, а ро́зум без си́ли млїє.
Сме́рти не тре́ба шука́ти, сама́ прийде́.
Гляди́ кінця́ ко́ждій спра́ві.
Ста́ток ро́бить доста́ток.
Стереже́ного Бог стереже́.
З чужо́го зло́го учи́ ся сво́го.
Тя́жко пли́сти про́тив води́.

У лїни́вого за́всїгди сьвя́то.
Хлїб а вода́, нема́ го́лода.
Хто бога́то гово́рить, той ма́ло ро́бить.
Хто в лїтї гайну́є, той в зимі́ голоду́є.
Хто два за́яцї го́нить, жа́дного не дого́нить.
Хто з Бо́гом, з тим і Бог.
Хто на те́бе ка́менем, ти на не́го хлїбом.
Хто на окро́пі спа́рив ся, і на зи́мну во́ду ду́є.
Хто не знав зла, не вмі́є шанува́ти добра́.
Хто не уміє моли́ти ся, най іде́ на мо́ре учи́ти ся.
Хто о́ре, сїє — той ся надїє.
Хто ра́но встає́, то́му Бог дає́.
Чого́ ся му́дрий встида́є, тим ся дурни́й величає́.
Що ха́та ма́є, тим го́стя прийма́є.

62. Мали́й пи́сар фльоренти́йский.

В Фльоре́нциї жив убо́гий ура́дник доро́ги зелїзної, що мав числе́нну роди́ну а ду́же малу́ платню́. Жив ма́йже в недоста́тку. Єго́ найста́рший син, дванайцятьлїтний хло́пець, га́рний і здоро́вий ходи́в до шко́ли на́родної, до четве́ртої кля́си. Оте́ць люби́в си́на і був для не́го до́брий і поблажли́вий ві всїм, з ви́їмком то́го, що але́жало до шко́ли: в тім разї був вимага́ючий і сувóрий, бо бажа́в, щоби́ син чим скóрше міг одéржати яку́сь поса́ду і помага́ти роди́нї. Щоби́ дійти́ до то́го в найкоро́тшім часї, тре́ба було́ працюва́ти бага́то.

Хло́пець учи́в ся пи́льно, а́ле оте́ць поми́мо то́го, ще єго́ заохо́чував до нау́ки. Оте́ць був вже не молоди́й, а крім то́го за́для вели́кої пра́цї поста́рів ся пе́ред часо́м. Та щоби́ роди́нї придба́ти средств до уде́ржаня, му́сїв він в годи́нах по́за службо́вих бра́ти ще, де лише́ дало́ ся, папе́рі до перепи́сування до до́му і працюва́ти у ночи́. Послїдними часа́ми дістав був в одній книга́рнї, що видава́ла ґазе́ту і книжки́ зо́шитами, ста́лу робо́ту таку́, що на гото́вих опаска́х мав випи́сувати імена́ і адре́си передпла́тників і за ко́ждих пятьсо́т таки́х папе́рових пасків, заосмо́трених до́брим на́писом, побира́в запла́ту три фра́нки. Але ся пра́ця му́чила єго́ бíльше і на те він ча́сто жа́лував ся пе́ред роди́ною при обíдї.

— Очи мої́ псую́ть ся — говори́в він; ся нічна́ пра́ця забива́є мене́.

Одно́го ра́зу сказа́в до вітця́ син:

— Та́ту, позво́льте менї́ працюва́ти за се́бе; зна́єте, що і я бі́льше-ме́нше так са́мо потра́флю написа́ти.

Але оте́ць сказа́в:

— Нї, нї, си́нку, ти ма́єш учи́ти ся; твоя́ шко́ла є рі́чию дале́ко важні́йшою, ніж ті опаски́; не хо́чу і не говори́ менї́ о тім бі́льше.

Син зна́в, що коли́ оте́ць раз сказа́в: нї, то вже жа́дна про́сьба не помо́же — і замо́вк. Але пора́див собі ось як.

Знав він, що рі́вно о пі́вночи оте́ць переста́є писа́ти і іде́ на спочи́нок до дру́гої комна́ти. Одно́ї но́чи зачека́в, аж оте́ць поло́жить ся до лі́жка, встав, убра́в ся тихе́нько, пішо́в напо́мацки до комна́ти, що в нїй оте́ць працюва́в, запали́в ля́мпу, сї́в при сто́лику, на котрім лежа́в цїли́й стіс бі́лих паскі́в і спис адре́с, та поча́в писа́ти, насліду́ючи по змо́зї письмо́ ба́тька. І писа́в охо́тно, задово́лений, хоч з пе́вним страхо́м, і так побі́льша́в ся стіс запи́саних опасо́к. Сто сї́мдеся́ть паскі́в записа́в, се значи́ло: оде́н франк! Тоді́ заде́ржав ся, відложи́в перо́ на те само́ мі́сце, звідки єго́ був взяв, загаси́в ля́мпу і на па́льцях поверну́в до лі́жка.

То́го дня в полу́дне оте́ць вдово́лений засі́в до стола́. Нїчо́го не спостері́г, нїчо́го не дога́дував ся. Пра́цю сю свою́ вико́нував не застановля́ючись, мі́рив її на годи́ни і ду́маючи о чім і́ншім, на́віть не числи́в запи́саних опасо́к, аж сліду́ючого дня.

Сї́в о́тже до стола́ весе́лий і сказа́в:

В про́тягу двох годи́н вчера́шного ве́чера я зроби́в о до́бру третину́ бі́льше, як звича́йно. Рука́ ще жва́ва, а і о́чи сповня́ють ще свій обовя́зок.

А Юлько утї́шений мовча́в, лише́ поду́мав собі в душі́: „Бі́дний оте́ць! Крім зарі́бку ро́блю єму́ ще і сю прия́тність, що єму́ зда́є ся, бу́дто би відмолоднів. Отже відва́жно да́льше!“

Осьмі́лений так до́брим початко́м, сліду́ючої но́чи, коли́ пі́вніч наста́ла, встав знов і забра́в ся до пра́ці. І так роби́в че́рез кі́лька но́чий. А оте́ць нїчо́го не дога́дував ся. Раз сказа́в лиш здиво́ваний:

— Спра́вді не розумію. Тільки на́фти вихо́дить в тім до́мі від яко́гось часу́!

Юлько здрігну́в ся, а́ле ся ува́га ба́тька перейшла́ без на́слідків. Пра́ця по но́чи трева́ла да́льше. Одна́к че́рез те, що хло́пець уйма́в собі па́ру го́дин сну в ночи́, і за ма́ло відпочива́в, він ра́но встава́в утомлений, а вечеро́м, приготовля́ючи ле́кції до шко́ли, добува́в всіх сил, щоби́ не задріма́ти. Одно́го ве́чера пе́рший раз в житю́ усну́в над кни́жкою.

— Відва́жно! відва́жно! — закли́кав оте́ць, пле́щучи в доло́ні. — Да́льше жва́во до робо́ти!

Хло́пець проки́нув ся і забра́в ся на́ново до нау́ки. Але се повторя́лось да́льше і на́віть було́ щора́з гі́рше; бі́дний хло́пець дрима́в над кни́жкою, встава́в пізні́йше ніж звича́йно, ле́кції учи́в ся з ви́силенєм, здава́в ся бу́ти знеохо́чений до нау́ки. Оте́ць зача́в ува́жно єму́ приглядя́ти ся, відта́к заду́мав ся, вкінці́ карта́в єго́ слова́ми. До́си не потребува́в се́го ні́коли роби́ти.

— Юльку — сказа́в раз до не́го ра́но, — щось ти мені́ не спіши́ш ся... В тім щось є, ти не той, що давні́йше. Се мені́ не подо́бає ся. Памята́й, ці́ла на́дія роди́ни на те́бе. Я з те́бе невдово́лений, розумі́єш?

На сей пе́рший сувори́й до́кір хло́пець змішав ся і затрево́жив ся.

„Так — поду́мав собі, — се пра́вда: так не мо́же да́льше трева́ти; тре́ба все́го понеха́ти“.

Але то́го само́го дня вечеро́м, при столі́, оте́ць єго́ сказа́в весе́ло:

— Зна́єте, що в тім мі́сяці я зароби́в о 32 фра́нки бі́льше ніж мину́вшого за ті опаски́.

І кажучи́ се, ви́тягнув з кише́ні папе́рову торби́ну з цукорками, що їх купи́в, щоби́ вті́шити дїти́й з причи́ни так несподі́ваного зарі́бку; дїтво́ра пле́скала в доло́ні з ра́дости. Тоді́ і Юлько набра́в відва́ги і сказа́в собі в душі́:

„Ні, дороги́й, бі́дний ба́тьку, не переста́ну тебе́ зводи́ти; всіх сил добу́ду, щоби́ за дня вчи́ти ся поря́дно; а́ле в ночи́ бу́ду працюва́ти, як до́си: і для те́бе і для дру́гих“.

А оте́ць сказа́в:

О 32 фра́нки бі́льше! Я ду́же вдово́лений... Лише́ он той там — і вказа́в на Юлька, — той мене́ гризе́.

Юлько зні́с до́кір мо́вчки, ко́втаючи сльо́зи, що єго́ стисну́ли за го́рло, а́ле рівноча́сно учу́в в се́рцю яку́сь вели́ку відра́ду. І да́льше працюва́в зі всіх сил, одна́к че́рез те упада́в щора́з бі́льше на си́лах. Оте́ць роби́в си́нови ча́сто до́кори і споглида́в на не́го з невдово́ленєм що раз бі́льшим.

Одно́го дня пішо́в до учи́теля, щоби́ дові́дати ся про си́на, а учи́тель сказа́в єму́:

— Так взагалі́ є не́зле, бо ма́є спосі́бности. Але не ба́чу вже в нім то́ї охо́ти до нау́к, що давні́йше. Впра́ви письме́нні ро́бить як найкоро́тші, зна́ти в них по́спіх, і пи́ше пога́но. О! міг би дале́ко бі́льше робити!

То́го ве́чера взяв оте́ць хло́пця на бік і зача́в роби́ти єму́ так тяжкі́ до́кори, яки́х ще нїко́ли не чув. Хло́пець хоті́в вже призна́ти ся до все́го, та слова́ заме́рли єму́ на уста́х; в одні́й хви́лї зміни́в постано́ву і сказа́в собі в душі́:

„Нї, о́тче, я тобі́ не ви́явлю та́йни, щоби́ могти́ працюва́ти для те́бе; за той біль, яки́й тобі́ завдаю́, винагоро́джую тебе́ в і́нший спо́сіб; для шко́ли за́всїгди доси́ть навчу́ ся, щоби́ оде́ржати пе́ршу кля́су; помага́ти тобі́ пра́цею на жите́. злекши́ти тобі́ труд, що тебе́ вбива́є — то ді́ло найпе́рше!“

І працюва́в да́льше. І знов мину́ло два мі́сяцї тру́ду в ночи́, уто́ми в день і гірки́х до́корів від вітця́. Але найсумні́йше було́ те, що оте́ць щора́з бі́льше става́в байду́жним для хло́пця, рі́дко до не́го промовля́в, як коли́б то був син недо́брий, зіпсу́тий. Юлько ба́чив се і терпі́в ду́же; і з то́го бо́лю та пра́цї над си́ли марні́в і бліді́ що раз бі́льше і що раз бі́льше му́сїв зане́дбувати нау́ки. Розумі́в впро́чім до́бре, що раз пре́ціньо тре́ба вже бу́де з тим покінчи́ти, і що ве́чера каза́в собі:

„Тої но́чи вже не вста́ну, не пі́ду“.

Але коли́ ви́била пі́вніч, дізнава́в мо́в би за́киду со́вісти; здава́ло ся єму́, що остаю́чи в лі́жку, зане́дбує спо́вненя обов'я́зку, що вітця́ і роди́ну окрада́є на одно́го фра́нка. І встава́в та працюва́в як давні́йше. Але одно́го ве́чера при столі́, ма́ти гля́нувши на си́на і побачивши, що є бі́льше бліди́й і зміне́ний нїж звича́йно, сказа́ла:

— Юльку, ти хо́рий! — А відта́к, звертаючись до вітця́, дода́ла неспокійно: — Юлько хо́рий. Гляди́, яки́й бліди́й! Моя́ ти дити́но, що тобі́?

Оте́ць ле́дво на не́го гля́нув і, звертаючи о́чи в і́ншу сто́рону, сказа́в:

— Не так він виглядав, коли́ був пи́льним у́чеником і до́брим си́ном.

— Алеж він спра́вдї хо́рий! — сказа́ла ма́ти.

— То мене́ вже не обхо́дить — відповів оте́ць.

На ті слова́ як би хто ножем пхнув в се́рце бі́дного хло́пчика. Ах! то вже ві́тця́ нїчо́ не обходи́ло! То́го ві́тця́, що дрожа́в колись ці́ли́й, як сино́к зака́шляв. Отже вже є́го́ не лю́бить, о́тже то вже пе́вно, що для се́рця вітцї́вского так як би не істнува́в!..

„О, мій о́тче — скаєа́в в душі́, з се́рцем сти́сненим від бо́лю, — тепе́р спра́вдї вже доси́ть... Я без твоєї любо́ви жи́ти не мо́жу, му́шу її ці́лу́ відзи́скати, ска́жу тобі́ всьо, не бу́ду тебе́ бі́льше ошу́кувати, бу́ду ся вчи́ти як давні́йше; неха́й ся ді́є, що хо́че, щоб тільки ти знов мене́ люби́в, бі́дний мій о́тче! О, сим разо́м я пе́вний, що постано́ви не зміню́!“

Та поми́мо то́го ще і се́ї но́чи збуди́в ся і встав, бі́льше з при́вички, що стає́ ся нена́че дру́гою нату́рою, нїж для чо́го і́ншого; а коли́ встав, тоді́ забажа́в пити́ хоч на хви́лю, се́ред ти́ші нічно́ї, по раз послі́дний до то́ї ко́мнатки, де че́рез так до́вгий час працюва́в крадькома́, з се́рцем по́вним чувства́ і вдово́леня. І коли́ знайшо́в ся знов пе́ред тим сто́ликом з запа́леною ля́мпою і коли́ гля́ну́в на ті бі́лі паски́, на котри́х вже не мав нїко́ли випи́сувати тих на́звищ міст і осіб, що їх тепе́р знав всї на па́мять, ди́вний огорну́в є́го́ сму́ток і не надумуючись до́вше, ру́хом ско́рим, рішу́чим, вхопи́в за перо́, щоби́ знов розпоча́ти звича́йну пра́цю. Але витяга́ючи ру́ку, потру́тив о яку́сь кни́жку, а та упа́ла на зе́млю. Кров вда́рила є́му́ до голови́. Коли́б оте́ць пробуди́в ся! Вправдї не заста́в би є́го́ на злім вчи́нку, пре́цїнь він сам рішив ся вже всьо є́му́ ви́знати, — а одна́к, коли́б оте́ць відкри́в всьо і мав дізна́ти упоко́реня су́проти не́го, су́проти си́на...

Всьо те трево́жило є́го́. Стояв хви́лю на́че вко́паний. Слух напружи́в, ду́ха задержа́в... Не чу́ти нїчо́го. Приложи́в

ýхо до замку у двери́й, що були́ за ним: ти́ша. Цїлий дім спа́в. Єго́ оте́ць не збуди́в ся. Успокоїв ся і зача́в писа́ти. Стіс опасо́к щора́з збільша́в ся. Чу́ти було́ відголос кро́ків жо́внїра сто́рожі міско́ї з пусто́ї у́лиці, відта́к ту́ркіт во́за, котри́й уста́в на́гле; пото́м, по хви́лї сту́кіт ряду́ возі́в, що переїзди́ли звільна, відта́к глубо́ка ти́ша. Отже писа́в і писа́в.

А тимчасо́м єго́ оте́ць стоя́в за ним: збуди́в ся, коли́ упа́ла кни́жка, встав і чека́в спосібної хви́лї; ту́ркіт возі́в заглуши́в єго́ кро́ки і слабе́ скри́пленє две́рий отви́раних; стоя́в за ним — си́ву свою́ го́лову похили́в над чорново́лосою голо́вкою си́на і ви́дів, як перо́ бі́гало по папе́рі — і в одній хви́лї всьо відга́дав, всьо зрозумів, а жаль і біль безмі́рно стрясли́ єго́ ду́шу і він недвижи́мо, на́че прико́ваний стоя́в за кріслом своєї дити́ни. Нечайно Юлько кри́кнув переразли́во — дво́є рамен горя́чо стисну́ло єму́ го́лову.

— Ах, та́то! та́то! прости́ть! — заклика́в, пізнаючи сво́го ба́тька по плачу́.

— Ти мені́ прости́ — сказа́в оте́ць, плачучи́ як дити́на і покрива́ючи єму́ чоло́ поцїлу́ями. — Я зрозумів всьо... то ти, ти мені́ ви́бач, дороге́ дитя́ моє́. Ходи́, ходи́ зі мно́ю!

І попрова́див єго́, а ра́дше зані́с до лїжка єго́ ма́тери, котра́ вже не спа́ла, попхну́в єго́ в єї рамена́ і сказа́в:

— Устиска́й то́го си́на, то́го а́нгела, що від чотиро́х місяців не спить і працю́є за ме́не, а я єму́ се́рце крова́вив, єму́, що на хлїб для нас заробля́є, а він мовчи́ть терпели́во!

Ма́ти притисну́ла єго́ до гру́ди, не мо́гучи яки́йсь час сло́ва ви́мовити, відта́к сказа́ла:

— Іди́ сейча́с спа́ти, дити́но дорога́, іди́ спа́ти, спічни́! Занеси́ єго́ до лїжка.

Оте́ць взяв єго́ в рамена́, зані́с до своєї комна́ти, положи́в до лїжка се́ред пе́стощів, попра́вив єму́ подушки́ і ко́вдру.

— Дя́кую, та́ту, дя́кую — повторя́в Юлько; а́ле неха́й і та́то вже іду́ть спа́ти; я таки́й щасли́вий, неха́й та́то іду́ть до лїжка.

Але оте́ць не хоті́в відійти́, по́ки син не засне́; сїв при лїжку, взяв єго́ за ру́ку і сказа́в:

— Спи, спи, си́ну мій дороги́й!

І Юлько утомлений, засну́в наконе́ць і спав до́вго, спав пе́рший раз від чотиро́х місяців сном спокійним, та

снив о весе́лих рі́чах; а коли́ отвори́в о́чи, найпе́рше учу́в, а відта́к зоба́чив ко́ло своє́і гру́ди на бе́регу лі́жка опе́рту си́ву го́лову сво́го вітця́, що в той спо́сіб ніч прові́в, і спав ще з чоло́м при є́го се́рцю.

63. Ду́мка.

(З уст на́родних).

Ой три лїта́, три неді́лї:
Як козака́ в лі́сї вби́ли;
Під я́вором зелене́ньким
Лежи́ть коза́к молоде́нький.
На нїм ті́ло почорні́ло,
А від ві́тру струпіші́ло;
Над ним ко́ник зажури́в ся,
По коліна в зе́млю вбив ся.
Не стій ко́ню надімно́ю,
Ви́джуж бо я щі́рість тво́ю;
Біга́й, ко́ню, доро́гою,
Вдар в ворота́ голово́ю.
Ви́йде бра́тчик — зажу́рить ся,
Ви́йде ма́ти — засму́тить ся:
Ой десь, ко́ню, па́на ски́нув,
Мо́же твій пан в війні́ зги́нув?
„За мнов Ту́рки надісна́ли,
Па́на мо́го з ме́не зня́ли.
Ой цить, ма́ти, не жури́ ся,
Вже твій син тай одружи́в ся:
Взяв він собі́ за жі́ночку
Зеле́ную мура́вочку.
Візьми́, ма́ти, піску́ жме́ню,
Посі́й є́го́ на ка́меню,
Як той, ма́ти, пісо́к зі́йде,
Тоді́ твій син з війни́ при́йде“.

64. Бу́рий медві́дь.

Ті медве́дї, що по на́ших лїса́х жию́ть, є бу́рі; є ще медве́дї чо́рні, а є тако́ж і бі́лі медве́дї. На́шї медве́дї жию́ть мі́ж го́рами та ске́лями по густи́х та непроходи́мих

лїсáх. Там блукáє він в день і в ночи́ та жи́е собі́ свобі́дно, як хóче. Розка́зують, що і́ноді вовки́ на не́го нападáють. Тоді́ медві́дь стає́ на за́дні ла́пи, в пере́дні захо́пить до́бру лома́ку тай боро́нить ся.

Молоди́й медві́дь ро́бить не бага́то ли́ха; мов коро́ва пасе́ траву́, збира́є я́годи, їсть кома́шені подушечки́, а то й саму́ комашню́ та мід по бо́ртах вишу́кує. По вели́ких лїсáх в де́яких мі́сцях рі́дко хто держи́ть пчо́ли у колодка́х обо́ у́лиях; а держа́ть їх в вели́ких, ви́довбаних пнях або́ бо́ртах, висо́ко на де́реві. От медве́дї туди́ ла́зять і видира́ють мід з бо́ртів. Розлю́чені пчо́ли боро́нять сво́го ме́ду, куса́ють медве́дя, та ті́льки крізь густу́ шерсть не проку́сять, хиба́ вже цїли́м рое́м ся́дуть єму́ на ніс, то медві́дь зареве́ та потре́ но́сом по де́реві. Біда́ знов, як медві́дь до засі́яного по́ля вна́дить ся, тоді́ усе́ по́ле сплюндру́є, не візьме́ш з не́го а́нї зе́рна.

Молоди́й медві́дь ду́же полохли́вий: ті́лько кри́кни, за́раз утїка́ти ме. А як зістарі́є ся, то вже не те; бо як поко́шту́є якогонебу́дь зьвірка́, тоді́ пі́чне́ за всїм живи́м ганя́ти ся: ло́вить ві́вцї, това́р, ко́нї.

Ко́ждим разо́м, як попа́де ся медве́деви що живо́го добу́ти, ро́бить ся він люті́йшим та сьмілі́йшим; він зачина́є й у се́ла заходи́ти, ло́мить две́рі по хлї́ва́х і цу́пить ві́дтам скоти́ну, а і́ноді, за́мість до хлї́ва́, залїзе до сі́ни́й або́ й до ха́ти. Інший медві́дь пролїзе у кошáру крізь стрі́ху, захо́пить бичка́, обійме́ єго́ одно́ю пере́дною ла́пою, а дру́гою зачі́пить ся за сво́лок тай пролїзе з бичко́м на двір; опі́сля відволі́че́ єго́ на безпе́чне мі́сце та там і заїда́є. — Медве́дї ло́влять тако́ж ри́бу; ти́мто мо́жна їх ча́сто стрі́тити ко́ло рік. Вели́ких зьві́рів медві́дь не чіпа́є; а є такі́ сто́рони, де медві́дь ні́я́кого ли́ха не ро́бить, хиба́ ті́лько що влїзе в ха́ту та скрізь обнишпо́рить, чи нема́ де́чого украсти.

Молоді́ медвежа́та ду́же весе́лі і вті́шні; ла́зять по де́ревах, бо́рють ся, мов ті хло́пці, ска́чуть у во́ду, одно́ одно́го нагоня́є, мов ді́ти. Як медвежа́ти мине́ рік, то ма́ти дає́ єму́ ня́ньчити сво́їх мале́ньких; а коли́ не доглади́ть дити́ни, то ма́ти дає́ єму́ до́брого прочуха́на. На ше́стім ро́ці медві́дь перестає́ рости́. Медве́дї живу́ть бі́льше ні́ж 50 ро́ків.

65. Медве́жий суд.

Лиси́чка подала́ в суд таку́ бума́гу,
Що ба́чила она́, як попела́стий віл
На па́ньскій винни́ці пив як мошени́к бра́гу,
Ів сі́но і ове́с і сіль.
Суде́ю був медві́дь, вовки́ були́ підсу́дки;
Дава́й они́ єго́ по сво́єму суди́ть —
Тро́хи не цїлі́ су́тки:
„Як мо́жна гріх таки́й зроби́ть!
Оно́ було́б зівсі́м не ди́во,
Коли́б він їв собі́ мяси́во“,
„А то він сі́но їв!“ — вовки́ зави́ли.
Віл щось поча́в був говори́ти,
Та судиї́ річ єго́ з по́чину переби́ли,
Бо він сите́нький був; і так постанови́ли
І каза́ли записа́ть:
„Тому́ що віл призна́в ся попела́стий,
Що він їв сі́но, сіль, ове́с і вся́кі сла́сти,
Так за такі́ гріхи́ єго́ четвертува́ть
І мя́со розідра́ть судия́м на рі́вні ча́сти,
Лиси́ці же ра́тиці віддать.

66. Одїж.

Здоро́вле найбі́льшим ска́рбом чоловіка на сьвітї: тож, ко́ждий повинен запопадли́во дба́ти о єго́ захо́ванє. Тре́ба о́тже берегти́ й пильнува́ти все́го, що́ здоро́влю слу́жить, а омина́ти і віддаля́ти все, що́ єму́ мо́же шко́дити.

На здоро́вле вплива́ють найбі́льше во́здух, харч, вода́, ха́та, а тако́ж і о́дїж.

Чоловік приодї́ває своє́ ті́ло не лиш длято́го, що так нака́зує обича́йність, а́ле ро́бить він се го́ловно зі згля́ду на своє́ здоро́вле, котро́му о́дїж ма́є віддати мно́гі ва́жні прислу́ги. Ті́ло чоловіка є ду́же чутли́ве на вся́кі зміни в приро́дї, а особли́во єго́ скі́ра відчува́є сї зміни ду́же ско́ро. Длято́го хоро́нимо скі́ру від шкідли́вих на́слїдків таки́х змін, покрива́ючи її́ відпові́дною о́дежию. Се є за́дача го́ловно о́дежи зве́рхньої, котру́ відпові́дно до пое́реби зміня́ти нале́жить; тому́ вбира́ємо в лі́тї о́дїж ле́гку і з лтгкої мате́рії, а в зимі тя́жшу, звича́йно во́вняну, а ча́сто таки́ кожу́х.

Але че́рез скі́ру втяга́є ті́ло в се́бе во́здух, а види́лює піт, товщ і вся́кі ви́пари, що є́му не прида́тні або́ на́вість шкідли́ві; сю чи́нність ті́ла мо́жна назва́ти віддиха́нєм че́рез скі́ру. Залїпи́ти скі́ру на до́вший час, значи́ло би те саме́, що чолові́ка задуси́ти. Длято́го пови́нна о́дїж бу́ти така́, щоби́ тій чи́нности ті́ла помага́ла; а за́дачу сю ма́є сповня́ти передовсі́м о́дїж спідна́, що приляга́є до скі́ри, т. є. бі́лє. — Бі́лє ма́є о́тже допуска́ти во́здух до ті́ла, а́ле так ла́гідно, щоби́ чоловік се́го при́ступу на́вість не чув; крім то́го ма́є оно́ відбира́ти ле́гко від скі́ри все, що она́ види́лює, і передава́ти во́здухови. Таку́ спосі́бність зи́скує бі́лє че́рез чи́стість, котру́ тре́ба стара́нно захо́вувати. Соро́чка мо́же сами́м но́шенєм так занечи́ститись, що за́мість помочи́, стає ся вели́кою перешко́дою при віддиха́ню скі́ри, а тим сами́м шко́дить ду́же здоро́влю. Чи́ста соро́чка, не ду́же крохма́льна, є́сть для здоро́вля коне́чно потрі́бна; її тре́ба тим части́йше зміня́ти, чим бі́льше чоловік пріє, т. є. чим бі́льше шкідли́вих мате́рий види́лює з се́бе є́го скі́ра.

У нас в на́родї прия́в ся звича́й зміня́ти бі́лє раз на ти́ждень. Се взагалї́ вистарча́є, а ті́лько в спе́ку, коли́ чоловік ду́же упрі́ває, тре́ба зміня́ти бі́лє хоч два ра́зи до ти́жня. Лю́ди засі́бні змі́нюють бі́лє ко́ждого дня, тай оно́ пі́сля до́сьвіду і ра́ди лїка́рів тим користні́йше для здоро́вля, чим части́йше бі́лє зміня́є ся; бо тре́ба зна́ти, що чи́ста соро́чка чи́стить і ті́ло, а три ра́зи на ти́ждень змени́ти бі́лє значи́ть ті́лько, що раз ви́купати ся. Тому́ не зівсі́м розу́много звича́ю приде́ржують ся ме́шканцї на́ших гір, що у полони́нах хо́дять в одній соро́чцї на́вість шість неді́ль. Чумаки́ ходи́ли в одній соро́чцї ще до́вше.

Коли́ж о́дїж ма́є нам роби́ти двоя́ку прислу́гу, а то хорони́ти від шкідно́ї зміни во́здуха і помага́ти віддиха́ню че́рез скі́ру, то тре́ба при є́ї доби́раню оба́ ті згля́ди ма́ти на о́цї.

Не тре́ба о́тже одіва́ти ся а́нї зана́дто ле́гко, коли́ ти́сне моро́з, бо мо́жна перестуди́ти ся, а́нї та́кож не за тя́жко, бо тим зде́ржує ся віддиха́нє скі́ри. Бо, убра́вшись зана́дто те́пло, згріва́ємо си́льно ті́ло а тоді́ ви́старчить оди́н холо́дний по́дув ві́тру, щоби́ перестуди́ти ся, хочби то було́ і в лі́тї.

Ду́же ва́жними ча́стями о́дежи є ще обу́в і накрите́ голови́; то і ті нале́жить добира́ти відповідно до потре́би.

За́для ле́гкої обу́ви ме́рзнуть зимо́ю но́ги і прихо́дить що на́йменьше не́жит; за те́пла обу́в справля́є знов пе́ченє ніг, котре́ мо́же перейти́ в хоробли́вий стан ті́ла. Зана́дто те́пле накрите́ голови́ приво́дить біль і за́ворот голови́, а тако́ж перестýдженє за́для то́го, що скі́ра на голові́ за ду́же згріва́є ся та й перехо́дить в сильні́ по́ти.

Так о́тже ма́є о́дїж бу́ти за́всїгди чи́ста і ді́брана відпові́дно до пори́ ро́ку і до стану́ во́здуха; а́ле передовсї́м ма́є она́ бу́ти про́ста і вигі́дна, щоби́ чолові́к міг в нїй свобі́дно поверта́ти ся.

67. Пі́внічний ледови́й океа́н.

Вкри́тий ві́чним ле́дом, широ́ко розки́нув ся пі́внічний ледови́й океа́н. Не оде́н сьміли́вий, цїка́вий моря́к зги́нув, пробира́ючись в сю ледову́ пу́щу, в се заме́рзле ца́рство. Але чолові́к не хо́че зна́ти нїякого впи́ну, нїя́кого го́ря не ляка́є ся; і ко́жде поколї́нє шле нови́х люди́й в дале́кі, неві́домі краї́, добува́ти їх для нау́ки. Тому́ в лю́дях не завме́рла надї́я, що при́йде час, коли́ приберу́ть ся таки́ у саме́ се́рце пі́внічного океа́ну.

Сей океан обмива́ючи береги́ Евро́пи, Азиї і Аме́рики, зася́г оде́н безконе́чний прості́р на яки́х 11.500,000 квадр. клм. і злива́є ся з двома́ дру́гими: вузки́м про́ливом Бе́рінґовим з Вели́ким океа́ном а широ́кими ворітьми́ між Скандина́вією і Ґренля́ндиєю з Атлянти́цким.

В вели́кій приго́дї стає́ ди́кий остро́в Нова́-Земля́ для Евро́пи, бо спиня́є і не пуска́є да́льше все́го то́го ле́ду, що єго́ го́нять пі́внічно-схі́дні вітри́. А з дру́гого бо́ку нагріва́є бе́ріг Евро́пи Ґо́льфова стру́я, той вели́кий поті́к те́плої води́, що широ́кою ріко́ю тече́ по Атлянти́цкім океа́нї, іде́ поті́м по́при Норве́ґію і влива́є ся в ледови́й океа́н.

Ледови́й океа́н зівсї́м не поді́бний до дру́гих океа́нів: не поді́бний а́нї своє́ю водо́ю а́нї ви́глядом. Ту вода́ чи́ста і прозо́ра та пока́зує все те, що ро́бить ся в нїй дале́ко в глубинї́, і она́ не ду́же солона́; а вода́ ґо́льфової стру́ї знова́ не така́ прозо́ра та блаки́тна, і бі́льше солона́. Че́рез цїли́х де́вять мі́сяцїв стої́ть океа́н заку́тий ле́дом, а́ле і в лїтні́ мі́сяцї лїд на нїм не зівсї́м та́не. Він пливе́ вели́кими шмата́ми по́лем, як ка́жуть, яки́х 2.000 квадр. клм.; або́ цїли́ми го́-

рами, що ма́ють до 30 ме́трів заввишки́. Сї поля́ підпли-ва́ють сюди́ лї́том з північно-східни́м вітро́м, а го́ри — се відірвані фи́лями шмати́ тих вели́ких лїдників, що лежа́ть на бе́резї су́ші. На вели́кім просто́рі ледяно́го по́ля луча́ють ся де́коли вели́кі горби́, що прорізують єго́ по всїх усю́дах, і о́зера, а з ледяни́х гір течу́ть в низ з вели́ким ре́вотом цїлі́ ріки води́.

Бе́рег сего океа́на є низьки́й, поло́гий, а́ле вода́ ма́ло вирізує єго́, і тілько в однім місцї вде́р ся віи глубо́ко в су́шу вели́ким за́ливом, що зове́ ся мо́рем Білим; в дру́гих місцях тілько де́куда поробив невели́кі лимани́, куди́ влива́ють ся ріки. — Біле мо́ре, так са́мо, як і океа́н, замерза́є на де́вять місяцїв; лї́том на нїм тож са́мо пли́ває кри́га, а́ле ту є ще одно́, чого́ ми не ба́чили деінде — се вели́кий шум або́ водо́ворот. Бо фи́лї, що зачина́ють ся в океа́нї, добіга́ють до Арха́нґельска а верта́ючись по шести́ годи́нах наза́д, зустріча́ють дру́гі фи́лї; тепе́р ро́бить ся ту страшни́й водо́ворот, котри́й часо́м зато́плює і розбива́є кораблї́.

Остро́вів на сїм океа́нї ма́ло, і всї они́ без найме́ньшого хісна́, бо зівсї́м го́лі і мертві́. Цїле́ побере́же океа́на тако́ж го́ле і ди́ке, бо земля́ замерза́є ту дале́ко в глубину́ і тілько зале́дви на яки́х 70 цм., відмерза́є лї́том. Де́рева та кущі́ росту́ть на бе́резї Білого мо́ря там, де бли́зше до Арха́нґельска; ви́сше нема́ нїя́ких рости́н, тілько мох зеленї́є лї́том, зимо́ю же і не догля́неш, де кінчи́ть ся земля́ а зачина́є ся вода́: усе́ одна́ ледяна́ пове́рхня, вкри́та снїго́м, з котро́го дене́де вирина́ють висо́кі ледяні́ го́ри.

68. Зима́.

Не сьпіва́є солове́йко,
Не кує́ зазу́ля —
Весна́ ско́ро пролетї́ла,
І лї́то мину́ло.

Нема́ ли́стя, нема́ цьвіту,
Зима́ наступи́ла —
Білим ки́лимом все по́ле
На Вкраї́нї вкри́ла.

Куди́ гля́неш, сні́г усю́ди
Бі́лі́є блиску́чий —
Стоя́ть смутні́, невесе́лі
Ті топо́лі́ гну́чі,

Що ро́зкішно се́ред лі́та
В зе́ленї кохали́сь
І красо́ю — вишино́ю
Так го́рдо пиша́лись.

І бере́за похили́лась,
Зівя́ла кали́на,
Ті́лько сосна́ се́ред лі́су
Го́рдо зелені́є.

Все счорні́ло, все змарні́ло,
Мов позасиха́ло,
Або́ спа́ти, — віддиха́ти
На́че полега́ло...

69. Лист.

Лю́бий си́ну!

Ни́нї ра́но ішо́в ти, верта́ючи зі шко́ли, по-при убо́гу жі́нку, котра́ трима́ла на рука́х худе́ньку і бліду́ дити́ну; она́ проси́ла у те́бе ми́лостинї, а ти не дав їй нїчо́го, хоч мав гро́ші і ви́дів є́ї ну́жду. Слу́хай си́ну, не навика́й до то́го, щоби́ ти переходи́в рівнодушно ко́ло ма́тери, що про́сить о ми́лостиню для своє́ї дити́ни. Поду́май, мо́же ся дити́на була́ голо́дна — поду́май, як се му́сїло болі́ти є́ї ма́му. Предста́в собі́ печа́ль твое́ї ма́тери, як би она́ одно́го дня до те́бе му́сїла сказа́ти: „Си́ну, ни́нї тобі́ на́віть хлі́ба не дам і́сти, бо не ма́ю“. — Коли́ я, мій си́ну, даю́ ми́лостиню жебрако́ви, а він менї́ ка́же: „Най Бог дасть вам і дїточка́м ва́шим до́брого здоро́вля“ — ти не в си́лї зрозуміти се́го, як соло́дять ті слова́ се́рце моє́; не розумієш то́ї вдя́чности, яку́ я за ті слова́ відчува́ю для то́го бідня́ги. Менї́ здає́ ся, що се є́го ба́жанє спра́вдї на до́вгий час запевни́ть вам здоро́вле, я стаю́сь весели́йшим і щасливі́йшим і ду́маю собі́: „Сей жебра́к віддав менї́ дале́ко бі́льше,

як я єму́ дав". Тож гляди́, мій си́ну, щоб і ти часо́м причини́в ся до тако́го до́брого ба́жаня, котре́ мої́й душі́ тілько ра́дости прино́сить; не жа́луй гроша́, а пода́й єго́ ста́рцевикалі́цї, ма́тери без хлі́ба, або́ дити́нї без ма́тери.

Лю́ди бі́дні прийма́ють ра́до ми́лостиню від дїти́й, бо они́ зна́ють, що ді́ти їм подібні, бо й они́ потребу́ють по́мочи від ста́рших. Ми́лостиня, по́дана доро́слим чоловіком, се милосе́рний учи́нок; ми́лостиня дити́ни — се не тілько учи́нок милосе́рдия, але́ й відра́да для бі́дного. То так, си́ну, як би твоя́ рука́ пода́ла єму́ гріш і цьвітку. Розва́ж, що, коли́ тобі нїчо́го не хибу́є, бі́дним все́го брак; що, коли́ ти радби бу́ти щасли́вим, они́ довільні тим, щоби́ лиш з го́лоду не уме́рли.

Як то стра́шно поду́мати, що в мі́стї, в котрім тілько пала́т, що на у́лицях, по котри́х переїзжа́ють кра́сні по́вози і прохо́джують ся ді́ти в у́бранях шовко́вих, — є жінки́, є ді́ти, що не ма́ють чим заспокоїти го́лоду. Голо́дні, голо́дні, мій Бо́же! Ді́ти такі як ти, до́брі як ти, они́ се́ред вели́кого мі́ста хо́дять голо́дні, мов ди́кі звіря́та на пусти́нї.

Не переходи́ж нїко́ли, мій си́ну, попри ма́тїр, що же́брає, но всу́нь до єї зві́лої руки́ пода́й оди́н гріш.

Здоровлю́ тебе́

Твій Оте́ць.

Пере́мишль дня 29. падоли́ста 1892.

70. Мо́нахи на горі́ сьвято́го Бе́рнарда.

Цїка́во ба́чити, як в часї́ вели́кого ру́ху усї́ мо́нахи пи́льно принима́ють подоро́жних, огрі́вають їх, покріпля́ють, пле́кають тих, котри́х о́стрий во́здух або́ уто́ма ослаби́ла або́ набави́ла недугу. Они́ опі́кують ся рі́вно стара́нно і чужи́нцями і своїми земляка́ми без ріжни́цї стану́, по́лу та реліґії і не дові́дують ся на́вість нія́к про вітчину́ або́ ві́ру тих, котри́ми опі́кують ся: потре́ба або́ терпі́нє се найважні́йші підста́ви, щоби́ діста́ти ся під їх опі́ку. Найбі́льше заслу́гують ся своє́ю ре́вностию в зимі́ і на ве́сну, бо тоді́ наража́ють ся на вели́кі тру́ди і найбі́льші небезпе́чности.

Від падоли́ста аж до мая́ ві́рний служа́чий, що зове́ ся „marronnier", іде́ до полови́ни у́боча гори́ на стрі́чу подо-

ро́жним, а супрово́дить єго́ оди́н або́ два вели́кі пси, котрі́ привче́но віднаходи́ти доро́гу се́ред мрак, бур і вели́ких сні́гів і відшу́кувати заблуди́вших подоро́жних. Нера́з мо́нахи самі́ сповня́ють ту слу́жбу, щоби́ подоро́жним уділя́ти по́мочи тїле́сної і духо́вої; они́ спіша́ть їм на підмо́гу, коли́ йно служа́чий не змо́же сам їх ви́ратувати, веду́ть їх, підде́ржують, часо́м і несу́ть їх на плеча́х аж до монастиря́. Ча́сто му́сять ужива́ти пе́вної наси́ли про́ти подоро́жних, що сцїпені́вши від зи́мна і осла́блені уто́мою, жада́ють уси́льно, щоб їм позво́лити лягти́ і засну́ти часи́нку на сні́гу́; тре́ба ни́ми потряса́ти, вирива́ти їх на си́лу з се́го небезпе́чного сну, по котрім нехи́бно слїдує заме́рзненє та смерть. Лише́ безнаста́нний рух змо́же тїлу подати́ сті́лько теплоти́, щоби́ опе́рти ся лю́тому зи́мну. Коли́ мо́нахи му́сять зіставáти на отве́ртім во́здусї в вели́кі моро́зи, а вели́кий сні́г не дає́ їм іти́ так ско́ро, щоби́ огрі́ти ся, бють безнаста́нно рука́мя й нога́ми у вели́кі оку́ті ки́ї, що все но́сять з собо́ю; ина́кше сї кінчи́ни цїпені́ють і замерза́ють, нїм се спостереже́ ся.

Ми́мо сих за́ходів, нема́ ма́йже зими́, щоби́ яки́й подоро́жний не поме́р або́ не прийшо́в до гости́нниці з заме́рзлими чле́нами. Вжи́ванє о́стрих на́питків є незвича́йно небезпе́чне в таки́х раза́х і нера́з стає ся причи́ною поги́белї подоро́жних; они́ ду́мають, що огрію́ть ся напи́вши ся горі́вки, і сей напи́ток спра́вдї дає́ їм на кі́лька хвиль те́пла та жи́вости; а́ле по такім примусо́вім напру́женю наступа́є небáвком не́міч і осла́бленє, на котре́ нема́ нія́кого ратýнку.

Найбі́льшу ре́вність і дїя́льність ока́зують сї благоро́дні мо́нахи вишу́куючи нещасли́вих подоро́жних, котри́х пірва́ли лявіни і погреба́ли в сні́гах. Коли́ же́ртви тих випа́дків не ду́же глибо́ко заси́пані під сні́го́м, пси монасти́рські віднахо́дять їх; а́ле і́нстинкт і нюх сих зьвіря́т не досяга́ють значні́йшої глибини́. Коли́ о́тже пси не мо́жуть ві́днайти люди́й, мо́нахи йдуть з вели́кими жердка́ми і шука́ють крок за кро́ком; по о́порі, на яки́й стріча́ють жердка́ми в землї́, спізнаю́ть, чи се скала́. чи тїло лю́дске; коли́ натра́флять на тїло лю́дске, упря́тують скоре́нько сні́г і нера́з мо́жуть тїшити ся, що ви́ратували люди́й, котрі́ без них були́ би вже ні́коли не ба́чили сьві́тла дне́вного. Тих, котри́х найду́ть покалїче́ними або́ ушко́дженими моро́зом, дер-

жáть у сéбе і доглядáють їх, дóки зовсíм не подýжають. Я сам в перéході чéрез горý стрíтив двох жóвнірів швайцáрских, що минýвшого рóку ідучи́ на вéсну до свóго пóлку в Італíї, відморóзили собí рýки; в монастирí лíчено їх і доглядано чéрез шíсть тúжнів, не жадáючи від них нíякої винагорóди.

71. Молúтва до св. Отця́ Николáя.

Сьвятúй Отче Николáю!
Відверни́ від нас все лúхо,
Щоб у нас булó як в ráю:
Булó мúрно, булó тúхо!
Дай здорóвля родинóнці,
Вітцю́, мáтери, сестрóнці —
Сьвятúй Отче Николáю!

Чудотвóрний Николáю!
Дай до прáці заохóту,
Щоб, як пчóли в крáснім máю,
Ми любúли труд, робóту!
Щоб навчúлись в сьвітї жúти,
Бóга Гóспода хвáлити —
Чудотвóрний Николáю!

Амíнь, Отче сьвятúй з Мúра!
Глянь на дíти, на сокóли!
Най молúтва нáша щúра
Не устáне в нас нікóли!
Благослови́ в благодáти
Нáші нúви, наші хáти —
Амíнь, Отче сьвятúй з Мúра.

72. Лявíни.

День 12. грýдня 1809. рóку привíв для висóких гірскúх долúн Швайцáрії страшнý ніч. На всіх висóких гóрах лежáв грýбою верствóю сьвіжо впáвший снíг; дванáйцятий грýдня принíс відлúгу і бýрю. Тодí кóждий дýмав о велúкім нещáстю та молúв ся. Хто себé і своє помéшканє уважáв безпéчним, той боя́в ся і дрожáв о убóгих, котрúх навістúть

нещáстє, а хто себé не уважáв безпéчним, говорúв до своїх дітúй: „Зáвтра сóнце нам зовсім не зíйде“ і спосóбив ся на щаслúву кінчину.

В тім відорвáли ся нарáз і всюда з верхів найвúсших гір лявíни абó снігопáди, пáдали з страшним гýком і трíском по дóвгих пустáрах камúнистих, чим раз ставáли бíльші й бíльші, помикáли чим раз скóрше, гудíли і тріщáли чимрáз страшнíйше і гонúли вóздух пéред собóю та такúй вчинúли зáколот, що закúм надíйшлá лявíна, цíлі лíсú в бýрі затріщáли, і стайнí, стодóли і лíсú гей полóва улітáли; а де лявíни впáли в долúнах, там милéві прóсторони з усíмá обістя́ми, що на них стоя́ли, і зі всім живúм, що в них віддихáло, булú згнéтені і потороще́ні, хибá що хто мов чýдом Бóжим зміг спастú ся.

Одúн з двох братів в Урі, що разóм мéшкали, був на покрíвлї, що з зáду притикáла до горú і дýмав собí: „Сутки́ мéжи горóю а покрíвлею запóвню снігóм і все зарівнáю, щобú лявíна, колú прийдé, перелетíла понáд домóк, щобúсьмо мóже“ — і колú мав сказáти: „щобúсьмо мóже уйшлú з житéм„ — зірвáла єгó нáгла заверюха, що попереджáла лявíну, з покрíвлї і задéржала в вóздусї гей птúцю над страшнóю прóпастию. І колú якráз грозúла ємý небезпéчність упáсти в безмíрну глúбінь, перелетíла кóло нéго лявíна і вергла́ ним в бік на пустáр. Оголóмшений учепúв ся ще дéрева, держáв ся єгó кріпко, пóки все не перейшлó. Вúратував ся на щáстє і вернýв домів до брáта, котрúй такóж ще жив, хоч стáйню і домóк лявíна нáче мітлóю змела́.

Тодí то мóжна булó сказáти: „Гóсподь велíв своїм áнгелям носúти тя на рукáх. Бо бýрі рóбить своїми післанця́ми а твóрить лявíни, щобú сповня́ли єгó прúкази“.

73. Сóсонка.

(Різдвя́на кáзка).

Під самúм лíсом стоя́ла хáтка; в тій хáтці жив з сíмéю чоловíк Максúм.

Лíс той був такúй гáрний! нáвіть зимóю не здавáв ся смутнúм, бо між чорнолíсєм булó чимáло і сосóн, а онú зáвсїгди так веселя́ть окó тим вічно-зелéнимýбранєм.

Недалéко від Максúмової хáти рослá однá сóсонка; такá то вже хорóша! Булá онá не дýже велúка, áле і не малéнька, самá мірнéнька, та такá удачнéнька, кругléнька. Зелéні глúці аж сяють, а молоді пáгінки нáче сьвічечкú стремлять прóсті та ясні.

Пишáє ся сóсонка. Прийшлá óсінь смутнá, прийшлá зимá лю́та, а сóсонці байдýже! Сусїдкú єї, берізкú та липкú стоять такі сумні та бідні, лúстє з них геть облетíло, а сóсонка видаé ся ще крáсшою між сумнúми товáришками. — Ну, і запишáлась онá та кáже берізкáм і липкáм: „А що? де вáші кýчері гáрні та рясні? чомý стоїтé деркачáми! Ох сьвíте мій, якáж я гáрна та вéлична!“

Величáє ся сóсонка; аж ту прилетíла сорóка; сíла у нéї на гíльці тай кáже: „Че,-че,-че! чекáй, чекáй!...“ Сорóка так довідалась про новинý для сóсонки: булá онá на подвíрю Максúма і бáчила, як Максúм лáдив санкú; чýла, як Максúм говорúв, що зрубáє сóсонку і повезé в мíсто на прóдаж. — Так онó і стáло ся. Вúбрав Максúм як раз ту найкрáсшу сóсонку тай повíз на торг.

Приїхав в гóрод і став там, де і íнші лю́ди стоялú з ялинкáми та сосонкáми; багáто їх там булó: то сáме Різдвяні сьвя́та булú, й городя́ни купувáли ті різдвя́ні дерéвця, щоб убрáти їх на потíху дíтям. Чи тож не утíха справдї? Ту тобí зимá бíла, все снíгóм та лéдом вкрúла; а ту тобí зелéне деревцé стоїть в хáтї, оздóблене та осьвíчене сьвíтлом — сяє та зеленíє!

Отó з такóю дýмкою, щоб купúти деревцé, підíйшлá і до нáшої сóсонки якáсь-то пáнї, та зáраз сóсонку купúла і велíла її завéзти до свóго двора́. Там постáвили сóсонку в сьвітлúці і чýдно її прибрáли.

Сьвíте я́сний! і хто би то пізнáв сю сóсонку! вся онá сяє сьвічечкáми, лїхтáриками; всї вíти у́брані цукóрками, та чічкáми — золотúми та рожéвими, — аж в очáх мигтúть! Під сосно́ю, на примóстї, стоять лялькú, — такí гáрні, так чýдно повбúрані.

Ну, і сóсонка тíшила ся! — От, кáже, прийшлó моє щáсте! Я такú знáла, що менé не прóста дóля чекáє! Бóже, як же гáрно, як лю́бо! Як всї вихваля́ють. От, колúб то ті зáздрі берізкú та липкú менé побáчили!

Але не до́вго тїшила ся га́рна со́сонка; ще сьвічечки́ не догоріли до оста́нку, а вже їх погаси́ли; да́лї почали́ здійма́ти з со́сонки є̈ї прикра́си; все, все поздійма́ли, — цукорки, чічки́ і забавочки́; зіста́лось тілько те, чого́ не зауважа́ли або́ що було́ нїчо́го не ва́рте, от прим'іром ті ланцушки́ з кра́сного папе́ру... Стої̈ть со́сонка розі́брана, те́мна, диву́є ся, ра́ди собі не дасть: Що се таке́?... ї̈ї розібра́ли, про ню зівсїм не дба́ють?!

Так, про ню нїхто́ бі́льше не дбав. Всї̈ заня́ли ся ла́кітками та чічка́ми, що поздійма́но з не́ї. Все те добро́ подїлено між дїти.

Дру́гого дня ви́воліки слу́ги з буди́нку сосну́ і ки́нули ї̈ї на дворї в ку́тику; сказа́ли, що з ра́на бу́де бога́то го́стий, то не потрі́бно, щоб таке́ чупура́ло стоя́ло в поко́ях! — Лежи́ть бі́дна со́сонка, розчепі́ривши свої̈ обде́рті вїти... Вчо́ра она́ була́ така́ ве́лична, а тепе́р?... Тепе́р і слїду́ нема́ з тих всїх прикра́с. А лишки́ й берізки́ як стоя́ли в лїсї так і стоя́ть, як росли́ так і расту́ть, аж по́ки їх тож-само́ лю́ди не зруба́ють собї на хосе́н та на пожи́ток.

74. Коляда́.

Ой піде́мо, па́не бра́те, від ха́ти до ха́ти,
На́шим пана́м госпо́дарям заколядува́ти.
Ой колядо́, колядо́чко, ду́же ти нам ми́ла,
Що пречи́ста Дїва ма́ти Си́на породи́ла.
Породи́ла Є̈го́ в я̈слах в селї̈ Вифлее́мі, —
Зажури́в ся мо́жний Ірод у Єрусали́мі.
А па́стирі посходи́лись, покли́н Му віддати
І предві́чне Бо́же сьві́тло на землӥ вида́ти.

Ой піде́мо, па́не бра́те, від ха́ти до ха́ти,
З колядо́ю ща́стя, до́лї лю́дям пожела́ти.
Лю́бі бра́тя, христия́ни! Спас роди́в ся мі́ру!
Ой держі́те цїли́м се́рцем христия́ньску ві́ру!
Ой недїленку шану́йте, це́ркви не минайте,
Та в день Бо́жий моли́̈те ся.
По торга́х вам не ходи́ти та не збиткува́ти,
Ві́ру на́шу христия́ньску на сьми́х не дава́ти.

Так що ро́ку піде́м собі́ від ха́ти до ха́ти,
З Рождество́м сьвятим Христо́вим лю́дям пожела́ти:
Дай нам, Бо́же, сьві́тла, пра́вди, ро́зуму і си́ли,
Щоб ми ну́жду і темноту́ на́шу побіди́ли;
Щоб земля́ нам все роди́ла жи́то і пшени́цю,
А для на́шої худо́би всіля́ку пашни́цю;
Щоби́ в по́лі по́вно було́, по́вно і в комо́рі,
І в садо́чку і в па́сїці, в гумні́ й на обо́рі.

75. Во́вче Ли́хо.

Я приї́хав на село́ я́ко учи́тель у мале́ньку шко́лу. Село́ було́ не вели́чке, убо́ге, а́ле чисте́ньке. Усе́ воно́ схова́лось у лїса́х, котри́х в сїй місце́вости було́ бага́то. Я з да́вна люби́в лїс і був ду́же ра́дий, що мені́ довело́сь жи́ти се́ред не́го. Я ті́льки що поча́в учителюва́ти і ду́же заходи́всь бі́ля сво́го ді́ла, — тим то я ма́ло кого́ знав. З села́ я не їздив, хиба́ разі́в зо два у го́род їздив — свою́ учи́тельску пла́ту з зе́мскої упра́ви відбира́ти.

Ото́ж було́ пе́ред Вели́коднем. Я поїхав по гро́ші. Приї́хав у го́род, пішо́в в упра́ву і сидї́в ждучи́, по́ки мені їх дадуть. Си́джу та слу́хаю, що там ро́бить ся та гово́рить ся. Коли́ се вхо́дить сто́рож і гово́рить чле́нови зе́мскому.

— Прийшо́в Іва́н Во́вче Ли́хо і принї́с дві го́лови. Він так ско́ро усі́х вовкі́в зни́щить з сьві́ту. Тре́ба є́му ви́дати за них гро́ші.

Я почу́в се і пита́ю ся:

— Що се таке́ Во́вче Ли́хо? А член ка́же:

Хиба ви не зна́єте єго́? То він же з ва́шого села́!

— Нї, ка́жу, — не зна́ю. Бо я там ще нїко́го не зна́ю.

— Оттако́ї! гово́рить член. Та се предви́вний чоловік! Се таки́й мисли́вець незвича́йний. З ним було́ в житю́ щось страшне́, таке́, що ду́же він че́рез те вовкі́в зненави́дів. І тепе́р він їх вишу́кує і бє без жалю́. Тому́ єго́ і звуть Во́вче Ли́хо, — бо нї оди́н вовк від не́го живи́й не втече́. І єго́ всї лю́блять і дя́кують є́му зате́, що вовкі́в бє. Зна́єте, тут ранї́йш у на́ших лїса́х страше́нно бага́то вовкі́в було́, і такі́ воні́ сьмі́ливі були́, що про́сто се́ред дня бі́жать у село́ і хапа́ють. А як Іва́н поча́в їх би́ти, так поменша́ло — тепе́р уже́ боя́ть ся ходи́ти. Ну, і лютує́ж він!

Деб ні надибав скоту вовчу — все побє, знищить. Вовки єго боять ся, вони від него утікають.

Дуже мене зацікавив сей Іван. Відобрав я свої гроші, попращавсь, виходжу, — аж у другій хаті хтось з сторожем. Се був чоловік уже під літами, невеличкий, худий, борода сива, схудле і блідє обличе, несьмілівий, тільки очи єму якось горіли і блищали. Одягнений був у чемерку, у руках шапка смушева. Сторож сказав єму:

— Ідиж взяти гроші за вовків.

І вони пішли у двох у ту хату, відкіля я вийшов, а я собі подумав:

— Так отсе той Іван — Вовче Лихо!

І став я ждати. І ждав не довго, бо він скоро вернувсь. Я підійшов до него, поздоровкавсь і кажу:

— Ви Іван, що Вовчим Лихом звуть?

— Я, каже.

А я єму: Так ми з одної слободи.

— А вжеж, каже, з одної! Я знаю вас — ви учитель.

— А покажіть менї, кажу, ваші вовчі голови.

Дід повернувсь, узяв з кутка якийсь мішок і витрусив з него дві величезні вовчі голови з вискаленими білими зубами. Я аж скрикнув, як сї дві скривавлені голови підкотились менї під ноги і, дивуючись, почав розглядати їх.

— Добрі вовчаки! промовив сторож.

Дивно менї було дивитись на сего плохенького, трохи понурого дїда, що узяв ся на таке небезпечне дїло. І як тільки він подужував сих величезних вовчак! І що єго примусило узятись за таке дїло? Мабуть щось не дурно він так ворогує з вовками. Менї хотїло ся дізнати про се і я сказав єму:

— Адже ви вертаєтесь до дому і мабуть прийшли пішки? Коли хочете — я вас підвезу, бо і я тудиж їду.

Дід Іван мовчки кивнув головою. Незабаром ми вже їхали у двох поштарскими кіньми.

2.

Ми розбалакались. Я спитав ся:

— Чи багато ви заробляєте своїм мисливством?

— Так собі, трошки. Алеж менї стає, щоб годувати свою стару і себе, відповів він.

— Однáк се небезпéчне дíло і мабýть ви, щоб стíльки вовків убивáти, усяким спóсобом їх відшýкуєте: і пасткáми-вовківнями і отрýтою і рушнúцею?

— Нікóли! кáже дід і в нéго аж óчи засяли. У мéне на них ось якúй спóсіб.

І він розстебнýв чемéрку і вúтяг відтíля кинджáл у прóстих скіряних пíхвах і сказáв:

— Нічóго, óпріч сéго ножá, я не вживáю на вовків і дóбре даю ся їм у знакú.

Я задивувáв ся: Як се так? Ви з такúм коротéньким ножéм ідéте на вовків? Се дúвно.

Дід відповів: У мéне є ще і рушнúця поганéнька — я її беру́ з собóю, áле тíльки іноді стріляю, бо не вмію до путя́ влучúти і моя́ кýля з рідка вбивáє вóвка. Я зáвше підхóджу до нéго блúзше... і нікóли ще проклятий звір не виходúв живúй з моїх рук.

І в старóго дíда знов заблищáли óчи, і він стиснýв кулáк. Потім він сказáв:

— Але сі ідóльські звірі вміють оборонúти ся і такúй дóбре покарбувáли моé тíло; áлеж не дýрно менé звуть Вóвчим Лúхом; дорого їм довóдить ся платúти затé, що вкýсять менé! Я старúй мислúвець; і вонú менé не одýрять, і я нóти не кúну їх нúщити, нóки такúй не дося́гну свого!

Я здивувáв ся і подýмав: не вже сей старúй дýмає знúщити усíх вовків? Адже колúб він нúщив тут, — вовкú набіжáть з другóго повíту. Колúб пак він нáвіть знúщив усíх вовків на Україні, то і тодíб вонú набігáли з Рóсиї, з величéзних лíсів. І я сказáв:

— Дóкиж ви не скінчитé? Не вже аж нóки всíх вовків не вúбєте?

Дід ненáче зрозумів, що я дýмав і промóвив якóсь сýмно:

Нї, не те... не всíх вовків...

— Ви з парубóцтва взя́ли ся за те дíло? спитáв ся я.

Дід подýмав і сказáв: Нї... менї тепéр шісдеся́ть і одúн рік і ось ужé 12 рóків, як побúло менé гóре... як я воюю ся з вовкáми... Ранійш хлíборобив, а тепéр нї, — пóдíлок свій віддáв людям і хлíба не сíю — тільки садóк є, тай гóдї. З рóду не дýмав, що доведéть ся рýки кровáвити, а ось же довелóсь...

Я спитáв ся: Як же се ви так, дíду?

Він мо́вчки крутну́в голово́ю і нїчо́го не відмо́вив, і ми бі́льше не бала́кали, аж по́ки прии́хали. Я завіз є́го до невели́чкої ха́тки з вишне́вим садко́м, попроща́в ся і поїхав до своє́ї шко́ли.

3.

Дїдові слова́ про те, що з ним тра́фило ся яке́сь нещасте́ і що вже пі́сля се́го нещастя він вки́нувсь у мисли́вство, зацїка́вили мене́. Мені́ хоті́ло ся дізна́ти ся про се. І я пішо́в до дїда, до не́го у ха́ту, що стоя́ла аж під лїсом. Ха́тка невели́чка, убо́га, а́ле чи́ста. Жі́нка є́го старе́нька, ти́ха, з до́брим обли́чем. Дїд Іва́н немо́в тро́хи здивува́в ся, що я прийшо́в, а потім нїчо́го. Посїда́ли, розбала́кались то про се, то про те. Але про вовкі́в, про нещасте́ — нї одно́го сло́ва. Як ті́льки я нахи́лю мо́ву до се́го, так він за́раз у дру́гий бік. Так я й пішо́в з нїчи́м.

Але ми з то́го часу́ познако́мились з дїдом Іва́ном. — Я бува́в у не́го а він у ме́не. І я таки́ досяг сво́го: зви́кши до ме́не, дїд Іва́н розказа́в потро́хи ось що:

— Ото́ хо́чете зна́ти, на що я хлїборо́бство заки́нув, та за си́ми падлю́гами ганя́юсь? Egéж... Тя́жко зга́дувати а забу́ти не си́ла! Че́рез пі́мсту все те ста́ло ся, че́рез пі́мсту... Є у ме́не во́рог по́між вовка́ми, таки́й во́рог, що по́ки не пімщу́ ся над ним, нема́ мені́ споко́ю; хоч умру́, а пімщу́ ся, віддя́чу є́му.

— І дїд Іва́н стисну́в свій кула́к...

— Egéж... Жи́ли ми собі́ до́бре, потро́шки, хвали́ли Бо́га. Я, та стара́ та дочка́ Горпи́нка... Ой Горпи́нко, Горпи́нко!... прогомоні́в дїд, і дві сльо́зи покоти́лись на є́го си́ві ву́си.

Ми кі́лька хвили́н мовча́ли. Дїд уте́р сльо́зи, кахи́кнув і поча́в знов сувори́м пова́жним го́лосом:

— Зимо́ю се було́... Бі́гала Горпи́нка на дворі́. А була́ вона́ дївчинка як янголеня́ га́рна. І така́ вам лю́ба дити́на бу́ла́, що ми ті́льки й радїли з старо́ю за́для не́ї. Го́споди! як ми її́ люби́ли тай вона́ нас, хоч ще й мале́ було́ — усе́го ше́стий ро́чок пішо́в. Так ото́, ка́жу, бі́гала вона́ на дворі́... А на́ша ха́та, ба́чите під лї́сом. Бі́гала... коли́ чу́ю, як закричи́ть щось... ки́нувсь, ди́влюсь, а мою́ Горпи́нку вовк рве, кров зачервоні́ла вже. Ки́нув ся я з ноже́м на во́вка, а він ухопив мою́ зі́рочку, переки́нув на спи́ну і хо-

тів бігти. З жалю у мене сила, хто зна, де взяла ся. Наздогнав я єго та так і затопив свій ніж єму в гортанку. Кинув він здобич та на втїкача. Я до дївчини моєї, а в неї... горло перекушено... зовсім...

І старий схилився і заплакав тяжкими пекучими сльозами. Я мовчав... Тай що би я казав?

— Ох, Боже мій, Боже мій! простогнав старий!

Яка ж бо вона гарна була і як то вже ми втїшали ся нею! І не дав нам Господь більш дїтий і не можу я ніколи забути мою маленьку Горпинку. Припав я до неї — слова не кажу, пальцем не ворухну. А вона як голубка зарізана, лежить: шийка перекушена, червона.

І дїд знов заплакавсь.

— Поховали ми її і над могилкою заприсяг я пімстити ся. Наважився я відшукати того вовка... І ось я шукаю, бю вовків без жалю, знаю всї їх хитрощі, знаю, де вони ховають ся, а моґо вовка все нема.

Я спитав ся: Та як же ви єго знайдете? Адже усї вовки однакові. А може єго і вбито денебудь.

Дїд Іван хитнув головою: — Ні, єго не вбито. Як би єго хто вбив, так би менї сказав, бо всї знають мене. Тай сам я, як почую, що денебудь вовка вбито, так зараз їду дивити ся. А своґо ще не стрівав. А я єго добре знаю. У него великий шрам на шиї від моґо ножа...

— Та може він уже здох давно?

— Ні, я єго стрів недавно... Стрів і не вбив. Дванайцять років ловив і знайшов такий! Я почав підкрадати ся. Але проклята звірина почула мене, бо знає своє лихо. І утїк!... Я навздогін послав єму дві кулї; але не влучив. І тепер злість мене взяла ще більша. Але я єго піймаю.

Я сказав: Се мабуть уже старий і хитрий вовк тепер.

Дїд відповів: Еге! ми обидва старі, давно воюємось і обидва хитрі... Але він не втече від мене. Не сотня, не дві, а багато лягло вовків від моєї руки і сей ляже.

І дїд устав і, не прощаючись, пішов з моєї хати. Видно було, як тяжко болїло єго старе серце.

4.

Минула зима, минуло лїто. На лїто я їздив з села до своїх родичів у гостину і трохи забув про дїда Івана. Вер-

ну́всь я ті́льки в осени́, у ве́чері. Дру́гого дня я за́раз же пішо́в до де́яких свої́х школярі́в та по доро́зї і до ді́да задýмав забі́гти.

Коли́ підхо́джу до єго́ ха́ти, — ба́чу бі́ля не́ї декі́лька чолові́к селя́н. Поздоро́вкавсь, пита́ю ся: Що таке́?

— Та ось, ка́жуть вони́, ді́д неда́вно прибі́г, ухо́пив рушни́цю, чи ще щось, і побі́г знов у лі́с. Мабу́ть назори́в сво́го во́вка і побі́г за ним.

— Чудни́й! сказа́в дру́гий чолові́к. А стари́й ді́д Пана́с відпові́в єму́:

— Чого́ чудни́й? Не чудни́й, а нещасний. А добра́ він нам бага́то ро́бить, тим, що вовкі́в зни́щує. Хиба́ забу́ли, що з на́шим това́ром, з на́шими ві́вцями робило́ ся, по́ки він не заходи́всь бі́ля вовкі́в?

Я пішо́в у ха́ту. Стара́ Хари́та, жі́нка, пла́кала. Я почáв був її́ розважáти. Вона́ ще ду́жче. І ка́же, слова́ з сльоза́ми міша́є:

— Хиба́ я єму́ не каза́ли, щоб ки́нув він се? Не вме́рти єму́ до́брою сме́ртию, не вме́рти. Я єму́ ка́жу: Кинь! Пожалíй себе́ і мене́! А він менї́: Не ки́ну, по́ки не пімщу́ ся. Кров я́нгольска, Горпи́ночина кров кли́че мене́! Ох, як тя́жко, як то гі́рко!... Прибі́г він, о́чи пала́ють, сам уве́сь тру́сить ся, кричи́ть: „Поба́чив єго́, поба́чив!“ Побі́г до ножа́, ухо́пив, почáв остри́ти, аж і́скри летя́ть. Кри́кнув ті́льки: „Моли́сь стара́!“ Ох, чу́є моє́ се́рце щось не до́бре!

Я їй ка́жу: Не пла́чте-бо! Ді́д Іва́н запе́вне уби́є во́вка, сво́го во́вка і ки́не се ді́ло, і ви жи́ти-ме́те ти́хо і га́рно.

Але вона́ не хотíла розважитись і все ті́льки каза́ла: Чує моє́ се́рце, чу́є!..

Я пішо́в до до́му. Так мину́в день. У ра́нцї став, ті́льки ви́йшов на ґа́нок, аж бі́жи́ть деся́тник. А моя́ шко́ла була́ в одно́му буди́нкови за ра́тушем. Прибі́г до ста́рости, розка́зує, що лю́ди ба́чили ще вчо́ра страше́нного вовка́, а за ним ді́да Іва́на, і що до́си Іва́на нема́. То чи не тре́ба післáти довідати ся, мо́же яке́ нещáстє.

Ста́роста сам був до́брий стріле́ць. Він ухо́пив рушни́цю і пішо́в. Я з ним, ще декі́лька чолові́ка за на́ми. Прийшли́ ми до невели́чкого га́ю, увійшли́ у не́го. Ба́чимо: слі́д, і що да́лї, то все бі́льш плу́тає ся та плу́тає ся. Прислу́хуємось — нїчо́го. Ста́роста гово́рить: — Щось не-

пе́вне. Ба́чите: во́вчі і лю́дскі слїди́ поплу́тались і однако́во сьвіжі, мов у двох ступа́ли.

— Аж ось і кров! знайшо́в хтось. Придиви́лись, спра́вдї кров.

Іде́мо да́лї, а кро́ви усе́ більш та більш. Обійшли́ гайо́к округи́ — з не́го нема́ слїду́.

Нї, ка́жуь лю́ди, тут вони́: і вовк і дїд Іва́н. Тре́ба шука́ти. Позводи́ли ми ку́рки на рушни́цях, іде́мо — ти́хо. А ось слїдо́ви біля куща́ край. Завернули ми за кущ.

Дїд Іва́н лежа́в, простя́гшись на сні́гу́, уве́сь у кро́ви, а біля не́го величе́зний вовк. Уве́сь сні́г навкруги́ черво́ний від кро́ви. Вовк лежи́ть устроми́вши мо́рду в зе́млю, а в карку́ у не́го Іва́нів ніж. І скіра у вовка́ порізана, а лїва́ дїдова рука́ так і засти́гла, втопи́вшись у ши́ю зьві́рови. Дїд страше́нно поку́саний, гло́тка розі́драна... А на обли́чу у не́го немо́в ра́дість була́: він пімсти́в ся за свою́ лю́бу Горпи́ну, за своє́ мале́ньке янголя́.

Че́рез два днї дїда похова́ли біля єго́ дочки́. Старі́й Хари́тї покла́ли видава́ти на житє́ від грома́ди. Але вона́ не до́вго жи́ла. Че́рез пів ро́ку і їй ви́копано я́му біля дїда Іва́на і мале́нької Горпи́нки.

76. В своїй ха́тї.

Пан Улїй заїхав на нічля́г —
Роздя́гшись, в те́плу по́стїль ляг.
Сопе́, хропе́ —
Забу́в: і що він, як, та де!...
Аж чу́є зо-сна... Що за біс!
Чи мо́же де попа́в у лїс?...
Стріля́є, тру́бить, щось кричи́ть,
Скавули́ть, га́вкає, мявчи́ть...
Проснув ся... спра́вдї щось гуде́:
То мов соба́к у лїс веде́,
То тро́вить зайцїв, чи вовкі́в,
Стріля́є, тру́бить, мов на псів.
Зірва́в ся з по́стели Улїй,
Мов би не свій.
Слу́хає: га́мір ввесь з підло́ги —
І ско́чив він на рівні но́ги
І без чобіт гайда́ на схо́ди.

Стук-стук! „Тамхто?“ — „Сусі́д!“
„Кит — Кит
Трах, бах
Тара́х!“
— „Що загада́ли! полюва́ть
Тогди́, як лю́ди ляглѝ спать!
Заба́ву ки́ньте! до́ки час;
А нї — дак провчимо́ ми вас!“
„Кричи́ як хоч“ — є́му́ в одві́т —
„Хоть чорт і во́зьме всїх сусі́д,
Менї́ полюва́ти
Ві́льно в свої́й ха́тї.
В чужу́ я не лїз —
В мою́ не пхай ніс!“
Нї з чим пішо́в наш пан Улі́й!
Кипи́ть у нього́му, мов олі́й!
„Постій вра́же!“
— Зго́дом ка́же —
„Було́ менї́
Буде́ й тобі!“

Найшо́вши бо́чку із водо́ю,
Занї́с її́ він до поко́ю,
Сам в по́стіль ляг, чека́є дня.
А там доли́ така́ возня́
І торкотня́,
Що Бо́же крий!
Чека́ Улі́й!...
І бач, дожда́в ся;
Сусі́д уня́в ся,
Вже не стріля́є, не кричи́ть;
Зати́х... тро́хи чи вже не спить.
Засну́в, сопе́ і в рот і в ніс.
Є́му́ у снї: соба́ки, лїс,
Лиси́цї, за́йцї — цїлі́й крам!...
А тут кап-кап є́му́ на ніс...
Просну́в ся, сплю́нув... Що за біс!
Чи спить ся?... Нї! і тут і там
Вода́, все мо́кро... Зирну́в на стіл:
Вода́, знай, цю́рком ллє відті́ль —

І ско́чив з по́стели пан Дронь
Спалахкоті́в мов той ого́нь
І го́лий, бо́сий, пре на схо́ди
Бігце́м до гі́рної госпо́ди.
Стук-стук! „Там хто?“ — „А відчини́ть!“
„Не́ма часу́!“ — єму́ в одві́т —
„За ді́ло взяв ся“. — „Бий вас грім!
В воді́ мабу́ть уве́сь вже дім...
Що загада́ли?“ — Нї чичи́рк —
Зати́хло. В шпа́рку сусі́д зирк:
Вода́ заля́ла ввесь поки́й;
А на столі́ сі́в пан Улі́й,
Довже́зна ву́дка у руці́,
І ло́вить ри́би, мов в ріці́.
„Заба́ву ки́ньте, до́ки час,
А нї, — так провчимо́ ми вас!
Забра́в люди́й в воді́ топи́ть...
Гей, ви! поки́нь!“ — пан Дронь кричи́ть.
„Гу́кай як хоч“ — єму́ в одві́т —
„Хоть чорт і во́зьме всіх сусі́д —
Мені́ се́ред ха́ти
Вільно во́ду ля́яти;
В чужу́ я не лїз,
В мою́ не пхай ніс.“
Зачу́вши се пан Дронь пішо́в.
В слова́х тих му́дрість він найшо́в.
За ли́хо ли́хом плати́ть лю́ди,
Добро́ зі зло́го в вік не бу́де.

(П. Свїй).

77. Нови́й рік.

Коли́ в ночи́ з 31. гру́дня на 1. сі́чня загуду́ть у́дари 12-тої годи́ни, обійма́є нас яке́сь ди́вне, неясне чуте́. Хоч ніч ся нїчи́м особли́вим не ріжни́ть ся від дру́гих, то проте́ нам здає́ть ся, що в тій хви́лї перехо́димо яку́сь грани́цю, вступа́ємо на яке́сь нове́ по́ле, на котрім ждуть на нас Бог зна́є які́ несподіванки́.

Є се чуте́, мо́жна сказа́ти, зага́льно лю́дске, хоч у цивілїзо́ваних на́родів найсильні́йше ви́роблене. Оттим то й не

ди́во, що рі́жні на́роди, особли́во европе́йскі, обхо́дять сю хви́лю бі́льше або́ ме́нше врочи́сто.

Попе́ред усе́го ва́рто сказа́ти, що не всї на́роди в одна́ко́вім часї́ зачина́ють нови́й рік. Устано́ва — розпочина́ти рік з днем 1. сі́чня, є доси́ть нова́. Давні́йші пога́ньскі на́роди, Ґерма́нцї і пе́вно й Славя́ни, розпочина́ли рік д. 21. ма́рта, т. є. з хви́лею весня́ного зрі́внаня дня і но́чи. Тодї́ то обхо́джено найбі́льше рокове́ сьвя́то — воскресе́нє весни́.

Старі́ Ґерма́нцї обходи́ли се сьвя́то ду́же врочи́сто. Во-яки́ цїло́го пле́мени, зору́жені в найлї́пшу збру́ю, яку́ ті́лько хто мав, під про́водом сво́го воєво́ди виходи́ли до́сьвіта на горб, ві́дки ви́дно було́ широ́кий шмат око́лиці. Там става́ли ра́зом і мо́вчки дожида́ли схо́ду со́нця. Коли́ж со́нце поча́ло вирина́ти на не́бо, воєво́да здійма́в ру́ки до гори́, відмовля́в моли́тву, почі́м усї́ підноси́ли ра́дісний крик і на знак утї́хи підкида́ли спи́си висо́ко до гори́.

Славя́ни збира́ли ся тако́ж у ночи́ в сьвятім га́ю, розпа́лювали огні́ і се́ред ра́дісних пісе́нь рі́зали козла́, я́ко же́ртву для воскреса́ючого со́нця, почі́м мо́лодїж обходи́ла о́гнища з весе́лими сьпі́вами і та́нцями. Оста́нки тих пра-стари́х сьпі́вів лиши́ли ся ще в на́ших веснянка́х і гаївка́х.

У стари́х жидів нови́й рік був па́мяткою сотво́реня сьвіта, а обхо́джено єго́ в кінци́ на́шого ве́ресня. То́го звича́ю жиди́ держа́ть ся й до́си. Від них перея́ла єго́ була́ й пе́рвісна це́ рква христия́ньска, котра́ тако́ж зачина́ла рік в часї́ між Успе́нием і Рождество́м Богоро́диці. Тільки під коне́ць сере́дних вікі́в це́рква лати́ньска перене́сла Нови́й рік на день св. Сильве́стра, а за єї́ прикладом пішла́, хоч зна́чно пізні́йше, й це́рква гре́цка.

В Анґлії осере́дком новорі́чних заба́в є „деревце́“ — зеле́на смері́чка або́ яли́чка, котра́ стої́ть в до́мі від сьвято́го ве́чера до Ново́го ро́ку. Під деревце́м відбува́є ся спі́льна вечера́, довко́ла не́го мо́лодїж танцю́є аж до пі́вночи, почі́м пра́зник кінчи́ть ся взаї́мними жела́нями здоро́вля і ща́стя.

Ні́мцї стріча́ють Нови́й рік з чарка́ми в рука́х. На кі́лька мину́т пе́ред 12-тою цїла́ роди́на або́ цїле́ това́риство з осьві́тленого поко́ю вхо́дить до те́много, в котрім на столї́ стої́ть сті́лько чаро́к налиті́х вино́м, скі́лько є люди́й в това́ристві. Тодї́ госпо́дар замика́є две́рі від осьві́тленого по-

кóю, всї нóвчки числя́ть хви́лю за хви́лею, зга́дують те добро́ або́ зло, яке́ їм приніс мину́вший рік і забіга́ють думка́ми в буду́чий. При пе́ршім у́дарі 12-ої годи́ни госпо́дар знов відчиня́є две́рі, всї хапа́ють чарки́ в ру́ки і підно́сять ра́дісний о́клик: „най жи́є новий рік!“ Де́куди госпо́дар, спорожни́вши ча́рку, кида́є її на підло́гу, щоб розпри́сла ся на дрібні шматочки́, і додає́:

— А так неха́й пропа́де все ли́хо!

У Фра́нциї на Нови́й рік усї обдаро́вують себе́ взаїмно. Для то́го там особли́во ді́ти і слу́ги ті́шать ся напере́д тим сьвя́том, котре́ прино́сить їм звича́йно бага́то ми́лих несподіва́нок. І у нас прийма́є ся звича́й, особли́во по міста́х, дава́ти „новорічне“ слу́гам, зарібникам і п.

По се́лах у нас з Нови́м ро́ком вя́же ся де́куди обхід зва́ний „Мала́нкою“. Одно́го хло́пця перебира́ють за козу́, дру́гого за жи́да, і́ншого за ци́гана і т. п. і ходячи́ від ха́ти до ха́ти, танцю́ють, сьпіва́ють і виправля́ють усяки́ жа́рти, за що й оде́ржують невели́чку пла́ту або́ уго́щенє.

78. Щедрі́вка новорі́чна.

(З уст на́родних).

В га́лицкій земли́ нова́я зоря́
Зійшла́ зза мо́ря — Щасть Бо́же!
Ясним промі́нем тьму просьвіти́ла,
Люди́й збуди́ла — Дай Бо́же!

Ой у Га́личі кра́сна невіста
Якби Пречи́ста — Щасть Бо́же!
На рука́х но́сить як соколя́тко,
Кра́сне дитя́тко — Дай Бо́же!

Тота́ невіста, тре́ба вам зна́ти,
То ру́ска ма́ти — Щасть Бо́же!
А на ру́ках еї кра́сна дити́на,
Ру́ска роди́на — Дай Бо́же!

А ти на не́бі, я́сная зо́ре,
Не йди́ за мо́ре — Щасть Бо́же!
Лиш приязне́нько сьвіти́ від ни́нї
Ру́скій дити́нї — Дай Бо́же!

Щоби́ нам ско́ро го́жа зроста́ла,
Ли́ха не зна́ла — Щасть Бо́же!
Тай щоби́ в ми́рі, всїм людя́м ми́ла,
Щасли́во жи́ла — Дай Бо́же!

79. Ляпо́нцї.

Дале́ко-дале́ко на пі́вніч від нас, на пі́внічно-схі́дні́м кра́ю Евро́пи, де посе́ред бі́лого, атлянти́йского і ледово́го мо́ря схо́дять ся Ро́сия, Шве́ция і Норве́гія, лежи́ть край, що́ зове́ ся Ляпо́нїя.

Жите́ Ляпо́нцїв ті́сно сполу́чене з жите́м зьвіря́ти, що є́сть їх цїли́м майно́м. Се зьвіря́, то р е н; оно́ й принево́лює Ляпо́нцїв до кочу́ючого життя́. Рен пасе́ ся на висо́ких горба́х та на моча́рах, поро́слих гірки́м мо́хом. Коли́ж ту на го́рах припече́ лїтне́ со́нечко і появи́ть ся бе́злїч комарі́в та мух, що доску́люють лю́дям і худо́бі, тоді́ напира́ють самі́ ре́ни на своїх ґа́здів, забра́тись ві́дси на холо́дні береги́ мо́ря або́ в низини́, де вітри́ розгоня́ють хма́ри вліз ли́вих о́вадів. Коли́ж наста́не знов о́сінь, то нїя́ка си́ла не вдержи́ть ре́нів на долина́х, їх тя́гне в засні́жені го́ри; на пів осво́єні че́реди гото́ві втечи́ силоміць від своїх ґа́здів, щоби́ ті́лько блука́ти по го́рах.

Хоч-не-хоч му́сить Ляпо́нець вволи́ти во́лю своє́ї худо́би. Зібра́вши своє́ дрібне́ майно́, накла́да́є він є́го потро́хи на найсильні́йших са́мцїв, бо рен не в си́лї не́сти вели́кого тягару́. Найбі́льші ре́ни, що веду́ть пере́д в чередї́, ма́ють на ши́ї дзвінки́. І так поступа́є кількасо́т, ба й кількати́сяч ре́нів пусти́ми долина́ми пово́ли в го́ри; за ни́ми йде роди́на Ляпо́нцїв, а цїлу́ сю ва́лку окружа́ють чуйні́ пси. Дібра́вшись в го́ри, вибира́є ґазда́ місце, прида́тне на зимівлю. Ту ста́вить Ляпо́нець в за́хиснім мі́сцї над пото́ком, під бере́зою або́ смере́кою свою́ коли́бу, прикрива́є її знадво́ру де́рном, а в середи́нї скірами з ре́нів і дожида́є ще ті́лько сні́гу, се́ї найлу́чшої кр і́влї ляпо́ньскої коли́би. Упа́в вже і сні́г висо́ко, на кі́лька ме́трів, та се для ре́нів нїчо́; своїми копи́тами випо́рпують они́ зпід не́го зїлє та мох, блука́ють по сні́га́х та не потребу́ють нї хлїба нї до́зору.

Малі́, жовта́ві, кудла́ті пси стережу́ть ре́нів від голо́дних вовків а Ляпо́нець на відмі́ну з своє́ю роди́ною над-

зира́є їх днем і но́чию. Ко́жний член ляпо́ньскої роди́ни ма́є свої́ вла́сні пси, по де́сять і бі́льше, послу́шні ті́лько сво́му па́нови. Оповіда́ють, що там пси так привика́ють до призна́ченої їм че́рги, що ті́лько тоді́ й стереже́ ко́жний з них череди́ й га́вкає, коли́ прийде́ на не́го час.

По́біч хижи́ни Ляпо́нця стої́ть ще й комо́ра. Ту зло́жені скі́ри, мука́ і все і́нше майно́, а то: кі́лька деревля́них миско́к, коте́л, о́дїж і кожухи́; ви́сять там і бордюги́ з молоко́м і сиром. По дру́гім бо́ці коли́би зро́блена з кі́ля за́города, в котрі́й дої́ть ре́нів два ра́зи на день. Ці́ка́ва се річ, як Ляпо́нці дої́ть свою́ худо́бу. Пастухи́ і пси зганя́ють чередý; от і стої́ть пе́ред ва́ми на́че ці́лий лі́с з ро́гів. Теля́та окружа́ють сами́ці і борика́ючись та шту́рхаючи ся трібу́ють свої́ сили, при чім неперестáнно чу́ти ди́вне хру́панє їх коли́н. Сами́ці, котру́ до́ять, заки́дує Ляпо́нець ду́же зру́чно ремінни́й аркáн на ши́ю. Дає́ она́ спра́вдї ма́ло молока́, зате́ оно́ ду́же си́те. Ко́жний член роди́ни дістає́ свою́ па́йку молока́; одну́ часть ужива́ють до щоде́нної ю́шки, з муко́ю або́ кро́вю та мя́сом змі́шаної, ду́же смачно́ї стра́ви; з оста́льного молока́ ро́блять сир. В зимі́ зіставля́ють молоко́, щоб заме́рзло. Заме́рзле молоко́ мо́жна кра́яти на ку́снї; оно́ не тра́тить соло́дкої сьві́жости і є ду́же прида́тною пожи́вою в доро́зї. Мя́со й молоко́ ре́нів взагалі́ головна́ пожи́ва Ляпо́нців і ті́лько ся здоро́ва пожи́ва помага́є Ляпо́нцям перебу́ти страшну́ тамо́шню зиму́.

В осени́, коли́ ре́ни си́ті, вибира́є Ляпо́нець з чередú найста́рші ре́ни на про́даж або́ на заріз. Ро́слий рен, таки́й завбі́льшки́, як наш о́лень, кошту́є там всего́ 4—6 зр. Пече́ня з ре́на ма́є таки́й смак як з о́леня, ті́лько мя́со черво́ні́йше, мя́кше і більше сочи́сте. Ву́джені шинки́ з ре́на розсила́ють по ці́лім сьві́тї.

80. Ки́ївскі сиду́хи і Шевче́нко.

Тара́с Шевче́нко, укінчи́вши нау́ку маля́рства в петербу́рскій акаде́мії, переї́хав був на Украї́ну на ста́ле ме́шканє і перебува́в найчастї́йше в Ки́єві. Ту всї єго́ зна́ли, і пани́ і міща́ни, а найбі́льше лю́ди бі́дні, до котри́х се́рце пое́та так горя́чо прихиля́лось. Бува́ло ви́йде Шевче́нко в полотня́ній оде́жі на база́р, засьпіва́є в го́лос „Весі́льної“

або́ „На сльо́зи зве́рне“, і вже загомони́ть весь база́р ра́дісними о́кликами всіх пере́купок. „Се той пан, що образи́ малю́є — се той, що нам во́лю обіцюва́в“ — так гуто́рять між собо́ю ки́ївскі сидухи́. Тре́баж зна́ти, що Шевче́нко ча́сто блука́в ся по майдані́ і потїша́в бі́дних надія́ми на буду́чу во́лю, на освобо́ду від крепа́цтва. Коли́ в р. 1847. Шевче́нка „украли́“, ніхто́ мо́же так не жа́лував за „бі́лим па́ном“, як ті ки́ївскі пере́купки: їм ніяк не хоті́лось ві́рити, що Шевче́нка увя́знено і ви́везено на Сибі́р.

Мина́є рік, мина́є дру́гий ба й деся́тий — Шевче́нка як нема́, так нема́. Поси́пались пере́кази та казки́ про „бі́лого па́на“: одна́ се чу́ла, дру́га те, тре́тя щось ви́гадала, четве́рта дода́ла, і от ви́росла з Шевче́нка по́стать казо́чна. По по́воротї з неволї прибу́в Шевче́нко в ро́цї 1859. до Ки́єва. Дові́дались кумошки́ і залягли́ дім, до котро́го заї́хав „бі́лий пан“. Ждуть, і вкінці́ діжда́лись. Ви́йшов Шевче́нко підто́птаний, з похму́рним лице́м, з салда́тским ви́глядом, з величе́зними ву́сами і з ре́дьквою в руцї́. Сидухи́ аж перехрести́лись: „Се не він — се яка́сь підмі́на — нам кого́ і́ншого підста́вили за не́го“ — і розійшли́сь ко́жда на своє́ стано́вище.

В два ро́ки пізні́йше уме́р Шевче́нко в Петербу́рзї, а ті́ло є́го перева́зено на Украї́ну і похоро́нено ко́ло Ка́нева над Днїпро́м. Дові́дались сидухи́ і мов проце́сією пусти́лись на богомі́ле до Шевче́нкової моги́ли. Від 1857. р., коли́ „украде́но“ Шевче́нка з Ки́єва, до є́гож сме́рти в ро́цї 1861. мину́ло 14 лїт; — кумошки́ поста́рілись за той час на до́бре. Та звісно, ста́рість не ра́дість, чоловікови докуча́ють всіля́кі недуги. От і ста́ли пере́купки, а за ни́ми і про́стий на́рід, ходи́ти грома́дно на моги́лу пое́та для уздоро́вленя від недуг. Всї ві́рували, що моги́ла помага́є на де́які сла́бости, а особли́во помічна́ на пропа́сницю. Пізні́йше поста́вило роси́йске правительство сто́рожу при моги́лї Шевче́нка з на́казом, щоби́ ніко́го не припуска́ти до гро́бу пое́та. Але ки́ївскі сидухи́ не забу́ли і до́сі Шевче́нка; они́ розка́зують, що Шевче́нко їздить но́чами по передмістях Ки́єва „на бі́лому коне́ви“; що лю́ди ви́діли Шевче́нка нера́з вже пі́сля є́го сме́рти.

81. Двóє голубя́т.

Голу́бонька двóє
Голубя́ток ма́ла
І дїтóк стара́нно
Ду́же годува́ла.
І росли́ дитя́тка,
Кра́сні голубя́тка,
Си́лою змага́ли,
В пі́рє пораста́ли.

Тож і ка́же ма́ти:
Вже пора́ лїта́ти,
Тре́ба вчи́тись, ді́ти,
Як на сьвітї жи́ти.
Не все ва́ша ма́ти
Вас ме доглядáти.

Голубя́ одно́є
Пи́льно ся диви́ло,
Як лїта́є ма́ти —
І як слїд лїта́ти
Ско́ро ся навчи́ло.
Голубя́тко дру́ге
Вчи́ти ся неду́ге,
Спить усе́ в гнїздо́чку,
Вкри́вши ся крило́чком.
Ма́ти вспомина́є,
Голубя́ не дба́є.

Раз були́ в гнїздо́чку
Ма́ти з дїточка́ми,
Аж ту я́струб го́нить
Би́стрими крила́ми.
Фуркну́ла голу́бка
З сьмі́лим голубя́тем —
А дру́ге, лїни́ве,
Ста́ло проквиля́ти.
На гнїздо́ впав я́струб,
Взяв те голубя́тко —
Ка́ялось за пізно
Бі́днеє пташа́тко.

82. Пси у Ескімо́сів.

На висо́кій пі́вночи, де нема́ нї на́шого лі́та, нї весни́, а тільки ма́йже че́рез цілий рік зима́, живу́ть лю́ди Ескімо́сами зва́ні. — Они́ вже так привы́кли до сту́дени, що їм у на́ших тепліших краях го́дї свобі́дно віддиха́ти, так са́мо як і нам у краях горя́чих.

Як у нас вживаю́ть коня́ до робо́ти, носи́ти то тя́гати те, що чоловік ему́ завда́сть, так Ескімо́сам ро́бить ту прислу́гу пес; ба, ще й бі́льше, бо він зна́є і стерегти́ майна́ їх, та поло́є з ни́ми на ре́ни, медве́дї, мо́рскі пси, ви́дри та і́нші звірята.

Пси ті похо́жі ду́же на вовків і ро́стом і во́лосом; у них во́лос до́вгий, густи́й, зимо́ю кудла́тий, як во́вна. Лі́том, значи́ть як сні́г та́є, нїхто́ ти́ми псáми не жу́рить ся; вони́ лежа́ть собі́ над берега́ми рік, ло́влять там ри́бу, та ду́же зру́чно її́ хапа́ють. Не́ю жи́влять ся вони́. В жо́втню збира́є ко́ждий Ескімо́с своїх псів і прив'я́зує їх до

палі́в ко́ло ха́ти. До́вший час не дає́ він їм бога́то ї́сти, щоб и́ схуди́ли та че́рез те ле́кші до бігу́ були́.

Зимо́ю году́ють Ескімо́си тих пси́в ось чим. Вони́ ло́влять ри́бу у ріка́х, над котри́ми живу́ть, кида́ють у я́ми, де вона́ про́сто гние́; звідси вибира́ють її́, скі́льки тре́ба, перева́рюють і спожива́ють самі́ і году́ють не́ю пси́в. Стра́ва ся так воня́є, що наш чолові́к умлі́в би, понюха́вши її́, а Ескімо́сам вона́ ду́же смаку́є; вони́ ка́жуть на таку́ стра́ву, що ри́ба до́бре квасна́.

Зимо́ю запряга́ють Ескімо́си 10—12 пси́в у санки́ і з тягаре́м до 400 кґ. мо́жуть ті пси до 10 миль в дни́ну перебі́чи. Запря́жені у санки́, підно́сять пси го́лови у гору́, і ви́ють так до́вго жа́лібно, аж Ескімо́с во́зьме за по́води і батого́м лу́снувши дасть знак до ви́їзду. Тепе́р нара́з, мов гро́мом уда́рені, втихомиря́ють ся пси. По́води му́сить о́питний і сильни́й мужчина́ трима́ти, ина́кше рознесу́ть пси не ті́льки санки́, а́ле нара́з наподі́ють тако́го ли́ха тим, що у санка́х сидя́ть, що попамята́ють ту їзду́ і ці́ли́й мі́сяць. Тому́ то і таки́й пого́нич уму́чить ся то́ю їзді́ю бі́льше, як би був пі́шки ішо́в. Але го́ді ина́кше, чоловік запа́в би ся у глибо́кім сні́гу́, не зроби́в би за той час і 10-ої ча́сти доро́ги. Найбі́льше кло́поту у доро́зі з то́го, коли́ два пси зачну́ть у доро́зі же́ртись; за ни́ми іде́ і дру́га па́ра, пото́м тре́тя, так що нара́з ці́ла́ їзда́ устає́, усі́ пси зібю́ть ся у ку́пу, та жруть ся по́між собо́ю, як се нара́з на́ші ро́блять. Зро́бить ся така́ су́мішка, що пірву́ть реме́ні, переве́рнуть санки́, та замо́тані попа́дають оди́н на дру́гого. Нїчо́го тут не помага́є батіг, нїчо́го накли́куване пого́нича, проти́вно, се ще бі́льше розя́рує лю́тість пси́в. Коли́ наре́шті утихоми́рять ся, Ескімо́с розмо́тує пси́в, і запряга́є їх на́ново, щоб и́ да́льше ї́хати.

Коли́ у доро́зі часо́м лю́тить ся бу́ря, та мете́ стра́шно сні́го́м, так що да́льше ї́хати го́ді, випряга́є Ескімо́с свої́х пси́в, кладе́сь ко́ло них, а вони́ огрива́ють єго́ свої́м ті́лом, не ру́хаючись з місця нара́з і ці́лу́ до́бу. Не одно́му ста́ли вони́ сим у приго́ді, — а ще бі́льше тим, що вони́ ві́трять з дале́ка зьві́рину́, за яко́ю Ескімо́с полю́є; тоді́ пуска́ють ся вони́ стрі́ло́ю без сва́рки у той бік, звідки ре́на чи медве́дя чи дру́гого зьві́ря ві́тріли.

Пси ті причува́ють вже заздалегі́дь бу́рю; вони́ тодї́ гребу́ть нога́ми у снїгу́, та хоч би і про́тив во́лї сво́го пого́нича, спіша́ть стріло́ю у той бік, де зна́ють, що нахо́дить ся яке́сь ме́шканє дру́гого Ескімо́са, або́ де сподїва́ють ся за́хисту від бу́рі.

На тих безкра́їх, снїго́м вкри́тих зе́млях, де живу́ть Ескімо́си, доріг нема́, а коли́ нера́з яки́й про́слїдок найде́сь, так пе́вно неба́вком і заси́пле єго́ метели́ця; — че́рез те і го́дї тра́фити до своє́ї ха́ти, особли́во коли́ гуде́ лю́та хуртови́на. Тут стає́ таки́й пес у приго́дї. Нера́з лю́тить ся така́ метели́ця, що очи́й звести́ го́дї, а коли́ і погля́неш у сьвіт, так не ба́чиш і хвоста́ пса, що пе́ред тобо́ю біжи́ть, а пес пізнає́ так до́бре сторону́, ідучи́ за ню́хом, що заведе́ тебе́ прямі́сенько у ха́ту.

Сло́вом, без не́го не обійшо́в би ся нїя́кий ме́шканець краї́в пі́внічних: Сибі́ру, Камча́тки, Ґренля́ндиї і ін.

Ще й по сме́рти є ужи́ток з не́го для Ескімо́са. Зі скі́ри пса ро́блять собі́ Ескімо́си о́дїж, котру́ убира́ють ті́льки на сьвя́та; а не оди́н Ескімо́с хвали́ть ся тим пе́ред дру́гим, що у не́го є о́дїж з пса а у дру́гого нї. Вона́ у Ескімо́сів вартнї́йша о́дїжи з бо́бра, бо ду́же те́пла (пси у них ду́же кудла́ті), та тріва́ла, виде́ржує при ужи́ваню щоде́ннім і чоти́ри ро́ки, а о́дїж зі скі́ри ре́нів і і́нші не тріва́ють бі́льше ро́ку.

83. Карпа́ти.

Ви́йшовши з котро́го будь га́лицкого села́ або́ мі́ста і йдучи́ про́сто на полу́дне, дійде́те до тако́го мі́сця, ві́дки ви́дно щось мов висо́кий си́нїй вал на кра́ю видокру́га. Спита́єте люди́й, що се таке́, то вам ска́жуть: то го́ри. Одні́ назива́ють їх Дї́лом, дру́гі Бески́дом або́ Бески́дами. З дале́ка вони́ вигляда́ють як висо́ка, темноси́ня стїна́. А коли́ підї́дете бли́зше, то поба́чите могу́чий вал, в значні́й ча́сти покри́тий ялино́вими та смереко́вими лїса́ми. Перейшо́вши той вал, поперери́ваний глубо́кими де́брами, поба́чите ву́зші або́ ши́рші долини́, а за ни́ми знов го́ри, що раз ви́сші та стрімкі́йші. Мо́жете йти день і два і три, з гори́ на гору́, з доли́ни в доли́ну, і ва́шим оча́м пока́зувати ся бу́дуть що раз нові́ го́ри. До́вго тре́ба йти, щоб перебра́ти ся півпе́рек цїло́го пасма́ і ви́йти знов на рівнини́. Та тодї́ ви вже ста́-

нете на угóрскій землї, бо середним гірским валóм, що зовé ся властúвим Бескúдом, ідé границя, що дїлить наш край від Угóрщини. А цїлá отá громáда гір, що простяглá ся довжéзним ланцюхóм від жерéл Вúсли аж до Орсóви і до т. зв. Зелїзних воріт на Дунáї, зовé ся по книжковóму Карпáти.

Карпáти не є найвúсші гóри в нáшій монáрхії; Альпи вúсші і дúкші від них. Але Карпáти засїли найбільше місця, потягли́ ся величéзним каблукóм від Шлéска здовж полудне́вої границї Галичини́ і Бу́ковини і відтáк широ́ким півко́лесом обхóпили схíдню границю Семигорóду. Цїлé те величéзне пасмó лежúть в границях нáшої монáрхії.

Карпáти не всю́ди однáково висóкі і однáково будóвані. В тій чáсти, в котрій живу́ть Полякú, т. є. від Шлéска до рікú Пóпрада, воні́ не висóкі, áле стрімкі; рівнобіжно до них, трóха дáлї на полу́дне, тя́гне ся невели́чке та ду́же висóке і скалúсте пасмó гір, зва́не Тáтрами, котрé мáє зовсїм íнший, альпéйский харáктер.

Від Пóпрада аж до жерéл бу́ковиньскої Золотóї Бúстриці Карпáти засéлені Русинáми. Чим дáлї на схід і на полу́день від Пóпрада, тим воні́ вúсші; найвúсші верхú в ру́ских Карпáтах, то Чорногóра, полóжена близь селá Жáбйого. Семигорóдскі Карпáти зрáзу подíбні до нáших, тíлько геть на полу́дне, доходячú до Дунáю, мáють зовсїм відмíнний, вулканíчний харáктер.

Нáші ру́скі Карпáти налéжать до найкрáсших гір в Европі. Воні́ не нáдто висóкі, то прáвда, не скалúсті і не романтúчні. Бíльшість їх затé покрúта прекрáсними лїсáми, а верхú становля́ть зелéні, запахýщі полонúнй. Там, де лїсú вúнищено, запопáдливі рільникú захóпили зéмлю нерáз аж пóпід самі верхú гір під управу збíжа. Сумнóї та мертвóї, хоч би й велúчної пустúні нїдé не побáчите, — всю́ди житé, зéлень, богáто водú, жерéл, потóків і річóк. В лїсáх вóдять ся медвéдї, дúки та íнший гру́бий звір, а з пташнї заслу́гує на увáгу дúкий когу́т або́ тóтур. В рíках гуля́ють ду́же гáрні і смачні рúби пструг і пир (лúпень), а в Чéремоші попадáє ся ще часóм головáтиця.

Гірскúй народ здорóвий і крéпкий, любу́є ся в пастúрстві та плéканю худóби, лю́бить ду́же свої́ гóри і тíлько в них чу́є ся свобíдним і щаслúвим.

84. То на́ші лю́бі, висо́кі Карпа́ти.

Зна́єш ті го́ри, дружи́но ми́лий,
Що ра́нком миле́ньким,
Ве́чером тихе́ньким
Со́нце їх украша́є?
Серде́чно їх лю́бить,
До се́бе голу́бить
І як ма́ти рідне́нька дба́є?
Я тобі ска́жу, не тре́ба пита́ти:
То на́ші лю́бі, висо́кі Карпа́ти!

Зна́єш ті го́ри, дружи́но ми́лий,
Де в не́бо я́сне,
Си́не і кра́сне
Смере́ки, со́сни зазира́ють?
Бі́лими скала́ми,
Те́мними лїса́ми
Орли́, соко́ли, лїта́ють?
Я тобі ска́жу, не тре́ба пита́ти:
То на́ші лю́бі, висо́кі Карпа́ти.

Зна́єш ті го́ри, дружи́но ми́лий,
Де в зеле́нім га́ю,
Як би при Дуна́ю
Пта́хи, соловії сьпіва́ють?
А в воді́ бистре́ньокій,
Та ще студене́ньокій
Рибки́, пструги́ ся гра́ють?
Я тобі ска́жу, не тре́ба пита́ти:
То на́ші лю́бі, висо́кі Карпа́ти.

Зна́єш ті го́ри, дружи́но ми́лий,
Де чо́рні хма́ри
Як би Тата́ри
Лю́дям страх насила́ють?
Бу́ря — і грім
Як смерте́льний звін
Стра́шно й то́скно вигрива́ють?
Я тобі ска́жу, не тре́ба пита́ти:
То на́ші лю́бі, висо́кі Карпа́ти.

85. Два брати.

У бога́того па́на були́ два сини́. За життя́ вітця́ то жи́ли они́ ра́зом; а як ба́тько поме́р, сини́ поді́ли́лись ці́ли́м майно́м і ста́ли свої́ми пана́ми. Ста́ршому у всім веде́ть ся: посі́є пшени́цю, то она́ ви́росте заввишки́ чолові́ка і по кі́рцеви з копи́ зе́рна дасть: а у ме́ншого — або́ град ви́бє або́ таки́ не вро́дить ся. Ста́рший брат і га́дки не ма́є, лежи́ть та загре́бує гро́ші лопа́тою: усе́ єму́ Бог дає́; а ме́нший працю́є, як ри́ба о лі́д побива́єть ся, а ні́чо́го не вді́є, ні в чім єму́ талану́. Все спрода́в, що в не́го було́: і рілю́ і гаї́, і так знищі́в, що нема́ у не́го ні одежи́ни ні шматка́ хлі́ба. Голо́дна дітво́ра голо́сить, а він з жі́нкою сиди́ть та пла́че. Пла́кав, пла́кав, а да́лі і про́сить сво́го а́нгела-храни́теля: „Зми́луй ся хоч ти наді мно́ю! Полети́ до Го́спода, та ви́моли мені́ з дітоцка́ми хоч по шматко́ви хлі́ба!“

„До́бре, ка́же Бог, нехай же він іде́ до ста́ршого бра́та і попро́сить хлі́ба; як не дасть, то нехай з ним так зго́дить ся: щоб тілько те зе́рно для ме́ншого лиши́лось, котре́ впа́де єму́ в постоли́, як він у ста́ршого бра́та молоти́ти ста́не“.

Прийшо́в ме́нший брат до ста́ршого, а той сиди́ть на дворі́ ко́ло ха́ти таки́й гла́дкий та си́тий, ска́зано — бога́тий; ті́лько взрів сво́го бра́та, за́раз встав і схова́в ся в ха́ті. Че́рез яку́ там годи́ну висила́є спита́ти, чого́ бра́тови тре́ба? От ме́нший і ка́же: „Прийшо́в до бра́та попроси́ти шмато́к хлі́ба собі і дітоцка́м свої́м“. А ста́рший брат ви́біг з ха́ти тай кри́кнув: „Жени́ть єго́ з двора́!“ Моло́дший знов про́сить: „Бра́тику мій, дай мені́ хоч молоти́ти у се́бе“. — „Не дам, ка́же ста́рший, яки́й з те́бе молоти́льник? ти мені́ ті́лько поні́вечиш пшени́цю!“ — „Ну, як так, ка́же ме́нший, то нехай ті́лько то зе́рно бу́де моє́, яке́ попа́де в мої́ постоли́!“ Ста́рший брат засмія́в ся тай ка́же: „До́бре, да́йте єму́ молоти́ти з тої́ сти́рти, що затекла́ і що її́ ми́ши поточи́ли“.

Молоти́в бідола́ха ці́лі́сі́нький день! Вечеро́м роззу́в ся, ди́вить ся — в постоли́ заско́чило ті́лько два зе́рнятка. На дру́гий день молоти́в, прині́с три зе́рнятка, — на тре́тий чоти́ри; що дня прибува́ло ті́лько по одно́му зе́рнятку. Отта́к серде́га молоти́в ці́лі́сі́ньку зи́му, а намолоти́в ті́лько

з при́горщу пшени́ці. Верну́в ся до до́му; жінка з дітьми́ ви́йшла назу́стріч і не пізна́ла серде́шного; від пра́ці ви́сох, змарні́в, аж о́чи є́му в лоб позападали́, і так осла́б, що ле́дво до свое́ї ха́ти приволі́к ся. Голо́дні ді́ти обступи́ли ба́тька, а він їм пока́зує при́горщу пшени́ці, що ви́молотив — ті́лько сльо́зи ка́пають на ню. „Ба́чите, ді́точки, ка́же, бі́льше слі́з ви́текло і трудово́го по́ту, як тих зе́рнят, що для вас намолоти́в; сльоза́миж, ка́же, ні́ко́го не нагоду́єш, а від тру́ду та по́ту ні́хто́ не сиді́в голо́дний, ті́лько я з ва́ми, мої́ безтала́нні ді́точки!“

Да́лі й ка́же а́нгелови: „Що мені́ на сьві́ті зроби́ти з се́ю пшени́цею: змоло́ти та спечи́, то і одно́му їсти нема́ що!“ Полете́в а́нгел до Бо́га тай пита́є: „Що роби́ти моло́дшому бра́тови з пшени́цею, що ви́молотив?“ — „Неха́й, ка́же Бог, попро́сить у бра́та землі́ та посі́є“.

Знов пішо́в ме́нший брат до ста́ршого. „А чого́ то́бі тре́ба?“ пита́в ста́рший, „чи не схоті́лось ще молоти́ти?“ „Ні́, ка́же моло́дший, я прийшо́в до те́бе проси́ти земли́ці, щоб посі́яти сю пшени́цю, що з ла́ски твое́ї намолоти́в“. — „А бага́то намолоти́в?“ пита́є ста́рший. — „Ось скі́лько“, ка́же ме́нший, і пока́зує є́му на при́горщу. — „До́бре“, ка́же ста́рший, а сам рего́четь ся: „дам тобі́ землі́, скі́лько душі́ твої́й завгі́дно. Іди́ж у ца́рину, там є лан на кірців з де́сять, а мо́же і бі́льше; коли́ ви́стане то́ї пшени́ці, то хоч ці́лий лан засі́вай, — неха́й тобі́ Бог помага́є!“

Поди́кував ме́нший брат ста́ршому, пішо́в собі́ до то́го лану́ та поча́в сі́яти. Сі́є тай сі́є; — відкиля́ та у Го́спода пшени́ця бере́ть ся, нена́че з рукава́ си́плеть ся, як дощ шуми́ть. Ці́лі́сїнький день сі́яв, аж по́ки лану́ не засі́яв, ще й оста́лось з при́горщу, сті́лько, скі́лько й було́. Так вже, ба́чите, дав є́му Бог милосе́рний. „А що, спита́в старший брат, поба́чивши ме́ншого, чи ста́ло тобі́ лану́? — а сам сьмі́ється ся. — „Ні́, не ста́ло, ка́же ме́нший, ось скі́лько ще оста́лось пшени́ці“. — Поі́хав ста́рший в ца́рину: аж спра́вдї ці́лий лан засі́яний і заволо́чений. „Щож оно́ за причи́на то́го?“ — поду́мав собі́ тай ка́же: „Поба́чимо, яки́й з се́го бу́де квас!“ — Незаба́вом зійшла́ пшени́ця така́ густа́ як щі́тка — аж весе́ло гля́нути на ню; а та, що на лану́ ста́ршого бра́та, ле́дво з землі́ вила́зить, жо́вта і позакру́чувалась. За́видно ста́ло ста́ршому бра́тови, — от він і ка́же:

„Нї, вже вибача́й, бра́те, не віддам тобі лану́, бери́ мій“. Нїчо́го робити ме́ншому, прийшо́в до до́му та пла́че. Полети́в а́нгел до Бо́га. „Так і так, ка́же, ста́рший брат кри́вдить моло́дшого; що звели́ш робити бідола́сї?“ А Бог ка́же: „Неха́й бере́ бра́тів лан, а сей гра́дом ви́бю“.

Не до́вго ті́шив ся ста́рший брат відібраним лано́м: набі́гла хма́рка, як учи́стить град мов ку́ряче яйце́, всю пшени́цю до стебла́ ви́бив. Розсе́рдив ся ста́рший брат. „Се, ка́же, ти мені́ таке́ нещастє прині́с; з ро́ду се́го зі мно́ю не було́: не хо́чу тво́го лану́, бери́ свій наза́д!“ Знов запла́кав ме́нший брат і знов полетів а́нгел до Бо́га за пора́дою; а Бог і ка́же: „Неха́й не жу́рить ся; я зро́блю є́го лан таки́й, як був“.

Післа́в Го́спедь хма́рку на ви́толочений лан, она́ є́го те́плими дожда́ми скропля́є і вкрива́є по холо́дним зо́рям і вітерце́м подува́є, стереже́ є́го, пести́ть як рі́дна ма́ти свою́ дити́ну. У Бо́га, ка́жуть, усе́ за дверима́. Тай от звідки все й взяло́сь: і пшени́ця розросла́сь і заколоси́лась на вдивови́жу.

З то́ї пори́ перевернуло́ ся ща́стє братів. Ме́нший ста́в богати́ти, а ста́рший все стра́тив і прийшо́в до ме́ншого голо́дний і холо́дний за шматко́м хлі́ба. Ме́нший прия́в є́го як бра́та рі́дного, бо зазна́в сам вели́кої бі́ди та ну́жди; — наділи́в є́го земле́ю, скоти́ною, поста́вив є́му ха́ту, а сам став ще богати́йший та щасливі́йший.

86. Лев Дїдуга́н.

Лев-дїдуга́н на сьві́тї до́вго жив,
Бага́то ли́ха наробив;
На ста́рість підтопта́всь; нема́ вже то́ї си́ли,
Що при здоро́влю мав:
І но́ги тру́сять ся, і о́чи помутні́ли,
Зівсі́м нїкче́мний став.
Лежи́ть, підки́нув хвіст і сме́рти дожида́є,
А ще ричи́ть і зо́-зла позира́є,
Нена́че хо́че настраши́ть.

Мину́ли ся вже ті роки́,
Що розпира́ли боки́.
Коли́сь він скрізь страши́в; тепе́р у верболо́зї,
Як той горо́х, мовля́ли, при доро́зї,
Хиба́ не схо́че хто, той тілько не скубне́:
Каба́н клевако́м під бо́ки стусоне́,
Жаднюга-вовк рвоне́ єго́ зуба́ми,
А бик товче́ рога́ми.
Но що вже за́йчик стрибуне́ць
І той урве́ хоть хво́стика кіне́ць;
А ка́посній лиси́ці,
Аж ве́село кресну́ть єго́ по пи́ці.
Неду́жний лиході́й і сто́гне і харчи́ть . . .
Аж ба́чить, осе́л біжи́ть,
Щоб і собі́ хоч раз єго́ вбрикну́ти.
Лев го́лову підня́в, силку́єть ся гукну́ти:
„Ой, деж ти, смерть моя́!
Закри́й мені́ на віки о́чи,
Щоб вже не ба́чив я
Зневаги тяжко́ї, дурно́ї которо́чи“.

87. Сьвяти́й Йосафа́т.

I.

Дру́га полови́на X. віку́ оста́не на за́всїгди ве́льми па́мятною з істо́рії двох сусі́дних славя́ньских на́родів, Русинів і Полякі́в, бо в тім часі́ заблисло між ни́ми сьвітло Христо́вої ві́ри, Віра ся з двох жере́л шири́лась по́між пога́ньскими на́родами Евро́пи, а були́ се дві столи́ці давно́ї ри́мскої держа́ви: Рим і Царго́род. На́ші за́хідні сусі́ди, Полякі́, подібно як і всї за́хідно-европе́йскі на́роди, приня́ли христия́ньство з Ри́му в р. 966., а в 22 ро́ки пізні́йше охрести́лась і Русь, — але́ враз з іншими схі́дними на́родами приня́ли ми Христо́ву ві́ру з Царгоро́ду. Та хоч ся віра плила́ з двох рі́жних жере́л, була́ она́ то́ю само́ю като́лицкою ві́рою, бо в ту пору́ панува́ла є́дність в христия́ньскій це́ркві, і зарі́вно Гре́ки як і Лати́нники признава́ли па́пу ри́мского голово́ю це́ркви.

Але вже кількадеся́ть лїт опі́сля патриа́рх, се є гре́цкий архіепи́скоп в Царго́родї, зірва́в є́дність церко́вну. Він

перестáв признавáти пáпу рúмского своїм звéрхником, настáв óтже в христиáньскій цéркві роздóр, абó по грéцки: схúзма. А що Русúни підлягáли грéцкому патриáрхови, протé і онú попáли в схúзму.

Кілька разів старáлись Русúни нáново сполучúтись з зáхідною цéрквою, та зáходи їх булú безуспíшні. Допéрва пéред 300 літáми зíхались рýскі епúскопи в Берéстю литóвскім і порішúли вернýти до éдности церкóвної. Онú вúслали своїх пóслів до Рúму і заявúли Найсьвятíйшому Отцéви, що бажáють вернýти до католицúзму і признаю́ть єгó головóю цéркви. З велúкою рáдостию приняв пáпа рúмский навéрнених Русúнів під свій покрóв і поблагословúв їх богоугóдні змáганя. Такúм чúном стáли Русúни катóликами. Се сполýчене рýскої цéркви з цéрквою катóлицкою зовемó з латúньска ýнїєю.

II.

Однáк не всї Русúни відрáзу стáли унїя́тами, се є приняли ýнію. Могýчий рýский князь Васúль Острóгский, богáтий і гóрдий вельмóжа, обидúв ся вéльми тим, що рýскі епúскопи повелú дíло ýнії самí, а не пíсля єгó дýмки і під єгó прóводом. Протé, хоч зрáзу прихúльник ýнії, відвернýв ся від нéї, а за собóю потягнýв богáто Русúнів, ба нáвіть дéяких епúскопів. Сто лíт ще минýло, зáки по рéвних зáходах унїя́тского духовéньства мáйже всї Русúни стáли унїя́тами. А найревнíйшим подвúжником ýнії був архіепúскоп полóцкий св. Йосафáт Кунцéвич.

Св. Йосафáт родúв ся в Володимúрі, на Вóлини і походúв з міщáньскої, купéцкої родúни. При хрестí назвáли єгó Івáном. Рóдичі призначúли єгó до купéцтва і колú вúріс, віддáли на наýку до однóго купця́ в Вúльні. Але він не мав охóти до сéго званя́. Колú лиш мав свобíдну хвúлю, біг він до цéркви св. Трóйцї і там проводúв час на молúтві або́ на церкóвних прислýгах. Житé церкóвне потягáло єгó що рáз бíльше. Вкінцú покúнув він купéцтво і пострúг ся в черцí, а при тій нáгоді зáміст хрéстного íмени Івáна, одéржав імя́ Йосафáта, вслáвлене в істóрії східного мóнашества.

Василия́ньский, мóнашеский устáв наказýє вéльми строгé житé. Мóнахи мýсять видéржувати чáсті, строгі пóсти, від-

бува́ти до́вгі де́нні і нічні́ молитви́, ви́речись вся́кої сьві-тово́ї суєти́. Але се́го було́ св. Йосафа́тови ще за ма́ло. Він вбира́в на на́ге ті́ло тверду́ волосі́нницю, ча́сто спав на го́лій землі́, нера́з бичува́в ся до кро́ви. Тим спо́собом хоті́в він спокуту́вати свої і і́нших люди́й гріхи́. Так умертвля́в він своє ті́ло, щоб дух є́го був тим свобідні́йший і тим ле́кше міг зверта́тись до Бо́га. А крім то́го пи́льно розчи́тував ся в церко́вних кни́гах і склада́в пи́сьма в оборо́нї у́нії.

Свої́м богоуго́дним жите́м і уче́ностию прослави́в ся він незаба́ром по́між ці́ли́м ру́ським духо́веньством. За́для се́го ви́брали є́го на́йперше ігу́меном монастиря́ св. Тро́йці в Ви́льні, а за кі́лька лі́т архіепи́скопом поло́цким. На сім стано́вищу заходи́в ся він ду́же ре́вно ко́ло розши́реня у́нії. Не жа́лував він тру́ду, не ляка́в ся до́корів і при́кростий, коли́ знав, що змо́же наверну́ти кого́ до правди́вої ві́ри. Бага́то мо́жна би наве́сти в до́каз се́го при́мірів з є́го трудолюби́вого життя́.

Раз зви́джуючи свою́ епа́рхію, при́їхав він до одно́го сі́льско́го свя́щени́ка. Прихо́дский дім був так ті́сни́й, що го́ді було́ св. Йосафа́тови примісти́тись, тож свя́щени́к проси́в є́го, щоб пішо́в переночува́ти до ді́дича. Ді́дич тамо́шний, Соро́ка, був кальві́ни́стом; поба́чивши о́тже архіере́я був ду́же нера́дий; та дарма́, пра́во гости́нности було́ у шля́хти свя́те́, го́ді було́ відмо́вити. Свя́ти́й Йосафа́т вступи́вши в дім Соро́ки, поча́в з є́го дочка́ми розмо́ву о ві́рі і за хви́лю свої́м могу́чим сло́вом наверну́в їх до правди́вої ві́ри. Се ве́льми розлю́тило вітця́; він прогна́в свя́ти́теля з своє́ї ха́ти, та ще затрови́в соба́ми. Коли́ архіє́рей відійшо́в, поча́ли до́ньки з плаче́м представля́ти вітце́ви є́го гру́бе, нелю́дске пове́де́нє. Соро́ка схаменува́ся; сі́в на коня́, дігна́в св. Йосафа́та, ки́нув ся пе́ред ним на коліна́ і блага́в о про́щенє. Ла́гідні, розу́мні слова́ свя́ти́теля запа́ли є́му глубо́ко в се́рце; сейча́с ви́рік ся він е́реси, на придоро́жнім ка́менї відбу́в спо́відь і поверну́в домі́в като́ликом.

За сю ре́вність в ши́ренню правди́вої ві́ри, ве́льми ворогува́ли на св. Йосафа́та прихи́льники схи́зми. Они́ поча́ли на́віть настава́ти на є́го жите́. Та св. Йосафа́т був неустраши́мим, коли́ ішло́ о оборо́ну ві́ри. Щоб боронити́ у́нію, по-їхав він раз до міста Вите́бска над Дви́ною. Тамо́шні мі-

щáни, зворýшені вороґáми св. Йосафáта, кúнулись на епúскопску палáту, бажáючи убúти сьвятúтеля.

Епúскопскі слýги хотíли боронúти свóго пáна, áле св. Йосафáт заказáв їм сéго і вúйшов супокíйно прóтив розя́реної товпú. Товпá здивóвана сим супокóєм зрáзу подалáсь назáд, áле опíсля кúнулась на безборóнного архієрéя і убúла єгó на смерть. Дóвго знущáлись заслíплені я́ростию міщáни над мертвúм тíлом і вкінцú привязáвши тяжкúй кáмінь, кúнули єгó в Двúну. Допéрва по пятú днях вірні добýли тíло сьвятúтеля з водú і похоронúли торжествéнно в цéркві. Стáло ся се р. 1623.

Як колúсь смерть пéрших мýчеників христия́ньских, так і смерть св. Йосафáта причинúлась до тим успíшнíйшого рóзвитку правдúвої вíри. Нáвіть самí найлютíйші вороґú єгó, нáвіть самí убíйники прия́ли ýнію, а катóлицка цéрков зачислúла єгó пóміж сьвятúх мýчеників.

88. Псалóм Давúда XII

Чи Ти менé, Бóже мúлий,
На вік забувáєш,
Відвертáєш лицé Своé,
Менé покидáєш?
Дóки бýду мýчить дýшу
І сéрцем болíти?
Дóки бýде вóрог лютúй
На мéне дивúтись
І сьміятись!... Спасú менé,
Спасú мою дýшу,
Да не скáже хúтрий вóрог:
„Я єгó подýжав“.
І всí злíї посьміются ся,
Як упáду в рýки,
В рýки врáжі. Спасú менé,
Від лю́тої мýки.
Спасú менé, помолю́ ся
І воспóю знóву
Твоí блáга чúстим сéрцем,
Псальмóм тúхим, нóвим.

89. Шматóк хлíба.

І хóлод і мрáка на двóрі панýють,
А вúхор студéний ревé та лютýє.
Зігнýвши ся в двóє у драíній свитúні
Ідé пóпід тúном сердéшна дитúна;
Хлопя́тко малéньке підхóдить до хáти,
Недáвніï сльóзи на лúченьку знáти.
Прийшлó під вікóнце хлопя́тко, голóсить:
„Дай хлíбця, хоч трóхи!“ — І плáче і прóсить:
„Дай хлíбця, хоч трóхи, для Бóга сьвятóго, —
Не їв я сьогóдня ще з рáнку нїчóго“.
Далúй у вікóнце хлопя́ти для Бóга
Шматóк тóго хлíба; сердéшне, убóге
Взялó той шматóчок, пішлó по дорóзї...
Дмýхнув знóва вúхор і здув єгó сльóзи.

90. Дéщо про здорóвлє.

Здорóвлє, то одúн з найцíннíйших дáрів, які мáємо від Гóспода Бóга. Чоловíк здорóвий є весéлий і собí і дрýгим мúлий; він мóже працювáти і для сéбе і для дрýгих. Слабúй чоловíк сам себé не лю́бить; нї сóненько я́сне, нї днúна весéла, нї пíсонька лю́ба, нїчó не тíшить єгó; він не мóже працювáти, не мóже нїкóму нїчóго дóброго зробúти. Жáлуймо слабúх, служíм їм цíлúм сéрцем, а дбáймо про своє́ здорóвлє. До тóго однáк трéба нам знáти, як виглядáє тíло нáше, що ємý потрíбне, а що ємý шкóдить.

Передовсíм пізнáймо нáшу скíру.

Скíра покривáє цíлé нáше тíло. Учéні лю́ди спостерегли́ чéрез побільшáючі скла, що скíра злóжена з трох верств. Тонéнька верствá з самóго верхý називáєсь наскíрницею. Як хто попечé ся або́ попáрить ся, то наскíрниця відстає́ і твóрить ся міхýрчик. Наскíрниця по цíлím тíлї тонéнька, грýбша на долóнях людúй, що тя́жко працю́ють рукáми, і на нáших підóшвах, бо нúми богáто хóдимо. Дéкотрі нерозвáжні лю́ди хóдять в тíсних черевúках або́ чóботах; áле онú рóблять дýже зле, бо чоловíк в тíснім чóботї як калíка, а що гíрше, на підóшвах і пáльцях грубíє наскíрниця і твóрить тверді мозолí або́, як звичáйно кáже ся, нáгнітки. Онú пе-

чу́ть ду́же, і не мож їх зрі́зувати, хто до то́го не спосі́бний. З то́го попа́ли вже де́які лю́ди в таке́ нещасте́, що тре́ба їм було́ ці́лу но́гу відтя́ти.

Під то́ю наскі́рницею є́сть дру́га верства́, сли́зниця; в ній буває́ барвина́ у рі́зних люде́й рі́зна. В на́шій скі́рі барвини́ ску́по і ду́же она́ бліда́, тому́ переглядає́ кров че́рез наскі́рницю; у му́рина є́сть чо́рна барвина́, у і́нших люде́й жо́вта або́ червоня́ва, і з то́го они́ чо́рні, жо́вті і червоня́ві.

Під сли́зницею лежи́ть тре́тя, найгру́бша верства́ скі́ри, реміннúця; в ній є бага́то дотико́вих бородавочо́к, до котри́х вхо́дять тоне́нькі, біле́нькі ниточки́, не́рви. Они́ дають нам чу́ти, що гла́дке, а що шорстке́, те́пле а зи́мне. Найбі́льше тих ниточо́к ма́ємо в кі́нцях па́льців, тому́ тут найли́пше чуте́. Ду́же до́бре чуте́ ма́ють лю́ди те́мні. Як що напи́сане або́ надруко́ване вели́кими бу́квами, то они́, посува́ючи па́льцями, мо́жуть те відчита́ти. Лю́ди те́мні, ті найнещасливі́йші з нещасли́вих, бо на сьві́т Бо́жий диви́тись не мо́жуть, виробля́ють нера́з чу́дні робо́ти, гра́ють тако́ж на рі́зних інстуме́нтах, а все те тому́, що чуте́ у них ду́же висо́ко розви́нене.

На ті́лї на́шім суть раз-по́при-раз мале́сенькі дї́рочки́, по́ри. Сї дї́рочки́ веду́ть до потови́ць, в котри́х збира́є ся піт, т. є. вода́ і рі́зні частинки́, непотрі́бні в на́шім ті́лї; ти́ми мале́нькими дї́рочка́ми-по́рами вихо́дить піт з потови́ць. Як хто своє́ї скі́ри чи́сто не утри́мує, не ми́є ся ча́сто, то ті дї́роки́ затика́ють ся, забива́ють ся по́рохом, піт не мо́же тоді́ ви́йти з ті́ла і чоловік хору́є. Ой, не зна́ють на́вітъ сї ді́ти, що-то не хотя́ть ми́ти ся, яку́ кри́вду самі́ собі́ ро́блять! Ха́рність, то пе́рше услі́вє здоро́вля!

Тако́ж від вели́кого зи́мна затика́ють ся по́ри в скі́рі і піт не мо́же видобува́тись з ті́ла; ка́жемо тоді́, що чоловік простуди́в ся. З просту́ди буває́ють найбі́льші хоро́би; че́рез просту́ду пішла́ вже не одна́ дити́на з се́го сьві́та. Тому́-то тре́ба ду́же уважа́ти, щоби́ не простуди́ти ся. Тре́ба одяга́ти ся те́пло, як вихо́димо зимо́ю на двір; на дворі́ не повинно ся стоя́ти до́вго на одні́м мі́сці, а за́єдно ходи́ти; тре́ба тако́ж затира́ти ру́ки, як чу́ємо, що ме́рзнуть. Не повине́н а́нї ми́ти ся, а́нї купа́ти ся, хто зігрі́в ся або́ спітні́в; тако́ж не мо́жна тоді́ стоя́ти на про́тягу.

В ремі́нницї є бога́то тоне́сеньких кровоно́сних цїво́к; се жи́ли, котрі́ допрова́джують кров до сли́зницї, щоб її́ відживи́ти. Глубо́ко в ремі́нницї грома́дить ся грудочка́ми товщ. І во́лос вироста́є з ремі́нницї; там охоро́нений він воло́сним мішо́чком, до котро́го лоє́ві зелезки́ влива́ють то́вщ, че́рез що наш во́лос є масни́й та пружи́стий. Во́лос вироста́є з корінця́; хоч во́лос утне́ш, росте́ він да́льше, а коли́ ви́рвеш єго́ враз з ко́ренем, не ви́росте бі́льше; щось до знаку́ так як рости́нка.

Воло́сє убира́є нас, украша́є го́лову на́шу і хоро́нить її́ від спе́ки і сту́дени. Хто ма́ло коли́ че́ше ся або́ тілько рідки́м гре́бенем, хто нїко́ли не ми́є го́лови, то́му набива́є ся в воло́ся бру́ду; з то́го ро́блять ся на голові́ стру́пи. — По тяжки́х хоро́бах, від вели́кого бо́лю голови́, воло́сє випада́є; тодї́ обтина́ють єго́ зівсї́м короте́нько і оно́ знов відроста́є

91. Со́нце та зьвіря́та.

Ба́йка.

„Ей, со́нце, не сквари́ мене́!
Капля́ми з ме́не піт рине́;
На си́лах зо́всїм я упа́в!“
Осе́л отта́к навю́чений стогна́в.

А вуж просте́ршись на траві́:
„Слава́ж ти, ка́же, добродї́ю!
Тепе́р мій рай, житє́ менї́,
Щасли́вий я в сїй спе́цї здоровію!“

Сова́ кричи́ть: „Чи со́нце о́чи
Зовсї́м ми ослїпи́ти хо́че?
І скри́ти ся від не́го го́дї —
Ослї́пнути прийде́сь в отсї́й приго́дї“.

„Красу́й ся, со́нце, й нам сьвіти́!
Ось спі́ють на́ші колоски́ —
Миш го́лоду не утерпи́ть“. —
А со́нце чу́є, сьві́тить — та мовчи́ть.

92. Фе́рдинанд Благи́й і селяни́н.

Стри́йко на́шого найяснї́йшого цї́саря, Фе́рдинанд Благи́й відзнача́в ся вже з мо́лоду своїм до́брим се́рцем і незвича́йною ласка́востию. Фе́рдинанд короно́ваний був ще за житя́ сво́го ба́тька цї́саря Фра́нца на короля́ Уго́щини, котри́й то край лежи́ть від нас на полу́дне. Молоди́й коро́ль Фе́рдинанд прожива́в в містї Баде́нї, а єго́ пала́та отво́рена була́ як для бога́тих, так і для бі́дних, всїх принима́в він ласка́во, вислу́хував вся́ку про́сьбу і не відка́зував нїко́му своє́ї по́мочи.

Одно́ї дни́ни зайшо́в в королї́вску пала́ту старе́нький селяни́н Нї́мець. Убраний в сьвято́чну о́дїж з золото́ю меда́лию на гру́дях, трима́в старе́нький в одній руцї́ па́лицю і капелю́х, а в дру́гій вя́зочку бі́лих цьвіточо́к, котрі по найви́сших вершка́х тамо́шних величе́зних гір де́неде по ске́лях росту́ть, і щоби́ їх хоч скі́лька найти́, тре́ба до́бре наму́чити ся, ба неоде́н уже́, що шука́в за ни́ми, повали́в ся в доли́ну і бі́льше не підня́в ся; че́рез то ті бі́лі, до мали́х гво́здиків подібні цьвітки́, доси́ть дорогі.

З ти́ми цьвітка́ми в дрожа́чій руцї́ ожида́в старе́нький мужичо́к, до́ки прийде́ на не́го че́рга і впу́стять єго́ до цїсаре́вича Фердина́нда. Незадо́вго ви́йшов слуга́ цїсаре́вича і сказа́в, що мо́же вступи́ти. Старе́нький опусти́в з ра́дости капелю́х і па́лицю і вступи́в до дру́гої комна́ти пе́ред само́го Фердина́нда.

Ласка́вий цїсаре́вич усьміхну́в ся ми́ло, уви́дївши старе́нького з цьві́тами в руцї́ і запита́в добротли́во: „Ну, старе́нький, що ново́го ска́жете? Що завело́ вас до ме́не з так кра́сними цьвітка́ми? Тре́ба було́ до́бре наму́чити ся, до́ки їх стілько зібра́ли!“

На такі ми́лі слова́ набра́в старе́нький відва́ги, уклони́в ся низе́нько і сказа́в: „Сла́ва на́шому милости́вому Па́ну! Чи кра́сні мої́ цьвіточки́? Тепе́р я в дво́є щасли́вий, що їх взяв з собо́ю, коли́ они́ подо́бали ся на́шому милости́вому цїсаре́вичу і короле́ви. — Я Іва́н Га́бер із Ґльо́ґнїца. Чотирна́йцять днїв мої́ хло́пцї дра́пали ся по го́рах, до́ки їх зібра́ли“.

„А тепе́р прино́сите їх для ме́не?“ запита́в Фе́рдинанд.

„Так єсть; для кого́ж би я їх трима́в?“

Фе́рдинанд приня́в цьвіти, обізрі́в їх і сказа́в: „Кра́сні, ду́же кра́сні. Ви мені́ вели́ку ра́дість зробили́ сим гости́нцем, що єго́ сам Бог прила́годив. Ну, тепе́р говоріть, що мо́жу для вас зроби́ти?“

Селяни́н ви́дивив ся здиво́ваний на короля́. „Ва́ше Вели́чество“, сказа́в він, „я не хоті́в нічо́ бі́льше, лише́ щоби́ на́шого до́брого цїсаре́вича і короля́ поба́чити, о котрі́м то всї говоря́ть, що він таки́й ласка́вий і з на́ми, про́стими людьми́ так розмовля́є ся, як і з вели́кими пана́ми. Найясні́йшого ба́тька вельмо́жного цїсаре́вича, цїсаря Фра́нца я вже ви́дїв, як верта́ли із францу́скої війни́ до Ві́дня“.

„Таж і ви ви́дко були́ на війнї“, сказа́в цїсаре́вич, пока́зуючи на меда́лю старе́нького, „і жва́во воюва́ли“.

„Я був при краєві́й оборо́нї“, відпові́в селяни́н, „тодї ще моя́ старе́нька жи́ла, ї̈й я оста́вив все господа́рство, а сам пішо́в воюва́ти за на́шого цїсаря і за вітчину́. Був я в горя́чих би́твах; а ко́ло Ра́би, де наш полк так си́льно держа́в ся, діста́в я сю меда́ль. Як ми непри́ятеля прогна́ли, верну́в я домі́в, приложи́в до́бре рук і спорядив знов господа́рство. Потім моя́ старе́нька уме́рла, а я оста́в ся сам з чотирма́ хло́пцями і трома́ донька́ми. Бог менї допоміг, я ви́провадив їх на лю́ди і повіддава́в всї до́чки. Найста́рший син тако́ж ожени́в ся і перея́в моє ґаздівство́, от і прийшо́в час, що я зміг відві́дати на́шого ласка́вого цїсаре́вича, чого́ я вже давно́ бажа́в“.

Цїсаре́вич звору́шений серде́чностю старе́нького селяни́на, подїкував ему́ ще раз за цьвітки́ і за гости́ну, та ласка́во відпусти́в єго́ вдово́леного і щасли́вого, що довело́сь ему́ сповни́ти так горя́че ба́жанє.

93. По́хорон бі́дного.

У вели́кім мі́стї Ві́днї
Бі́дного хова́ли;
Ти́хо ті лиш, що го не́сли,
На цвинта́р ступа́ли.

Хтож і бу́де сироти́ну
Ще супроводжа́ти,
За бі́дним, ще й незнако́мим
Сльо́зи проліва́ти?

Стрі́тив ся Франц, ці́сар до́брий,
З мужа́ми отти́ми
І сказа́в до адюта́нта:
„Піде́мо за ни́ми!

Таж і то оде́н із мо́їх
Дїточо́к числе́нних,
Я же ба́тько для бога́тих,
Як і для нужде́нних!“

Хто поба́чив, що за тру́мнов
Ці́сар поступа́є,
Так і за́раз прилучи́в ся;
По́хід все зроста́є.

За часо́к товпа́ наро́да
Бі́дного хова́ла,
Фра́нцу до́брому у Бо́га
„Мно́гих лїт“ блага́ла.

94. Рішу́чий хара́ктер.

На початку́ се́го столі́тя жив в францу́ськім мі́стї Орі-ля́ку замо́жний купе́ць. До́вгі лїта́ вело́ ся єму́ ду́же до́бре; а́ле хоро́би, зли́дні та вся́ке лихолі́тє звели́ єго́ на вели́ку ну́жду. Він докла́дав всїх сил, щоб забезпе́чити до́лю роди́ни, а́ле се все нїчо́ не помага́ло. Дійшло́ вкінци́ до то́го, що му́сїв замкну́ти склеп; відта́к поки́нув рі́дне мі́сто, та пішо́в в але́ку чужину́ гляда́ти до́лї. Оста́лась ма́ти з чотирма́ сина́ми. Три ста́рші розбрили́сь по широ́кім сьві́тї, а що се дї́лось в пору́ тяжки́х по́ходів Наполео́ньських, то й слух про них всїх заги́нув; при ма́тери оста́в ся ті́лько наймоло́дший сино́к, що числи́в ле́дво сїм лїт.

Запопадли́ва ма́ти посила́ла хлопчи́ну до шко́ли, та стара́ла ся ви́вести єго́ на знатно́го чоловіка. Але скупі́ єї до́ходи зменша́лись з ко́жднм днем, а по яки́х трох рока́х вже не було́ чим жи́ти. Про їх недо́лю довідав ся мер і па́рох мі́ста. Они́ заняли́сь щи́ро до́лею бі́дної се́мї та помага́ли їй як могли́; а що наш мали́й школя́р ду́же до́бре учи́в ся, тож са́ме по пе́ршім ку́рсї пе́ршої кля́си мер наго-

роди́в є́го́ золоти́м годи́нником, а па́рох спра́вив є́му́ нову́ о́дїж. Школя́р ходи́в да́льше до шко́ли, а́ле за́соби ма́тери ви́черпались вже до дна. Ма́ти з розпу́ки ріши́лась пити́ до до́му убо́гих, щоб там докоро́тати сво́го нещас́ного віку́ та щоб добро́дїям си́на не перешкаджа́ти в є́го́ образо́ваню. Сю свою́ постано́ву відкри́ла нещас́на ма́ти пан-отцє́ви і не було́ спо́собу, щоб її від се́го за́міру відвести́.

Ходи́ло тепе́р о те, щоб як найпізні́йше повідоми́ти си́на о тій постано́ві ма́тери Сє́ї тяжко́ї зада́чі підня́в ся сам оте́ць духо́вний. Він пішо́в до шко́ли, ви́кликав школяра́ і зави́в є́го́ до сво́го до́му. Ту вели́в пан-от[illegible] сту́дентови заждати, а сам збира́в ся до ви́ходу. нена́чеб мав зала́годити яку́сь пи́льну ору́дку. Відходячи́ заказа́в він хло́пцеви загляда́ти до молито́вника, що лежа́в на столї, а з не́го виставля́в яки́йсь папі́р. В сей молито́вник вложи́в був пан-оте́ць письмо́, за котри́м ма́ти сту́дента ма́ла бу́ти приня́тою в дім убо́гих. Са́ме той за́каз розцїка́вив хло́пця, що і так вже з нату́ри був непосидю́чий. Прочита́вши се зловіще письмо́, наш сту́дент побіг, що сил ста́ло, до ма́тери, упа́в їй до ніг і моли́в, щоб є́го́ не покида́ла. Коли́ пан-оте́ць, верну́вши домів, не заста́в хло́пця, догада́в ся за́раз, що скла́ло ся, бо поба́чив свій молито́вник зло́жений не так, як є́го́ положи́в. Тому́ пішо́в він про́сто до до́му нещасли́вої невісти, де заста́в ду́же сумни́й о́браз; ма́ти і син аж заходи́лись з плачу́: ма́ти пла́кала з розпу́ки, а син знов пла́кав, бо не міг умоли́ти ма́му, щоб приста́ла на є́го́ постано́ву. Він заяви́в рішу́чо, що вже більше не бу́де ходи́ти до шко́ли, а́ле щи́рою пра́цею хо́че заробля́ти на уде́ржанє безси́льної ма́тери і своє́ вла́сне.

Така́ си́льна во́ля молоде́нького хло́пця зачу́дувала пан-отця́ і успокоїла бі́дну ма́тір; тому́ жа́дне з них не ва́жило ся є́му́ відра́джувати і ослабля́ти є́го́ одушевленя.

Пе́ршим ді́лом сту́дента було́, що воли́в продати свій золоти́й годи́нник і нову́ о́дїж; одну́ части́ну гроши́й призначи́в для ма́тери, щоб купи́ла харчу́, а дру́гу на за́купно ла́сощів та де́яких забавок. З тим то́варом розпоча́в вчора́шний сту́дент торговлю́. Ко́ждого ра́нку вибира́в ся на місто з перевішеним че́рез пле́чі ко́шиком, а вечеро́м приноси́в на сті́лько зарі́бку, що виставало на яке́-таке́ уде́ржанє. Ма́ти сама́, хоч не була́ вже спосібною до якоїнебу́дь

пра́ції, то всеж таки́й не дармува́ла, а́ле вибира́ла ся бода́й в часі́ жнив за мі́сто, та збира́ла коло́се по довколі́шних ни́вах.

Раз яко́сь ви́брались обо́є з до́му на свої́ заробі́тки, а було́ се в день ярмаро́чний. Яки́йсь ґазда́ розгляда́в ся за хло́пцем, щоб зані́с єму́ заку́плений то́вар до за́їзду за мі́сто́м; наш сту́дент зголоси́в ся до услу́ги і ути́шив ся ду́же, коли́ оде́ржав за свій труд бі́льшу запла́ту, ніж ці́лоде́нний зарóбок. Від тепе́р пильнува́в ко́ждого я́рмарку і заробля́в значні́йший гріш. Власти́тель за́їзду, видя́чи, як мали́й хло́пець побива́єсь за зарі́бком, візва́в єго́ до се́бе на слу́жбу. Тяжка́ була́ се слу́жба, а́ле він підня́в ся єї тим ра́дше, що оба́ єго́ добро́дії розста́лись тимчасо́м з сим сьві́том; а хоч че́рез ці́лий день тя́жко напрацюва́в ся, так всеж вечера́ми чита́в мали́й послуга́ч за́всїгди яку́сь кни́жочку і тим спо́собом образува́в ся як мі́г.

Тяму́щі проїзжі пізнава́ли ся на до́брім хло́пцю і визна́чували єго́ значні́йшою запла́тою. І от мину́ли зли́дні, забу́ло ся го́ре, а доста́ток зроста́в, бере́жений запопадли́востию ма́тери. До́ля ма́тери була́ вже забезпе́чена, а щи́рому си́нови о нїчо́го бі́льше не ходи́ло. Так трева́ло до́вгі роки́ і наш послуга́ч був ве́льми ща́сливий, що єто́ ма́ти жи́ла в доста́тках. Особли́во власти́тель за́їзду був вдово́лений зі сво́го ві́рного слуги́, бо мав ким заступи́ти ся у всїх ору́дках; він приня́в єго́ на́вїть за сво́го спі́льника.

Раз яко́сь переїжжа́в знатни́й муж, адво́кат з Пари́жа і ста́нув в за́їзді, а запусти́вшись в розмо́ву з засту́пником ґазди́, пізна́в в нім сво́го шкільно́го това́риша. Адво́кат зроби́в за́кид давно́му това́ришеви за те, що не кінчи́в шкіл, а мі́г би був ста́тись тож-са́мо знатни́м. Коли́ж сам ґазда́ ви́яснив, для чо́го єго́ засту́пник му́сїв поки́нути шко́лу, адво́кат не то що похвали́в таку́ постано́ву сво́го коли́шньного това́риша, а́ле верну́вши домів, доні́с о тій незвича́йній чесноті́ до Акаде́мії нау́к, а Акаде́мія ви́нагородила таке́ пожертво́ване си́на пова́жною су́мою 8.000 фра́нків в зо́лотї. За сю су́му і за ощаджений гріш купи́в собі давни́й сту́дент га́рне ґаздівство́ і скле́ив та жив щасли́во, всі́ми ве́льми пова́жаний, бо був ду́же че́сним чоловіком.

95. Гріб в чужині.

Пісня народна.

Стоїть явір над водою,
В воду похилив ся;
На козака пригодонька,
Козак зажурив ся.

Не хили ся, яворóньку,
Ще ти зеленéнький,
Не журй ся, козачéньку,
Ще ти молодéнький!

Не рад явір хилúти ся,
Вода корінь мíє;
Не рад козак журúти ся,
Та сéрденько нíє.

Ой поїхав на чужúну
Козак молодéнький,
Оріхóве сїдéлечко
І кінь воронéнький.

Ой поїхав на чужúну
Та там і загúнув,
Свою рідну Украíну
На вíки покúнув.

Казáв собí насúпати
Висóку могúлу,
Казáв собí посадúти
В головáх калúну.

Бýдуть птáшки прилїтáти,
Калúноньку їсти,
Бýдуть менї приносúти
Від родúни вісти.

96. Шевчéнкове сьвято між дїтьмú.

У кóждого просьвíченого нáрода істнýє благородний звичáй, обходúти сьвітло пáмять велúких мужíв. Тим спóсобом віддаé ся приналéжно честь їх заслýгам, і за їх прúміром учúть ся плéкати їх чесноти.

На Украї́нї-Ру́си, сьвятку́є ся між і́ншими з особли́вшою по́честию па́мять Тараса́ Шевче́нка, на́шого найбі́льшого поéта і віщуна́ бра́тньої любо́ви. Па́мять єго́ обхо́дять всї ве́рстви на́шої суспі́льности, ко́жда на свій лад, а найщирі́йше мо́лодїж. На́віть дїти́й заставля́ють ро́дичі бра́ти у́часть в тім на́роднім торжестві́, а в р. 1883. ула́джено в Ки́єві в день наро́дженя Кобзаря́ т. є. 25. лю́того, таке́ сьвя́то ви́ключно для дїти́й.

Пі́сля о́пису головно́го уча́сника то́го сьвя́та ось як оно́ відбу́ло ся.

На переднівку сьвя́та ми прийшли́ до до́му добро́дїїв Ц. Там було́ щось подібне до повта́ряня ле́кциї: де́які дї́ти виголо́шували ві́рші, і́нші знов сьпіва́ли свої́ пі́снї. В ха́тї ішли́ вже де́які пригото́ваня: одні́ побі́лювали на сьві́жо Шевче́нковий вели́кий бюст, дру́гі охо́чо помага́ли звива́ти ві́нцї до оздо́би Кобзаре́вого погру́дя.

Дру́гого дня ра́нком зійшли́ ся ми вже на сьвя́то. Вла́сне до зі́браня був ви́значений не ве́чер, а день; дни́наж як на те придала́сь така́ я́сна, хоро́ша! Дїти́й зібра́ло ся бога́то, а з ни́ми прийшо́в де́хто з ста́рших. В комна́тах було́ лю́дно, жва́во; дї́ти в украї́ньскім у́браню, просте́нькім собі́, поводи́ли ся зівсї́м свобі́дно. Ту чув ся щи́рий го́мін і весе́лий рух. Да́лї велї́ли всїм сї́сти в сьвітли́цї. Ото́ж тре́ба було́ менї́ поча́ти свою́ промо́ву. Єй-Бо́гу, що беру́чись до не́ї, я почува́в о́страх! Говори́ти пе́ред то́ю мало́ю грома́дою, здава́лось менї́ страшнї́йше, нїж би ма́ло се бу́ти пе́ред людьми́ пова́жними; сті́лько оченя́т глядї́ло на ме́не з тако́ю цїка́востию, а́ле чи бу́деж їм цїка́во до кінця́?... Одна́че мої́ оба́ви були́ даре́мні: дї́ти послу́хали всю, дово́лї на́віть до́вгу ро́зповідь з вели́ким заня́тєм. Пе́рше всьо́го їх розцїка́вили згадки́ з дити́нних лїт Шевче́нка, звича́йно, дї́тям неві́домі. Коли́ говори́ло ся про те, як Шевче́нко мали́м хло́пчиком ходи́в шука́ти „кінця́ сьві́та“, одно́ хлопя́ знече́вя спита́ло мене́: „Хиба́ він не знав, що земля́ кру́гла, що кінця́ їй нема́ нїде́?“ — „Не знав“ — ка́жу; і тож прийшло́ ся ши́рше сказа́ти, що мало́му Тарасо́ви спра́вдї не було́ звідки зна́ти такі́ прему́дрости. Коли́ в самім кінцї́ всїх звісто́к говори́ло ся, де спочи́в Шевче́нко і яка́ єго́

моги́ла, знов оди́н мали́й слуха́ч укида́є: „Я зна́ю, яка́ она́, ми там були́!“

На зі́бранях люди́й ста́рших нема́, ба́чите, то́го звича́ю, щоб перерива́ти промовля́ючому; ну, а ту було́ іна́кше, і ді́тям тре́ба се прости́ти.

Мої слухачі́ не ну́дились да́лі, коли́ говори́ло ся про тво́ри Шевче́нка, про всю вагу́ Кобзаря́, про вагу́ на́шого сьвя́та; они́ не ну́дились і як мені́ здава́лось, розуміли все, що їм хоті́ло ся сказа́ти. Поглида́ючи і́нколи в свій зши́точок, я дбав про одно́: щоб говори́ти про все, що там сто-я́ло, як мо́жна найпрості́йше. — Я бережу́ свій зши́точок до се́го дня. Не для то́го хова́ю я є́го, щоб дава́в є́му я́ку ва́ртість; я бережу́ є́го́ між і́ншими ска́рбами мину́лого як дорогу́ для ме́не па́мятку дорого́го дня!

Так, сей день був дороги́й!

От почали ся по́писи ді́ти́й. — Ді́ти виходи́ли одно́ по дру́гім на пере́дні́й куто́к ха́ти, де стоя́в бюст Шевче́нка, га́рно оздо́бленим рушника́ми, вінка́ми і квітка́ми. Стаючи́ ко́ло окре́мого сто́лика, ді́ти виголо́шували на па́мять стихи́ з Кобзаря́ і говори́ли їх дово́лі до́бре. Тілько з ме́ншими уча́сниками було́ тро́хи кло́поту. І так оди́н хло́пчик — є́му́ був тоді́ се́мий рік — ви́йшов наперед, та так і не від-ва́жив ся сказа́ти сво́го стишка́, що є́го́ був ви́вчив ся зі-всі́м до́бре; промо́вив тілько: „Я не бу́ду каза́ти!... я не мо́жу каза́ти!...“ — і з тим пішо́в на своє́ мі́сце. Інший знов хло́пчик невели́чкий, — девятили́тний ви́йшов сам і сьмілі́во проказа́в до полови́ни той стишо́к: „На вели́к-день, на соло́мі, про́ти со́нця ді́ти“; а́ле в середи́ні забу́в ся і пита́є в го́лос, зівсі́м не збенте́жившись: — Ма́мо, як да́лі? — Ма́ма теж ці́лко́м про́сто сказа́ла забу́те сло́во, а хло́пчик вже до́бре доказа́в стишо́к до кінця́.

Ста́рші ді́ти виголо́шували всі́ до́бре, не збива́ючись, хоть і́нші ви́брали дово́лі до́вгі ві́рші; прикладом оди́н хло́-пець говори́в ці́ло́го „Черця́“. Звича́йно, се не була́ умі-є́тна деклама́ция; а́ле она́ луна́ла яки́мсь щиросе́рдним одушевленем і тих мали́х деклямато́рів слу́хало ся з невисказаною відра́дою в се́рцю.

Пі́сля деклама́ції йшли сьпіви. Сьпіва́ло дво́є дівча́ток; ко́жда сьпіва́ла „со́льо“, ві́рші Шевче́нка, поло́жені на му́-зику Ли́сенком; мали́м сьпівачка́м проводи́в на фортепія́ні

сам Ли́сенко. Сьпіва́в і хор дїти́й на́родні піснї „Ба́йду“, „Ой пу́щу я кониче́нька“ і інші. Хор сьпіва́в по сво́му а́ле з вели́ким одуше́вленєм. — Слу́хаючи то́го ми́лого сьпіву, оди́н добро́дїй ни́шком запла́кав.

Сьпівами те Шевче́нкове сьвя́то кінчи́ло ся. На відходї дали́ дїтям по пу́чечку з Шевче́нкового вінка́ на спо́мин; а́ле я ду́маю, що і без то́го так сьвітла дни́на зіста́не ся у них в па́мяти на за́всїгди.

97. Шевче́нкова моги́ла.

Степи́ простягли́ ся широ́кі,
Степи́ простягли́сь навкруги́;
Просла́вшись до мо́ря стяго́ю,
Днїпро́ підмива́ береги́.

В степа́х тих висо́кі моги́ли,
Найви́сшаж, найбільша одна́,
Стої́ть над Днїпро́м срібново́дим,
Стої́ть одино́ка й сумна́.

Висо́ка й вели́ка моги́ла,
В моги́лї спить ба́тько Тара́с;
Бага́то він му́чивсь на сьвітї,
Бага́то й зроби́в він для нас!

Він рідній відда́в Украї́нї
І ду́шу і се́рце свої́,
Свої́ми пісня́ми-сльоза́ми
Він ви́сьпівав го́ре єї́.

Свої́ми пісня́ми-сльоза́ми
До пра́вди й любо́ви сьвяти́х,
До сьвітла ясно́го, нау́ки
Він кли́кав стари́х і мали́х.

Для пра́вди на сьвітї труди́в ся
І пра́вду до сме́рти люби́в;
І ти́хо на віки засну́в він
І спить се́ред рідних степів.

Степи́ простягли́ ся до мо́ря,
В степа́х над широ́ким Дні́пром
Стої́ть одино́ка моги́ла
З висо́ким зелі́зним хресто́м.

І ту́ю моги́лу вели́ку
Й того́, хто в моги́лї поліг,
Вся Русь-Украї́на їх зна́є
Й по вік она́ зна́ти ме їх!

98. Як коро́ль Ян III. пошанува́в во́лю ма́тери.

В завіщаню свої́м поручи́ла ма́ти си́нови, Янови Собе́скому, щоби́ по́хорон е́ї відбу́в ся як найскромні́йше, без жа́дної вста́вности. Послу́шний Ян сповни́в во́лю ма́тери і спра́вив по́хорон убо́гий, котри́й тільки тим відзнача́в ся, що за про́стим во́зом похоро́нним не́сено та́блицю з на́писом:

Sic mater voluit (Так ма́ти хоті́ла).

Одна́к слі́дуючого дня відбу́в ся дру́гий по́хорон величави́й; бо син любя́чий не міг перене́сти то́го на со́бі, щоби́ не віддя́ти мо́щам ма́тери оста́тної послу́ги в спо́сіб, на яки́й здобува́є ся вста́вність сьвітова́ для ока́заня жалю́ і по́чести посме́ртної. Ве́личний по́хід го́стий, що прибу́ли на по́хорон і множества́ на́роду супроводи́ли віз похоро́нний. За ним не́сено знов таку́ та́блицю, як попере́дного дня, на котрі́й був уміщений на́пис:

Sic filium decuit (Так син пови́нен).

Га́рний то обя́в синівского чувства́, полу́чений з пошано́ванєм во́лї ма́терньої.

99. Приповідки́ про ба́тька і ма́тір.

Шану́й ба́тька та Бо́га, бу́де тобі́ всю́ди доро́га.
Оте́ць як Бог.
Ді́ти ба́тька не уча́ть.
Оте́ць по ба́тьківски побе́, по ба́тьківски й поми́лує.
Ма́тір не купи́ти а́ні заслужи́ти.
Нема́ у сьвіті цьвіту цьвітні́йшого над маківочки́;
нема́ж і ро́ду ріднї́йшого над матіночки́.
Нема́ в сьвіті пра́вди, тільки рі́дна ма́ти.

У ко́го не́нька, в то́го голо́вка гладе́нька.
По́ти ягня́та ска́чуть, по́ки ма́тїр ба́чуть.
Ку́ля мине́, а ма́терне сло́во не мине́.
Ба́ткова та ма́тчина моли́тва з мо́ря викида́є,
а прокло́ни в калю́жі то́плять.
До́брі ді́ти батька́м вине́ць, а злі кине́ць.
Леда́ча та́я дити́на, котро́ї ба́тько не вчить.

100. Керти́ця.

Ще з початко́м се́го столі́тя ува́жано керти́цю ду́же шкідли́вим звіря́тком. Гово́рено про ню, що она́, ри́ючи зе́млю псує́ поля́, а огриза́ючи корінці́ ни́щить збі́жа і і́нші рости́ни. Тому́-то і приду́мувано рі́зні спо́соби, як би весь рід керти́чний ви́губити; закла́дачо на́віть такі́ шко́ли, в котри́х у́чено люди́й, як лови́ти керти́ці.

Ни́нї вже лю́ди прийшли́ до і́ншого пересьві́дченя. Впра́вдї де́куди наш на́рід ще тепе́р ло́вить і убива́є керти́ці, де лиш яка́ попа́де ся, а́ле учені́ госпо́дарі не ті́лько що не вважа́ють її за во́рога чолові́ка, а́ле ви́дять в нїй найлі́пшого прия́теля, котро́го тре́ба щади́ти і бу́ти ємý вдя́чним.

А сеж як мо́же бу́ти? ска́жуть на́ші лю́ди. Таж де іно́ керти́ця сиди́ть, всю́ди корінці́ пообгри́зувані та че́рез те тра́ви і збі́жа пони́щені. А від кого́ж би то походи́ло, як не від керти́ці?

Що оно́ так не є́сть, уви́димо ось з чо́го. Коли́ би керти́ця обгриза́ла корінці́ рости́н, то му́сїла-би ма́ти і зу́би до то́го, бо ина́кші зу́би ма́ють такі́ звіря́та, котрі жи́влять ся рости́нами, як н. пр. за́яць або́ вівця́, а ина́кші такі, котрі заїда́ють дру́гі звіря́та, як от кіт або́ тхір. Отже керти́ця ма́є зу́би такі, що ни́ми не могла́б і́сти рости́ни а ті́лько кома́хи або́ хро́би.

О тім пересьві́дчили ся учені́ в той спо́сіб, що в жолу́дку керти́ці не знайшли́ ні́якої трави́чки а́ні корінця́, а лиш скірки́ малих звіря́т і кома́х; о́тже се дово́дить, що керти́ця жи́вить ся сами́ми черваками́, борознякáми, жа́бами і таки́м і́ншим. Не дивни́ця проте́, що керти́цю все там стріча́ємо, де понадгри́зувані корінці́ рости́н; там бо нахо́дять ся черваки́, що са́ме сю шко́ду ро́блять, а котри́х керти́ця ло́вить і зїда́є. Чиж не є о́тже керти́ця ра́дше вели́-

ким помічником кóждого господáря, колú вигубля́є найбíльше шкідникíв єгó зáсівів?

До тóго кертúця пожира́є всї ті шкідникú в незмíреній сúлї. Одúн учéний чоловíк обчислúв, що кертúця чéрез вік зїсть стíлько шкідлúвих червакíв і комáх, що гектолíтрами мóжна би мíряти. От вам і малúй дóказ на те:

Одúн господóр наповнúв велúку скрúню землéю, перемíшаною самúми борознякáми і червакáми. В сю скрúню вкúнув він шість кертúць і прикрúв їх з верхý, щоб не повтíкали. Кертúцї сейчáс взялú ся до їдú. Не минýло кíлька годúн і онú пожéрли все, що булó в скрúнї; не лишúв ся нї одúн червáк. Господáр здивувáв ся дýже, побáчивши такé чýдо, бо не міг собí розібрáти, як ті малí зьвірята стíлько моглú зїсти. Але єгó зачýдованє ще в двóє побільшúлось, колú за хвúлю побáчив, що кертúцї самí себé стáли заїдáти аж до послíдної. Ба і послíдня не вúховалась на дóвго; онá на другúй день рáно згúнула з гóлоду.

Так звáне кертовúнє не є заéдним мéшканєм кертúць. Їх звичáйні мéшканя знахóдять ся кóло якóго дéрева абó корчá абó під грéблею; онú будóвані дýже штýчно і розýмно. Кертúця твóрить собí вигíдне, мя́гко вúстелене гнíздо, над котрúм знов ставля́є вежý і вигíдний хідúк, ведýчий до мéшканя. В такім дóмику спочивáє кертúця чéрез нíч і чéрез кíлька годúн за дня.

Колú íнші підзéмні зьвіря́та нагромáджують для сéбе на зúму велúкі зáпаси і нúми зимóю зимýють ся, кертúця не мóже тóго робúти, бо і деж і якúм спóсобом перехováтиб їй безпéчно всї ті зьвіря́та, котрí онá споживáє?

Кертúця мýсить óтже що день шукáти для сéбе потрíбної пожúви. З тóї причúни до мéшканя кертúцї ведé дýже багáто хідникíв, одні бíльші, другí мéнші, і по всїх тих хідникáх увивáєсь пúльно кертúця, гля́даючи за своє́ю пожúвою. На спéку і стýдінь кертúця дýже чутлúва і закóпуєсь длятóго, як в лíтї так особлúво в зимí, глýбше під землéю. А щоб мáла водú до питя́, вигрéбує собí штýчним спóсобом підзéмні керничкú.

Колú подýмаємо над тúми підзéмними робóтами кертúцї, то мимохíть чýдуватись мýсимо над сúлою і провóрностию тóго малóго зьвіря́тка. Таж чоловíк рóслий і сúльний, колú хóче вúкопати рів абó я́му, утóмить ся чимáло, хоч не ру-

ка́ми гребе́ а помага́є собі́ моти́кою або́ лопа́тою. Стрібу́й, чоловіче, ви́копати собі́ яму лиш на оди́н ме́тер глубо́ку, чиж не почу́єш утомленя при пра́ці, чиж не заболи́ть тебе́ рука́ при робо́ті? Тим то і пізна́ти сю тяжку́ робо́ту керти́ці, котра́ висипує свою́ купи́ну нера́з в ду́же коро́ткім часі.

Із все́го ска́заного ви́дно, що керти́ця чоловікови ду́же пожито́чна. Тілько тоді́, коли́ бага́то кертови́н посади́ть на одно́ по́ле або́ на одну́ сіножа́ть, стає́ ся для ґаздівства́ шкідли́вою, бо покрива́ючи зе́млю купи́нами, тво́рить бага́то мі́сця неужито́чного. Одна́ко тре́ба розва́жити, що се мала́ шко́да про́тив то́ї, яку́ наробили би всіля́кі шкідники́, наколи́б їх не вигубля́ли керти́ці.

101. Як мурува́ли ла́врівску дзвини́цю в Ки́єві.

Висо́ку, височе́зну як сні́г білу, золотогла́ву як со́нце Бо́же, кілька миль навкруги́ спя́ючу ла́врівску дзвини́цю мурува́ло дванайцять брати́в. Хто що ро́бить, хто о чім ду́має, бі́ду́є, горю́є, а дванайцять брати́в тілько пильну́ють сво́го сьвято́го ді́ла. Ви́мурували величе́зну пече́рску це́ркву тай монасти́р; навпосліди́, щоби́ положи́ти ді́лу вине́ць, загада́ли поста́вити висо́ку, висо́ку дзвини́цю.

Сподо́балась Господе́ви отся́ сьвята́ га́дка дванайцяти брати́в тай споді́ялось таке́ чу́до, що, чо́го не ви́мурують за дня сьвяті́ робітники, те в ночи́ все вхо́дить у зе́млю і рушто́ваня не тре́ба було́, як єго́ ро́блять мулярі́. Дванайцять брати́в, стоячи́ на землі́ виробля́ли усю́ ту дивови́жню робо́ту, що ба́чиш її́ на сьвятій ла́врівскій дзвини́ці. Нена́че висо́кі яли́ці, обня́ла одна́ одну́ як рі́дні се́стри ши́бли у не́бо тай скамені́ли, а Го́сподь їх ши́лі повяза́в вінце́м золоти́х лу́чів.

Муру́ють сьвяті́ бра́тя, муру́ють до́вго, муру́ють не рік не два і не де́сять. Аж одно́ї но́чи присни́лась найста́ршому Пречи́ста Ді́ва Ма́ти тай ка́же до не́го: „Го́ді вже мурува́ти; заскле́ніть вже буди́нок тай оку́йте чи́стим зо́лотом, а по середи́ні поста́вте хрест, тако́ж з само́го зо́лота“. Сказа́ла отсі́ слова́ Пречи́ста Ді́ва тай заховалась за о́блаки. Проки́нув ся ста́рший брат, помоли́в ся Бо́гови, побуди́в братів тай взяли́ ся за ді́ло. Заскле́нили ба́ню окува́ли її́ чи́стим зо́лотом, а по середи́ні поста́вили хрест тако́ж з чи-

стого зóлота. Колú вже все булó готóве, дзвінúця як стій вúйшла вся́ з землї́, і ста́ла на́че укóпана, так як її́ ба́чите нúнї.

На дру́гу нiч приснúв ся брата́м такúй сон: Їм ба́чилось, що бу́цім то яви́лась їм Пречúста Дїва тай пита́є ся, чого́ бажа́ють у Го́спода за тілько лїт пра́цї. Одина́йцять братів не проси́ло нїчо́го, тілько, щоб їх похо́вано в пече́рах, що ви́копали св. Анто́нiй та Теодо́зий. Тілько двана́йцятий забажа́в бога́тства, щоби́ пожúти ще на сьвітї. Ста́ло ся ко́ждому по во́лї. Одина́йцять братів се́їж но́чи поснý́ли сном вічним, а наймоло́дший забра́в бога́тства тай пішо́в з нúми в сьвіт.

Іде́ він, все жúве́ довко́ла не́го, все ру́хає ся, зеленї́ють ся луги́, темнї́ють бо́ри, полúскують ся на со́нцї на́чеб відли́тї з живо́го срібла, не́бо чúсте, си́не, пта́хи сьпіва́ють, усю́да лю́бо, усю́да мúло, тілько душа́ муляре́ва не пристає́ до нїчо́го. Іде́ він го́родами, іде́ се́лами, людúй як-би набúв, та се́рце є́го́ не пристає́ до людúй; гадкú є́го́ збива́ють ся у не́бо, мúсли є́го́ лúнуть до Бо́га. Так як го́мін дзво́нів не почива́є на землї́, а десь висо́ко плива́ по во́здухами, так і се́рце і га́дка сьвято́го чоловіка не приставáли до землї́, а пта́хом зрива́ли ся по́пiд небеса́. Гро́шi, що взяв з собо́ю, щоби́ пожúти на сьвітї, важкúм ка́менем зава́жили є́му́ на гру́дях, тяжко́ю скало́ю збúлись є́му́ над се́рцем. Він так і сúпле мамо́ну геть від се́бе; та бач, що ви́дасть одно́ю руко́ю, те дру́гою опя́ть знахо́дить в карманї́. Го́дї позбу́ти ся отсе́го мерзе́ного бога́тства.

Наску́чилось є́му́ таке́ житте́; забажа́в він відпочúнку, затужúв за монастире́м, де лежа́ть є́го́ бра́тя, хоч раз ще хотїв подивúтись на не́го. Як дитúна до не́ньки, так душа́ сьвято́го чоловіка затужúла до Пече́рскої Ла́ври. Нара́з в ночú ба́чилось є́му́, що на чо́рнім не́бі щось на́че розвúднює ся, нена́че свита́є; а то золотого́лові ба́нї ла́врівскі сия́ють; бі́лим вуже́м сную́ть ся по зеле́нім го́рбі му́ри монасти́рскі. а передо́м на́че душа́ чúста пе́ред Бо́жим престо́лом стоїть бíла як снїг та висо́ка пече́рска дзвінúця. Не ви́терпів до́вше; верну́в ся в монасти́р, покла́в гро́шi пе́ред іко́ною Пречúстої Дїви, звідки взяв їх було́, і аж тепе́р їх позбу́в ся. Є́му́ поле́кшало, на́чеб тяжкúй ка́мінь з се́рця зсу́нув ся, тай попрямува́в у пече́ри, де одина́йцять братів так і ле-

жáть одúн пóбіч дрýгого. Тíлько ємý безталáнному і мíсця вже бíля них не стáло; притулúвсь до братíв дванáйцятий брат, на сúлу всýнув ся, тíлькож однá нога́ не помістúла ся; він пригнýв колíно тай так і заснýв на вíки.

102. Молúтва до Мáтери Бóжої.

Благословéнная в женáх
Сьвятáя, прáведная Мáти
Сьвятóго Сúна на землї!
Не дай в недóлї пропадáти,
Лїтýчі лїтá мáрно трáтить.
Скорбя́щих рáдосте! Пішлú,
Пішлú менї́ сьвятéє слóво,
Сьвятóї прáвди гóлос нóвий
І слóво рóзумом сьвятúм
І оживú і просьвітú.

103. Днїстéр.

I.

Жéрела днїстрóві лежáть в нúзших пасмáх гірськúх на висóкости блúзько 700 м., здалéка від граничного валý Бескúдів, повúсше селá Вóвчого. Пéрший малéнький дóплив впадáє до Днїстрá від селá Днїстрикá дубóвого; сей дóплив до недáвна вважано властúвим жерелóм Днїстрá.

Днїстéр плúвé зрáзу вузкúм звóром скалúстим аж по ýсте Ясенúчки: русло́ мáє каменúсте і дýже крутé, як всї гірські рíки. Водá днїстрóва течé ту дýже скóро і з шýмом та розбúвáє ся по скéлях і порóгах. Аж до Старóго Сáмбора тя́гнуть ся висóкі гóри по обóх бокáх Днїстрá і дóси він похóжий на гірськúй потік.

Пéред Самборóм дíлить ся Днїстéр на кíлька рамéн. В тій сторонї́ змінúє ся подóба Днїстрá, бо каменúсті береги́ щезáють повóлї; їх зачúнає прикривáти плодовúта намýла. Від ýстя Стрúвігора (Стрвя́жа) звертáє ся Днїстéр на полудневúй схід і плúвé вже дáльше в тім напрямі аж до Чóрного мóря.

Від Гордúнї плúвé Днїстéр широ́кою рівнúною, трáтить цїлковúто прúзнаки гірськóї рíки, течé дýже повóлї, берегú мáє низéнькі; томý як лиш трóхи водá прибýде, то зáраз

виступа́є з берегі́в, залива́є і закрива́є наму́лою цїли́й про́стір зва́ний самбі́рскими луга́ми. Є се вели́ка доли́на, що тя́гне ся по́над Днїстро́м від Коню́шок і від у́стя Стри́вігора аж до у́стя Вере́шицї і Стрия́. На нїй розлягли́ ся вели́кі моча́рі, болота́ і бездо́нні куба́нї. Коли́ лї́то мо́кре, то стоя́ть там широ́кі просто́ри цїли́ми ти́жнями під водо́ю, мов які́ о́зера; вода́ залива́є тодї́ на́віть муро́вану доро́гу, що веде́ зі Льво́ва до Самбора́.

Луги́ самбі́рскі занима́ють ви́сшу часть вели́кої доли́ни днїстря́ньскої, що простира́є ся аж по Ни́жнїв. Тут кінчи́ть ся горі́шний біг Днїстра́, до́вгий на яки́х 230 км. Сю доли́ну окружа́ють збо́чи висо́чини опі́льскої і поді́льскої та Підгі́рє. Пони́зше Жура́вна стає́ ся она́ ву́зшою, а від Жида́чева сте́лять ся на нїй вели́кі пашни́сті луги́ і пасо́виска. На тих пасо́висках випаса́ють ся ста́да волі́в, що йдуть на про́даж аж до Ві́дня. Плодови́та наму́ла, зло́жена на зарі́нках гру́бим по́кладом, видає́ буйну́ рости́нність і тому́ розкі́шні гаї́ украша́ють порі́чину Днїстра́. По млако́винах ви́дно ві́льху, а на сухи́х мі́сцях росте́ дуб і бе́рест. Береги́ суть урви́сті і глиня́сті, особли́во лїви́й.

Ся доли́на визна́чує ся ще і тим, що скрізь по нїй суть оха́би. Є се водозбо́ри то бі́льші то ме́ньші, де́котрі ду́же глубо́кі, довко́ла обро́слі висо́ким очере́том або́ лозино́ю; пото́ками відплива́є з них вода́ в Днїсте́р. В де́котрих мі́сцях є на них тепли́чини, то є такі́ стру́ї, що на́віть в зимі́ не замерза́ють, так що ди́кі качки́ остаю́ть там і зимо́ю.

II.

Від Ни́жнева пливе́ Днїсте́р вузки́м і ду́же глубо́ким яро́м, та кра́сними око́лицями. Чорномо́рска високоро́вень дохо́дить ко́ло Ни́жнева аж до право́го бе́рега ріки́, ба і перекида́є ся і на лїви́й бе́ріг та добіга́є аж до Пру́та. Тому́ж то русло́ Днїстро́ве похо́же ту на ду́же глубо́ку борозду́ се́ред висо́ких за́гонів. Камі́нний бе́ріг піднима́є ся ду́же ча́сто про́сто з води́ до значно́ї висоти́; він рі́вний як стїна́ і спра́вдї похо́жий на старода́вну муро́вану стїну́ з черво́ного брусово́го ка́меня. Такі́ береги́ скали́сті, стрімкі́, мі́сцями поросли́ лї́сом, корча́ми або́ бода́й траво́ю і тому́ представля́ють чудо́вий краєви́д.

Се́ред се́ї висо́чини пливе́ Дністе́р пово́ли величе́зним яро́м, котро́го сті́ни поде́куди висо́кі на 150 м., а яр сам буває широ́кий звича́йно ті́лько 2—500 м. Се причиня́є ся ду́же до чу́дної краси́ краєви́ду. Тако́ж за́крути вигляда́ють ду́же мальовни́чо; ті́лько там, де рі́ка пливе́ в про́стій лі́нії, оба́ береги́ суть висо́кі і стрімкі, а при ко́ждім за́крутї бе́ріг ві́гнутий є висо́кий і простовисний, а ви́гнутий є низки́й.

Все те мо́жна ба́чити в прехоро́шім краєви́ді ко́ло села́ Горигля́ди; але́ одна́ з найкра́сших око́лиць наддністря́ньских нахо́дить ся пони́зше села́ Доли́ни. Дністе́р тво́рить ту за́крут а в слі́д за тим бе́ріг лі́ви́й ма́є подо́бу півостро́ва; він є низки́й і плоски́й, прави́й же стрімки́й і висо́кий. Є се сті́на бі́льше як на 100 м. висо́ка, збудо́вана по бі́льшій ча́сти з черво́ного пісковця́ і покри́та бу́йними корча́ми. На сї́ вершку́ сторча́сть ґі́псові ска́ли, ви́жолоблені водо́ю; они́ похо́жі на яки́сь старода́вні руїни, і се здає́ ся дало́ причи́ну до по́говірки, немо́в то на тім мі́сці стоя́в коли́сь могу́чий за́мок, а до ни́ні оста́ли ся ті́лько є́го розва́лини. Відси простира́є ся ду́же широ́кий вид на вели́ку часть висо́чини поді́льскої.

Да́льше лежи́ть над Дністро́м мі́сто Зал і́щики на вели́кім півостро́ві, утво́ренім за́крутом рі́кий. На проти́внім бо́ці бу́ковиньскім — бо вже ни́зше міста Городе́нки тво́рить Дністе́р грани́цю між Галичино́ю а Бу́ковиною — підно́сить ся прави́й бе́ріг рі́кий стрімки́ми, на́гими сті́нка́ми на яки́х 150 м. по́над зе́ркало рі́кий. Наколи́ на про́сторони ви́лому пливе́ хто Дністро́м на ґаля́рі, то нїчо́го не ви́дить, ті́лько ті висо́кі сті́нкий і не́бо, о́тже і видає́ ся чоловікови, як би був в гірскій око́лиці.

По́над Дністро́м зачина́єсь вже весно́ю жите́, бо ти́ми берега́ми везу́ть будуле́ць і збі́же до Око́пів або́ аж до Оде́си. Лі́том, коли́ вода́ не ду́же мала́, іду́ть Дністро́м тако́ж спла́ви геть аж з самбі́рских, стри́йских і станісла́вівских гір; ни́ми везу́ть те́ртиці, бру́си, дошки́, ґо́нти, де́рево, а де́коли тако́ж і збі́же.

В Галичині́ є щось аж 9 мостів вели́ких на Дністрі́; між ти́ми 4 для доріг желі́зних а то: в Самборі́, в селі́ Розва́дові ко́ло місто́чка Никола́єва, в Єзу́полі і в Ни́жневі. Зре́штою слу́жать до пере́возу поро́ми, що їх нахо́димо ма́йже в ко́ждім селі́ наддністря́ньскім; таки́ми поро́мами, де́коли з ли́н-

вами, перево́зять перевізники́ при спокійній воді́ по кі́лька возів нара́з. Але коли́ Дністе́р розгуля́є ся, тоді́ зо́всім не перево́зять, і той зре́штою спокійний а на́віть пова́жний Дністе́р розлива́єсь в по́вени дале́ко і широ́ко по рівнина́х, несе́ свої́ми русла́ми копи́ці сі́на, полу́кіпки збі́жа, всяку деревину, ріжний това́р, цілі хати́ а де́коли пірве́ і неба́чних люди́й, що тоді́ в єго́ зи́мнім русли́ находя́ть неминучу смерть.

Дністе́р вихо́дить по́за грани́ці Галичини́ ко́ло Око́пів. Долішний біг Дністра́ ду́же односта́йний, а на кі́лька кільоме́трів пе́ред у́стєм тво́рить ріка́ щора́з то нові́ лимани́ і вли́ває ся вкінци́ ко́ло Акерма́ну ду́же широ́ким а́ле мілки́м ги́рлом у Чо́рне мо́ре.

104. До Дністра́.

Плинь наш Дні́стре, шу́мно, бі́стро,
Плинь до мо́ря, плинь!
Хоч скали́сто і спади́сто,
В мо́рю не загинь.

Як не зги́неш, в мо́ре вплине́ш —
В ру́ске мо́ре там,
Бе́ріг ки́неш і підпли́неш
К Дніпро́вим вода́м.

Ста́вши ща́сно — там прекра́сно
Дніпр поздоровий,
Громогла́сно, безопа́сно
Єму́ розкажи́:

Стари́й Дні́пре-Славути́ця!
Що чува́ти в вас?
Чи зійшла́ вже в вас зірни́ця?
Чи свита́є раз?

А як Дніпр тобі́ одві́тить,
Що в не́го гара́зд,
Що зоря́ і там вже сьві́тить,
Скажи́: Бо́же щасть!

105. Корабе́ль.

Кра́сно то диви́тись на мо́ре в лі́тї, під за́хід со́нця. Лищи́ть ся оно́ як кри́га ле́ду, а со́нце відбива́є ся в нїм нена́че яка́ ку́ля огни́ста. По́над мо́рем лїта́ють рі́зні пти́цї, кораблї́ то відплива́ють то приплива́ють, а се́ред мо́ря вигляда́ють они́ як величе́зні бі́лі мотилї́ по́над водо́ю.

Алеж що се корабе́ль? — Корабе́ль є то вели́кий, ду́же вели́кий чове́н, збудо́ваний з де́рева; він слу́жить як і чове́н, до перево́зу люди́й і вся́ких річи́й че́рез мо́ре з одно́го краю́ до дру́гого. Корабе́ль, крім то́го що вели́кий, різни́ть ся від човна́ ще тим, що ма́є по́клад і вітри́ла. По́клад є то по́міст на самім верху́ корабля́; тим по́кладом запира́є ся корабе́ль, як н. пр. дном затика́є ся бо́чка. По по́кладї прохо́жують ся лю́ди, що їдуть кораблем; з по́кладу веду́ть схо́ди на дїл до середи́ни корабля́. В середи́нї корабля́ суть комна́ти, ку́хня, комо́ра, ста́йня і всїля́кі скла́ди на де́рево, сіль, во́ду і таке́ і́нше; о́тже корабе́ль похо́жий на буди́нок, в котрім мо́жна ме́шкати і в котрім місти́ть ся всьо, що морякови до житя́ потрі́бне.

Щоб корабе́ль міг плисти по мо́рю, коне́чні є́му вітри́ла. Вітри́ла ро́блять ся ось так: Горі в по́клад вбива́ють висо́ке де́рево, котре́ що́глою або́ ма́штом зве ся, а навхре́ст до то́го де́рева прибива́ють гру́бе, ду́же міцне́ полотно́. Се полотно́ зве ся вітри́лом; як є́го розпя́ти, то утво́рить ся нїби стїна́, в котру́ ду́є вітер і посува́є корабе́ль наперед.

Так о́тже пливу́ть лю́ди по мо́рю кораблем за по́мочию вітру, котри́й ду́є в є́го вітри́ла. Як нема́ вітру, то кораблї́ стоя́ть спокійно, а коли́ вітер ду́є про́ти корабля́, тоді́ тако́ж не мо́жна плисти.

У корабля́ єсть ще керма́ або́ стерно́, т. є. широ́ка до́шка позад корабля́. То́ю до́шкою, в во́ду зану́реною, мо́жна кермува́ти до вподо́би, звертаючи не́ю то в одну́ то в дру́гу сто́рону. Чоловік, що прово́дить кораблем за по́мочию керми́, називає ся керманичем.

Передо́м корабля́, котри́й є о́стро-кінча́стий, привя́заний на до́вгій ли́нві я́кор або́ котви́ця, себ то зелїзний друк з трьома́ о́стрими зуба́ми на кінцї. Коли́ керма́нич хо́че корабе́ль заде́ржати, то запуска́є в во́ду котви́цю; она́ зану́рює

ся о́стрим зу́бом в дно мо́ря і таки́м спо́собом заде́ржує кораб'е́ль на мі́сці.

В недавни́х часа́х ви́думали лю́ди парівці́ або́ парові кораблі́: їх го́нить па́ра наперед, як н. пр. вози́ на зелі́зниці. Таки́ми корабля́ми мо́жна пли́сти ко́ждого часу́ і в ко́жду сто́рону, на́віть су́против ві́тру і в найбі́льшу завіру́ху. Загало́м плавба́ мо́рска тепе́р ду́же видоскона́лена.

106. Загадки́.

1. На горо́ді ти́чка, на ти́чці капли́чка; та капли́чка без верха́, а в ній люди́й без числа́.
2. Сиди́ть ді́д над водо́ю з черво́ною бородо́ю; хто іде́, не мине́, за бо́роду ущипне́.
3. Стої́ть дуб, а в ду́бі дванайцять гіля́к; на ко́ждій гілі́ по чоти́ри гні́зд, в ко́ждім гні́здї по сі́м птах.
4. В лі́сї росло́, на по́лї ся па́сло, на гря́дці схло́, на столі́ ся трясло́.
5. Віз без коліс, доро́га без піску́, батіг без тряску́.
6. Прие́хали коміса́рі, полапа́ли господа́рів, а ха́та вікно́м втекла́.
7. Бі́гла сиву́шка бі́ля ха́ти і пита́ла крикуна́: чи є ха́панка до́ма?
8. Лі́зу по желі́зу на мясну́ гору́, на деревля́ний верх.
9. Бери́ — кричи́ть, клади́ — квичи́ть, лиши́ — мовчи́ть.
10. Лі́сом іде́ — не тріс не, водо́ю іде́ — не плю́сне.

107. Гу́цул-керма́нич.

У го́рах Карпа́тах жию́ть Гуцули́, гіря́ни т. є. гірські лю́ди. Они́ не засіва́ють ті́лько збі́жа, що Подоля́ни т. є. лю́ди, що жию́ть на Поді́лю або́ в долина́х. Як жеж їм і сі́яти, коли́ ма́ло у го́рах рівнини́, тож тя́жко і ора́ти, а по дру́ге там пі́зна весна́, і нім ще збі́же дозрі́є, вже настає зи́мна о́сінь. Тому́ то сі́ють Гуцули́ на долина́х окло́ хат тро́хи кукуру́зи, ві́вса́ і не бага́то бараболі́ та яриня́; за те у Гу́цула вели́кі сіножа́ти, на котри́х расте́ паху́ча трава́ або́ і конюши́на, тому́ то і у найбідні́йшого є коро́вка, скі́лька ове́ць, а часо́м і ко́зонька-би́рка.

Як зна́єте, на го́рах о́крім трави́ є і лі́си́. В тих то лі́са́х бага́то робо́ти для Гу́цула. Ці́лу о́сінь і зиму́ стина́ють

Гуцулй без лїку тих ялиць, сосо́н і дру́гих дере́в, чи́мхають корчі́, дере́ть кору́, і зво́зять ковбки́ до пото́ків. Алеж бо ті пото́ки малі́, о́тже і за слабі́, щоби́ поне́сти тоті́ величе́зні ковбки́; тре́баб о́тже жда́ти, по́ки не піду́ть вели́кі дощі́ і не побільша́ть тих пото́ків. На то тре́баб часо́м до́вго жда́ти.

Щож ро́блять Гуцулй? Они́ ви́будували з каміня величе́зні га́ти. В широ́кім яру́, че́рез котри́й протїка́є потік, перегородили они́ потік висо́ким і гру́бим му́ром. В тім му́рі оста́вили они́ в доли́нї на самій середи́нї про́хід за́мкнений сильни́ми дубо́вими дверми́. Ско́ро две́рі за́мкнені, збира́є ся горі́ за му́ром все бі́льше і бі́льше води́, а за яки́йсь час стої́ть там величе́зне пле́со, а від му́ру в діл потік ма́йже цїлко́м ви́сох. В ви́сохлий потік зво́зять Гуцулй зі всїх боків лі́са мно́жество ковбкі́в.

В призна́чений день пуска́ють гать. Тоді́ стої́ть здовж цїло́го пото́ка і в доли́нї ко́ло рікй, в котру́ потік впада́є, бага́то Гуцулів з до́вгими жердка́ми, зако́ваними по однім кінці́ зелїзним гако́м. На га́ти т. є. на му́рі вистрі́лює оди́н Гу́цул із мо́здїра на знак, що пуска́є гать. Відта́к витяга́є довгим гако́м за́сувку із дверй́ в му́рі, а вода́ отво́рює две́рі і прориває́сь че́рез ро́ствір з таки́м гуком, що аж мур дрожи́ть. Страшна́ си́ла в воді́! Не дай Бо́же попа́сти на той бік в во́ду, де она́ че́рез мур вибіга́є. Клекоти́ть она́ там, як би в розгоря́ченім кітлі́, білий шум покрива́є ї́ї, а висо́ко в гору́ бря́зкають густи́м дощем гуля́ючі ка́плї. Русло́м пото́ка, де пе́ред мину́тою ще не було́ і ка́плї води́, несе́ ся тепе́р каламутна́ по́вінь і порива́є з собо́ю ковбкй́, а коли́ яки́й при бе́резї зупини́ть ся, потру́чує єго́ Гу́цул своїм гако́м в во́ду. Так плива́ть ті ковбкй́, як би величе́зні ри́би долів прудки́м пото́ком аж в рікý. І над рікою стоя́ть на бе́резї то тут то там Гуцулй́ і тручаю́ть ковбо́к, котри́й де задержи́ть ся, в во́ду. Так несу́ть ся ковбкй́ все да́льше і да́льше, тут гри́мне оди́н в скалу́, там оди́н в дру́гого і плива́ть пото́м ра́зом, аж до́ки не надлети́ть яки́й тре́тий і не всади́ть ся ме́жи них. Стра́шно дивитись на розгу́кану рікý, а крий Бо́же попа́сти ся в ню ме́жи ті як би розлю́чені ковбкй́.

Ско́ро не надбіга́є вже з пото́ка бі́льше ковбкі́в, тоді́ відвя́зують Гуцулй чим ско́рше свої́ пло́ти, що прибути до

бе́рега ви́сше у́стя пото́ка в ріку́. Пло́ти або́ дара́би суть як би малі́ мо́стики зби́ті з ковбкі́в. Гу́цул забива́є в однако́во за до́вгі ковбки́ на обо́х кі́нцях по ко́ликови і звя́зує їх вужи́сками з розпа́лених на огні́ смереко́вих корчі́в по пять до де́сять таки́х берве́н ра́зом. Часо́м звя́зують они́ дві такі́ дара́би здовж, одну́ за дру́гою. На пере́днім і за́днім кінці́ вби́та в дара́бу мала́ ла́вочка, а на нїй стої́ть на до́вгім деревля́нім сво́ренї керма́. На довгі́м то́ншім бервені́ приби́та з бо́ку до́шка, а таке́ весло́ зове́ ся кермо́ю, тому́ то і зову́ть Гу́цула, що керму́є дара́бу то́ю кермо́ю, керманичє́м.

Керманичі́ стаю́ть на плоть (дара́бу), оди́н бере́ пере́дну, а дру́гий за́дну керму́ в ру́ки, і нуж в здогі́н за ковбка́ми. Так жену́ть они́ ковбки́ і дара́би в бу́ковиньских го́рах Пути́лівкою-ріко́ю аж до села́ Устя-Пути́лова в Че́ремош. Тут стри́мують Гуцули́-керманичі́ ко́ло тра́чки ковбки́ і дара́би. Одні́ ковбки́ збива́ють они́ на берега́х в вели́кі дара́би, а з дру́гих рі́жуть в тра́чцї ло́дви т. є. гру́бі дошки́ і тонкі́ драни́цї. З дощо́к збива́ють тако́ж дара́би а то так, що звя́зують по пять і бі́льше дощо́к одну́ верх дру́гої, потім звя́зують скі́лька таки́х вязо́к одну́ ко́ло дру́гої, і от вже гото́ва дара́ба. На ті дара́би наклада́ють по́вно драни́ць і зсува́ють потім дара́бу в Че́ремош.

На такі́й дара́бі ї́хав я раз з Устя-Пути́лова Че́ремошом аж до Ви́жницї. Де вода́ глибо́ка і ти́ха, там здає́ ся стої́ть дара́ба на одні́м мі́сцї, а́ле неба́вом заї́деш в рву́чу во́ду, що жене́ про́сто в скалу́; тут тяжка́ для керманичі́в робо́та, щоби́ відверну́ти дара́бу від скали́, а нї, то загна́лаб вода́ її́ в скалу́, розби́лаб її́ і хоч не хоч тре́ба скупа́тись а мо́же і утопи́тись. Ми заї́хали щасли́во до Ви́жницї. Наш керма́нич приби́в дара́бу до бе́рега, переда́в її́ надзира́телеви, взяв запла́ту, соки́ру та све́рдлик і пішо́в з на́ми в мі́сто.

„Куда́ж тепе́р, Оле́ксо? спита́в я керманича́? — „Іду́ на торг, ку́плю ді́тям хлі́ба за гро́ші, що їх діста́в, тай ве́рну пі́шки д ха́тї“. — „А що бу́де з ва́шою дара́бою?“

„Та то не моя́, сказа́в Оле́кса, а па́ньска. То пани́ закупи́ли лїси́, а ми ті́лько руба́ємо, та зво́зимо де́рево. Ві́дси пожену́ть дара́би ви́жницкі лю́ди аж в Чернівці́. Там є тра́чка, що па́рою пи́ли го́нить, а ко́лїя везе́ потім дошки́, та бервена́ Бог зна куди́ сьвіта́ми“.

Так то заробля́є Гу́цул-керма́нич на хлїб насу́щний; коби́ лиш Бог борони́в єго́ від припа́дку, а то не одно́го вже привали́ла в лїсї, як руба́в, величе́зна смере́ка, а не оди́н знов скупа́в ся в Че́ремоші на вікы. Бага́то си́ли, відва́ги, та ба́чности вимага́є ся тяжка́ та небезпе́чна робо́та, а́леж бо і сильні, відва́жні, та бачні ті Гуцули́-керманичі як рі́дко.

108. Верхо́винець.

Верхо́вино, сьві́тку ти наш,
Гей як у те́бе так ми́ло!
Як і́гри від плине́ тут час
Свобі́дно, шу́мно, весе́ло.

З верха́ на верх, а з бо́ру в бір,
З ле́гкою в се́рцю ду́мкою!
В че́ресї кріс, в рука́х топі́р,
Буя́є ле́тінь тобо́ю.

Лїтом цїли́м, як ніч, так день
Хло́пцї гуля́ють ту на́ші!
Свобі́дна тут вода́, оге́нь,
Доста́тком хлїба і па́ші.

Що мені́ там Поді́ля край,
Нам полони́на Поді́ле!
А бо́ри — степ, яли́ця — гай,
А зьві́ря го́лос — весїле.

Не ва́бить нас ба́ришів лесть,
Коби́ лиш по́рох та цївка!
У Бо́га сьві́т, у люди́й честь,
Та ове́ць ту́рма й сопі́вка.

Та коби́ сплив по во́дах лїд
І медві́дь ши́бнув лїса́ми!
Завія́в юг, загра́в Бески́д,
Че́ремош гу́кнув скала́ми!

То ми то час, то ми то пісень!
Моло́дче, ну́же в розтво́ри!
Ове́чцї змий з ку́черів плїсень,
І да́лї — да́лї на го́ри.

Там то гуде́ тримбіти звук,
Щебе́че лю́бо сопівка!
Прийде́ медвідь, то з мої́х рук
В па́сть єму́ плю́не та ці́вка.

109. На горі Оли́вній.

Пере́д містом Єрусали́мом, на схід со́нця, тя́гне ся по́між кра́сними горба́ми чудна́ доли́на, зва́на доли́ною Йосафа́та, а не́ю плине́ потік Ке́дрон. За пото́ком розложи́лось село́ Ґетсема́нї з горо́дом; а за тим горо́дом взно́сить ся чим ра́з ви́сше гора́ покри́та густи́м лї́сом оли́вним, і тому́ про́звана Оли́вною. Ту стоя́ть відві́чні оли́вні де́рева скло́нюючи густе́ галу́зє ід землї́ і кида́ючи навкруги́ яку́сь тужли́ву тїнь.

Вже кілька годи́н мину́ло, як зайшло́ со́нце. На у́лицях Єрусали́ма ста́ло ти́хо, мно́гі сьвято́чні го́стї пішли́ на спочи́нок; лиш місяць кида́в своє́ блїде́ сьвітло на ве́жі Єрусали́ма і на верхи́ гори́ Оли́вної.

В таку́ пору́ ви́йшла з брам міста дружина́ люди́й. Попе́реду ступа́в муж, на котро́го а́нгельскім лицю́ ви́дно було́ тяжки́й жаль; за ним ішло́ одина́йцять дру́гих мужів, ве́льми зажу́рених. Навкруги́ царюва́ла глубо́ка тишина́, котру́ перерива́ло лиш жу́рчанє пото́ка Ке́дрона. Так ступа́ли они́ се́ред но́чи че́рез глуху́ доли́ну аж до горо́да ґетсема́ньского. Там озва́в ся Го́сподь жа́лісним го́лосом до свої́х у́чеників: „Оста́ньте ту“ — а сам пішо́в да́льше; лиш трох у́чеників взяв з собо́ю: Петра́, Якова і Йоа́на.

На горі було́ ти́хо, лиш вітер шумів в галу́зях дере́в. В тій глухі́й самотї́ переня́ла Ісу́са страшна́ трево́га, і з жале́м прорік він до свої́х у́чеників: „Сумна́ єсть душа́ моя́ аж до сме́рти; оста́ньте ту ра́зом зі мно́ю“. По сих слова́х відійшо́в від них і упа́в в тї́ни дере́в на колї́на. Там наста́ла ся страшна́ годи́на, в котрі́й ві́чний Судия́ вложи́в на Не́го гріхи́ цїло́го сьвіта. Ісу́с ста́в тя́жко скорбіти. Він ба́чив вже, що Юда Єго́ прода́в, що Петро́ відрече́ ся, та що всї у́ченики Єго́ опу́стять; ви́дїв вже напере́д всї страда́ня, які Єго́ дожида́ли: несправедли́ві су́ди, страшні му́ки, тяжки́й хрест, а під ним свою́ Ма́тїр, гірко плачу́чу; пе́ред

Єго́ душе́ю стоя́ли гріхи́ цїло́го сьві́та від Адама до послї́днього чолові́ка; Він знав, що для мно́гих беззако́нників бу́дуть єго́ му́ки даре́мні!

Два ра́зи сходи́в Ісу́с до свої́х у́чеників і взива́в їх до моли́тви; потім пада́в знов на ту зе́млю, з котро́ї ви́росла терни́на на Єго́ сьвяту́ го́лову і де́рево на страшни́й хрест, і моли́в ся горя́чо: „Отче Мій, коли́ мо́жна, відверни́ від ме́не му́ки; одна́к не моя́ во́ля, а́ле Твоя́ най ста́не ся!“ Душу́ Єго́ переня́в тяжки́й біль, так що крова́вий піт ви́ступив на чоло́ і спада́в по сьвятім лицю́ на зе́млю. В сїй тяжкі́й хви́лї яви́в ся а́нгел з не́ба і вляв в Єго́ душу́ нову́ си́лу. Си́льний ду́хом підні́с ся Ісу́с з землї́, і ви́йшов про́тив висла́нників пе́кла: „Встава́йте і ходї́ть! промо́вив до у́чеників — бо зближа́є ся той, що мене́ зра́дить!“

В сю пору́ ви́йшла з брам міста товпа́ люди́й, і при слабім сьвітлї лїхта́рнї посува́лась че́рез доли́ну Ке́дрону, а да́лї ста́ла наближа́тись до гори́ Оли́вної. Неба́вом зача́в доходи́ти го́мін ору́жа, і за хви́лю вступи́ла товпа́ в горо́д ґетсема́ньский. Попе́реду ішо́в Юда Іскарио́тский, оди́н з двана́йцяти апо́столів, розгляда́ючись навкруги́ на́че ди́кий тигр, щоб ки́нутись на свою́ же́ртву. Він прова́див жидів та жо́внїрів, щоб відда́ти сво́го Учи́теля в ру́ки ворогів.

110. Вели́кдень.

На дворі́ те́мно, по хата́х сьві́тить ся. Не́бо ви́зьвіздилось. Ти́хо по селї́. Ніч. А ось заскрипі́ли одні́ ворота́ і дру́гі, почу́лись лю́дскі голоси́ і лю́ди ви́рушили до це́ркви. Поїхали воза́ми шляхо́м. На воза́х поскладали сьвяче́не, понасажа́ли ста́рших дїти́й; доро́слі йду́ть біля возів а інші простягли́сь пря́мо че́рез гору́ межа́ми. До́ма зіста́лись тілько хазяйки́ з мали́ми дїтьми́.

Песе́ред те́мряви сия́ють мале́нькі вікна деревя́ної це́рковцї. В це́ркві, на цви́нтарі і по́під дзвіни́цею по́вно люди́й; по́за цви́нтарем цїли́й табо́р воло́вих і кіньски́х возів. От-от дочита́ють ся Христа́. Дочита́лись. Засия́ла це́рква ще більше з півночи, зазвони́ли у всї дзво́ни і пото́млений безсо́нною но́чию люд стрепену́в ся. Ра́дісно розголоси́лось по́під церко́вною ба́нею „Христо́с вескресе́ із ме́ртвих, сме́ртию смерть попра́в і су́щим во гро́біх живо́т дарува́в“.

Гу́чно на сьвящє́никове „Христо́с вескресе́!“ відповіда́ють лю́ди „Во і́стину воскресе́!“ і дру́гий раз, і тре́тий раз — і вихо́дять з це́ркви. По́над чуба́тими і заквітчаними в вінки́ голова́ми лю́дскими пронесли́ з це́ркви хоругви́ і хрести́.

Круго́м це́ркви на цви́нтарі поуста́влювано сьвячє́не, а за ним стїно́ю стоя́ть лю́ди, заступа́ючи собо́ю перед до́сьвітний вітере́ць, що пройма́є по́за ко́мір і в рукави́ о́дежи, осьві́жує, тверезить усїх і не гаси́ть засьвічених при сьвячє́нім воскови́х сьвічо́к. Парубки́ несу́ть хоругви́, що їх поспра́вля́ли за коля́дні гро́ші. Дяки́, а з ни́ми про́чий на́рід вино́дять „Христо́с воскресе́“, а пан-оте́ць благослови́ть і кро́пить сьвято́ю водо́ю сьвячє́не. Ти́тар з пономаре́м, ідучи́ слі́дко́м за пан-отце́м, відбира́ють від ко́ждої ми́ски і від ко́ждих ночово́к по дві крашанки́ і нагорі́лі сьвічечки́. Ті, бі́ля котри́х вже сьвяще́ник пройшо́в, збира́ють сьвячє́не, зав'я́зують миски́ в ска́тертї і то́вплять ся до ви́ходу з цви́нтаря. Гові́р лю́дский покрива́є ся го́моном дзво́нів. Усї ра́дісні, при́брані у лі́пшу о́дїж, христосу́ють ся; відта́к розхо́дять ся по двора́х; у́лиця по́вна возі́в та люди́й. Просьвити́лось не́бо на схо́дї і невели́чкі хмари́ночки пливу́ть, попідзоло́чувані з ни́зу про́мінєм ще не ви́плившого на не́бо со́нця.

III. Христо́с воскре́с.

Христо́с воскре́с! Радї́йте ді́ти,
Біжі́ть у по́ле у садо́к,
Збира́йте зї́лячко і кві́ти,
Кладї́ть на Бо́жий хрест віно́к!

Неха́й бриня́ть і па́хнуть кві́ти,
Неха́й почу́є Бо́жий рай,
Як на землї́ радї́ють ді́ти
І звеселя́ють рі́дний край.

На вас погля́не Бо́жа Ма́ти
Радї́ючи з сьвятих небе́с...
Збира́йтесь, ді́ти, нум сьпіва́ти:
Христо́с воскре́с! Христо́с воскре́с!

112. Великодний сон дитини.

Завтра Великдень. Велике бучне місто поволи стихає по великій турботі; люди ховають ся вже по хатах, тільки деде який мешканець спізнивши ся, поспішає до крамниці — купити потрібних до великого свята річий, щоб було чим розговіти ся. Вже смеркло. У одному паньскому будинку чисто прибрано, тепло й хорошо. В дитячому покоїку лежить дитина. То мати поклала. Любо поцїлувала вона свою дитину й наказала спати:

— Спи моя люба! Завтра ранонько Бог дасть тобі червону крашанку, а на ніч пішле Ангела Хранителя, що захистить тебе від лиха й дасть добрий сон.

Слухняна дитинка міцно заснула. І снить ся їй, ніби то настав уже Великдень. Вона дома. Усе навколо так гарно, все блищить, сяє. Тато й мати дали їй гарні й коштовні дарунки, а мати до того ще подарувала гарну-гарну писанку, зроблену з цукру: біла чисто, з червоними й блакитними квітками, а в середині, коли подивити ся у невеличке скло, що вправлене з одного кінця, — побачиш малюнок, як Христос воскрес. Усї її цїлували, пестили. Розговівши ся мати повела її гуляти на вулицю, на майдан, показати, як люди сьвяткують Великдень. Ось вона на великому майдані, навколо гойдалки, будки з ласощами, музики грають. Людий повен майдан, всї повбірані, всї весолі: он, в однім місцї обіймають ся, христосують ся, у другому — невеличка купка людий простує вздовж майдана з музикою, а попереду молодий парубок завзято садить гопака, там знов парубки з дівчатами посідали на гойдалку й гойдають ся. Скрізь галас, регіт, аж лящить!

З одного кінця майдана загула музика; то комедиянщики заклikували людий до себе, щоб платили грош та йшли дивити ся на їх комедию.

— Ходімо, мамо, туди, я хочу подивити ся, благала дитина матїр. Але раптом очи єї впали на сивого знесиленого старця, що простяг руку до проходячих, благаючи жалібно дати хоч шматочок хліба. Одежа на нім була пошматована, волося покуйовдані, а позападані очи сьвідчили, що єму справдї не смачно живеть ся на сьвітї. Біля него сидів слїпий, держачи в руках мисочку й теж прохав ми-

лостинї. Нїхто́ не звертáв на них увáги: ко́ждий поспішав подивúти ся на ту або́ і́ншу дивовúжу.

— Мáмо, чом вонú не мáють писано́к, чом вонú обі́рвані! Аджеж сего́дня Велúкдень? запитáла дитúна, з жалéм дивлячúсь на калі́к.

— Вонú вбо́гі, відповíла мáти.

Але рáптом все зни́кло, і майдáн, і гойдалкú, і музúка, і стáрці... Вонú опинúли ся у яко́мусь льо́ху: тут було́ тéмно, бо сьвіт лéдве-лéдве доходúв з горú чéрез малéнькі вікóнця. Се було́ мéшканє людúй; тут було́ зúмно, стїнкú вогкí, аж водá струмкáми бíгла, скрізь бру́дно, заду́ха. У одно́му кутку́, долí, лежáла хóра жíнка: óчи єї булú розплю́щені, áле вонá нїчо́го не бáчила, головá й тíло пашíло; самá хóра белькотáла щось незрозумíле. Малí дíти по́взали навко́ло нéї, смúкали за одéжу, просячú їсти, а в колúсцї голíсеньке лежáло немовлятко й голосúло скíльки мóга. На скрúнцї бíля колúски сидíв чоловíк, головá родúни: одно́ю руко́ю взяв ся він за колúску, мов би хотíв заколисáти, а на дру́гу жу́рно схилúв го́лову. Мабу́ть тяжкí думкú обсíли єму́ го́лову, бо нїчо́го не чув, нї благáня дíтúй, нї голосíня немовлятка, — сидíв, мов скаменíлий. Та й було́ з чо́го журúтись! Вже від колú вонú вже нїчо́го не їли, бо не заробúв, не пощастúло, а тепéр знов днів зо три нїдé робúти не бу́де, бо лю́ди, бач, сьвяткую́ть, гуля́ють. З у́лицї чу́ти було́ гу́ркіт колíс, — то панú поспішáли на своїх сúтих ко́нях до знаéмих — похристосувáти ся. Пéред очúма цíлої родúни стоя́ла нáгла смерть.

— Мáмо, чом вонú не мáють писано́к, чого́ вонú про́сять їсти? Аджеж сего́дня Велúкдень, Бог даé всїм? питáла дíвчина, тулячúсь до мáтери, а в го́лосї єї чу́ти було́ сльо́зи.

— Вонú вбо́гі, відповíла мáти...

Але й се зни́кло, чув ся тíльки жáлібний плач дíтúй...

Пéред нúми знов інша картúна: ґратóвані вікóнця, мурóвані стíни... В середúнї панує сýтінь і тúша; скрізь лю́ди з ланцюхáми на руках і на ногáх, облúча їх зблíдлі. То — вязни́ця. Вя́зники стрічáють у сéбе Велúкдень.

„І друг дру́га обіймéм, рцем, брáтиє...“ — чу́єть ся дитúнї, нíби сьпівáють у цéркві. Але вонú не моглú обня́ти

друг дру́га, бо заку́ті... на сувóрих облúчах вя́зників бренúли сльóзи.

— Мáмо, чом воні́ не обійму́ть ся, чогó воні́ невесéлі, за що воні́ заку́ті?

Але мáтери вже не булó. Дитúна подивúлась навкóло сéбе: скрізь стоя́ли навкóлїшках вя́зники, з очúй їх текли́ щúрі сльóзи, ру́ки підіймáли ся до горú з благáнєм, а бря́зкіт ланцюхів раз-пóраз зворушáв мертву́ тúшу. Не óстрах, а велúкий жаль обня́в дитúну, сéрце єї́ боля́че стискáло ся від усі́х вражíнь, вонá не здéржалась, впáла навкóлїшки, заплáкала і щúро стáла молúтись.

. . . . . .

Щось горя́че дотикну́ло ся до нéї... вонá прокúнула ся. То мáти поцілувáла її. Сóнце кидáло я́сні промíня у невелúчку, áле сьвітлу й убранý кімнáту дитúнну, пахýщі квітки́ розносúли свої́ пáхощі, над нéю схилúла ся мáти утїшáючи й давáла їй гáрну пúсанку, а дитúна плáкала невпúнно.

— Не хóчу я пúсанки, мáмо, скрізь сльóзи, хлúпаючи, казáла вонá: я бáчила богáто людúй, у них немá писанóк, їм нїхтó не дав! Мáмо, чом їм не дáно писанóк, чогó воні́ не весéлі?...

І весь Велúкдень дитúна булá засмýчена, нїщó її не розважáло.

113. Юда христопродáвець.

(Кáзка).

Жидáм продáвши Пресьвятóго
Ісýса, Гóспода живóго,
Іюда кáяв ся, ридáв,
І смéрти скóрої шукáв.
Душá єгó огнéм палáла,
А сéрце сóвість ізїдáла,
Звук поцілýнка не затúх;
А трúйцять срібнякíв отúх,
Що заплатúли вороги́,
Ємý блищáли навкруги́...

— „О, Бóже, дай душí спокóю!“
І він шубóвснувсь головóю

В бездо́ннеє, глибо́ке мо́ре,
Щоб там своє́ схова́ти го́ре.
Вода́ спокі́йная була́;
Аж ось скази́лась, заревла́,
Піни́сті хви́лї розгойда́ла,
Похму́ра, каламу́тна ста́ла
І про́давця того́ страшно́го
На бе́ріг ки́нула живо́го,
Ще й загуді́ла скрізь по кра́ю:
„Таки́х гріхі́в я не топля́ю!“
Від пе́вного тако́го чу́да
Ще гірш засумова́в Ію́да
І, ні́би пя́ний, да́лї знов
Шука́ти сме́рти в гай пішо́в.
Іде́ Ію́да, в гай прихо́дить,
Очи́ма навкруги́ пово́дить...
У га́ю загуді́в вітре́ць
І прошепта́в: „Кіне́ць, кіне́ць!“

— „Кіне́ць мені́, кіне́ць, я зна́ю!“
Ію́да ра́дісно гука́є
І в мить край ду́ба очути́всь,
Але здиво́вано спини́всь,
Бо дуб столі́тнїй затремта́в,
Розколиха́в ся і упа́в...
Поки́нув про́давець дуби́,
До ли́пи ки́нувсь, до вербы́,
Але могу́тні дерева́
На зе́млю ни́кли, як трава́.

— „Усі́х прода́в, і все прода́в!“
Ію́да тя́жко прошепта́в,
І кленучи́ ввесь сьві́т і до́лю
Пішо́в хита́ючись по по́лю.
Іде́, іде́ — а сме́рти нї,
Нема́ її́ уже́ два днї,
Але Ію́да ще шука́є;
Аж ось і тре́тий наступа́є,
„Воскре́с Христо́с“, а вслід за Ним
Встаю́ть мерці́ оди́н з одни́м,

Ожи́в ввесь сьвіт і обнови́в ся,
Хрещёний мир розвеселив ся,
Ію́даж і в сей день вели́кий
Блука́є ні́би зьвір той ди́кий
І тя́жко му́чить ся душо́ю,
Що не знахо́дить їй споко́ю.
Наре́шті грішник став, спини́всь
І на оси́ку задиви́всь,
Що в самоті́ собі́ стоя́ла
І ли́стєм ні́би щось шепта́ла.

— „Прийми́ мене́, оси́ко ми́ла!
Душа́ Ію́дина проси́ла: —
Прийми́ в густі́ гількы́ свої́,
Порви́ страда́ня всї мої́!“
Оси́ка ста́ла щось шепта́ти,
Та ні́коли Ію́дї жда́ти:
Уже́ він з сьвітом попроща́всь
І на оси́ці тій гойда́всь...
Оси́ка мов переляка́лась,
Заколиба́лась, розгойда́лась,
Аж у повітрі скрізь гуло́,
Та пізно, пізно вже було́:
Ію́дине змарні́ле ті́ло
Уже́ холо́нуло й сині́ло.

114. Кропи́ва.

Кому́ з нас не лучи́лось вже ча́сто переходи́ти по́при ці́лі за́гони, зарослі кропи́вою, і з яко́юсь пого́рдою спозира́ти на ту рости́ну, а мо́же ча́сто і гні́вати ся на те, коли́ ми, заду́мавшись, діткну́ли ся єї́ листків, обро́слих щітинка́ми, що відломи́вшись вжали́ли і ле́гко попекли́ на́ше ті́ло. Та хоч ми на сю рости́ну не звертаємо ува́ги, її́ не лю́бимо, все таки́ она́ за́мітна своїми прикме́тами.

Раз в че́рвню стоя́в я одно́го пора́нка в ті́ни густо́го сосно́вого лїска́. По́при не́го плив потік і напува́в береги́ так доста́тно, що між мало́ю стру́єю і молоди́ми со́снами на невели́чкій про́сторони буя́ла вся́ка хо́пта так рі́сно і висо́ко, що і чоловік міг би в ній схова́ти ся. Там цви́ли будаки́,

косма́та вербина́, живо́кіст та бле́кіт і ще бага́то і́нших, а всю́ди, де ще става́ло мі́сця по́між тим зі́лем, підніма́ла ся до гори́ кропи́ва, і то звича́йна і у́тла, а́ле спра́вдї велика́ньска, бли́зько пять стіп висо́ка, так, що ту вне́рве звернули мою́ ува́гу на се́бе ріст і вид тих ростин.

Взагалї те мі́сце над пото́ком було́ так га́рне і привітне, що вже з дале́ка мани́ло мене́ до се́бе, а з бли́зька представля́ло ся менї́ всьо, оза́рене лу́чами со́нця, сто ра́зи кра́щим.

Коли́ я так в заду́мі споглядав за́єдно на сю ди́ку сторону́, осліпи́в мене́ нара́з сьві́тлий, в зе́лени без шу́му пала́ючий мале́нький о́блак пи́лу, що спуска́в ся долї́в по одни́м з я́сних со́нїчних лучі́в і в зе́лени повóли губи́в ся. Незадо́вго пі́сля то́го яви́в ся знов таки́й мале́нький о́блак, і знов оде́н і ще оде́н. Те га́рне я́вище при чарівни́й тишині́ приро́ди вплину́ло на ме́не так ми́ло, що я зовсі́м не ду́мав о тім, щоб прослїди́ти є́го причи́ну. Та о скі́лько луч со́нїчний поступа́в да́льше, і в нїм явля́лись за́єдно нові́ мале́нькі облаки́, річ поясни́ла ся сама́ собо́ю; про́мінь со́нця, посува́ючись па́дав на зрі́лі тичинки́ кропи́в, котрі́ со́нцем огрiті, ско́ро при́гали до гори́ і дрібне́ньким насі́нним пи́лком стріля́ли на́че тріскаючі раке́ти. І о скі́лько со́нце ви́сше підноси́ло ся, і о скі́лько є́го про́мінь става́в горячі́йший, о сті́лько часті́йше і скорі́йше явля́лись ті мале́нькі облаки́, так що наконе́ць виглядало, на́че кропи́ви взаїмно стріля́ли на се́бе. Аж ко́ло полу́дня переста́ла зовсі́м ся ігра́, подібна ду́хам, мабу́ть тому́, що вже попу́кали всї зрілі пушочки́.

Пра́вда, кропи́ва пече́, а́ле ті́льки то́го, хто не зна́є обходи́ти ся з не́ю, т. є. хто її́ хвата́є зве́рха. Коли́ж її́ хто з ни́зу зрива́є, той не попече́ ся, бо є́ї щітинки́ сторча́ть до гори́. Ті щітинки́ ма́ють при осно́ві свої́й міхуре́ць з со́ком. Коли́ щити́нка відло́мить ся і сок з міхурця́ ви́тече, тоді́ чу́ємо ле́гке запа́ленє скі́ри. Коли́ж таки́й міхуре́ць з со́ком кінце́м щити́нки отво́рить ся так, що сок мо́же ви́плинути, то западає ся і не викли́кує бі́льше жа́дного бо́лю. На таке́ запа́ленє є найлї́пшим лї́ком сок із стебе́л і ли́стя само́ї кропи́ви.

Кропи́ва так молода́ як і дозрі́ла є ду́же пожито́чна. Де́які на́роди ужива́ють молодо́ї кропи́ви за яри́ну, або́ приправля́ють її як сала́ту, тако́ж з я́рмужом міша́ють. Кропи́ва,

дрі́бно посі́кана, слу́жить за корм дро́бови і ра́кам; попа́рену ра́до їдя́ть коро́ви і даю́ть не ті́лько бага́то до́брого молока́, а́ле крім то́го і ту́чать ся. Кропи́ва, посі́яна в тяжку́ ілова́ту і камени́сту зе́млю, на котрі́й впро́чім ні́чо́го не мо́же уда́ти ся, дає́ до ро́ку трикра́тну па́шу. Тверде́ мя́со, ва́рене з кропи́вяним ли́стєм, стає́ ся мягки́м і до́бре перехо́вує ся. Кропи́вяні сте́бла, збі́рані в осени́, го́дять ся на пря́жу. Вже Не́стор (р. 904) зга́дує в свої́й лїтописи о вітри́лах з кисе́ї (кропи́вки-му́шлїну). В Камча́тцї ро́блять із стебе́л кропи́ви тонкі́ нитки́ до шитя́ а гру́бі на сі́ти; в Япо́нії кру́тять з них найсильні́йше мету́зє і ли́нви, а голя́ндска кропи́вка новійшими часа́ми примі́шує ся в то́варах до бавовни. На такі́ тканини́ збира́ють ся в осени́ сте́бла кропи́ви; ско́ро ті порудію́ть і ли́стє повідпада́є, найпе́рше су́шать їх а потім вя́жуть в горстки́ і мо́чать че́рез ві́сім до де́сять днів, щоби́ волокно́ до́бре відста́ло. Потім поступа́ють з ни́ми так са́мо як з коно́плями: че́шуть, отїпа́ють, вива́рюють в милинах і прядуть як бавовну. Кропи́вяні сте́бла також до́брі на ого́нь і на по́піл, котро́го мо́жна до́бре ужи́ти я́ко лу́гу.

Насі́нє кропи́ви, так як і осу́шене і розте́рте єї ли́стє причи́нює ся бага́то до то́го, щоби́ ку́ри до́бре не́сли ся, передовсі́м в зимі́, коли́ ку́ри звича́йно сла́бо несу́ть ся. Немали́й вплив ма́є те насі́нє на ко́ні, і длято́го Датча́ни, що їх ко́ні, як звісно, виглада́ють ду́же га́рно, збира́ють кропи́ву стара́нно, су́шать її і розтира́ють на по́рох. Із то́го по́роху кропи́ви міша́ють они́ ра́но і ве́чір при́горщу до вівса́, і ко́ні стають гла́дкі і товсті́, а шерсть їх є́сть мягка́ на́че шовко́ва.

Коріня кропи́ви ужива́ють око́ло сьвят Велико́дних до кра́шеня я́єць на жо́вто.

Одна́ із найлїпших прикме́т кропи́ви є та, що сьві́жий єї сок бага́то помага́є на слабі́ гру́ди, помага́є на ка́шель і чи́стить кров.

Зі все́го ба́чимо, що ся рости́на, на котру́ ма́ло звертає ся ува́ги, заслу́гує передовсі́м у господа́рів на бі́льшу ува́гу. Ми не повинні легкова́жити жа́дним да́ром, котри́м нас приро́да-ма́ти ще́дро надїля́є, а́ле повинні всяки́м да́ром хіснува́ти ся.

115. Пчола́, го́рличка і стріле́ць.

Щоби́ набра́ть пого́жої води́ці,
Пчола́ злеті́ла до крини́ці,
На за́руб сі́ла
Й жажду́ гаси́ла.
Та як води́ хлисне́,
Неба́чно утикне́ —
І в во́ду упаде́.
В тім го́рличка лети́ть,
Отту́ приго́ду зрить.
Сейча́с зірве́ листо́к верби́,
Ратує ним пчолу́ з біди́.
Весе́ло пчі́лка забреніла,
Зняла́сь збира́ть медо́к,
І го́рлиця собі́ злеті́ла
В близе́нечкий гайо́к,
На ві́ти сі́ла і гурко́че.
Аж ось під ду́бом стрільчик жде,
Стрільбу́ наря́жену держи́ть,
За го́рлицев гляди́ть,
Улу́чить хо́че...
Уже́ спусти́ти ку́рок ма́є,
Аж ось пчола́ жало́ пуска́є
В самісіньке стрільця́ лице́.
Торо́х! Як слі́д не удержа́в рушни́ці,
І не улу́чив пти́ці.
Зірва́лась го́рлиця, геть улі́та́є
І вдя́чну пчі́лку спомина́є:
„Ой, не дала́, було́, в воді́ пчолі́ уме́рти,
Тепе́р пчола́ спасла́ мене́ від лю́той сме́рти“.

116. Корепети́тор.

Був я раз на пра́знику в селі́ станісла́вівского повіту; — а праздники́, як зна́єте, всю́ди одна́кі. До полу́дня чи́нять відпра́ви в це́ркві, — а пото́м гостя́ть ся та веселя́ть ся, як мо́га. От між і́ншими збі́ли ся в ку́пку в алькирі молоді́ сьвяще́ники, та бала́кали ба про се, ба про те. І я був між ни́ми та до́вго слу́хав, що говори́ли; а говори́ли таки́ все про школя́рскі придаба́шки.

Коли́ тро́хи ви́хли, обізва́вся я: От послу́хайте, про́шу, і від ме́не ці́ка́ву придаба́шку, що таки́ хоро́шо малю́є сьві́т школя́рский; а хоч не ни́нї вона́ тра́пилась, та все таки́ справде́шна: се менї́ розка́зували мої́ рідні́сенькі бра́тя.

Коли́ та́то виправля́ли їх до Льво́ва на фільосо́фію, дава́в я їм ра́ду, щоб собі́ найми́ли корепети́тора з матема́тики, щоб, сохрани́ Бо́же, не пропа́ли — бо я знав се на со́бі, що з ґімна́зиї станісла́вівскої школярі́ в ті часи́ не бага́то виноси́ли математи́чної нау́ки, — та що вона́ їм пото́му тя́жко приходи́ла на фільосо́фії. Поїхали... Прибу́вши до Льво́ва, ста́ли шука́ти корепети́тора. Нара́яли до́брі лю́ди знако́мого з до́брої мето́ди, вбо́гого школяра́, що десь там у шевця́ ме́шкав аж під Висо́ким за́мком. Ле́дво допита́лись. Вхо́дять: ха́та широ́ка, низка́, те́мна, сті́ни закопті́лі, ві́кон̀ця вузе́нькі, ле́дво впуска́ють со́нечко Бо́же у ха́ту. В одно́му куті́ ку́хня, що на нїй вари́ло ся, а при ку́хні ґазди́ня-шевчи́ха; — у дру́гому куті́ лі́жко широ́ке, засте́лене ка́пою з перка́лю, незна́чного цьві́ту; — в тре́тьому тапча́н, покри́тий си́нїм ковердем, а зпід не́го стирча́ла соло́ма...; на середи́нї низки́й сті́л, при нїм ґазда́-швець із челя́дником на триніжних ше́вских сті́льчиках ши́ють чо́боти.

„Сла́ва Ісу́су Христу́“, — сказа́ли бра́тя.

„На ві́ки вікі́в сла́ва“, озва́ли ся нара́з два голоси́: і ґазди́ від стола́, басови́й — і ґазди́нї від ку́хні, дишканто́во-хрипли́вий.

„Чи тут ме́шкає Са́ва Козло́вич?“

„Тут“, озва́в ся пан ма́йстер.

„Пе́вно нема́ єго́ в до́ма?“ спита́в ста́рший мій брат.

„Єсть, — отта́м за корти́ною...“ загомоні́в швець, пока́зуючи па́льцем на четве́ртий кут ха́ти, що єго́ мої́ бра́тя не спостерегли́ до́си. Кут сей був закопті́лим простира́лом віддї́лений — ні́би окремі́шна комна́та від ме́шканя ше́вского.

Вступа́ють бра́тя по́за простира́ло. Са́ва Козло́вич, одя́гнений в плащ на рукави́, колись-то си́вий, ни́нї вже зжовті́лий, — сидї́в на тапчані́, свої́м лі́жку, глода́ючи ку́сень чо́рного, сухо́го хлі́ба. Пе́ред ним стоя́в горне́ць з студе́ною бараболе́ю, до половини ви́порожнений, по́бік лі́жка стоя́ла чо́рна та́блиця, пома́зана окру́шинами математи́чних значкі́в. Сам Козло́вич — лице́м чорня́вий, бліди́й, не так з хоро́би як з ну́жди, сму́тно-пова́жний.

Предста́вились, поздоро́вкались, поговори́ли, за чим прийшли́. Повеселі́шав на те Козло́вич, тай сказа́в: „Бог вас сюди́ привів, пано́ве! гляді́ть, що на мені́, се весь мій ма-є́ток, а що в горшку́, і сей ку́сень хлі́ба, се вся моя́ стра́ва. Цілий мі́сяць сиджу́ у Льво́ві, не найшо́в ле́кциї, прода́в, що мав, щоб прохарчува́тись. Як би був сей ку́сень хлі́ба доі́в, то хотів іти́ в сьві́т за о́чи, ки́даючи шко́лу, — шука́ти де в селі́ якогобу́дь зарі́бку, щоб себе́ прожи́вити. Вас Бог сюди́ надні́с, мої́ лю́бі; чей я вже тепе́р не пропа́ду". І сказа́вши се, стисну́в серде́чно за ру́ки братів мої́х, а сльо́зи закрути́лись єму́ в чо́рних, блиску́чих оча́х.

Коли́ я се розповіда́в, і сам, ба́чите, при оповіданю яко́сь змяк на се́рцї, витиска́є ся зпо́між гу́рту слу́хаючих чорня́вий і га́рно при́браний сьвяще́ник, з чо́рними блиску́чими очи́ма, бере́ мене́ за ру́ку, тай ка́же:

„Погоді́ть, добро́дію! се ще не вся істо́рия; — погоді́ть тро́шки, я вам ре́шту єї́ дока́жу".

Я вліпи́в в не́го цїка́вий зір, а він поча́в осьта́к да́льше говори́ти: „Отсе́ я сами́й, Са́ва Козло́вич, що єго́ ва́ші бра́тя ви́ратували з ну́жди. Дай їм Го́споди гара́зд та щасли́ве пано́ване". — Се сказа́вши, утер собі́ сльозу́. — „Коли́ ми в тій хви́лї з собо́ю познако́мились, говори́в да́льше, взяли́ мене́ ва́ші бра́тя з собо́ю, на свою́ кватиру: застели́ли стіл, там покла́ли пе́ред ме́не ма́сла, бри́ндзї, кра́сного бі́лого хлі́ба, ковбаси́, ку́сень ши́нки... тай припро́шують: Їжте, па́не Са́ва, бу́дьте ла́скаві, ду́же про́симо — отсе́ нам мамуня дали́ на доро́гу, придасть ся. А я їм, тай розкошу́ю, як в раї.

Від се́го часу́ ста́ло менї́ лі́пше; — найшло́ ся бі́льше ле́кций, я прибра́в ся гарне́нько, перенї́с ся на лі́пшу кватиру, скінчи́в фільосо́фію, вступи́в в семина́рию тай став, як ба́чите, сьвяще́ником. До се́го гаразду́ дали́ початок ва́ші брати́, щоб здорові були́!...".

Ми оба́ устисну́лись серде́чно, поцїлува́лись тай ста́ли до́брими дру́гами.

117. Дотепні відповіди.

1.

Коли́ яки́йсь цар запита́в вче́ного му́жа, що таке́ сьвіт, той попроси́в дни́ну часу́, щоб поміркува́ти. Коли́ дру́гого

дня єго́ вдру́ге запита́в, проси́в ще два дні часу́, щоби́ поду́мати, і так за ко́ждий раз двічи сті́лько часу́ проси́в, ніж попе́ред. Коли́ цар диву́ючись спита́в єго́, на що се він так ро́бить, мудре́ць відпові́в: „На те, що, чим бі́льше ду́маю, тим бі́льше те́мною ся річ мені́ здає́ть ся.

2.

Оде́н чоловік прийшо́в до сво́го прия́теля, а слуга́ єму́ ка́же, що па́на нема́ в до́ма; а́ле чоловік ба́чив, що прия́тель єго́ до́ма, лише́ не хо́че ба́чити ся з ним. Коли́ дру́гого дня до не́го прийшо́в той прия́тель, він і кричи́ть єму́ зза две́рий: „Нема́ мене́ в до́ма!“ — Як нема́, коли́ ти гово́риш свої́м голо́сом? — А той: „Со́рому тобі́ нема́ — я поня́в ві́ри тво́му слузі́, а ти мені́ само́му не и́меш ві́ри“.

3.

Оде́н ре́чник, скінчи́вши на су́дї свою́ мо́ву, ду́мав, що змилосерди́в суди́ів, тай пита́є ся сусі́ди — чи постері́г він, як розжало́бились суди́ї від єго́ промо́ви: — „Ве́льми, — одві́тує той, — ду́мка моя́ така́, що нема́ тут тої́ безсерде́чної люди́ни, щоб жалю́ не покла́ла на твою́ промо́ву“.

118. Честь рільни́цтву.

За пе́рших часі́в, коли́ лю́ди ще не так ті́сно були́ посе́лені на земли́, жи́ли они́ найбі́льше з ловлі́ звірі́в і ри́би. Відта́к зача́ли усво́ювати де́які звіря́та, пле́кати їх і ужиткува́ти, як н. пр. това́р, ві́вці, випаса́ючи їх і побира́ючи з них пожи́ву і о́дїж. А позая́к вони́ були́ принево́лені вишу́кувати для свої́х ота́р лі́пші пасо́виска, тож переселя́лись з мі́сця на мі́сце і вели́ житє́, що зову́ть кочівни́чим, самі́ же зва́лись кочівника́ми а́бо нома́дами.

Так трева́ло до́вгі віки́. Аж з часо́м лю́ди ста́ли мудрі́йшими і взяли́ ся до і́ншого спо́собу жи́тя; они́ ста́ли занима́ти ся рільни́цтвом або́ хлїборо́бством.

Хлїборо́би взяли́ у́мним спо́собом пле́кати і розмно́жувати рости́ни, що даю́ть пожи́ву чоловікови. Хлїборо́б о́бре зе́млю, сї́є збі́же, сади́ть овоче́ві де́рева і хова́є скоти́ну, з котрої́ ма́ємо о́дїж і пожи́ву. Хлїборо́б-паха́р не мо́же безуста́нно переноси́ти ся з мі́сця на мі́сце, як лове́ць або скота́р, бо

він привя́заний до землї́, котру́ обробля́є. Але до паха́рства тре́ба єму́ вся́кого зна́ряду, о́тже враз з рільни́цтвом му́сїло розвива́ти ся і ремесло́, а ра́зом з ремесло́м розвину́ла ся і про́сьвіта. Справедли́во проте́ в мно́гих края́х віддава́ли і віддаю́ть рільни́цтву особли́ву по́честь.

І так в кита́йскім або́ хіньскім ца́рстві є обича́й, що на весну́ сам цї́сар, надї́вши мужи́цку о́дїж, хо́дить за плу́гом. Той день є вели́ким пра́зником в цїлі́м краю́. На́рід схо́дить ся зі всїх сторі́н до Пе́кіна, головно́го міста Кита́ю, і пригляда́є ся, як цї́сар о́ре, сьпіва́ючи під той час пі́снї в честь рільни́цтва. Потім беру́ть за чепі́ги і є́стик мінї́стри, князї́ і вельмо́жі, і ко́ждий з них кладе́ кі́лька скиб. Вість о тім розхо́дить ся по цїлі́м ца́рстві, і всї ратаї́ ра́дують ся, що стан їх так ду́же пова́жаний.

Вели́ку вагу́ призна́в рільни́цтву тако́ж цї́сар Австриї, незабу́тний Йо́сиф II. Їдучи раз в Мора́вії недале́ко села́ Сла́вкова, поба́чив він орю́чого селяни́на; приказа́в сво́му візнико́ви ста́нути, ви́сїв з по́воза і попроси́в ратая́, щоб позво́лив єму́ ви́орати кі́лька скиб. Селяни́н поклони́в ся че́мно незнако́мому па́нови, відда́в єму́ свій плуг, а сам став за пого́нича. А зміркува́вши за́раз, що незнако́мому плуга́торови не ду́же скла́дно іде́ робо́та, поки́вав голово́ю тай сказа́в: „Мабу́ть Ви, па́ноньку, до́си не бага́то на хлїб плу́гом зароби́ли“. На те сказа́в оде́н з цїса́рскої дружини́: „Се і не дивни́ця, бо цї́сареви го́дї ходи́ти що день за плу́гом“. Селяни́н зляка́в ся, чу́ючи, що то сам цї́сар єго́ плу́гом о́ре. По жнива́х взяв він о́тже з по́ля, де цї́сар ора́в, мі́ру збі́жа і заві́з в дару́нку цї́сареви до Ві́дня. Великоду́шний мона́рх приня́в ра́до дару́нок і нагороди́в ще́дро селяни́на.

Ни́нї на тім по́лї, де цї́сар так сла́вно почти́в стан хлїборо́бский, поста́влено трева́лий па́мятник; а плуг той, що ним цї́сар ора́в, перехо́вував ся, як сьвя́тощ яка́, в роди́нї селяни́на. Тепе́р перехо́вують той плуг в Бе́рнї, столи́чнім мі́стї Мора́ви.

119. Пі́сня хлїборо́ба.

Ни́вонько моя́, до́ленько моя́!
Коли я з весно́ю погля́ну на тя,

То і погада́ю, то і подума́ю,
Як обро́блю тя.

Як я тебе́ зо́рю, та як заволо́чу,
Яки́м зе́рном всі́ю ту ми́лу рілю́,
Що бу́де живи́ло, що бу́де корми́ло,
Роди́ну мою́.

Доберу́ пшени́чки та золоти́стої
Й вся́ких да́рів Бо́жих посі́ю на тя,
Щоб и́сь не чорні́ла, а́ле зелені́ла,
Ни́вонько моя́!

*
* *

Заясні́ла весна́ Бо́жа,
Ко́жний своє́ ро́бить,
І зеренце́ засі́яне
Розкішне́нько схо́дить.
Рільни́к ми́ло поглядає
На ту свою́ ски́бу,
І моли́тву ти́ху, щи́ру
Шле свою́ ід не́бу,
І до́щику і роси́ці
Й со́нічка благає,
І страшні́ї чо́рні хма́ри
Ча́ром заклина́є:
— Розсу́ньте ся чо́рні хма́ри,
Лихі́ї — страшні́ї,
Не наоси́ть в зві́лу ду́шу
Уда́ри тяжкі́ї!
Не буді́ть мисль лука́ву,
Се́рця не рані́ть,
В мої́х сада́х-виногра́дах
Шко́ди не робі́ть!
Омина́йте мою́ ни́ву,
З дале́ка лиша́йте,
Несі́ть ся геть на лі́си,
На стави́ зверта́йте!

Пішо́в до́щик, і ни́вонька,
Ру́ном ся встели́ла,

По́над шо́вки, оксамі́ти
Себе́ прикраси́ла.
Ви́йшов рільни́к, подиви́в ся,
Тай ду́му дума́є,
Золоти́ми віночка́ми
Себе́ обклада́є.
Допоможи́, ми́лий Бо́же,
Пло́дам підроста́ти,
Бу́дуть они́ і на хлїбе́ць,
І себе́ прибра́ти.
І дїточки́ прокорми́ти,
І дань заплати́ти,
І в поля́ку Тобі́, Бо́же,
Офі́ру зложи́ти.

120. Стріча з о́ленем.

Сла́вний коро́ль по́льский, Ян Собе́ский, був з ро́ду шлахо́тского і як ко́ждий і́нший ли́цар добува́в сла́ви в тяжки́х борба́х з Ту́рками і Тата́рами. За́для незвича́йної хоро́брости і вели́ких заслу́г зіста́в він в р. 1665. вели́ким марша́лком коро́нним.

Уто́млений дале́кими по́ходами і крова́вими бо́ями, приго́блений сме́ртию ма́тери і невдя́кою люди́й за́висних, чув потре́бу спочи́ти. З Жо́ввки, де був є́го́ родови́й двір, переселив ся він до Зо́лочева, бо наслїди́в там значну́ часть Золочівщини і Поморя́ньщину. В Зо́лочеві занима́в ся Собе́ский відно́вленем за́мку, що стоїть ще до ни́нї при шляху́ терно́пільскім; звідси виправля́в ся ча́сто до Поморя́н і розганя́в тужли́ві думки́ сьмілйвими ло́вами. Ту мабу́ть ріс і кріпи́в ся дух пізні́йшого геро́я зпід Хо́тиня, Ві́дня і Стри́гоня, а до то́го відай чима́ло причини́ла ся отся́ приго́да:

Яко́сь в дру́гій полови́нї сі́чня 1665. р. устро́єно на прийзд па́на марша́лка в лїса́х поморя́ньских вели́ку обла́ву. Недосту́пні про́вали, яри́ і де́бри, відві́чні пра́лїси буко́ві, поперери́вані де́куди поля́нами, вкри́тими буйни́м зі́лєм, дава́ли до́брий за́хист ди́кій зьвірині́; тому́ то сї лїси́ були́ люби́мим мі́сцем ло́вів молодо́го па́на. Скороде́нь ви́йшла товпа́ гаєвих з людьми́, щоб заня́ти означені лїсни́чим мі́сця. Одна́че сим часо́м зача́ли ся ло́ви допе́рва пе́ред полу́днем.

Маршáлок стáнув на станóвищі, звáнім нúнї „Брáтскою пáсїкою“; бíля нéго стояв козáцкий чýра, що подавáв збрýю. На дáний знак рýшила нáгінка, стрільцí зі станóвищ почáли стріляти, і маршáлок стріляв чáсто, áле якóсь нещаслúво; перейшлó кíлька óленів, утúк і велúкий медвíдь, а упáло щось з дрíбної зьвіринú.

Нарáз стáло чýтно лóміт і тріскотню — знак грýбої зьвіринú; і справдї вúйшов великáньский дик прóсто на маршáлка. Маршáлок стрíлив, а дик аж прикляк від пóстрілу. Вже чýра дав знак стрілéцким рогóм про убúтого дúка, колú нарáз з наблúженєм маршáлка дик зірвáв ся і розюшений помчáв в гущáвину, а маршáлок пустúв ся за ним з кинджáлом. Чýра остáвсь знáчно пóзад і значúв слїд, обтинáючи вíти, áле небáвом втрáтив свóго пáна з очúй, а понóвлений лóміт, крик нáгінки і прúхід стрільцíв змилúли єму слїд. Стрільцí не знáли, що тепéр почáти, колú на числéнні пóклики не булó чýти відповіди. Лїснúчий пустúв ся з людьмú в слїд за пáном, áле вже стáло смеркáти, а люди зáмість помочú, то ще одéн другóго збивáли з тóлку; затревóжені стріляли з пальнóї збрýї та розпáлювали вáтри — áле все дáрмо, про маршáлка і слух загúнув.

Міжтúм, колú всї булú в такíй тревóзї, завзятий маршáлок гонúв за дúком. котрúй пáдав що рáз частíйше. Спершý чув він пóклики і вúстріли, áле не відповідáв на них, бо стрільбý і ріг стрілéцкий лишúв чýрі. Тимчасóм вже дóбре смéркло ся, колú маршáлок спостерíг, що загнáв ся занáдто далéко. Трéба булó дýмати о пóвороті до своїх, а ту і ніч тéмна заскóчила, і зняла ся такá метелúця, що сьвíта не булó вúдно. Зголоднíлий і змéрзлий сúлкував ся Собéский кóнче добúтись до своїх, абó денебýдь, бо хоч з різних сторíн пробивáлись голосú, та нїхтó не зійшóв в яр глибóкий, кудú попáв ся маршáлок.

Повільнóю ходóю, балýючись від часý до часý в снїгý, поступáв він ярóм в горý, звідки дýмав вúдобутись на вільнíйше мíсце і стрітитись з товáришами. Так балував ся дóвго і вúйшов наконéць на простóру долúну, а з однóго єї зáкутка пробивáлось слабé сьвíтло.

Нарáз óлень зірвáв ся мáйже спéред єгó ніг і помчáв ся прóсто в стóрону, звідки сняло сьвíтло. Собéский пустúв ся слїдóм óленя, а óлень опинúв ся пéред низéнькою

хати́ною, з котро́ї мале́ньким вико́нцем продира́лось сьві́тло; о́лень уда́рив ро́гами в две́рі і они́ відчини́лись. Неба́вом відчини́лись і дру́гі две́рі, а з хати́ни, осьві́ченої огне́м розпа́лених на при́пічку дров, ви́йшов ста́рець, оді́тий в черне́чі ри́зи. Олень припа́в до є́го ніг, а Собе́ский, вступа́ючи в ха́ту, привита́в є́ї госпо́даря слова́ми: „Сла́ва Ісу́су Христу́!“ На се відповів ста́рець: „Сла́ва Бо́гу, сла́ва Ісу́су Христу́, сла́ва і Вам на ві́ки!“

„Хто Ви ста́рче?“ — спита́в Собе́ский; „не хули́ть Бо́га, бо ті́лько Бо́жа сла́ва трева́є на ві́ки; лю́ди сме́ртні, о́тже і сла́ва їх лиш дочасна; скажі́ть, де я, та що Ви ту ро́бите?“

„Не лякайтесь, па́не, та приступі́ть бли́зше; я сми́рний пусте́льник; я бу́ду щасли́вий прийма́ти вас в сі́й ха́тї, бо на ва́шій голові́ ба́чу короли́вский вине́ць, а на ва́шім се́рцю напи́сано: „Сла́ва на ві́ки!“ Ста́рець припа́в Собе́скому до ніг і уці́лува́в є́го ру́ки, а по лицю́ ста́рця покоти́лись горя́чі сльо́зи.

Затрево́жений і змі́шаний, а прити́м ди́вним перея́тий чуте́м, підні́с Собе́ский сі́дого́лового ста́рця. сльо́зи ста́ли є́му́ в оча́х і він сказа́в звору́шений:

„Вста́ньте, Отче! наколи́ ви віщу́н Бо́жий, най ді́є ся сьвята́ Є́го во́ля: ни́нї бу́ду у вас в гости́нї, за́втра во́зьму вас до се́бе“, і Собе́ский увійшо́в до ха́ти отця́ Ге́део́на; — так называ́в ся черне́ць, що жив на самоті́, ті́лько в това́ристві о́леня. На малім при́пічку тріскав ого́нь, а в горня́тку вари́в ся горо́х; ним покріпи́в ся Собе́ский.

Ста́рець доложи́в до ва́три дров, і в ха́тї ста́ло ясні́йше і відрадні́йше. На про́сьбу ста́рця Собе́ский спочи́в на ло́жі, ви́стеленім мо́хом і паху́чим зі́лєм, і випи́тував ся ста́рця, зві́дки він і від яко́го часу́ посели́в ся в тій пусти́ні.

З розмо́ви дізна́в ся Собе́ский, що о́лень був хо́ву богомо́льця, що ди́вним спо́собом жа́ден зьвір, жа́ден стріле́ць є́му́ не шко́див, і длято́го ста́рець звав є́го „королє́м“. Відта́к розка́зував богомо́лець, як то він ду́же давно́ то́му приста́в до Козакі́в, був в Туре́ччинї а опі́сля в Москві з Жо́вкі́вским. Але пізні́йше, навку́чивши собі вое́нні по́ходи, пішо́в до монастиря́, зві́дки знов ви́тягнули є́го, щоб взяв у́часть в по́ході Хмельни́цкого. Під час Зборівскої потре́би уйшо́в в лїси́, аж діста́в ся на мі́сце давно́го пожа́рища

і став ту жи́ти на самоті́. На зга́рищах поста́вив собі́ хати́ну і тепе́р мо́лить ся за лю́дскі гріхи́ і за свої́, я́ко ві́рний ісповідник чи́на св. Васи́лия Вели́кого.

„Раз мав я сон, оповіда́в ста́рець да́льше, і ба́чив вас, як і ни́нї, в вінці́ з мечем в рука́х: під но́ги кла́лись вам музулма́ньскі го́лови, пе́ред ва́ми стели́лись числе́нні бунчуки́ а куди́ ви ті́лько звернули́ ся, росли́ хрести́ за ва́ми. І ось народи́лось в за́мку оле́ськім дитя́, на ім'я́ Ян; се ви, па́не, а мені́ су́джено не ско́рше уме́рти, по́ки не поба́чу вас корола́м".

Ста́рець упа́в навко́лїшки і став горя́чо моли́тись; а було́ се вже пі́зно в ночи́. Собе́ский до́вго гляді́в на ста́рця, наконе́ць сон склеї́в єму́ струдже́ні о́чи і він спав соло́дко, як нїко́ли.

Було́ вже пі́зно, коли́ на дру́гий день проснув ся Собе́ский. До́вго моли́в ся він се́го ра́нка навко́лїшках, а коли́ хотї́в вста́ти, вложи́в стари́й Їедео́н ру́ки на єго́ го́лову і поблагослови́в єго́. Собе́ский вста́вши відта́к сказа́в до Їедео́на:

„Сьвяти́й ста́рче! бажа́ю, щоб на мі́сці, де я був у те́бе в гости́нї, ста́нув монасти́р тво́го чи́на! Мо́му за́рядови прика́жу, щоб се лїси́сте мі́сце очи́щено, а кі́лько доро́ги чолові́к на день обі́йде довко́ла се́го мі́сця, сті́лько землї́ дам на вла́сність черця́м. А ти сьвяти́й ста́рче пої́деш зі мно́ю, щоб пола́дити все, що тре́ба, бо бажа́ю тебе́ ма́ти пе́ршим ігу́меном се́го ново́го монастиря́".

121. Лю́ба дни́на.

Со́нце схо́дить:
Дни́нка ми́ла!
Пта́шки встаю́ть
І гука́ють
По дуби́нї.
А в доли́нї
По́під гаї́
Солоде́нько,
Милесе́нько
Присьпі́вує

Із трабо́чок
Скакуно́чок.
Лю́бі цьвіти,
Весни́ дї́ти
Уже́ встаю́ть,
Свої́ ли́чка
Отвира́ють,
До со́ненька
Обверта́ють.
Порина́є

То взлїта́є По во́здусї,
Жавроно́чок А пото́чок
Ген, ген в лу́зї:
То цьвіто́чкам приграва́є,
То зашуми́ть, забулькоти́ть,
То з камінце́м посвари́ть ся,
То на се́бе насупи́ть ся,
То знов ста́не, подума́є,
То знов ху́тко утїка́є.

Лю́ба дни́но, яка́сь ми́ла,
Як все ті́шить ся тобо́ю!
Ти все жите́м оживи́ла,
Ща́стем, ми́ром і любво́ю!

122. Стари́й бу́зьок калї́ка.

На стодо́лї одно́го селяни́на ви́сидїли старі́ бу́зьки че́тверо молоди́х. Ско́ро ті поросли́ в пі́рє, лїта́ли з стари́ми ро́дичами на жир на доли́ну. Недо́брий чолові́к стрі́лив з пустоти́ і зломи́в бу́зькови крило́ на прах, так що бі́дний упа́в на багно́.

Позлїта́ли ся сами́ця є́го і ді́ти і поча́ли всї кла́пати над ним дзю́бами і ока́зувати, як могло́ нїме́ сотворі́нє, свій жаль над неща́стем старо́го вітця́. Відта́к на́че на ра́ду поставали́ ко́ло не́го, посто́яли, поду́мали і взяли́ знов всї кла́пати і крути́ти ши́ями. Оде́н з них прилягг пото́м до землї, а стари́й калї́ка вли́зши на не́го, учіпи́в ся дзю́бом є́му́ за ши́ю. Тим спо́собом взнїс до́брий син сво́го ста́рого вітця́ в во́здух і затащи́в на рі́дне гнїздо́. Там доноси́ли є́му́ всї жир з багна́ цїле́ лї́то.

Але як прийшо́в день св. Спа́са, ста́ли всї бу́зьки гроба́дитись, кружачи́ весе́ло в во́здухах, а від старо́го калї́ки не полетї́в жа́ден. За кілька днів надлетї́ла вже дру́га гроба́да бу́зьків, що вилїта́ли в тепли́йші краї, а тоді́ зробив ся вже вели́кий рух на стодо́лї. Ста́ли вже то взноси́ти ся, то знов верта́ли наза́д на гнїздо́ бі́дного калї́ки вітця́, а вкінци́ таки́ нагада́ли ся і поки́нули старо́го всї кро́мі одно́го, котри́й я́ко вдя́чний син постанови́в оста́ти ся з свої́м неду́жим ба́тьком.

Доки ще було́ лі́то і о́сінь, то до́бре було́, а́ле небо́вком наста́ла зима́. На св. Дмитра́ заме́рз уже́ став, лише́ ще по ба́гнах та при кирни́чинах знаходи́в до́брий син де́яку пожи́ву для сво́го вітця́ і для се́бе. Але на св. Нико́ли моро́з потисну́в кріпкий і гру́бий сні́г на ло́коть прикри́в зе́млю. Не було́ вже ратунку, коли́ не із сту́жі, то з го́лоду тре́ба було́ зги́нути.

Селяни́н, що на є́го стодо́лї були́ бу́зьки, справля́в по́минки, а жі́нка є́го забу́вши ку́рку, ви́кинула з не́ї вну́трености на сьмітя́. Той же госпо́дар сам пря́тав на подві́рю і зоба́чив, що молоди́й бу́зьок, ле́дво ще живи́й, спусти́в ся з даху́, ухопив сї вну́трености зі сьмітя́ і зані́с на дах, даючи́ їх вітцю́-кали́ці, котри́й їх пі́лкну́в на оде́н раз. Вечеро́м ідучи́ на гумно́, поба́чив знов, що той же сам бу́зьок лежи́ть на сні́гу́ і вже тро́хи ті́льки живи́й. Умилосерди́в ся госпо́дар, взяв є́го до ха́ти, дав є́му ї́сти, а́ле бу́зьок очу́нявши і вхопи́вши ку́сень мя́са, дер ся до дверий, як би бі́дний хоті́в сказа́ти, щоб є́го пусти́ли, бо є́го оте́ць погиба́є на даху́.

Госпо́даря то́го аж за се́рце стисну́ла ся вдя́чність нїмо́ї пти́ці; він поліз на дах і прині́с старо́го кали́ку. Від то́го часу́ они́ були́ оба́ в ха́ті, а до́бре їм там було́.

Прийшла́ весна́. Зна́єте ді́ти, ро́ку 1855. поверну́ло бу́зьків ті́льки ду́же ма́ло. Ґазе́ти писа́ли, що вели́ка бу́ря ста́ла на мо́рю, і загна́вши там ста́да бу́зьків, потопи́ла їх в мо́рю. І до то́го села́ на дванайцять гнізд прилеті́ло ті́льки три па́ри і одна́ самиця.

Той госпо́дар ви́садив з весно́ю то́го кали́ку бі́дного знов на дах, а молоди́й осі́в з прилетівшою самицею на рі́днім гнїздї. Стаpе́нький бідня́ка ра́до і щи́ро вигрі́вав їм молоді́, як то нера́з і між людьми́ ді́ду́нь і баба́ня голу́бять до се́рця малі́ внуча́та. В осени́ стари́й не з бід, а зі ста́рости погиб. Щож там було́ за кла́панє на даху́, аж до се́рця промовля́ло, так они́ як би пла́кали за та́том і ді́дом.

На дру́гий рік той госпо́дар справля́в знов по́минки і став при обі́дї розка́зувати духо́вному отцю́, як то було́ з ти́ми бу́зьками. А духо́вний оте́ць каза́ли: „Кра́сно зробив молоди́й син, що старо́го неду́жого ба́тька не опуска́в до сме́рти, і ви́дно, що є́му самому́ Го́сподь Бог, котри́й о всїм памята́є, дав ту нагоро́ду. що він діста́в ся на зи́му до до́брих і милосе́рних христия́н, і перезимува́в, коли́ тамті, що ба́тька

в бі́дї опусти́ли — десь поги́бли. Слу́хайте ді́ти: Не да́рмо каза́в Го́сподь Бог: Чти вітця́ і ма́тїр твою, щоби́сь до́вго жив на землї́ і щоби́ тобі́ до́бре було́".

„Памята́йтеж і ви зроби́ти так, як та бі́дна нїма́ пти́ця; коли́ поста́ріють ся ро́дичі ва́ші, або́ бу́дуть в не́мочи і тяжкі́й сла́бости, — не опуска́йте їх тодї́, помага́йте їм, відніма́йте собі́ від ро́та, а віддава́йте довг ро́дичам, котри́й ви їм ви́нні за ті безсо́нні но́чи, за ті сльо́зи, що нера́з окропля́ли вас ни́ми, як ви слабува́ли. — До́брим ді́тям благословить Го́сподь з роси́ і води́".

123. Па́па Лев XIII.

В гірськім місто́чку Карпіне́то в Іта́лії поба́чив вперве сьві́т дня 2. ма́рта 1810. р. покі́йний па́па Лев XIII., що походи́в з знатно́ї, ве́льми пра́ведної, шляхо́тської роди́ни Пе́ччі. При сьвятім хрестї́ оде́ржав імя́ Йоахи́ма. Ма́ти одна́к бажа́ла, щоби́ ємý да́но дру́ге імя́ Вінке́нтий, в честь св. Вінке́нтия; проте́ в дитинстві зва́ли єго́ все Вінке́нтиєм і допе́рва під коне́ць свої́х ви́сших нау́к повернув він до пе́рвісного і́мени Йоахи́ма.

Вже в дитинстві обявля́в малий Йоахи́м непогамо́вану охо́ту до нау́ки. Ро́дичі ду́же тим тїшили ся і рішили́сь осьмилїтнього хло́пця враз з бра́том Йо́сифом ви́слати до шко́ли в Ві́тербо. В падолистї 1818. р. оте́ць завіз Йоахи́ма і Йо́сифа до то́гож мі́ста. Доро́га вела́ на Рим, а вра́жіня, які́ те мі́сто зроби́ло на молоди́х у́чеників, дода́ли ємý заохо́ти до ско́рого ви́вченя язи́ка латинського; завдя́ки се́му Лев XIII. нале́жав за́всїгди до найпе́рших в сьві́тї зна́токів язи́ка латинського.

Витрева́лість Йоахи́ма в нау́ках була́ незвича́йна і гі́дна по́диву; учи́в ся він так невтоми́мо і так ско́ро, що ма́ючи ле́дво 12 рокі́в писа́в по лати́нї про́зою і стихо́м на́че Римляни́н з давни́х часі́в. Єго́ га́рний стиль латинський подивля́ли на́вить учи́телї.

З то́го часу́ перехова́в ся єго́ невели́чкий стих латинський, що єго́ написа́в в честь сво́го па́трона, св. Вінке́нтия. Молоди́й Йоахи́м моли́в ся до не́го, щоби́ за єго́ по́мочию міг позискати і єго́ чесноти́ і єго́ тала́нт. — В лї́тї 1824. р. уме́рла ма́ти. Оба́ бра́тя на до́вго і тя́жко відчу́ли втра́ту до́брої ма́тери. В тім самім ро́ці з во́лї ба́тька переселили

ся обá до Рúму, де зачáли ходúти до вúсшої шкóли, т. зв. унíверситéту григорияньского, а опíкував ся молодúми потóмками рóду Пéччíх одéн із стриїв.

Вже по рóцї, пíд конéць 1825. р. Йоахим одéржує всї нагорóди пúльности; найрáдше вчив ся він на унíверситéтї хéмії і математúки. Але утóма, котрóї упáв жéртвою зáдля тóго, що працювáв над сúли, булá причúною, що молодéць тя́жко захорувáв; горя́чка і пропáсниця не покидáли єгó мáйже чéрез два рóки.

Та нáвіть хорóба не змоглá відорвáти молодóго Йоахúма від науки. Він вчив ся відтáк теольóгії і вже в р. 1831. одéржав доктóрат теольóгії. Тодí перейшóв до Колéгії шляхóтскої, де молодí духóвні, що походúли з вúсших родúн шляхóтских, приготовля́ли ся до слýжби адмíнíстрацúйної. І тут в р. 1837. одéржав стéпень дóктора прав, почíм відрáзу вступúв до слýжби адмíнíстрацúйної, а заразóм 24-го грýдня 1837. рóку одéржав посьвя́ченє духóвне.

В корóткім часї іменóвано молодóго і спосíбного Йоахúма намíсником провíнції Беневéнту. Спосíбности, які вúказав на тім труднім станóвищі, зеднáли єму́ по трох лїтáх іменóванє управúтелем провíнції Умбрії, де перебувáв в столúцї тóї провíнції, Перу́гії. Своїм лю́дяним поступóванєм зúскав сéред лю́дности таку́ любóв, що колú єгó відклúкано в р. 1843. до Рúму, громáда міскá вмурувáла на рáтуші тáблицю пáмятну, з нáписом в єгó честь улóженим.

Відклúкав єгó пáпа Григóрий XVI., котрúй іменувáв єгó нýнцием (пóслом) на дворí бруксéльскім, надаю́чи єму́ рівночáсно достóїньство архіепúскопа Дамієти.

Але пívнічний клíмат Бруксéлї убíйчо впливáв на ýтле здорóвє нýнция Пéччія. Вернýв óтже до Рúму, а Пій IX. прихилúв ся до прóсьби Перу́гія́н і надáв єму́ достóїньство епúскопа Перýгії, де перебувáв аж до хвúлї встýпленя на престóл Петрóвий.

В р. 1843. одéржав достóїньство кардинáла.

В хвúлї смéрти Пія IX., 7. лю́того 1878. р. кардинáл Пéччі находúв ся случáйно в Рúмі. Сáме рік пéред тим іменóвано Єгó підкомóрием св. Цéркви. Достоїньство се, вéльми вáжне за житя́ пáпи, на случáй опорóжненя престóла уповáжнювало єгó обня́ти управу Цéркви, при пóмочи трох найзнатнїйших кардинáлів, в íмени св. Колéгії. До нéго

також належав похорон папи, дозір над палатами ватиканьскими і переведенє вибору нового папи.

Пять днів по сьвітлім похороні Пія IX., вечером дня 19. лютого зібрало ся на вибір папи по урочистім богослуженю 60 кардиналів.

На уста усіх тиснуло ся питанє, кому то Провиднє через уста тих поважаних старців повірить управу Церкви?

Голос загальний вказував на кардинала Печчія, яко на будучого папу. Духовні і сьвітскі славні мужі, предсказували від давна кардинálови Печчієви тяжару папску. Також і люд римский, придивляючись походови кардиналів на вибір, вказував на него і кликав:

— Ото будучий папа!

Рівнож і в св. Колеґії значне число членів було з горя приготоване віддати свій голос тільки кардинálови Печчієви, хоч були і другі, що убігали ся о се достоїньство. Зараз при першім голосованю, що відбулось дня 19. лютого, кардинал Печчі одержав 19 голосів; інші голоси розстрілили ся. Але те голосованє уневажнено з причин формальних. При другім голосованю по полудни кардинал Печчі одержав голосів 29, інші голоси знов розстрілили ся. Але вже загальне запанувало переконанє, що на другий день наступить вибір остаточний і упаде на кардинала Печчія. Сей однак обявляв велике пригнобленє, а заразом був слабий, схорований і змучений великими трудами, які поніс в остатних кількох днях. Перед приятелями, що відвідували его в келії, нераз виражав бóязнь, чи повинен приняти тягар, що має упасти на него з волі св. Колеґії.

У ночи, що попереджала его вибір, кардинал Печчі не міг і ока зажмурити. Бо під его келією були комнати, призначені для нового папи; ремісники, що пристроювали і викінчували ті комнати, робили так великий стукіт, що о сні і думати було трудно. О годині 11. в ночи казав отже перенести своє ліжко до сусідної комнати, але і там доходив стукіт не багато менший.

Тоді прийшов до него слуга кардинала іспаньского з Сант-Яґо і просив горячо кардинала Печчія, щоби схотів перейти до его келії. Кардинал вагав ся, але вкінци зробив се і положив ся в убраню на ліжко слуги, де небавком звільна заснув.

Слі́дуючого дня о годи́ні 10. ра́но, в се́реду 20. лю́того 1878. р. кардина́ли зібра́лись на́йперше в капли́ці Павли́ньскій; там відпра́влено богослу́женє, почі́м кардина́ли перейшли́ до капли́ці Сикстѝньскої, щоби́ докона́ти ви́бору. Око́ло полу́дня відбу́ло ся голосо́ванє. Зпо́між 71 прису́тних кардина́лів 44 відда́ло голоси́ на кардина́ла Пе́ччія; він о́тже зіста́в наслі́дником Пія IX.

Лев XIII. оста́в я́ко па́па таки́м, яки́м був давні́йше я́ко у́ченик, сьвящє́ник, епи́скоп, о́тже тружє́ником невтоми́мим і ма́йже анахоре́том що до вла́сних потре́б, ощ́а́дним для се́бе, щ́е́дрим для правди́вої ну́жди.

Відпові́дно до то́го позмі́нював він уря́дженя вну́трішні дво́ру ватика́ньского, позаводи́в ощ́а́дности, усу́нув непотрі́бні у́ряди, зменши́в платні́, не зважа́ючи на нїя́кі невдово́леня. Одно́го дня уда́в ся до стає́н, а поба́чивши там вели́ке число́ га́рних ко́ний, спита́в:

— До чо́го слу́жать ті ко́ні? пре́ціньпа́па їх не потребу́є, бо не опуска́є Ватика́ну?

— Они́ слу́жать для уря́дників; ко́ждого дня ра́но посила́ємо по́возиди для уря́дників, що ме́шкають в мі́стї і відво́зимо їх потім домів.

— То збиток, сказа́в Лев XIII. Є пре́ціньтрамва́ї і омнїбу́си, о́тже уря́дники мо́жуть або́ їздити до Ватика́ну трамва́ями або́ іти́ пішки. — І наказа́в сейча́с прода́ти ко́ні.

Встава́в Оте́ць сьвяти́й ду́же ра́но, бо найпізні́йше о 6-ій годи́ні, убира́в ся ско́ро і ішо́в на молитви́ до капли́ці домово́ї. Потім відправля́в слу́жбу Бо́жу і забира́в ся до пи́саня в ґабіне́тї.

В днї урочи́сті Оте́ць сьвяти́й відправля́в торжестве́нні богослу́женя, що відбува́ють ся з нечу́ваною виста́вою. Крім духо́вних беру́ть в них у́часть тако́ж два хо́ри хло́пців, що стоя́ть по обо́х бока́х вівтаря; оде́н з них держи́ть сьвічки́ в га́рних лїхтаря́х однора́менних, а дру́гий кади́льниці.

Пе́ред полу́днем уді́лював послу́хань. На сні́данє спожива́в о́вочі, ке́лїшок вина́ і ку́сник бі́лого хлі́ба. В разї́ пого́ди прохо́джував ся ще пе́ред полу́днем по горо́дї ватика́ньскім. В разї́ дощу́ або́ уто́ми Оте́ць сьвяти́й всїда́в до ле́ктики, а де́коли послу́гував ся по́возом.

О годи́ні дру́гій пода́вано обі́д. Давни́й звича́й вимага́є, щоби́ Оте́ць сьвяти́й споживав єго́ сам оде́н. По обі́дї знов

пра́ця при сто́лику, а вечеро́м секре́тар чита́в го́лосно часо́писи, бо Лев XIII. люби́в слу́хати всїля́ких нови́н. О годи́нї 9. вечеро́м наступа́ли молитви́; о 10-ій ле́гка вече́ра, потім ще годи́на, посьвя́чена пи́саню па́пских розпоря́джень.

Па́па Лев XIII. працюва́в невтоми́мо, і під тим згля́дом присьві́чував при́кладом, гі́дним наслї́дуваня для цїло́го сьві́та като́лицкого; працюва́в, не зража́ючись нї віко́м, нї хоро́бами, котрі єго́ ча́сто навіща́ли. Поме́р дня 20. ли́пня 1903. р., а вже дня 4. се́рпня т. р. ви́брано кардина́ла і патрия́рха Вене́циї Йо́сифа Са́рто нови́м па́пою, що засї́в на Апо́стольскім престо́лї я́ко Голова́ Це́ркви Христо́вої під іменем па́пи Пія X.

124. Псало́м Дави́да XV.

Го́споди, хто бу́де жи́ти у твоє́му до́мі,
Хто ося́де на твоє́му Сио́нї сьвято́му?!
Той, хто хо́дить непоро́чен, ро́бить щи́ру пра́вду,
Хто добро́ у се́рцї ми́слить убо́гому бра́ту;
Хто нїко́му, підлести́вшись, зла не замишля́є,
Хто сусї́дови доко́ром се́рця не вража́є;
Хто леда́чих омина́є, до́брих поважа́є,
Обіця́вши, забожи́вшись, сло́ва не лама́є.

125. Надї́я.

Мале́ хлопя́тко ви́йшло в по́ле,
Погля́нуло геть довкруги́:
Лежи́ть розло́ге по́ле го́ле,
Геть мрі́ють чо́рнії пруги́.
„Поро́жне, ме́ртве по́ле ста́ло!“
Поду́мав хло́пчик чось сумни́й: —
А як тут ве́село бува́ло,
Як хлїб мов лїс стоя́в густи́й:
Як жи́то пе́рше зеленї́ло,
Нена́че ки́лим оксамі́тний,
Як потім ко́лосом красї́ло,
Як сла́ло го́мін той приві́тний,
Коли́ вітре́ць леге́нький, ми́лий
По ни́ві з ти́ха повіва́в

І погойда́вши ко́лос сти́глий,
Проміж квітка́ми ся хова́в;
Як ве́село женці́ сьпіва́ли
Між бу́йних стін тих золоти́х,
Як гу́сто ко́поньки стоя́ли
В рада́х щільне́ньких, чепурни́х.
„Тепе́р нема́ нїгде́ нїчо́го
І по́ле — ме́ртвеє лежи́ть!“

Нї, хло́пчику, не ду́май то́го, —
Нї, там наді́я ми́ла спить!
Там сїя́ч ки́нув до́бре зе́рно,
Оно́ в земли́цї спочива́,
Пусти́ло па́рістки химе́рно, —
Неха́й і снїг его́ вкрива́!
Під сні́гом па́рістки не зги́нуть,
Коли́ вже ви́йшли із землі́!
І думки́ сїяча́ вже ли́нуть
Весні́ назу́стріч... Ох, малі́,
Ви на́ші ді́ти: сі́ють лю́ди
Насі́нє до́бре вам в серця́
І пе́вні в тім, що до́бре бу́де
Колись то жни́во... Ду́мка ся
Нам се́рце ра́дістю сповня́є, —
Й нїщо́, нїщо́ нас не ляка́є!

126. Яки́й був спо́сіб житя́ на старода́вній Ру́си.

На́рід ру́ский за давни́х часі́в перева́жно обробля́в зе́млю, ма́йже так са́мо, як і тепе́р. Ко́ло міст та монастирі́в, особли́во денебу́дь по́над річка́ми, на оболо́ню розводи́ли горо́ди. По міста́х та монастиря́х були́ тако́ж сади́, а замо́жні лю́ди привози́ли з Гре́ції чужосторо́нні о́вочі, особли́во виногра́д та розі́нки.

На старода́вній Ру́си пле́кали з давни́х дове́н чима́ло това́ру та ко́ний. Межу́ючи з степови́ми о́рдами, набува́ла собі Русь бага́то ко́ний та това́ру від них, міня́ючи за рі́жні рі́чи, а в часі́ війни́ головну́ здо́бич дружи́нники склада́ли ота́ри та табуни́ ко́ний степово́ї о́рди, хоч і о́рда, набіга́ючи на Русь, відбива́ла з сво́го бо́ку бага́то ру́ского това́ру і ко́ний.

Бага́то було́ на Ру́си о́зер та рік, і тому́ по́руч з хлі́бороб'ством та пле́канєм худо́би немалу́ вагу́ ма́ла і риболо́вля. У князі́в були́ ці́лі дружини́ рибаків, так са́мо, як і дружини́ лове́цькі. По тих око́лицях, де пло́дило ся бага́то ри́би, повста́в окре́мий стан рибаків, що ті́лько лови́ли ри́бу.

Русь оде́ржувала сіль з рі́жних мі́сць; і́менно з Черво́ної Ру́си привози́ли сіль з Коломи́ї до Ки́єва суходо́лом че́рез Во́линь, або́ Дні́стром в Чо́рне мо́ре, та горі́ Дні́пром до Ки́єва. Бага́то було́ со́ли і по Кри́мских та Азівских о́зерах, і, зда́є ся, вже тоді́ склав ся звича́й чумакува́ти, то є і́здити в Крим по сіль.

З на́питків на́йбільше вжива́ли в старода́вній Ру́си ме́ду, пи́ва та ква́су, а ме́ду доста́рчували пасі́ки, що за тих часі́в були́ ма́йже в ко́ждім господа́рстві. Па́сі́чники зва́ли ся бо́ртниками, що доглядали па́сі́к, та вари́ли меди́. Пасі́чнико́ванє дава́ло до́брий до́хід, бо о́крім ме́ду був ще й віск на сьвічки́ для церко́в і для замо́жних люди́й, а о́крім то́го Русини́ торгува́ли ме́дом та во́ском з чужосторо́нними краями.

Бога́та була́ Русь старода́вна на лі́си́, і длято́го ма́йже всї будівлї були́ ро́блені з де́рева, почавши від ха́ти бі́дного чолові́ка, а скінчи́вши на кня́жім дворі. Але й муро́вані будівлї були́ де́неде на Ру́си за тих давни́х часі́в, особли́во церкви́ і кня́жі дво́ри. Ті будівлї ста́вили і украша́ли спершу́ спрова́джувані гре́цкі майстри́, але вже й тоді́ були́ на Ру́си будівни́чі, різьбарі́, сріб'е́льники та золотарі́. Малярі́ малюва́ли не ті́лько образи́ та сті́ни церко́вні, але́ й в церко́вних книжка́х нахо́димо за́головні карткі́ з га́рними окра́сами.

127. На́родні посло́вицї.

Хто — коли́ трево́га, то до Бо́га, а по трево́зї забу́в о Бо́зї — го́ре то́му.

Ба́чить Бог з не́ба, що кому́ тре́ба.

Бо́гу моли́сь, а сам стережи́сь.

Роби́, роби́, то й ма́ти меш; посі́й жи́то, то й жа́ти меш.

Хто ра́но посі́є, той ра́но і пожне́.

Як не напова́жиш ся, не бу́де з то́го нїчо́го.

Оча́м стра́шно, а ру́ки зро́блять.

Дóбре робúй, то й дóброго кінця́ дожидáй; а як зле зрóбиш, так зле й бýде.

Рóбиш, рóбиш — áнї пéред тобóю, áнї за тобóю.

Як хто жие́, так є́му такóж Бог дає́.

На чужúй труд лáсий не будь.

Хто на чужúй обíд ся спускáє, той з гóлоду вмирáє.

Гість в дім — Бог в дім.

Гість лáви не засúдить, а лíжка не залéжить.

Гість — як невíльник: де єго́ посадя́ть, там сидíти мýсить.

В гостúнї остáтний зачинáй їсти, а пéрший переставáй.

В гóстях дóбре, а дóма найлíпше.

128. Залóженє монастиря́ краснопущáньского.

Небáвом по знáній стрíчі з óленем, такúй в тім самíм рóцї 1665., надáв Собéский грамотý, котрóю вúзначив в лїсáх розгáдівских, недалéко містóчка Поморя́н, мíсце на залóженє монастиря́ для мóнахів óбряду грéцкого; а позаяк мíсце і окóлиця між лїсáми булú дýже крáсні, нáзвано сей монастúр Краснопýща.

Собéский вúзначив для нéго зéмлї з лїсáми, кíлько чоловíк за день довкóла обíйти здýжає; а трóхи опíсля даруáв дзвóни, вúляти з пушóк здобýтих на Týрках. Крóмі тóго велíв свóму придвóрному маляре́ви Василе́ви зі Львóва, Рýсинови, вúмалювати цíлий іконостáс для цéркви краснопущáньскої. Робóта сéго знаменúтого маляра́ рýского булá так гáрна, що знáтоки цінúли сей іконостáс на 100.000 зол.; особлúво гáрні там булú образú апóстолів і євангелúстів, св. Розпя́тиє і св. Вознесéниє. На жаль цїннúй сей пáмятник рýскої штýки згорíв в часї пожéжі краснопущáньскої цéркви в р. 1900.

З весновú 1665. р. стоя́в вже деревля́ний монастúр в Краснопýщі, а о. Їедеóн Буйнúцкий був там спрáвдї пéршим ігýменом над тромá черця́ми. В 10 лїт опíсля побáчив ігýмен свóго улюбленого маршáлка Собéского в вінцї королíвскім та дізнáв від нéго ще й опíсля не однóго добродíйства, бо Собéский, хоч став королéм, любúв загóщувати в Краснопýщу до о. Їедеóна. Колú тíлько приїхав до Зóлочева, вибирáв ся в лíсú поморя́ньскі на лóви і, опинúвшись на станóвищу „Брáтскої пáсїки“, пригáдував собí о. Їедеóна. Ту в тім улюбленім мíсцї велíв він з вузкóї стéжки лíснóї

прорубáти широ́ку королї́вску́ доро́гу, а на мі́сцї коли́шньої „Брáтскої пáсїки“ велї́в постáвити з дéрева лїтну́ палáту королї́вску.

Сюди́ заїзди́в коро́ль чáсто на порáду до о. Ґедео́на; у сéго побо́жного черця́ шукáв він на св. спо́віди відрáди і си́ли, щоб ви́тревати в го́рю. Собє́ский, пізнáвши в о. Ґедео́нї справдéшнього слугу́ Бо́жого і щи́рого пові́рника та приклóнного порáдника страждýчої душі́ своє́ї, удавáв ся до нéго чáсто в потрéбах душéвних, бо Собє́ский був ли́цар ду́же побо́жний. Він то заложи́в пізнї́йше ни́нїшні монастирі́ ОО. Василия́н в Зо́лочеві, Підгі́рцях і в Жо́вкві.

Зберíг ся тако́ж перекáз, що Собє́ский виправля́ючись на Ту́рків під Хо́тин, сповідáв ся з цїли́м ві́йском у мо́нахів в Улáшківцях, причащáв ся і приня́в благословéнє.

129. Гей воли́!

Гей, гей, воли́! Чого́ж ви стáли?
Чи ду́же по́ле заросло́?
Чи вже лемі́ш іржá поїла?
Чи затупи́лось чересло́?
Бади́лє зсо́хло, вже й вали́ть ся,
Лемі́ш я до́бре настали́в,
А чересло́ моє́ новéє.
Чого́ж ви стáли? гей воли́!

Гей, гей, воли́! Чи зсо́хло по́ле,
Чи плу́г у зéмлю не ідé?
Чи деревля́ная поли́ця
Тяжко́ї ски́би не зведé?
Земля́ пухкáя, плуг не сто́гне
І ски́бу до́бру відвали́в,
І борозда́ ось вже чорнї́є.
Чого́ж ви стáли? гей воли́!

Гей, гей, воли́! зорéмо по́ле,
Насї́єм я́рого зернá,
Пройдé разо́к тонкéє рáло
І пробіжи́ть ся боронá.

А там дивúсь — зібрáлась хмáрка,
Дрібнéнький дóщичок полúв,
І нúва шóвком зеленíє,
Чогóж ви стáли? гей волú!

Гей, гей, волú! зернó поспíє,
І заколóсять ся поля́,
І вéрне нам за пíт кровáвий
Із лúхвою сьвятá земля́.
Тодí збирáй колóсє пóвне
Та тíльки Гóспода хвалú.
Чогóж ви стáли, мої дíти?
Порá настáла! Гей, волú!

130. Хáта пóльского верхóвинця.

Мéшканя пóльских верхóвинців се палáти в порівнаню з лїпянкáми селя́н рівних окóлиць. Не найдé тут стодíл хворостяни́х, а тим мéнше такúх домів мéшкальних; всї стайнї і хлївú вúставлені з дéрева і покрúті ґóнтами. Покрівлї будýють висóкі, стíни даю́ть звичáйно з окрýглого дéрева грýбости 12—15 цáлїв.

Мéшканя їх тéплі, хоч лишé шпáри мáють спóро мóхом забúти, та áнї знадвóру, áнї внутрí не суть глúною вúлїплені. Однáк моглúб бýти крáсшими на óко, колúб булú вúлїплені, вúбілені і мáли коминú. Але хоч там найлéкше муруватú не йно коминú áле й цілí домú з крáсного каміня, яке́ мáють в місцї і котрúм безпéчно муруватú на глúнї а нáвіть склепúти, то все такú тя́жко ввестú сю пожитóчну нóвість, бо немá людúй, щоб любувáлись бíльше в старúх прúвичках над верхóвинців.

Хоч онú зáвсїгди стáвлять ся пíсля свóго звичáю, однáк рóблять се мíцно і порядно; верхú покрівель лю́блять прикрашáти в той спóсіб, що вирізують дошкú на лад швайцáрский і сю різьбý забáрвлюють лю́брикою з досúть дóбрим смакóм. Вікна по два пóбіч сéбе мáють досúть велúкі і порядно зашклéні. Двéрі звúкли давáти в низý шúрші, а горóю вýзші, а се томý, щобú горóю не трáтили багáто теплá а в низý щобú мáли потрíбну ширинý для впровáдженя бочóк на капýсту та інших широ́ких судúн, котрí умíщують в комóрах.

У нутрі́ до́му верхо́винця ма́ло ста́тків; в ко-мо́рі за́сіки і скри́ні, а в сьвітли́ці стіл і ла́ви, що їм слу́-жать так до си́дженя як і до спання́. Не уживáють пі́ряної по́стели, а лі́жка ма́ють лиш бога́ті лю́ди і то ча́сто лише́нь сі́ном ви́стелені. Найвигідні́йшим мі́сцем до спання́ є піч до́вга на подо́бу пека́рскої, що в ній їсти варя́ть і су́шать збі́же. Посе́ред сте́лі є о́твір, котри́м в часі́ то́пленя в пе́чи вихо́дить дим, що опі́сля ти́сне ся всі́ми шпа́рами покрі́влї і ро́бить сї доми́ подібними до заве́день фабри́чних. Коли́ скінчи́ть ся па́ленє, зату́ла прила́джена в сте́лї заде́ржує тепло́.

Се́ла верхо́винців побудо́вані звича́йно в доли́нї, котро́ю перепли́ває ріка́. Є ще доми́ побудо́вані одалі́к по узгі́рях ви́сших і ни́зших, по кі́лька ра́зом або́ поодино́ко, оті́нені де́ревами; там ме́шкають звича́йно так зва́ні поля-нарі́, що закупи́ли ґрунти́. Поло́женє тих домів буває ча́сто ду́же щасли́ве і додає́ краси́ ці́лій око́лиці.

Верхо́винці лю́блять ма́ти вла́сні доми́, тому́ нема́ тут ма́йже зовсі́м комі́рників, а рі́дко де в одні́й хаті містя́ть ся дві роди́ни. Найме́нше село́ ма́є по 200 домів нуме-ро́ваних, а бага́то є їх по два під одни́м число́м; таке́ село́ ма́є до двох ти́сяч душ, а бі́льші ма́ють по три і чо-ти́ри ти́сячі.

131. Лев та миш.

Старе́нька ми́шка горюва́ла,
Нїгде́ їй бі́дній було́ жить,
Голо́воньки на ста́рість прихили́ть;
Сама́ собі́ по сьвітови блука́ла,
Дїто́к нема́; були́ колись,
Тепе́речки по сьвіту розбрили́сь,
Одни́м-одна́ зіста́лась ма́ти!
От і пішла́ она́ звича́йненько прохати,
Щоб лев в дуплі́ дозво́лив їй
Само́тній і старі́й
Хазя́йство завести́ мале́ньке
Бі́ля їх ми́лости близе́нько.
„Хоч си́ла всім страшна́ твоя́,
Хоч пан ти, ка́же, між пана́ми,

Та хто зна, що ще бу́де з на́ми?
В приго́ді мо́же ста́ну й я".
— „Хто? ти? — лев заревів, така́ пога́на
Мене́, тако́го па́на,
Сюди́ заду́рювать прийшла́?
Пішла́!
Бач, тереве́ні розпусти́ла,
Втіка́й, поки́ ще ці́ла!"
Злака́лась ми́шка та притьмо́м,
Поміж трабо́ю, лопушко́м,
З переполо́ху почухра́ла
Туди́-сюди́ — й з очи́й пропа́ла.

А лев пішо́в пожи́ви розгляда́ть,
Та у тене́та яко́сь і піймав ся.
Рвону́в він раз — тене́та не тріща́ть:
У дру́ге, тре́тє — ні! Вже як не силкува́в ся,
Як не ревів
І не верті́в,
А все таки́ не ви́вертівсь: зіста́в ся!
Прибі́гли лю́ди: узяли́,
Звяза́ли бі́дного тай повезли́
По ярмарка́х в зелі́зній кліт'ці,
На ди́во сьві́тови всьому́.
Мабу́ть були́ цига́ньскі ми́тці.
Прийшло́ ся гі́рко бі́дному єму́;
Згада́в про ми́шку, що она́ каза́ла,
Тай ду́ма плачучи́: „Як би она́ була́,
Заги́нути мені́ дурно́муб не дала́,
Тене́таб всї попрогриза́ла.
І яб гуля́в тепе́р в зеле́ному га́ю,
Мов у ра́ю".
А сам, серде́шний, слезонькй ковта́є:
Є каяня́, та воротя́ не ма́є!

132. Зеле́ні або́ Тро́їцкі сьвя́та.

Нема́ то над Зеле́ні сьвя́та. Го́дї описа́ти, як кра́сно, як лю́бо тоді́ у нас. Ви́йдеш на по́ле — рай! земля́ пристро́єна цьвітами, а лїсй зеленію́ть ся як би в сьвято́чних

ри́зах; поля́, засі́яні золоти́м зе́рном, випуска́ють пе́рший ко́лос наді́ї, а в сада́х деревина́, обля́на паху́чим молоко́м, аж тя́гне в свій холодо́чок. Чи́сте і те́пле не́бо ясні́є і гріє і лю́бо до те́бе усьміха́є ся; а весе́ла пти́чка щебе́танем свої́м аж но́сить дубро́вою.

А прийдеш до села́, яки́й там нови́й вид, яка́ там нова́ ра́дість? хати́ всї побілені, ви́чищені; а на ко́ждім подві́рю гай. То клинові́ то липо́ві галузки́ стоя́ть і на воротах і на підсі́ню; сторча́ть в віко́нцях, виглядають зі стріхи, зі всіх дверий. Чоловікови здає ся, що в якім лїсо́чку прохо́жуєсь. А лю́ди, поубира́ні в сьвято́чну о́дїж, то прохо́жують ся по улицях, то сидя́ть по́під хати́ або́ гомоня́ть по садо́чках. Там ку́пка господа́рів, поспира́вши ся ко́ло нови́х плотів, розповіда́ють собі́ за ярмарки́, за худі́бку та за приго́ди; ту знов кілька бабу́сь, посіда́вши на воротах, приго́дують собі́ молоді́ лїта́. А там хло́пцї во́дять ся з музи́кою, гра́ють, танцю́ють.

Ах! як лю́бо у нас на Зелені́ сьвя́та!

Зелені́ або́ Тро́їцкі сьвя́та зачина́ють ся вже в суббо́ту богослу́женем за поме́рших; відта́к цїлий день ґазди́нї пря́тають, щоб досто́йно сьвя́то привита́ти. З за́ходом со́нця натика́ють зелені́ галузки́ на воротах і дверо́х хати та обма́ю́ють вікна і всї інші будівлї. Тако́ж обма́ю́ють хату в середи́нї, особли́во на по́кутї зеленї́єсь га́рно; заквітчують образи́, на стіл, ла́вицї і на по́міст си́плють паху́чого шувару́ або́ іншої зе́лени. А що вітки́ нази́ва́ють к л е ч а́ н е, то від то́го назва́ли сю неді́лю к л е ч а́ л ь н о ю. Нази́ва́ють ї́ тако́ж р у с а́ л ь н о ю тому́, що бу́цім то в саму́ клеча́льну неді́лю р у с а л к и́ з розпу́щеним воло́сем плива́ють по воді́, або́ таки́ вихо́дять з рік, кача́ють ся по бе́резї, заво́дять хорово́ди по луга́х і гая́х, ска́чуть по де́ревах, маня́ть прохо́жих, а наколи́ кого́ пійма́ють, передовсі́м яку́ необа́чну дити́ну, то заскобо́чують на смерть.

Щоб від русало́к обігна́тись, но́сять лю́ди при со́бі поли́н, бо его́ за́паху русалки́ не мо́жуть сте́рпіти. В русалки́ заміня́ють ся топе́льницї або́ ді́ти, що поме́рли нехре́щені; сї послі́дні ма́ють осі́бну на́зву, м а в к и́. А щоб ще певні́йше забезпе́читись про́ти відьм і всіля́ких злих

ду́хів, збира́ють ру́ту і розхідни́к, вя́жуть з них ві́нці, посьвя́чують їх в це́ркві, опі́сля кадя́ть ни́ми ці́ле обійсте́ і това́р. Поля́ знов хоро́нять від вся́кої на́пасти тим, що відбува́ють торжестве́нні обхо́ди по поля́х і при тій на́годі сьвяще́ник посьвя́чує їх. По де́яких се́лах відбува́є ся посьвя́ченє по́ля на св. Іва́на Хрести́теля, з котри́м то торжество́м сполу́чено на́родне сьвя́то Ку́пала, бо в сьвя́та Тро́їцкі відбува́є ся обхі́д на кладо́вища, наколи́ се не ста́лось в сьвя́та Велико́дні. На сумни́х моги́лах поки́йників відсьпі́вують панахи́ду або́ відчи́тують св. єванге́лиє і тим спо́собом помина́ють па́мять дороги́х поме́рших.

133. Схід со́нця.

Дивлю́ ся я — аж свита́є,
Край не́ба пала́є;
Соловéйко в те́мнім га́ю
Со́нце зустріча́є,
Тихе́сенько ві́тер ві́є,
Степи́, лани́ мрію́ть;
Між яра́ми над става́ми
Ве́рби зелені́ють.
Сади́ рясні́ похили́лись,
Топо́лї — по во́лї
Стоя́ть собі́ мов сто́рожі,
Розмавля́ють з по́лем.
І усе́ж те, вся краї́на
Пови́та красо́ю,
Зелені́є, вмива́є ся
Ра́нною росо́ю;
Вмива́є ся, красу́є ся,
Со́нце зустріча́є —
І нема́ тому́ почи́ну
І кра́ю не ма́є.

134. Весні́вка.

Цьві́тка дрібна́я
Моли́ла не́ньку,
Весну́ ране́ньку:
„Не́не рідна́я!

Вволи́ ми во́лю,
Дай мені́ до́лю:
Щоб я зацви́ла,
Весь луг скраси́ла;
Щоби́ я бу́ла
Як со́нце я́сна,
Як зоря́ кра́сна,
Щоби́м згорну́ла
Весь сьві́т до се́бе".

„До́ню, голу́бко!
Жаль мені́ тебе́,
Га́рная лю́бко.
Бо ви́хор сви́сне,
Моро́з пости́сне,
Бу́ря загуде́;
Краса́ змарні́є,
Ли́чко счорні́є;
Голо́воньку скло́ниш,
Листо́ньки зро́ниш,
Жаль се́рцю буде́".

135. Чим і на чім лю́ди письме́нні давні́йше писа́ли.

Зразу́ до́вбали лю́ди долота́ми на гро́бницях, пли́тах камінни́х, дома́х та на стовпа́х. Важні́йші пи́сьма, як зако́ни, видо́вбувано на ви́гладженім мета́лю, або́ на камінни́х пли́тах, т. є. скрижа́лях. До мало́важних річи́й ужи́вано табли́чо́к деревля́них, бі́ло помальо́ваних; на них пи́сано рильце́м або́ пе́нзлем, ма́чаним в кольоро́вій те́чи.

Єгипті́яни та Індо́ве рисува́ли на гнучкім стеблі́, то́нко розпрасо́ванім, з рости́ни, зва́ної папі́рус, або́ на ли́стях пальм о́стрими рильця́ми, ма́чаними так са́мо в кольоро́вій те́чи.

До щоде́нного письма́ або́ до нау́ки пи́саня ужива́ли Римля́ни табли́чо́к деревля́них, котрі́ покри́вано тоне́нькою по́волокою во́ску: на таки́х табличка́х пи́сано зелі́зним рильце́м, зва́ним стиль.

В віка́х сере́дних головни́м матерія́лом до пи́саня була́ ски́ра звірят, напу́щена то́вщию, зва́на перга́мін, а на ній

писа́ли пру́тиком деревля́ним, розщі́пленим на кінці́, а пізні́йше пе́нзлем. Пру́тик або́ пе́нзель ма́чано в кольоро́вій те́чи і мальо́вано ним бі́льше, чим пи́сано. Письмо́ таке́ було́ нера́з ду́же окра́шене, а́ле пра́ця ко́ло то́го була́ вели́ка; щоб одну́ ка́ртку в той спо́сіб записа́ти, а власти́во замалюва́ти, тре́ба було́ часо́м і кілька мі́сяців часу́.

На той час лиш де́хто знав писа́ти; коли́ж з часо́м се знане́ ста́ло розповсю́днюватись, ста́ли лю́ди роздумувати над таки́м при́ладом, котри́м би ле́гко і ско́ро мо́жна було́ писа́ти.

До́вго ужи́вано пру́тиків з тросте́йни, котрі́ так са́мо зати́нано і розко́лювано, як пізні́йше пе́ра. Се було́ вже ду́же вели́ким по́ступом в пи́саню, бо оно́ дозволя́ло ле́кше або́ сильні́йше притиска́ти, а тим самим вже то́нше або́ гру́бше писа́ти.

З кінце́м V. столі́тя по Р. Хр. ста́ли лю́ди ужива́ти до пи́сання пера́ гу́сячого. Оно́ причини́лось ду́же до розво́ю письменьства́, і хоч оно́ таке́ мале́, то пре́ціньо панува́ло бі́льше як 1.300 лі́т. Тоді́ ужи́вано ще впра́вді тако́ж перо рогови́х, скляни́х і і́нших, а́ле всі́ они́ не ви́тревали в борбі́ з могу́чим перо́м гу́сячим. Ще в XIX. столі́тю служи́ло оно́ ві́рно всі́м; аж ось а́рмія мали́х сталеви́х бляшо́к ви́перла перо́ гу́сяче з єго́ стано́вища, так що ни́нї вже лиш де́хто єго́ ужива́є, а моло́дші і затина́ти єго́ не зна́ють.

Хоч перо́ гу́сяче, уто́млене тринайцятьсотлі́тною пра́цею, пішло́ спочива́ти, то всеж таки́ лю́ди, узнаючи́ превели́кі єго́ заслу́ги, назва́ли ті малі́ сталеві́ бляшки́, котри́ми ни́нї пи́шемо, пе́рами, хоч они́ до власти́вих пер і не поді́бні.

136. Ці́са́рска гро́бниця в Ві́дні.

Ці́сар Матві́й спрова́див в р. 1600. мо́нахів Капуци́нів з Ри́му до Ві́дня і позво́лив їм ви́ставити косте́л на коли́шнім передмі́стю, де тепе́р ме́шкають оо. Мехитари́сти. Для тих Капуци́нів загада́ла ці́сарева Анна, жі́нка ці́саря Матві́я, ви́мурувати в самі́м мі́сті монасти́р з костело́м а по́під костело́м просто́ру підзе́мну кри́пту, т. є. гро́бницю, щоб в ній хорони́ти на ві́чний спочи́нок чле́нів ці́сарскої роди́ни. На ви́муроване монастиря́ і костела́ записа́ла ці́сарева Анна в своїм зві́щаню не тілько значну́ су́му гроші́й, а́ле і всьо своє зо́лото і сріб́ло. Крім то́го прика-

за́ла ці́сарéва Анна, щоб дорогоці́нний престо́л зі всі́ми прибо́рами, яки́й містúв ся в є́ї дома́шній капли́ці, перене́сено по є́ї сме́рти до підзе́мної кри́пти, щоб відта́к пе́ред тим престо́лом відправля́ти заупокі́йні богослу́женя.

Весно́ю 1622. р. зало́жено під сю буді́ву угóльний ка́мінь, а в р. 1633. ста́нув монасти́р з костело́м і з підзе́мною кри́птою. По посьвя́ченю костела́ спрова́джено в сю підзе́мну кри́пту з вели́ким торжество́м тлі́нні оста́нки ці́саря Матвія́ і ці́сарéвої Анни, і зло́жено їх ту на ві́чний супочи́нок в дороги́х металéвих домови́нах.

Ся підзе́мна кри́пта є то до́вга, широ́ка і висо́ко скле́плена са́ля. Середи́ною то́ї кри́пти веде́ свобі́дна до пере́ходу доро́га, а по прáвій і по лі́вій руці́ се́ї доро́ги лежа́ть рядо́м одна́ по́біч дру́гої домови́ни з на́писями, хто в них спочива́в; всі́ они́ відгоро́джені зелі́зними штахе́тами від доро́ги переходово́ї.

Коли́ з часо́м ся кри́пта так переповни́ла ся, що забра́кло вже мі́сця, приказа́ла ці́сарéва Ма́рия Терéса 1748. ро́ку по́біч старо́ї кри́пти ви́мурувати нову́; її́ відді́лено від старо́ї тако́ж зелі́зними штахе́тами. В тій новови́мурованій кри́пті похорони́ла Ма́рия Терéса сво́го му́жа, ці́саря Фра́нца Стефана́, що упокоїв ся в р. 1765. Ці́сарéва Ма́рия Терéса приходи́ла до се́ї кри́пти ду́же ча́сто з свої́ми дїтьми́, а то не ті́лько для моли́тви, а́ле і длято́го, щоб є́ї ді́ти учи́лись на тім сумні́м мі́сці, як то на тім сьві́тї кінчи́ть ся вся лю́дска ве́лич і сла́ва.

По заста́вленю тако́ж се́ї дру́гої кри́пти, ви́муровано в р. 1823. з пра́вої сторони́ ще тре́тю; пе́ршого похоро́нено в нїй старе́нького ці́саря Фра́нца І., вітця́ ці́саря Фердина́нда Благо́го, а ді́да на́шого сла́вного тепе́рішнього мона́рха.

137. Псало́м Дави́да CXXXII.

Чи є що кра́ще, лу́чше в сьві́тї,
Як у ку́пі жи́ти,
З бра́том до́брим добро́ пе́вне
Позна́ть, не дїли́ти?

Яко ро́си небе́снії
На сьвятії го́ри
Висо́кії Спо́ньскії
Спада́ють і тво́рять
Добро́ тва́рям земноро́дним
І земл'ї і лю́дям:

Отта́к брати́в благи́х свої́х
Госпо́дь не забу́де;
Воцари́ть ся в дому́ ти́хих,
В семї́ тій вели́кій,
І пошле́ їм до́бру до́лю
Од ві́ка до ві́ка.

138. Ку́пало і Субі́тка.

Ку́пала почита́ли Русини́ я́ко бо́жище, коли́ ще жи́ли в ві́рі пога́ньскій, і під коне́ць че́рвня або́ з початко́м жнив приноси́ли єму́ же́ртву. Ся же́ртва була́ сполу́чена з рі́жними і́грищами наро́дними, які́ уря́джувала собі́ го́ловно ста́рша мо́лодіж сїльска́, а па́мять про ті і́грища заде́ржалась ще до ни́нї бу́дьто в пі́снях, бу́дьто в торжества́х, які́ обхо́дять де́куда в навече́рє св. Іва́на Хрести́теля.

І так хло́пці і дівча́та прибира́ють ся сьвято́чно, пристро́юють ся вінця́ми і цьві́тами, розпа́люють ватри́ по го́рах, в гая́х або́ на сїножа́тах, сьпіва́ють пі́снї, танцю́ють, ска́чуть самі́ че́рез ва́тру і переганя́ють това́р для забезпе́ки від відьм, зна́хорів і чарівни́ць, та щоб ду́хи-лїсовики́ і вовкула́ки не шко́дили ота́рі.

Пі́сля і́ншого до́гаду Ку́пало не був бо́жищем; під се́ю на́звою ма́ли на́ші пога́ньскі пре́дки розуміти ку́піль, що нале́жала тако́ж до таки́х і́грищ. І сей до́гад ма́є де́що за собо́ю, а се тим певні́йше, що місця́ми у нас, а ще бі́льше у і́нших на́родів славя́ньских, заховав ся ще до́сі о́бряд ку́пільний і і́нші такі́ забавки́; бо ось, се́го дня купа́ють ся впе́рве, а вечеро́м пуска́ють ві́нцї на во́ду.

Між і́ншими Краковя́ни і Варшавя́ни обхо́дять навече́рє св. Іва́на Хрести́теля кра́сно і весе́ло на свої́й улю́бленій Ви́слї. Над є́ї бе́регом збира́є ся бага́то рі́жного на-

рода міско́го, а здовж рікѝ уставля́ють сто́си смільно́го де́рева; колѝ со́нце схова́єсь вже за го́ри, запа́люють сї сто́си, а місця́ми знов горя́ть живо́ю по́ломінию бочкѝ, напо́внені смоло́ю. Відта́к з човні́в, то вели́ких то мали́х, га́рно хоругва́ми украше́них і зе́ленію ума́єних, пуска́ють ві́нці, та одні́ човна́ми пуска́ють ся за ни́ми наздогі́н, дру́гі же поглида́ють за ві́нця́ми з бе́рега, аж до́ки фи́ля не занесе́ їх так дале́ко, що не мо́жна вже їх доба́чити.

А міжти́м луна́є пі́сня бу́дьто з бе́рега, бу́дьто таки́ з човна́ або ґа́ляра, та нада́є ще бі́льше весе́лости і сьвято́чного настро́ю сим і́грищам.

Тако́ж в Пере́мишлї обхо́дять се сьвя́то на ріцї́ Сяні́.

На́рід же сїльски́й, передовсі́м Підгаля́ни і Мазу́ри, обхо́дить се сьвя́то до знаку́ так са́мо, як у нас обхо́дять Ку́пала, а сьвя́то се зове́сь у Полякі́в Субі́тка.

Таку́ Субі́тку описа́в га́рно Кохано́вский, пое́т по́льский, ще в XVI. віку́, а описа́в її́ так, як се ба́чив на вла́сні о́чи, та як її́ обходи́ли єго́ земляки́ на до́лах на єго́ ху́торі Чорноліїсю. Знов і́нший сла́вний пое́т по́льский, Ґощи́ньский, що вмер у Льво́ві в р. 1876. і що то люби́в тако́ж придивля́тись і́грищам на́родним, описа́в ду́же кра́сно і Ку́пала і Субі́тку, як її́ обхо́дять ме́шканцї гір.

139. Лі́то.

Ве́село на ни́ву
Же́нчики іду́ть;
В годи́ну щасли́ву
Вже же́нчики жнуть.

Жва́во йде робо́та,
Аж житце́ шуми́ть;
В же́нчиків охо́та,
Хто перегони́ть.

Сніп лежи́ть при сно́пі,
Го́сподь зароди́в;
Бу́де наш госпо́дар
Же́нчиків хвали́в.

Вже стоя́ть і ко́пи,
Вже вине́ць плету́ть,
Вже несе́ княги́ня,
Пісонькѝ гуду́ть:

„Ви́йди, господа́рю,
Вине́ць ви́купи,
Же́нчиків в домо́ньку
Красне́нько прийми́.

Щоб ни́ви роди́ли,
Бог благослови́в,
Же́нчики роби́ли,
Ти їх все гости́в“.

140. Трут.

„Нема́ то, над моє́ житя́!
— Літа́ючи близь у́лия
Чвани́в ся трут —
Увéсь мій труд:
Коли́ пого́да на дворі́
На хви́льку ви́лечу собі́!
Погля́ну на сей Бо́жий сьвіт,
На со́нце, гай, на ро́жі цьвіт,
Полечу́, побреню́,
Роби́тиж не роблю́!
Пчола́ за ме́не зро́бить все,
І мід і пе́ргу принесе́
І ви́будує дім — пала́ту,
Розкішную для ме́не ха́ту,
А пу́сто в че́реві мої́м —
Меду́ і пе́рги попої́м;
І ве́село бреню́!
Роби́тиж не роблю́!“
Підслу́хала єго́ кома́шка,
Мабу́ть мала́ таки́ мура́шка,
І ти́хо промовля́:
„Така́я смерть, яке́ житя́!
Бо при́йде о́сінь і тебе́
Із ха́тп ви́женуть на все,
Не час буде́ уже́ роби́ти,
Не час тоді́ хлі́ба проси́ти;
Тоді́ нїхто́ не дасть пожи́ви,
Перемину́ли днї щасли́ві,
І ле́дар з го́лоду помре́.
Леда́чому так дїється все!“

141. Житє́ в полонина́х.

Було́ то в ли́пню 18..... р., коли́ я з одни́м това́ришом и́брав ся з Буркута́ жа́бівского на полони́ну Озірна́, що лежи́ть дале́ко в коломи́йских Карпа́тах. Ми передира́ли ся сигла́ми, горі́ що ра́з ви́сше спина́ючись, і аж по до́вгій та томля́чій ходї́ ви́брались ми на полони́ну.

Полони́ною зову́ть ту висо́чини на карпа́тских го́рах, часо́м рі́вні, найчастї́йше горбова́ті або́ филя́сті, свобі́дні від лїсі́в і корчі́в, а поро́слі кра́сною, паху́чою, мов ру́та зеле́ною траво́ю, засї́яною гу́сто цвиту́чим зї́лєм. Коломи́йскі полонини́ є ду́же буйні́, а для ота́р пожи́вні за́для трави́ і зї́ля; тому́ і бри́ндзя, особли́во з по́дальших полони́н, є смачнї́йша як і́нша, і не щипка́ а́нї квасна́, як на дола́х.

Є полонини́ грома́дскі, є і полонини́ поодино́ких ґа́здів; они́ віддї́лені від се́бе пло́том, що зове́ ся вори́нє. Хто ї́де коне́м в го́ри верхо́виною, мо́же собі́ вори́нє розібра́ти і коня́ попа́сти, де і кі́лько схо́че, на́віть на сїножа́ти, коби́ лише́ виїзджа́ючи заложи́в наза́д вори́нє; нїхто́ єму́ за те нїчо́го не ска́же. Така́ устано́ва ви́робила ся ту з коне́чности, бо в го́рах нема́ госпо́д а́нї торгу́ на па́шу для худо́би, тай нїхто́ па́ші на верхо́вину не мо́же заве́зти.

Полонини́ стоя́ть пу́сто че́рез до́бру полови́ну ро́ку: снїг їх покрива́є бі́лим покро́вом і ті́лько ви́хор по них гуля́є або́ голо́дний зьвір зави́є. Аж коли́ снїги́ сто́плять ся, тодї́ на́ново оживля́є ся полони́на; она́ пороста́є ско́ро буйно́ю траво́ю та паху́чим зї́лєм, в лїса́х щебе́чуть птички́, а вівча́р жене́ свою́ маржи́ну (това́р) на верхо́вину. Тодї́ наповня́є ся во́здух рі́жними голоса́ми; реве́ това́р, ржуть ко́нї, бле́ють ві́вцї, дале́ко по го́рах несе́ ся го́мін вівча́рскої сопі́вки, або́ тужли́ві зву́ки пова́жної тримбі́ти. В за́городах, т. зв. ста́ях по́рають ся вівча́рики, відбира́ючи від коро́в та від ове́ць молоко́, котре́ відта́к варя́ть в кітла́х, ґлє́ґають, себ то заправля́ють кислото́ю і витво́рюють гу́слянку, ву́рду, женти́цю та бри́ндзю, або́ виробля́ють сир та ма́сло. Маржи́на, на́біл і єго́ ви́твори, є головни́м бога́тством Гу́цула верхо́винця.

Се́ред полони́ни є ста́я. За́місць ха́ти є ту коли́ба. Се́ред коли́би ви́сять два або́ три кітли́, в котри́х вива́рює ся молоко́. В коли́бі день і ніч не вигаса́є ва́тра. Гу́цул, кочу́ючи денебу́дь, за́раз розпа́лює ва́тру. В середи́нї стоя́ть довкруги́ коли́би звича́йно деревля́ні лавки́, посу́дини, найпотрібнї́йші зна́ряди і тримбі́та; ча́сто ручни́ця і пісто́лї. Гу́цул найра́дше сиди́ть або́ лежи́ть на землї́ ко́ло ва́три.

А вжеж нема́ то як Гу́цул загра́є на тримбі́тї. Тримбі́та є то труба́ деревля́на, до́вга часо́м на яки́х два ся́жнї, майсте́рно березо́вою коро́ю спови́та; на одні́м кінцї́, що

прикладáє ся до уст, вýзша, а виглядáє ненáче вели́ка бляшанá трубá. Звýки єї́ повáжні, проймáючі, нечýвані; они́ розхóдять ся по полони́нї далéко і ширóко та відбивáють ся відгомоном десь геть аж в сусї́днім лї́сї.

Вівчáр на полони́нї нóсить чéрез пів рóку однý сорóчку; він вивáрює її́ наперéд в смáльцю абó вимóчує в дéгтю і томý то онá чóрна, як сáжа з пóпелом змішана. Чéрез цїлé лї́то на полони́нї він не купáє ся і рідко лиш ми́є ся; не ви́дить нї кýсника хлї́ба, а о мя́сї і не згáдуй нїчóго. Єгó стрáвою є кулéша, коли́ її́ мáє; а як і тóї немá, він жиє́ женти́цею, вýрдою і гýслянкою.

Пóбіч коли́би є зáгорода з вори́ня, до котрóї зганя́ють маржи́ну на ніч. Є ту і пси вівчáрскі, що даю́ть знáти, наколи́ якá бідá грóзить маржи́нї.

На полони́нї є госпóдарем ватáжко, т. є. найстáрший пастýх, котрóго вівчарі безуслівно слýхають. Вівчарів обовя́зком є доглядáти маржи́ну, борони́ти її́ від вóрога, доїти корóви і вівцї три́чи на день, вивáрювати вýрду, женти́цю, роби́ти бундзи́, бри́ндзю і такé інше.

142. Пісня верхови́ньска.

(З уст нáродних).

Пішли́ вівцї в полони́ну, самі білéнькії,
А за ни́ми вівчáрики самі молодії.
„А чомý ви вівчáрики та не сьпівáєте,
Де ви вáші гáрні піснї та подївáєте?“
„Вже ми нáші сьпіваночки́ подї́єм, подї́єм,
В полони́нї з овечкáми в шуварі посї́єм;
Ми посї́єм сьпіваночки́, дóвгими нивáми,
Бýдемо ся умивáти дрібни́ми сльозáми.

А муть тудá вівчáрики з вівцями ходи́ти,
Бýдуть нáші сьпіваночки́ лю́бі находи́ти;
Муть за ни́ми вівчáрики тай овечки́ пáсти,
Бýдуть нáші сьпіваночки́ під фльоя́ру клáсти.

143. Саранчá.

Хто не чувáв про ту страшнý шкóду, якý рóбить саранчá? Тілько поди́виш ся на ню, а зáраз догадáєш ся,

скі́лько то она́ ли́ха нано́сить. Вже є́ї голова́, ро́том похи́лена до землі́, вка́зує на те. немо́в би она́ ті́лько про те й гада́ла, щоб всьо пожира́ти та торо́щити; ба і кліщі́ такі́ міцні́, що она́ ни́ми шви́дко перегризе́ хоч би яку́ стебели́ну, а кри́ла такі́ до́вгі, що ни́ми она́ ху́тко і дале́ко перелі́тає з одно́го мі́сця на дру́ге, щоб скрізь розноси́ти ли́хо та го́ре. На тих кри́лах звича́йно ви́дко ря́дка́ми смужки́, в таки́м ладі́, нена́че бу́кви в кни́жці.

Особли́во бага́то явля́є ся є́ї в полудне́вих краях, зві́дки і до нас де́коли залі́та́є. Вилі́та́ючи з сво́го рі́дного краю, она́ вже пото́м кладе́ я́єчка де лу́чить ся, а кладе́ она́ їх найбі́льше в мягку́ зе́млю яки́х 200 і то при кінці́ лі́та. Они́ зіста́ють в землі́ аж до дру́гого ро́ку до кінця́ весни́; тоді́ випло́джують ся молоді́. Спершу́ молоді́ ще не ма́ють крил, і по́ки ще зівсі́м малі́, не бі́льші як мура́шка, то жию́ть до яко́гось часу́ в ку́пі; пото́м же, ху́тко виросто́ючи, все зїда́ють навкруги́ тай пле́нтають ся гурто́м да́льше, шука́ючи і́ншої їди́. Таку́ ще безкри́лу саранчу́ назива́ють звича́йно пі́шою. Прямуючи да́льше не зважа́є саранча́ на ні́які перепо́ни в доро́зї, хоч би се був пліт або́ про́вал, чи по рі́внім, чи по го́рах, їй все одно́; коли́ і рі́чка перегоро́джує їй доро́гу, она́ перепливе́ її́, а хоч бага́то є́ї загиба́є, так всеж су́не она́ тако́ю ла́вою, що таку́ вели́ку стра́ту ма́ло і пізна́ти. На день она́ уйде́ найбі́льше ми́лю. Провандрува́вши так до середи́ни лі́та і лиши́вши за собо́ю скрізь го́лу зе́млю, она́ дістає вже за сей час і кри́ла; тоді́ то вже ґазду́є она́ всю́да по сво́му, що аж ляк та сум збира́є подумати. Тож коли́ чоловік че́рез свою́ недба́лість не перешко́див їй ще завчасу́ ви́плодитись та окри́литись, тоді́ вже і зу́пину їй ні́якого нема́. Лети́ть она́ найчастійше са́ме з полу́дня на пі́вніч та збира́є ся таки́ми хма́рами, що тя́гне ся часо́м на 50 км. здовж і вшир, та на яки́йсь час заступа́є сьві́тло со́нця. Раз ви́рядили про́тив тако́ї хма́ри 20.000 селя́н, та ще й бага́то ві́йска, і хоч се була́ така́ вели́ка си́ла, то ті́лько те роби́ли, що пали́ли її та дуси́ли. Але що вже ту чоловік з не́ю на лету́ мо́же зроби́ти? Хиба́ ще ті́лько пти́ця помо́же є́му: шпа́ки, кібці́ та і́нші пта́хи-ласощохли́сти летя́ть хма́рою й собі за саранче́ю тай вдоволя́ють ся вже тоді́ до-схо́чу не аби́ яки́м бенке́том.

Про ко́ристь з не́ї нема́ що зга́дувати, хоч і не ду́рно мабу́ть ка́жуть, що „Нема́ ли́ха без добра́“. Ще св. Іва́н Хрести́тель, живу́чи в пусти́ні, живи́в ся там, не ма́ючи що ї́сти, саранче́ю та ме́дом ди́ких пчіл. Оно́ то ще й тепе́р году́ють ся не́ю Ара́би, та ще й як! Там ці́ли́ми воза́ми зво́зять ї́ї на торг. Відірва́вши напере́д кри́ла і но́ги, печу́ть ї́ї відта́к або́ варя́ть, та приправля́ють о́цтом або́ яко́ю і́ншою підли́вою. Смако́м она́ ні́би то зівсі́м на ра́ки по-хо́жа. Часо́м ї́ї су́шать, пото́м ме́лють, та перемі́ша́вши з муко́ю, випіка́ють хлі́б, котри́й тако́ж, як ка́жуть, ма́є бу́ти смачни́й.

144. Пі́сня косарі́в.

Ми в луг піде́м всі з коса́ми,
І як ста́нем в ряд,
Луг усте́лить ся трава́ми
Ско́шений під лад;
Ко́ждий з нас со́кі́л-леті́нь,
А всі ра́зом як оди́н.

Як нам ко́си потупі́ють,
Покле́плем клевце́м;
Ру́ки на́ші не помлі́ють,
Ско́сим луг бігце́м;
І тоді́ аж відпічне́м,
Як трави́цю всю зітне́м.

Є́сть куда́ гуля́ти в по́лі!
Ба́тько наш Трохи́м
Дасть нам хлі́ба, дасть нам со́ли,
З ко́сами за ним;
А як ви́йде ма́ти к нам,
Ска́же: Сла́ва косаря́м!

145. Пі́сні обжинко́ві.

(З уст на́родних).

1.

Зашуміла дубро́ва, залящі́ла доро́га;
Хозя́йнові же́нці йдуть, золоти́й вінко́к несу́ть.

2.

А наш пан молоде́нький, під ним кінь ворonéнький;
Ви́їхав на ни́воньку в щасли́ву годи́ноньку.
Став ся Бо́гу моли́ти, став копонький лїчи́ти:
Ма́ймо надї́ю в Бо́зї, що все збіже бу́де в сто́зї.

3.

До́лом, же́ньчики до́лом, до па́нонька з покло́ном;
Не самі́ ми йде́мо, ми вино́чок несе́мо.
У на́шого па́нонька золота́я бра́монька,
Тре́ба ся поклони́ти, щоб її отвори́ти.
Чи ви нас не ви́дите, що до нас не ви́йдете?
Ви́йдїть па́ноньку до на́с, ви́купіть си вінок ваш,
Не вели́ким да́ром, а би́тим таля́ром.

146. Мореплавці.

Не всї на́роди, що по́над мо́рем живу́ть, одна́ково користа́ють з то́го, що мо́ре дає. От в Африці, що її теж мо́ре з усїх боків облива́є, як і Аме́рику, лю́ди тільки де́недe риба́лчуть та по мо́рю пла́вають. Не́гри та Ка́фри, що їх найбільше в Африці на півде́нному та на східно́му бе́резї, не лю́блять і боя́ть ся води́. Кафр або́ Негр кра́ще голодува́ти ме, нїж ри́бу лови́ти. Оде́н Нїмець, там бу́вши, ба́чив, що ді́ти в тім краю́ нїко́ли не пле́щуть ся, не пла́вають, не купа́ють ся до́вго в водї́. У найдушні́йший день тільки вско́чуть у во́ду, за́раз і виска́кують. Воно́ пра́вда, що се че́рез страшни́х тварин водяни́х — че́рез крокоди́лїв, аку́л, та і́нших, боя́ть ся ді́ти купа́ти ся. Але всеж Африка́нцї не лю́блять і човна́ми по водї́ їздити, а Ка́фри на́вiть не пють води́, хиба́ вже як нема́ в них нї молока́ нї си́рватки, так тоді́ пють. Хоч вони́ й посе́люють ся бі́ля води́, та се тільки на те, щоб було́ де пи́ти това́рови.

З се́го ви́дно, що у ко́ждої лю́дскої поро́ди буває́ть свої навички́ та нахи́льности. От Не́гри та Ка́фри боя́ть ся води́, а Маля́йцї дуже лю́блять і мореплавство і риба́льство. Маля́йцї живу́ть в Азиї на півде́нному бе́резї, на півде́нних остро́вах бі́ля Азиї і на остро́вах на Ти́хому оке́анї. Нїхто́ з ди́ких на́родів так сьмілі́во не пла́ває в дале́ке мо́ре, як Маля́йцї, і нїхто́ з ди́ких люди́й не вмі́є роби́ти так га́рно судна́, як вони́.

Тим Маля́йцям, що живу́ть по остро́вах на Ти́хому океа́ні, жи́ти кра́ще, ніж америка́ньским ди́ким лю́дям. Зрі́дка є на сьвіті такі́ га́рні мі́сця, як оті́ остро́ви на Ти́хому океа́ні. Там за́всїгди тепло́ і все мо́же рости́, зими́ нема́; та нема́ й спе́ки-духоти́ бо за́раз тут мо́ре та вітри́ прохоло́джують. Тому́ то й лю́ди там з да́вна вже розводи́ли уся́кі рослини́, хоч і риба́льства не кида́ють. Вони́ ло́влять ри́бу і сі́тями з нито́к льо́нних і гачка́ми кістяни́ми і бють її́ отро́єними спи́сами. Часо́м уся́ грома́да гурто́м ло́вить ри́бу, — тоді́, що піймаю́ть, нача́льник ді́лить рі́вно на всї сї́мї.

Човни́ в них величе́зні (ся́жнів 10 завдовжки́), — є такі́, що в них мо́жуть сі́сти 200, а то й 300 чолові́ка. Човни́ сї ро́блять або́ з дощо́к, або́ видо́вбують з коло́ди. Дошки́ зва́зують тонки́м ли́ком і у шпа́рах засмо́люють. З коло́ди виру́бують човни́ соки́рами; давні́йше на́віть камяни́ми соки́рами. Буває́ так, що два човни́ до ку́пи злуча́ють, між ни́ми по́міст, а на помо́стї ха́тка. Же́нуть човни́ весла́ми, а́ле є й вітри́ла з тонко́го ли́ка. Як плива́ть, то додержує ся за́всїгди вели́кий лад. Там за́всїгди ро́блять сьпіва́ючи. Є таки́й оде́н, що поря́док дає́. Він почина́є пі́сню, а ті за ним і у лад гребу́ть. Як ти́хше їхати, так він пова́гом сьпіва́є, а як шви́дче, то й він шви́дче сьпіва́є.

У остро́вних Маля́йців є вели́кі й малі́ човни́ і вони́ часо́м ду́же дале́ко їздять мо́рем. Іноді по кілька мі́сяців пла́вають за со́тнї версто́в. Особли́во мале́нькі човни́ в них швидкі́ — за годи́ну плива́ть 40 версто́в. Часо́м човни́ в мо́рю перекида́є, то Маля́йцї то́го не бо́ять ся: вони́ бо так га́рно пла́вають, що заде́ржать чове́н, у воді́ пола́годять у не́му що тре́ба і знов сїда́ють. На́віть як що поламає́ ся, то вони́ пливучи́ єго́ ла́годять. Кілька годи́н проба́ти пла́ваючи на воді́, то їм нїчогі́сїнько. І жінки́ в них пла́вають не згірш від чолові́ків і так саме́, як і вони́, ло́влять ри́бу. І ді́ти ду́же ра́но пла́вати навча́ють ся. Усі́ Маля́йцї, малі́ й вели́кі, купа́ють ся кі́лька разі́в на день — тим вони́ й чисті́йші від і́нших ди́ких люди́й. Нї оди́н наро́д не вмі́є так пла́вати та пірна́ти, як вони́.

Спра́вжні Маля́йцї, ті, що живу́ть на за́хід со́нця, осьвіченї́йші від тих, що на остро́вах пробува́ють. Але і між ти́ми є такі́, що зовсі́м не ро́блять ко́ло землї́ і на́віть у човна́х живу́ть. На тих човна́х вони́ напина́ють будки́

і здає́ть ся, що то ці́ла́ слобода́ по воді́ пливе́. У сих лю-ді́й аж но́ги покриви́ли ся від то́го, що все сидя́ть у чов-на́х. Де́які з сих племе́н убо́го живу́ть та нечи́сто і без о́дежи хо́дять, ті́льки зпере́ду коро́ю засло́нюють ся; у мо́ре дале́ко боя́ть ся виприва́ти. А і́нші бува́ють ду́же сьмілі́ві, на́віть розбиша́ки, бо граб'ю́ють се́ла понадмо́рські або́ судна́. А в тім усі́ за́хідні Маля́йці́ не такі́ уже́ рибалки́, як мо-репла́вці́ та крамарі́.

Ми ба́чили, що бага́то рибало́к, найбі́льше на пі́вночі, понево́лі риба́лчуть, бо ті́льки з то́го й мо́жуть годува́ти ся. А по і́нших краях могли́б лю́ди й зьві́ря і пти́цю би́ти, та вони́ то́го не хо́чуть, а риба́лчуть, бо се ді́ло спокійні́йше і житя́ з ним ладні́йше склада́є ся. Тому́ то сі́ лю́ди ти-хі́йші та бі́льше працьови́ті від мисли́вців і ні́кому шко́ди не ро́блять. Риба́льство не ро́бить чолові́ка таки́м сьмілі́вим, як мисли́вство, та зате́ риба́льство зуча́є чолові́ка жи́ти на одно́му мі́сці́, зуча́є до ладу́, до житя́ грома́дского. А щоб лю́ди не ста́ли голодува́ти та кра́ще та розумні́йше жи́ли, то їм са́ме то́го й тре́ба, щоб зви́кнути до ладу́ та до житя́ на одно́му мі́сці́. Ті́льки в де́яких мі́сцях мо́же чолові́к з само́ї ри́би прогодува́ти ся, а по і́нших дово́дить ся є́му́ додава́ти до ри́би ще вся́кий о́воч та корінці́. Як уро́дить те, то до́бре, а як не вро́дить, до дово́дить ся голодува́ти. Отже щоб не сиді́ти не і́вши, тре́ба сі́яти чи сади́ти само́му ті рослі́ни, що потрі́бні. Рибалка́м ле́кше до то́го дійти́, ніж мисли́вцям, тому́ бага́то рибало́к вже почина́ють зе́млю обробля́ти.

147. Слі́пи́й і куля́вий.

Куля́вого зустрі́в слі́пи́й
Знече́вя на доро́зі:
Ей, ка́же, кобись мя прові́в,
Услужи́в бись небо́зі.

„Тебе́ повести́ ма́ю я?
Не зду́жаю ходи́ти;
Та пле́чі кріпкі́ у тебе́,
Тягар міг бись носи́ти.

Бери́ тому́ мене́, сли хоч
На си́льнії корко́ші,

Я покерму́ю, ти меш іти́
І бу́де лад хоро́ший".

І хро́мий з ку́лями повíс
На пле́чах у слїпо́го;
У дво́х і ді́ло їм пішло́,
Трудне́є для одно́го!

148. Підгаля́ни.

Верхо́винцї, що заме́шкують татря́ньске підгі́рє, зову́ть ся Підгаля́ни, а то від галь, що немо́в гуцу́льскі полонини́, розсте́люють ся по го́рах. Підгаля́ни розсі́лись в 27 се́лах, що всї нале́жать тепе́р до ста́роства новота́рского; они́ посели́лись ту десь ще в XIII. або́ XIV. віцї́, а де́котрі роди́ни перехо́вують грамоти́ своїх солти́ств ще з часі́в Казими́ра Вели́кого. Пе́рвісно були́ се нїме́цкі посе́ленцї, що́ осї́ли в Новім-Торзї, як се вка́зують мно́гі на́зви окра́їн і місць, от хоч би галї́, Реґлї́, Турнї́ і інші. Їх се́ла розложи́лись здовж рік і прито́к, они́ є просто́рі, бо числя́ть нера́з 200, а на́віть 300 за́город; та як би не грани́чні стовпи́ з на́писями на таблица́х, то ча́сто не мо́жна би розізна́ти, де одно́ село́ кінчи́ть ся, а дру́ге зачина́є ся. В ко́ждім селї́ є бода́й деревля́ний косте́л з зи́ґаром на вежі́, бо Підгаля́ни, то на́рід побо́жний. Они́ всї є Поляка́ми.

Ко́ло костела́ є тепе́р вже шко́ла, бо Підгаля́ни жадні́ нау́ки. Давні́йше, коли́ ще не було́ шкіл, ле́ґінь підга́льский служи́в нера́з ці́лий рік ті́лько за те, щоб научи́в ся чита́ти і писа́ти. Тепе́р же, підучи́вши ся в шко́лї дома́шній, іде́ таки́й школя́р до бі́льшого міста, ба аж до Кра́кова і там не оде́н кінчи́ть шко́ли ви́сші.

Хати́ Підгаля́н, будо́вані з кругляків, стоя́ть рядо́м при доро́зї, та так, як де́куди і у на́с, вікнами зве́рнені на подві́рє, а слїпи́ми сті́нами до у́лиці. В ха́тї вели́ка ха́рність, сі́ни ді́лять її на дві ча́сти, чо́рну і бі́лу. Чо́рна часть відповіда́є на́шій пека́рні, а бі́ла, се те саме́, що у нас сьвітли́ця; ту принима́ють го́стий, ту обхо́дять сьвя́та і торжества́ роди́нні. По́міст є́ деревля́ний, про́ти двери́й тисови́й стіл і стільцї́, сті́ни гла́дкі, а довко́ла них лавки́; на сті́нах бага́то образів, а де́куда ви́сить і зи́ґар стінни́й.

Підгаляни́н одяга́єсь ле́гко, бо він му́сить бу́ти мото́рним і робу́чим. На голові́ капелю́х, де́коли перо́м заквітчаний, частї́йше обве́дений шнуро́чком, а на нїм нани́зані рі́жні му́шлї; соро́чка, спя́та під ши́єю тяжко́ю метале́вою спи́нкою, що від не́ї звиса́ють на гру́дях ланцушки́; він підпері́зуєсь широ́ким черво́ним реме́нем, виби́ваним блиску́чими ґу́зиками і і́ншими чічка́ми; єго́ зве́рхня о́дїж з те́мної сїрачи́ни назива́єсь г у́ н я, а постоли́ назива́ють ся к е р п ц ї́.

Вже тако́ю зве́рхньою о́дежию визна́чують ся Підгаля́ни не ті́лько від ме́шканцїв до́лів, а́ле на́віть від всїх про́чих Верхо́винцїв. Ще бі́льше вирізня́ють ся они́ хоро́шою ста́тию і свободо́ю ру́хів та кра́сними че́ртами лиця́, з котри́х пробива́єсь сьмі́лість і прово́рність, а часо́м очайду́шність і хи́трість. Тако́ж спри́том і трудли́востию, запопадли́востию і оща́дностию ста́нули они́ ви́сше, чим всї і́нші племена́ гірскі́, а до ви́твореня тако́ї їх вда́чі причиня́є ся найбі́льше їх неурожа́йна земля́, котро́ї пло́ди не ста́рчать на їх проко́рмленє; о́тже, чого́ не дає́ їм земля́, те роздобува́ють собі про́мислом і торговле́ю.

Позая́к збі́же не ро́дить ся, проте́ найважнї́йшим ґаздівство́м дома́шним єсть у них ви́пас това́ру, і так са́мо як Гуцу́ли, виганя́ють Підгаля́ни весно́ю това́р на галї́. Тодї́ вели́ке у них сьвя́то сїльске́; бо ось зганя́ють ві́вцї, воли́ і коро́ви з цїло́го села́, вибира́ють вата́гу, що звесь у них б а́ ц а; той добира́є собі пастухі́в, по ї́хньому ю г а́ с і в, а опі́сля посе́ред ра́дощів всїх ме́шканцїв, жену́ть пастухи́ на галї́ ота́ру, зло́жену що найбі́льше з 300 штук. Там вже йде житє́ і ґаздівство́ че́рез цїле́ лї́то до знаку́ так са́мо, як на полонина́х, одна́че хосе́н з не́го дале́ко бі́льший, бо ви́роби моло́чні Підгаля́н продаю́ть ся геть аж в по́дальших міста́х.

З про́мислу дома́шнього управля́ють го́ловно тка́цтво і тому́ сї́ють ду́же бага́то льну, а торговлю́ поло́тнами веду́ть не ті́лько по Галичинї́, а́ле тако́ж в полудне́вій Уго́рщинї; тому́ то варста́т тка́цкий мо́жна поба́чити ма́йже в ко́ждій дру́гій ха́тї, а де нема́ се́го, се знако́м, що там управля́ють яке́сь і́нше ремесло́, при́міром кова́льске, хоч се рі́дше, частї́йше столя́рске, колодї́йске, сниці́рске і особли́во в сїм послї́днім довели́ до непослї́дної доскона́лости.

А хоч вже з дома́шнього ґаздівства́ і про́мислу ма́ють до́сить зна́тні до́ходи, так всеж запопадли́ві Підгаля́ни не цу́рають ся жа́дного ді́ла, що мо́же їм прине́сти заро́бок. Бідні́йші вибира́ють ся під про́водом дударя́ на до́ли на кісьбу́, і́нші сплавля́ють лі́том де́рево з гір, а́ле тілько до Ви́сли, бо боя́ть ся чому́сь пуска́ти ся на русла́ се́ї пова́жної ріки́; від жо́втня по коне́ць гру́дня ло́влять квичоли́, а тако́ж про́ча ловля́ прино́сить їм чималі́ до́ходи. Не ма́ло даю́ть їм заробля́ти числе́нні го́стї, що прибува́ють до них лі́том ча́сто з дале́ких міст. Передовсі́м до Зако́паного приїзджа́ють лю́ди заможні́йші не тілько з Кра́кова і Льво́ва, а́ле тако́ж з По́знаня а на́віть з Варша́ви, чи то щоб покріпи́ти здоро́вле чи́стим та сьві́жим во́здухом, чи щоб налюбува́ти ся пречу́дною красо́ю татря́ньских око́лиць та ку́пелями гірски́ми; бож то спра́вдї нема́ ку́пели як в Дунайці́! Хиба́ ще ген аж Че́ремош мо́же ви́рівнати Дунайце́ви.

149. Мете́лик.

В пові́трю красне́нький
Мете́лик лїта́в,
На со́нїчку грів ся,
В квітка́х спочива́в.
Весе́лий, щасли́вий
Та ра́дий таки́й,
Як день промі́ни́стий,
Блиску́чий, ясни́й.
Крути́в ся в трави́цї,
У го́ру втїка́в,
І крив ся із ви́ду,
Десь в хма́рах пірна́в.
То знов у садо́чка
Зеле́ну красу́
Спуска́в ся й хова́в ся
В паху́чу траву́.
Все вганя́в щасли́вий;
На ли́хо не знав,
Що час єго́ віку́
Сего́дня мина́в.
Байду́же! З трави́цї
Злетї́в на бодя́к

Й надýв ся, присíвши,
Мов з Сíчи козáк.
Медóк пє солóдкий,
Дібрáвсь аж до дна,
Й не бáчить недóлю,
Що над ним звислá.
З черéшнї харцúзик
Воробчик порхнýв,
Вхопúв єгó в дзю́бок,
Живóго ковтнýв.

150. Маля́р Кузьмá.

Був собí колúсь то маля́р — Кузьмóю звав ся. І що то за слáвний маля́р був! Ви дýмаєте мóже, що він так малювáв собí прóсто, абú як, що тíлько розмішáє крáску, чи червóну, чи буракóву, чи жóвту, та так прóсто й мáже чи стíл, чи скрúню? О нї, трівáйте лишé! такúй що побáчить, так з тóго і óбраз вчéше; хоч би тобí відрó або теля́, такúй живíсінько онó і є — тíлько посвúщеш, тай гóдї! А ще булó як намалю́є щонебýдь та підпúше — бо й письмéнний був собí — що се не гарбýз а слúвка, так такúй точнíсінько слúвка. Раз сьміхý булó, хлóпцї аж клáли ся від рéготу; змалювáв він нáшого Панькá конúну, та я́кже жúво вчúстив, так на дúво! Ну, намалювáв та й кáже нам: „Тепéр, хлóпцї, дивíть ся, що за комéдия бýде!“

А ми кáжемо: „Анý, побáчимо, що там бýде!“

А він кáже: „А йдíть лишéнь за мнóю тай несíть óбраз Панькóвої конúни“.

От ми узя́вши óбраз пішлú тай постáвили кóло Панькóвої хáти; підпéрли єгó гарнéнько, точнíсінько як конúна стоíть і на однó óко слíпá, і хвіст вірваний, і рéбра їй повилазúли, та ще й гóлову понýрила, мов пасéть ся. От як постáвили її, а самí ми поприсїдáли пóпід плóтом у бурянí, тай ждемó Панькá, а тýлимось, як мóжемо, щоб не реготáтись. Аж ось зирк! ідé наш Панькó та собí щось під нóсом бурмóче; а далї й узрів конúну тай кáже: „Що за ледáщо мій Охрúм! — а єгó нáймита звáли Охрúмом — конúна зійшлá прóтив нóчи з дворá, а він і байдýже; кобú то менí її піймáти!“

А да́лї зняв з се́бе по́яс, завяза́в пе́тлю, став до не́ї підкрада́тись, та знай цмо́кає та пригово́рює: „Тпру, ко́сю, тпру!“ — а да́лї, як підійшо́в близе́нько, як заки́не їй на ши́ю по́яс, як кри́кне „тпру!“, як потя́гне до се́бе, а кони́на як упа́де, а ми так і зареготáлись, та навтїкача́!

А Панько́ і зіста́всь на місцї: стої́ть як уко́паний, і ру́ки і но́ги одубі́ли, і нї з місця, а кони́на пе́ред ним лежи́ть до гори́ нога́ми, бо і підпірки́ не вде́ржали, як потягну́в її́ до се́бе, щоб не втїкла́. Та вжеж опісля розка́зував, що до́вго стоя́в би неруши́мий, аж жі́нка поба́чила тай не зна́ла, що з ним роби́ти; і віддува́ла і водо́ю бри́зкала, та на превели́ку си́лу з місця звела́ і завела́ в ха́ту, так, ка́же, цїлї́сїньку ніч тря́стє єго́ трясло́ мов у пропа́сницї.

Таки́й то був сла́вний той маля́р Кузьма́.

151. Землетря́сенє в Лїсбо́нї.

Ра́нком 1. падоли́ста 1755. р. була́ ще Лїсбо́на одни́м з найкра́сших, найбога́тших міст, а вечеро́м ку́пою зва́лищ, димя́чим зга́рищем, непрогля́дним кладо́вищем. Се́го нещáсного пора́нку усьміха́ло ся погідне́ не́бо як ма́йже за́всїгди в щасли́вих сто́ронах европе́йского полу́дня. Не чу́ти було́ й найме́ншого вітру, а́ле о годи́нї одина́йцятій зача́ло гудї́ти по у́лицях, як коли́ би дуднї́ли по́вози; заразо́м задрожа́ла земля́ си́льним филю́ючим дви́женєм.

Було́ се як раз на Всїх Сьвяти́х, а ме́шканцї зібра́ли ся числе́нно в церква́х, коли́ наступи́ло нещáстє. Коро́ткий час десяти́ міну́т ви́старчив, щоби́ найкра́сші пала́ти, найвеличнї́йші церкви́ й дру́гі будівлї заміни́ти в страшні́ зва́лища, під котри́ми ти́сячі люди́й найшли́ смерть. За́раз при пе́ршім стря́сеню звали́ла ся Casa santa, дім інквізи́циї. Подібно ста́ло ся і з пала́тою королї́вскою; земля́ заси́пала її́ зі всї́ми дорогоцї́нностями, які в нїй находи́ли ся; одну́ сю стра́ту обчи́слювано на чоти́ри мілї́они таля́рів. На щáстє королї́вска роди́на находи́ла ся в Бе́лєм, бога́тім монастирі при го́рлї Та́я, на за́хід від Лїсбо́ни. Велича́ва колє́ґія єзуї́тска погреба́ла в свої́х зва́лищах усї́х чле́нів това́риства, що в нїй находи́ли ся.

До бі́льшого нещáстя і необчи́сленої шкóди прийшлó в сусі́дстві дóму цлóвого. Там то кораблі́ з богáтим тóваром з Бразúлії, Східнóї Індиї і Áфрики накопúчили пáки, скрúні й мíхи рíдких плóдів для ужúтку пíвнічного сьвíта. Тут лежáли мілíóни в тóварах. Цýкор, íндиґо, слонéва кість, золотúй пóрох, бавóвна, шовк, кáва, цинáмон, óвочі, хíньска і япóньска порцеля́на, добíрні дéрева та дорогоці́нности мóжна булó тут бáчити пóбіч не мéнче велúкої скíлькости вúробів з усíх важні́йших промислóвих міст европéйских. Окóло сéго майнá метýшило ся від дóсьвіту аж до нóчи до шість-сóт корабéльників, слуг, уря́дників, моря́ків, двигарíв, ладівників, Мýринів, Тýрків, Вірмéн, Жидів і Христия́н зі всíх краíв. Земля́ дрожúть, мíсце, на котрíм то все находúло ся, западáє ся і áнї однá душá не мóже вúратувати ся; водá займáє се велúке мíсце, а з нéго не лишáє ся áнї слíдý.

Перéстрах, крúки та зóйки не дадýть ся описáти. Лю́ди бíгали по ýлицях і витягáли рýки до нéба просячи́ о змúлуванє. Багáто з них старáло ся дістáтись на одну́ з отвéртих площ або́ гости́нців і утíкали дéякі напíв нáгі по звáлищах. Стáрці, жéнщини, ді́ти, хóрі, що лежáли ще в лíжках, удусúли ся, бо не мóжна їм булó дати́ пóмочи, або́ звáлища їх поторóщили, засúпали і так они́ були́ засýджені на найстрашні́йшу смерть голодóву.

Кóний і волíв не мóжна булó удéржати, они́ рвáли посторóнки і сúлувались надáрмо з своїми їздця́ми уйти́ пéред погúбелию, що видавáла ся неминýчою. Цíлі громáди утíкаючих дося́г град цéгол або́ камíня або́ поторóщили їх упадáючі потря́сені будівлї. Одна́ товпá бíгла ід плóщі кóло палáти королі́вскої, щоби́ звíдси спíшити на кораблі́: áле скóро завернýла ся назáд, бо Тáйо підні́с ся нечáйно до величéзної висоти́ двацяти́ до трицяти́ стіп. Се одно́ з страшни́х чудéс тóго дня, що та рікá в одну́ мить так зібрáла, а опíсля не мéнче скóро уступúла. Кораблі́, що находúли ся на глибині́ 12 мéтрів, осíли на самíм днї. Сей жáхом проймáючий прúплив і вíдплив повторя́в ся сéго дня чотúри рáзи. Багáто лодóк пропáло; з королі́вскої корабéльнї забрáла пóвінь весь материя́л дéрева з щóглами, бочкáми і всїмá величéзними прибóрами корабéльними. О нáсип пісковúй, що лежáв пéред прúстанию, ударя́ло мóре від часý до часý

на́че в часї́ бу́рі; вид сей трево́жив на́віть найсьміливі́йшого моряка́.

В містї підноси́ли ся стовпи́ ку́ряви від у́лиць, що запада́ли ся. Після пере́казу со́нце від се́ї ку́ряви на кілька хвиль затемнї́лось, і така́ була́ пітьма, мов се́ред те́мної но́чи. Безнаста́нно гомонї́ли всю́ди о́клики трево́ги, ко́жда грудь чу́ла грозу́ сме́рти, котру́ ба́чено пе́ред собо́ю.

По образа́х зни́щеня, се́ред котри́х знайшли́ ся нещасли́ві ме́шканцї, наступи́ла страшна́ ти́ша. Хма́ри ку́ряви ще́зли, ви́ратовані жела́ли собі ща́стя, а і́нші пла́кали по стра́тї свої́х крівняків; дї́ти, мужі, жінки́ зало́млювали ру́ки; ро́дичі кляка́ли ко́ло свої́х безду́шних дїти́й. Бага́то мов би чу́дом спасло́ ся від загибе́ли, они́ вилази́ли зпід зва́лищ і приходи́ли до живу́чих. Де́які держа́ли ся в страшні́й висотї́ щели́н і ба́льків розру́шених домі́в і блага́ли о по́міч. Вели́ка си́ла нещасли́вцїв покалї́чених і умира́ючих наповня́ла во́здух зо́йками, плаче́м і молитва́ми.

По кілько́х хви́лях слї́дувало дру́ге потря́сенє землї́. Мале́ число́ домі́в, що ще стоя́ли, стра́шно хита́ло ся сюда́ й туда́, мов що́гли корабе́льні в часї́ бу́рі. Ті, котрі тї́шили ся, що ви́ратувались, крича́ли знов до не́ба о ла́ску і стара́ли ся мерщі́й ви́йти за румо́вища. Діста́вши ся до церко́в дя́кували Бо́гу за се, що їх чу́дом уде́ржав при житю́; бо тут ба́чили з жа́хом, що то́впи люди́й, котрі тут схорони́ли ся, найшли́ по бі́льшій ча́сти моги́лу під зава́леними вежа́ми, покрі́влями й камі́нєм тих вели́ких буді́вель.

Неба́вом дало́сь чу́ти тре́те си́льне потря́сенє. Утїка́ючі не могли́ держа́ти ся на нога́х; му́сїли ляга́ти або́ кляка́ти. Пере́полох, за́колот, кри́ки трево́ги, бла́ганє о по́міч і рату́нок збільша́ли знов грозу́ се́го ви́ду і ве́лич неща́стя.

Сумогля́д був ще дале́ким кінця́; бо й ого́нь мав побільши́ти зни́щенє і за́колот в приро́дї. Вже по кілько́х годи́нах замкну́в всї ви́ходи ого́нь, що ви́бух в кілько́х відда́лених від се́бе ча́стях заси́паного міста і смерко́м стоя́ли всї доми́ Лїсбо́ни в по́лумінях. Позая́к не було́ нїко́го до га́шеня, то лють поже́жі шири́ла ся, до́ки находи́ла пожи́ву, доверши́ла зни́щеня і зроби́ла оста́вших ме́шканцїв жебрака́ми; бо таки́й пере́страх заволодї́в всї́ми, що нїхто́ не стара́в ся нїчо́го ратува́ти. Вітер дув ду́же си́льний і гнав ого́нь з одно́ї у́лицї на дру́гу. Вісїм днїв лютува́ла поже́жа.

Лю́ди му́сїли напі́в неоді́ті утїка́ти на сусі́дні поля́. То́вари, дома́шний ста́ток, бдїж, усе́ погоріло. Нещасна до́ля все зрівна́ла: дворя́ни, на́рід, монахи́нї, мо́нахи, всї без ріжни́цї були́ щасли́ві, коли́ знайшлись на отве́ртім по́лї, і носи́ли ра́до невигоди. Терпі́ли не лише́ сту́дінь а́ле й го́лод.

Таки́м ро́бом вели́ке цвиту́че мі́сто замині́лось в кількох годи́нах в румо́вище. Несчисле́ні бога́ті й маю́чі роди́ни впа́ли в бі́ду і ну́жду; ді́ти утра́тили ро́дичів, ро́дичі ді́ти́й.

Суча́сні ві́сти не мо́жуть найти́ доси́ть слів, щоби́ описа́ти страшни́й о́браз зва́лищ по поже́жі. Дивлячи́сь в гору́, мо́жна було́ ба́чити страшні́ піраміди ви́горілих пере́дів домі́в, котрі́ то сюда́ то туда́ хиля́ли ся. На несчисле́них мі́сцях ляка́ли прохо́жих тру́пи, що по шість або́ сїм лежа́ли одні́ на дру́гих і по ча́сти загре́бані були́ в румо́вищу, по ча́сти спа́лені.

З усі́х публи́чних будівель оста́ла по землетря́сеню лиш будівля ви́робу гроши́й і скарбни́ця. Потря́сеня землї повторя́ли ся яки́йсь час нера́з, хоч були́ вже сла́бші. До́вго трева́ючий дощ навісти́в нещасли́вих на узгі́рях, на котрі́ були́ схорони́ли ся пе́ред страшни́м землетря́сенєм, по́лумінями і фи́лями. Во́гкість, проста́уда, недуги і го́лод ми́мо вся́кої стара́нности, яко́ї тут ужи́вано, набави́ли тут сме́рти несчисле́них люди́й, котрі́ до́си ще спасли́ нужде́нне жите́ пе́ред страшни́м землетря́сенєм.

Число́ поги́бших виноси́ло три́йцять до со́рока ти́сяч; стра́та майна́ була́ безмі́рна, а обчи́слювано її на пятьсо́т сїмдеся́ть мілїо́нів таля́рів. Позая́к оча́йдухи жадні́ гра́бежи стара́ли ся привласти́ти собі́ майно́ тих, що оста́лись в живи́х, то ви́слано до мі́ста кілька по́лків ві́йска, щоби́ привернути безпе́чність, а одного́ дня повішено три́йцять шістьо́х опри́шків у́личних. Около́ три ти́сячі люди́й працюва́ло щоде́нно над упря́танєм румо́вища і спусто́шеня. Лїсбо́на піднесла ся повóли ще величавійше, чим упере́д.

152. Рі́дне гні́здо́.

У кубе́льци у ріднéнькім
Тепле́нько пташи́нї;
При ба́геньку і при не́ньці
Весе́ло дити́нї.

Птах пташáткам в тúхім кутку́
Гнїздóчко звивáє,
Пу́хом стéлить, зéрном кóрмить,
Піснь до сну сьпівáє.

Рідний бáтько, рідна мáти,
Хоч би й умлївáли,
Щеб дитúнї хлїб добу́ли,
Зіркуб з нéба зняли.

Тож хоч птáшка пірєм вкрúється,
В крúльцях сúлу чу́є, —
Вóльним сьвітом погуля́є,
До гнїздá пряму́є.

Хоч в вирéю нéбо крáсше,
Сóнїчко теплїйше,
Птáшка в рідний край вертáє,
Бо тут їй милїйше.

І ти, сúну, погуля́єш
Сóколом в чужúнї,
Аж побáчиш: немá ráю,
Як в рідній країнї.

І ти дóню найдéш дóлю
Між людьмú і втїху,
Та все згáдка лїтáти ме
Під рідную стріху.

Всю́ди гáрно, всю́ди слáвно,
Всю́ди дóбрі лю́ди, —
Лу́чшеж як у бáтька й нéньки
Вам нїдé не бу́де.

153. Рай.

(легéнда).

Бідна сиротá Мару́ся:
Вмéрли бáтько, мáти!
То що день вонá раненько
Вибігáє з хáти,

На могúлї бáтька, нéньки
Сльóзи проливáє.
„Тáту рíдний, мáмо мúла! —
Так вонá благáє, —
Крáщеб менї в тій могúлї
З вáми рáзом спáти,
Нїж в погóрдї в чужíй хáтї
Кутú вимітáти.
Нїхтó менé не потїшить,
Нїхтó не пригóрне;
Без потїхи, без притýлку
Те сирíтство чóрне.
Ох, колúб хоч раз ще, рíдні,
Мож вас оглядáти,
Хоч крізь сон у Бóжім рáю
Рáдости зазнáти!“

Так молúлась і ридáла
Бíдна сиротúна,
Пóки в рáнцї на могúлї
Заснýла дївчúна.
І їй снить ся луг зелéний
І садóк розкíшний,
Край весéлий і свобíдний,
Ясний і безгрíшний.
Вкрúті цьвíтом запахýщим
Дéрева кріслáті, —
Тут же й плóдом пóвним, спíлим
Конарí богáті.
Вíтер вíє тéпло, лю́бо,
Гилькáми колúше,
З шýмом рíчечки мішáєсь,
Пáхощами дúше.

Здивувáлась сиротúна,
Сéрце в грýди тáє;
Стрáшно їй, і тúха рáдість
Дýшу підмивáє.
Аж погля́не: у садóчку
Сéред рож, лилéї

Ба́тько й ма́ти похожа́ють,
Ди́влять ся на не́ї.
Скри́кнула, до них підбі́гла,
Ту́лить ся, воркує;
Ба́тько взяв її́ на ру́ки,
Мату́ся ці́лує.
„Бач, дити́но, як тут га́рно,
Як тут лю́бо жи́ти!
Кра́сше, ніж на то́му сьві́тї.
То й чого́ж тужи́ти?“
„Ах, мату́сю, глянь на ту́ю
Пречудо́ву ро́жу!
Ра́даб я її́ зірва́ти,
Та скажи́, чи мо́жу?“

„Спро́буй лиш, моя́ дити́но!“
Ма́ти промовля́є.
І осьмі́лена Мару́ся
Ру́ки простяга́є.
А сеж ди́во! мов мете́лик
Ро́жа та́я бі́ла
Пу́рхнула, зняла́ ся з мі́сця,
В гору́ полеті́ла.

„Що се, та́точку?“ — пита́є
Зля́кана сирі́тка.
„Ти сама́, моя́ дити́но,
Ти сама́ ся квітка.
Як вона́ пречисто біла,
Запаху́ща, люба,
А терни́ єї́, то бі́дність
І жало́ба гру́ба.
Стережи́ж, моя́ дити́но,
Запашно́ї ро́жі,
То й тебе́ поті́шать в го́рю
Ангеля́та Бо́жі.
Як твоя́ тут ро́жа па́хне —
Нам утіхи мо́ре,
А як вя́не, за́пах тра́тить —
Нам і в ра́ю го́ре.

Тож дити́но, чи ти в ща́стю,
Чи журба́ присі́ла, —
Щоб душі́ твоє́ї ро́жа
Була́ чи́ста, біла".

Пробуди́лась сиротина —
Вже ясні́ла дни́на
І привітно усьміха́лась
Вбо́гая хати́на.
„Сьвіт широ́кий, пра́ці мно́го,
Доро́га терни́ста,
Та душі́ мое́ї ро́жа
Бу́де біла, чи́ста".

154. Би́тва під Густо́ццою і Лі́ссою.

В р. 1866. му́сїла Австрия рівночасно вести́ дві війни́: на пі́вночи з Пру́сами, на полу́днї з Ита́лїєю. Головни́м полково́дцем а́рмії полудне́вої іменува́в ці́сар Франц Йо́сиф І. сво́го свояка́ архікнязя́ Альбрехта, що всла́вив ся вже в війні́ італі́йскій з р. 1849. свое́ю у́частию в побідоно́сних бо́ях під Марта́рою і Нова́рою.

Ві́йско неприя́теля було́ зна́чно бі́льше від а́рмії архікнязя́, одна́к австри́йский полково́дець свої́м би́стрим умо́м і рішу́чостию позба́вив его́ усі́х ко́ристий его́ переважа́ючої си́ли. Архікня́зь перейшо́в з свої́ми війска́ми се́ред найбі́льшої тишини́ Адиджу і уложи́в незвича́йно сьмі́лий плян напа́сти во́рога з бо́ку, коли́ той посува́в ся напере́д. Неба́вом ста́нуло ві́йско австри́йске в горбова́тім краю́, де ко́жда пядь земли́ була́ по́вна спо́минів поче́сних для австри́йского ору́жа. Тут лежа́ли, напі́в закри́ті, домки́ місце́вости Валедже́іо, там ви́дно було́ з дале́ка ве́жі міст Со́мма-Кампа́ня і Густо́цца. Довко́ла тяглй ся широ́кі лани́, що за по́дувом ві́тру хвилюва́ли золоти́стою пшени́цею.

Ле́дво ста́ло на сьвіт благословити́сь, Австри́йці ви́рушили в по́хід. Попере́д усі́х кінното́, бригада Пу́льца, би́стро ки́нула ся на праве́ крило́ во́рога, так що воно́ не могло́ ру́шити ся зі свої́х стано́вищ ко́ло Вілляфра́нка. Ходи́ло тепе́р лиш о се, щоби́ во́рога ви́перти з его́ сильного́ стано́вища коло Со́мма-Кампа́ня. Се було́ можли́ве ті́лько в такім

разї́, як би уда́ло ся опанува́ти гору́ Мо́нте Ве́нто. Се́го тру́дного ді́ла доко́нано по завзя́тій боротьбі́; Італї́йцї борони́ли ся все́ю си́лою, та не могли́ встоя́ти. Тодї́ архікня́зь зверну́в саме́ чоло́ свої́х сил на узгі́ря довко́ла Кусто́цци. Три́йцять убі́йчих во́рожих гарма́т острі́лювало ряди́ Австри́йцїв, що гна́ли напере́д. По крова́вім шту́рмі відпе́рли на́ші во́рога під Кусто́ццу; не мину́ла й годи́на, а вже і се мі́сто було́ в рука́х на́шого ві́йска. В безла́дній уте́чі розси́пали ся вороги́ з висо́чини під Вілляфра́нка і Валє́джіо. Ко́ло ше́стої годи́ни Італї́йцїв поби́то на всїх точка́х і приневолено до відвороту.

Побі́да під Кусто́ццою д. 24. че́рвня р. 1866. показа́ла, що австри́йскі ві́йска під про́водом вели́кого полково́дця є непобіди́мі.

Війна́ з Іта́лїєю вплела́ ще оде́н лавро́вий листо́к в віне́ць сла́ви на́шого цїса́рства. Д. 20. ли́пня здобу́ла молода́ воє́нна фльо́та Австриї одну́ з найзнамени́тших побі́д над старо́ю і ви́пробованою фльо́тою Іта́лїї. Під Лї́ссою зни́щила до тла го́рду панци́рну фльо́ту Іта́лїї на́ша воє́нна фльо́та, що була́ ті́лько в пе́рших початка́х ро́звитку. Італї́йский адміра́л Перса́но, що до́вго стоя́в в безпе́чній при́стани під Анко́ною, нера́до дав ся наклони́ти австри́йскому адміра́лови Теґетго́фови до бо́ю. Австри́йска воє́нна марина́рка про́ти двана́йцяти панци́рних кораблї́в італї́йских могла́ поста́вити зале́дво сїм, одна́к вже з початко́м би́тви зато́плено італї́йский корабе́ль Re d' Italia з котро́го що́гли повіва́ла хоруго́в команда́нта. Неба́вом дру́гий ве́личний корабе́ль неприя́теля „Пале́стро“ ви́летїв у во́здух; страшне́ і велича́ве видо́вище предста́вив сей корабе́ль тонучи́ в мо́ре. Корабе́ль „Афондато́ре, на котри́й схорони́в ся був сам Перса́но, ле́дво ви́плинув зпід Анко́ни, був си́льно ушко́джений і затону́в. Те́ґетгоф не втра́тив а́нї одно́го корабля́, лише́нь оде́н деревля́ний корабе́ль вороги́ запали́ли і він му́сїв усу́нутись за боєву́ лї́нїю.

Те́ґетгоф здобу́в блиску́чу побі́ду. Єго́ імя́ враз з і́менем досто́йного архікнязя́ всю́ди гомоні́ло. Анґлї́йцї і Америка́нцї, найлу́чші войо́вники на мо́рі, обси́пували єго́ похва́лами. Вдя́чний Мона́рх обдарува́в єго́ висо́кими відзна́ками.

155. Пе́ред борбо́ю.

День був кра́сний, весна́ ми́ла
Цьві́том зе́млю пристро́їла,
У пора́нок золоти́й;
Ми гото́ві вже до бо́ю,
Ко́жди́й зла́див я́сну збро́ю
І відмо́вив па́ці́р свій.

В ряда́х ти́хо, глу́хо, су́мно
Гей би ко́жди́й в своє́ тру́мно
Огворе́не поглада́в;
Раз моро́з піде́ по ті́лі,
Кров уда́рить в лиця́ сьмі́лі,
Аж стрясе́ ся весь суста́в!

Това́риші ше́пчуть про́щі:
„Сли враг ку́лев на́ші мо́щі
В сиру́ зе́млю повали́ть:
То той, що в бо́ю не зги́не,
Най на гріб наш земле́ ки́не
І роди́нї сповісти́ть:
Що з тугов за свої́м кра́єм
В чужі́й земле́ умира́єм“.

Офіци́ри з во́жда во́лї,
Роздаючи́ нам паро́лї
Додава́ли ду́ха всїм;
А вожд хра́брий пе́ред на́ми,
Оточе́ний старшина́ми
На ко́нику воронім,

Так промо́вив: „Мої́ ді́ти!
Ни́нї бу́дем врагів би́ти,
І Евро́пи ри́царя;
Ва́ша хро́брість сьві́ту я́вна,
Страх геть на бік! бо смерть славна
За вітчину́ й ці́саря!“

Нїби мо́ря шумні́ фа́лї,
Всї ся гри́мко відозва́ли,
Бли́сли збро́єв і мечє́м:
„Що́сьмо ві́рні, днесь пока́жем,
Бо́рше в бо́ю всї поля́жем,
Але з мі́сця не втечє́м!“

156. Де́що про со́нце.

Не зважа́ючи на то, що со́нце сьві́тить і огрі́ва́є усе́, оно́ не з огню́ зро́блене і не гори́ть на нїм нїчо́го. Со́нце є така́ж ку́ля, як і на́ша земля́, а́ле дале́ко бі́льша від не́ї.

Що со́нце єсть ку́ля, се́го здає́ть ся, не тре́ба і виясня́ти, бо ко́ждий зна́є про те. Але мо́же хто поду́має, що оно́ таке́, як тарі́лка, значи́ть ті́лько кру́гле, а не опу́ке.

Що се не так, за́раз дові́даємо ся ось із чо́го: Неха́й хто трима́є у руцї́ тарі́лку, а ми бу́демо обходи́ти наоко́ло, дивлячи́сь на не́ї. Як ми бу́демо про́тив тарі́лки, то она́ здава́ти ме ся нам кру́глою, як же ми бу́демо з бо́ку диви́тись на тарі́лку, то поба́чимо ті́лько пасму́жку від не́ї. Ми зна́ємо, що земля́ в про́тягу ро́ку обіга́є наоко́ло со́нця. Як би со́нце не було́ опу́ке, як ку́ля, а ті́лько кру́гле, як тарі́лка, то часа́ми оно́ здава́лось би нам кру́глим, а часа́ми ми ба́чилиб від не́го ті́лько пасму́жку, от як від тарі́лки. Але се́го нїко́му не трафля́лось ба́чити.

Со́нце не гори́ть і нїщо́ теж на нїм не пали́ть ся, бо як би так було́, оно́б згорі́ло, як і усе́ і́нше, що пали́ть ся.

Тя́жко собі ви́яснити, як мо́же щонебу́дь сьвіти́ти не горівши, а́ле ма́ємо я́сний при́клад на сьвітляку́. Хоч у нїм нїчо́го не гори́ть, а́ле се́ред лїтни́х но́чий він сьві́тить вла́сним сьві́тлом.

Со́нїчне сьві́тло ду́же сильне́, так що чолові́че о́ко не мо́же єго́ стерпі́ти. Ми зна́ємо, що найбі́льша поже́жа за три або́ за чоти́ри ми́лї видає́ть ся невели́ким сьві́тлом. Що́ж сказа́ти про сьві́тло со́нця, котре́ від нас на 20 мілїо́нів миль дале́ко, а ми́мо то́го ми не мо́жемо стерпі́ти єго́ сьві́тла?

Щоб ви́яснити собі про́сторонь, яка́ є між со́нцем а земле́ю, ска́жемо, що як би хто ви́палив на со́нцї з гарма́ти, і як би ку́ля летї́ла звідти одна́ково пру́дко, то она́ допе́рва че́рез 25 лїт упа́ла би на зе́млю.

Со́нце завбільшки́ таке́, що з не́го мо́жна би зроби́ти ма́йже півтора мілію́на на́ших земе́ль. Ми мо́жемо ви́яснити ве́личень со́нця от як: неха́й нам здає́ть ся, що земля́ така ку́ля, котру́ мо́жна проби́ти наскрізь дро́том у ме́тер завдовжки́, то для то́го, щоб проби́ти со́нце, як ми зменшимо́ єго́ на сті́лько, як зменши́ли зе́млю, тре́ба би було́ дро́та завдовжки́ на 112 ме́трів.

Як то со́нце таке́ здорове́нне, чого́ж оно́ здає́ть ся нам таки́м мале́ньким? — Се за́для то́го, що оно́ ду́же дале́ко від нас, тим оно́ ме́ншим нам видає́ ся.

Круг со́нця хо́дить кільканайцять плане́т, а разо́м з ни́ми і на́ша земля́. Плане́ти сї, так са́мо як і на́ша земля́, те́мні, беру́ть своє́ сьві́тло від со́нця. Всї плане́ти у ку́пі нази́ва́ють ся „со́нїшною грома́дою“.

Ясно, ду́же я́сно сьві́тить со́нце, а́леж учені́ лю́ди, дивля́чи́сь у розо́рні тру́би, доглядї́лись, що на нїм суть яки́сь чо́рні пля́ми. Що они́ таке́, сї пля́ми — і до́си ще лю́ди пе́вне не дізна́ли ся; дізна́ли ся ті́лько, наглядаючи за ни́ми, що они́ по тро́хи усе́ посува́ють ся до за́хідного краю́ со́нця і да́лї зо́всїм заховаю́ть ся; потім че́рез кілька днїв знов зявля́ють ся на східній сторонї со́нця. З се́го й дорозуміли́сь, що со́нце так са́мо, як і на́ша земля́ і і́нші плане́ти, оберта́є ся круг своє́ї о́си.

Розу́мно сьві́т Бо́жий збудо́ваний, от хоч би і про со́нце сказа́ти: — не було́б єго́, не було́б на сьві́тї і тепла́, не було́б, значи́ть ся, й то́го, без чого́ чолові́кови і вся́кій і́ншій тва́ри і рослї́нї й жи́ти не було́б мо́жна.

Зна́ємо ми, що чим прямі́йше па́дає промі́ня со́нїшне на зе́млю, тим бі́льше дає́ оно́ тепла́, а де тепло́, там і житя́; тим то, хоч би у нас, — мине́ зима́, гля́не со́нце привітно, обійме́ зе́млю своїм промі́нем горя́чим, і лю́бо тодї всїм: і чолові́кови і зьві́рю і рослї́нї, і ні́би то усьміха́є ся земля́ до сво́го со́нця, і пиша́є ся, краcу́ючись зеле́ним квітча́стим у́бранєм своїм. І гріє тепло́ со́нїшне то насї́нє, що хлїборо́б на своїй ни́ві посїяв, проростає то насї́нє і вихо́дить на верх землї́ наперед мале́ньким листо́чком, а да́лї росте́ і краcу́є ся і налива́є ко́лос, і аж до до́лу гне́ть ся тим ко́лосом по́вним, і радїє хозя́їн, озира́ючи свої́ хвиля́сті ни́ви. Піде́ на о́сїнь, пове́рне ся земля́ так, що косї́йше па́дати ме промі́нє со́нїшне на ті краї́, де ми живемо́; тодї ме́нше тепла́,

летя́ть у ви́рій пташки́, що цїле́ лї́то люди́й го́лосом звеселя́ли; бо зна́ють пташки́, що не мо́жуть жи́ти в на́шім краю́, як хо́лодом, та моро́зом пройме́; жо́вкне трава́ зеле́на; оди́н по одно́му лист у га́ю осипа́є ся. Да́лї ще косї́йше промі́нє па́дати бу́де, ще холоднї́йше ста́не і одя́гне ся земля́ снїго́м і на́че замре́ на усю́ зи́му; невесе́лий, непривітний то час! Ски́нем о́ком по то́му степу́, що коли́сь у лї́тку пи́шною траво́ю зеленї́в — скрізь снїг як мо́ре без кра́ю, і по все́му снїгово́му роздо́лю гра́є, та гуде́ хо́лодний вітер, та гне до до́лу яку́ суху́ били́нку, що яко́сь ви́ткнулась зпід снїгу́ на сьвіт Бо́жий.

Тепе́р же ще й без сьвітла не росла́ би на землї́ нїя́ка росли́на. Ось попро́буйте зроби́ти таке́: посади́ти яку́ росли́ну у те́мній зо́всїм ха́тї — не до́вго она́ рости́ ме; шви́дко захиріє, завя́не і засхне́ і зведе́ ся нїна́що; тим сами́м росли́на на сьвітї, на со́нцї росте́ і зеленї́є і красу́є ся. Тим то отті́ хатні́ росли́ни, що по па́ньских буди́нках, на вікнах, потребу́ють, щоб більше до них сьвітла доходи́ло. Зробі́ть таке́: посадї́ть росли́ну у те́мній ха́тї, та пустї́ть у тій ха́тї мале́ньку дї́рочку, щоб че́рез ню сьвітло проходи́ло; че́рез кілька там днїв поба́чите, що росли́на аж погне́ ся до сьвітла, тя́гнучись у той бік, де ви дї́рку пусти́ли.

От, ба́чите, яку́ вели́ку си́лу ма́є сьвітло для вся́кої росли́ни, а не будь на сьвітї росли́ни, не було́б тих зьвіря́т, що не́ю году́ють ся; не було́б скоти́ни — не було́б і хи́щого зьвіря, бо нїчо́гоб було́ ї́сти єму́, а не було́б на сьвітї зьвірів та росли́ни, не було́б і чоловіка, бо й чоловіковиж не камі́нєм годува́ти ся.

Ба́чили ми, яка́ вели́ка си́ла у теплї́ і сьвітлї і зна́ємо, що і сьвітло і тепло́ більше все́го дає́ нам со́нце; — цїль чоловіка — оберну́ти ті всї си́ли приро́ди собі на ко́ристь.

157. Ко́ник - Стрибуне́ць.

У степу́, в траві́ паху́чій,
Ко́ник, вда́тний молоде́ць,
І весе́лий і сьпіву́чий,
І прово́рний стрибуне́ць,
Чи в пшени́ченьку, чи в жи́то —
Досхочу́ розкошува́в,

І ці́лі́сенькеє лі́то
Не вгава́ючи сьпіва́в.
Розгуля́в ся на всі́ бо́ки,
Все байду́же, все дарма́...
Коли́ гульк — аж в степ широ́кий
Су́не злю́чая зима́.
Ко́ник пла́че, се́рце мліє:
Ки́нувсь він до муравля́:

„Дя́дьку, он зима́ білі́є,
Оттепе́р же зги́нув я!
Чу́єш, в лі́сі во́рон кра́че,
Вітри́ бу́йнії гуду́ть?
Поратуй, пора́дь, земля́че,
Як се ли́хо перебу́ть!“
— „„Опізни́в ся, небора́че,
Відказа́в земля́к ему́,
Хто коха́в житя́ леда́че,
Не пере́ливки тому́““.
„Якже в сьвітї не ради́ти?
Все круго́м тебе́ цвите́ —
Ка́же ко́ник — пта́шки, цьвіти,
Лю́бе лі́течко на те;
Ско́чиш на траву́ шовко́ву —
Все сьпіва́в би та сьпіва́в“.

На таку́ весе́лу мо́ву
Мураве́ль ему́ сказа́в:
— „„Просьпіва́в ти лі́то Бо́же,
Вда́ча вже твоя́ така́,
А тепе́р танцю́й, небо́же,
На моро́зї тропака́““.

158. Нїми́й син.

(З уст народа).

Бога́тий ді́дич мав си́на одинака́. — Кра́сна то була́ дити́на, та що з то́го, коли́ нїма́. — Хло́пцеви вже було́ з сім ро́ків, а нїхто́ ще не чув є́го го́лосу. — Ро́дичі, як звича́йно — а ще такі́ бога́ті — журили ся: всю́ди шука́ли

пора́ди, а́ле не могли́ її найти́... Вкінци́ зда́ли ся на во́лю Бо́жу, бо в тім ви́дїли судьбу́ назна́чену Бо́жою всемогу́чостию.

Одно́го разу́ ви́брали ся они́ в дале́ку доро́гу до свої́х крівних в гости́ну. Якжеж тут не взя́ти і дити́ну з собо́ю! — Забра́ли о́тже і хло́пчика.

По доро́зї припада́ло їм ї́хати че́рез одно́ вели́ке місто. Коли́ вїзджа́ли до не́го, стрітили по́хорон. Яко́гось бога́того па́на ви́дко хова́ли; бо па́ньства тьма тьме́нна, а сьвяще́ників кількадеся́ть — а що вже сьвітла, а яка́ проце́сия, то вже і не зга́дувати. За проце́сиєю ступа́в пова́жно бога́тий карава́н, тя́гнений шістьма́ кра́сними кіньми́, з тру́мною небіщика.

Коли́ тото́ узріли дї́дич з дї́дичкою, сказа́ли одно́ до дру́гого: „Отто́ по́хорон — коби́ то нас так хова́ли!“ — В тім, о чу́до! відзива́є ся їх сино́к і ка́же: „О, не дай Бо́же, щоби́ вас так хова́ли!“ „Чому́?“ пита́ють ся ро́дичі. Син одна́кож нїчо́ вже не відповіда́є. — І що не напроси́ли ся, син не дав жа́дного поя́сненя і щоби́ хоч одни́м сло́вом до них відозва́в ся пото́му. Замо́вк, тай замо́вк.

Чи до́вго, чи не до́вго ще ї́хали, аж знов вї́хали до яко́гось міста. Як ра́з здиба́ють тут дру́гий по́хорон. Але вже се не був по́хорон богача́, лише́нь ду́же бідного чоловіка. За тї́лом єго́ нїхто́ не йшо́в, лиш лю́доньки якісь до́брі на тілько здобу́ли ся, що зби́ли дереви́ще з негибльо́ваних дощо́к, а чотиро́х бідаків, мо́же таки́х сами́х як покійник був — як то ка́жуть, без до́му і без ло́му — не́сли тру́мну а пя́тий нїс хрест, деревя́ний, цїлко́м без жа́дних укра́шень, котри́й ма́ли закопа́ти покійникови. — За тру́мною нїхто́ не йшов — ба й цїка́вих не було́, бо по більших міста́х не пе́рший тай і не послї́дний таки́й по́хорон. — Су́мно то чоловікови ста́не на душі, коли́ узри́ть таки́й по́хорон і тре́ба ду́же ка́мінного се́рця, або́ вже призвича́єного до тако́го ви́ду, щоби́ ми́мо во́лї не почу́в яку́сь то́ску в душі свої́й.

Так було́ і з на́шими дїдича́ми. Доси́ть були́ не весе́лі з промину́лого уже́ випа́дку, а́ле тепе́р ще ду́жше ви́рила ся яка́сь печа́ль на їх лиця́х. — Лиш їх сино́к, коли́ узрів сей по́хорон, ду́же ся утї́шив і ка́же — промовля́ючи дру́гий раз — до ро́дичів: „Дай Бо́же, щоби́ вас так хова́ли!“ — „Ей, си́ну, бій ся Бо́га, чому́ ти нас так ему́тиш? Скажи́, для

Бо́га сьвято́го, чому́ се так бажа́єш? — Чому́ твої ба́жаня такі ди́вні і суперечні з на́шими?“ — Сино́к одна́кож і тепе́р не говори́в вже бі́льше ні́чо́го. — „Ся дити́на яки́йсь ворог для нас“, ка́же пан до па́нї. „Лі́пше жа́дної дити́ни не ма́ти, ніж з яки́мсь виро́дком корота́ти свої лі́та. От ви́їдемо в чи́сте по́ле, лишім єго́ на розста́йній доро́зї, най собі йде куда́ хо́че. — Ви́дко, він уже́ ду́же му́дрий, коли́ такі ре́чи вповіда́є — ото́ж дасть собі в сьві́тї ра́ду“. — Все то сказа́в пан до па́нї ду́же тихо́нько, щоби́ сино́к їх не чув. Ски́нули єго́ о́тже в широ́кім по́лї на розста́йній доро́зї, дале́ко від лю́дских осе́ль, а самі поїхали, куди́ було́ тре́ба. Сино́к пла́кав і рида́в, а́ле ні́чо́ не помогло́. Ро́дичі не ви́дїли то́го, бо чим ско́рше віддали́ли ся.

Сидів бі́дний хло́пець так аж до ве́чера. — Вечеро́м гони́ли пастухи́ двірскі това́р до до́му, а нади́бавши хло́пця, взяли́ єго́ з собо́ю до двора́. Пан, ді́дич то́го села́, сподо́бав собі ду́же мало́го хло́пчика і взяв єго́ за свою́ дити́ну. Хло́пець ходи́в до шко́ли враз з дїтьми́ ді́дича і учи́в ся ду́же пи́льно. Скінчи́вши шко́ли став сьвяще́ником, а що ду́же уче́ний був і всї єго́ ду́же люби́ли, перейшо́в всї сте́пенї сьвященьства́ і вкінци́ став митропо́литом.

Яко митропо́лит обїзжа́в він свою́ дієцезию і прии́хав як раз в то село́, де були́ єго́ ро́дичі. — Обо́є ду́же жури́ли ся, і не могли́ собі то́го прости́ти, що коли́сь, хоч такі бога́ті, ки́нули сво́го нещасного си́на одинака́ ні́мо́го в чи́стім по́лї на роздоро́жу — тай до ни́нї не зна́ють, що з ним ста́ло ся. І ста́ли розка́зувати, як то все було́.

Митропо́лит слу́хав їх оповіданя з вели́ким заці́кавленєм, а по окінченю запита́в: „І ні́ко́ли не трафля́ло ся вам си́на сво́го де пізна́ти?“ „Ні́ко́ли“, відповіли обо́є, „і здає́ ся нам, що Бог ні́ко́ли нам той вели́кий гріх не прости́ть. Не ма́лисьмо нї спокі́йного житя́, тай не бу́дем ма́ти ле́гкої сме́рти“.

„Не смути́ть ся, ми́ле па́ньство! Бог найдоброти́вший поті́шить вас на старі лі́та. Ваш син мені́ ду́же до́бре зна́ний. Він тепе́р на́віть ма́є висо́ке стано́виско, бо єсть митропо́литом“.

„Бог би з вас, Високопреосьвяще́ний, говори́в!“ — сказа́ли обо́є па́ньство. „Ви лиш так ка́жете, щоби́ нас успокої́ти“.

„Ні!“, відповів митрополи́т. Ва́шим си́ном єсьм я сами́й. — Бог то вже так допусти́в, щоби́ показа́ти, що він єсть сами́й всемогу́чий, о́тже і тво́рить чудеса́ — щоби́ люди́й увірити і переконáти, що Він є для них нескінчено до́брий!

Як самі́ зна́єте, був я до то́го часу́ ні́ми́й, до́ки ми не їхали то́го па́мятного дня в гости́ну, хоч куди́, не зна́ю.

І тоді́ то Го́сподь суди́в нам зди́бати по́хорон бога́того па́на. Ви собі́ бажа́ли, щоби́ вас так хова́ли, а я аж в той час заговори́в; так мені́ Бог дав. — Я тому́ каза́в: „Не дай, Бо́же, щоби́ вас так хова́ли“, бо я ви́дів, як над тру́мною то́го чолові́ка би́ли ся злі ду́хи. Хоті́в я вам то сказа́ти, та уже́ не міг промо́вити.

І знов ми, як самі́ зна́єте, зди́бали дру́гий по́хорон, а́ле ду́же а ду́же бі́дного чолові́ка, бо за тру́мною єго́ ніхто́ на́віть не йшо́в. Я вам тоді́ сказа́в: „Дай Бо́же, щоби́ вас так хова́ли“. — Ви мене́ випи́тували, чому́? а́ле я вже не міг знов нїчо́ говори́ти. — Ви розгнївані за тото́ лиши́ли мене́ в широ́кім по́лї на розста́йній доро́зї; а́ле все тото́ було́, як сам ви́джу тепе́р, з до́пусту Бо́жого. Мене́ найшли́ пастухи́ також одного́ ді́дича, взяли́ мене́ до па́на і я в єго́ до́мі ви́ховав ся. — Він мене́ посила́в до шко́ли враз із своїми дїтьми́ і я, скінчи́вши нау́ки, посьвяти́в ся стано́ви духо́вному а ни́нї єсьм тим, чим мене́ ви́дите.

Ніко́му я в сьвітї не вповіда́в о тім, що тоді́ ста́ло ся тої па́мятної дни́ни, бо в тім я ви́дїв руку́ Бо́жу, про́мисл Бо́жий; аж тепе́р вам пе́ршим ка́жу, бо вам тре́ба се сказа́ти длято́го, щоби́ вас переконáти, що Бог хоті́в тим люди́й увірити в свої́й премудрости. Єму́ прото́ най бу́де хва́ла по вїки вічні!

Тепе́р ви відзи́скали сво́го си́на, котро́го були́ утра́тили, а давно́ ба́жаний спокій поверну́в до ва́шого до́му“.

Не бу́ду вже да́льше говори́ти, яка́ ра́дість запанува́ла в до́мі старе́ньких ро́дичів, бо то́го ніхто́ не потра́фить предста́вити — ніхто́ не потра́фить ви́сказати тої ра́дости.

Старе́ньки прожи́ли ще не оде́н рік, хвали́ли Бо́га за Єго́ так вели́ку ла́ску — а потім засну́ли сном ві́чним.

159. Втóплена дитúна.

Кúївска легéнда.

Баркú, чóвни, нáче пчóли
Вéсело Днiпрóм снують;
День сьвятóго Миколáя
Кúївский сьвяткýє люд.

Бáтько, мáти і дитúна
Ось в однíм плывýть човнí, —
Та нарáз хитнýв ся чóвен
На глибóкій бистринí.

Плюск весéльця, крик розпýки:
Найдорóжшеє добрó
Бáтька й мáтери — дитúна
Впáла з чóвна у Днiпрó.

Проковтнýла й облизáлась
Ненажéрлива водá;
Дáрмо в вóду скáче бáтько,
Плáче мáти молодá.

Пéред хвúлею замóжний
І щаслúвий міщанúн,
Він тепéр жебрáк бездíтний,
З своíм гóрем сам одúн.

Хмáрою важкóю гóре
Дім їх тúхий обняло́,
Заповнúло весь ридáнєм,
Рáдість хвúлями знесло́.

Вже три днí минýли: дáрмо
Сто нурцíв в Днiпрí шукá —
Нí слíдý дитúни! Мíцно
Днiпровá держúть рукá!

Слíз не стáло в бáтька й нéньки,
Потомúли ся ридáть, —

Пе́ред о́бразом сьвято́го
Микола́я знай лежа́ть.

„Ща́сте на́ше зги́бло, о́тче!
Бо́жа во́ля! грішні ми.
Ті́лько сил нам дай терпі́ти
До́брим ді́лом, не слїзми́!“

Втім над ра́ном хто се сту́ка
В дім жало́би? Палама́р.
Щось важке́ несе́ в обі́ймах
І спіши́ть мов на пожа́р.

„Се́ї но́чи в снї до ме́не
Ста́рець че́сний підійшо́в:
„„Встань, іди́ до це́ркви за́раз!““
Встав я — і дитя́ найшо́в.

„Мо́кре, зме́рзле, ле́дво пла́че,
Негодо́ване давно́...
Пе́ред вівтарем сьвято́го
Микола́я... Ось воно́!“

Вже не чу́ють ба́тько й ма́ти.
Верглись... су́мнїв... прочутя́...
В їх рука́х голо́дне, зме́рзле,
Мо́кре, лю́бе їх дитя́.

160. Старе́нька Шовко́виця

або

Давни́й прия́тель кра́сше нови́х двох.

I.

Була́ ся старе́нька Шовко́виця колись молоди́м, кра́сним де́ревом, з широ́ким густи́м гі́лєм, зеле́ним ли́стом і дрібни́ми ягідка́ми, що так ря́сно уси́пали її з само́го верше́чка до само́го низу́.

Стоя́ла она́ посе́ред садо́чка, молода́ й га́рна, бога́та й розкішна́ як царівна; усї дивува́ли ся, усї не́ю любува́ли

ся, усі́ її́ похваля́ли, а́ле она́ й тро́хи тим не пиша́лась. Не пиша́лась она́ а́нї своє́ю краcóю, а́нї своїм бога́тством, а́нї на́віть тим, що є́ї пова́жні пре́дки були́ з самі́сенької Азії і що є́ї ли́стячком году́ють ся отті́ дивови́жні, шовко́вичні че́рви, що виробля́ють людя́м на у́браня той чудо́вий, блескучий, мяге́нький шовк, що здає́ть ся спря́дений сами́м я́сним со́нечком з ра́нної роси́. Она́ зна́ла, що то усе́ не по є́ї заслу́зі — і краса́ є́ї ди́вна і ро́зкіш і бога́тство і пи́шний рід — а від Бо́га. „Нема́ чого́ пиша́тись, — ду́мала она́ сама́ собі́ — сего́дня Бог дав, а за́втра во́зьме — і зіста́неш ся ти нї при чім! Де твоя́ й пи́ха тоді́ поді́є́ть ся?! Тільки сьміху собі́ наро́биш! Кра́сше серде́нько своє́ горя́чим та щи́рим сохрани́, со́вість свою́ чи́сту, ро́зум не дурни́й — то́го Бог не во́зьме!

Отта́к ду́мала і отта́к роби́ла на́ша Шовко́виця. Она́ жаліла увесь Бо́жий сьвіт і одна́ково була́ прихи́льна і до бі́дного і до бога́того і до краси́вого і до пога́ного і до сильно́го і до слабо́го. Одна́ково привита́ла она́ до се́бе у го́стї і мізе́рну кома́шечку, що хова́ла ся у є́ї кори́, і га́рного, ріжноцьві́тного мете́лика, що весели́нько пу́рхав навкру́г не́ї у про́мінях со́нця; привита́ла і про́стого цьвірі́нчика горо́дчика одна́ково як і сьпіва́ючого царя́ соловéйка. До усіх она́ була́ одна́ково прихи́льна, усі́х одна́ково наділя́ла своїми смачни́ми соло́дкими ягідка́ми від пеку́чого со́нця або́ хо́лодного дощу́, ми́ло шелести́ла своїм густи́м ли́стячком... Че́рез те її́ усі́ так люби́ли, так горну́ли ся до не́ї. А як прийшла́ вже є́ї ста́рість, мину́ла ся є́ї чудо́ва краса́, ста́ли схнуть є́ї гілячки́, порідша́ло ли́стячко, поменша́ло ягідо́к, нїхто́ не поки́нув її́ у ста́рости, усі́ зіста́ли ся їй ві́рними дру́гами, помага́ли їй хто чим запроміг.

Со́нечко пригріва́ло їй своїм тепле́ньким, живу́щим промі́нем, до́щик напува́в її́ сьвіже́нькою води́цею, роса́ ра́нком убира́ла є́ї ли́стячко дороги́ми пе́рлами, мяге́нька, зеле́на мура́вка уку́тувала є́ї старе́ньке корі́ння, немо́в ко́вдрою, вітере́ць поди́хав на ню у спе́ку, грушки́, яблінки́, вишеньки́, що обступи́ли її́ навкру́г у садо́чку, си́пали на ню весно́ю свій паху́щий, бі́лий цьвіт, а соловéйко аж залива́в ся для не́ї своїм чудо́вим щебе́ганем. Аж геть розходи́ла ся луна́ від то́го ди́вного, соловї́ного щебе́ту.

Сльо́зи чи́стою росо́ю проступа́ли на ли́стячку старе́нької Шовко́виці, — сльо́зи щасли́ві, ра́дісні, — і она́ від щи́рого се́рця дя́кувала Бо́гу, що Він сохрани́в їй на ста́рости таки́х ві́рних, ми́лих дру́гів.

II.

Але нїхто́, здає́ ся, не люби́в так старе́нької Шовко́виці, як мале́нький Тере́шко, хоч і любо́в та була́ не зо́всїм неко́ристна: він ласува́в ду́же є́ї ягідки́. Тілько було́ зачне́ старе́нька Шовко́виця розпу́кувать по весні́ свої́ зубча́сті ли́стячка, він вже й приглядає́ть ся, де тут ви́здріють по́між ни́ми мале́сенькі, зеле́ні ягідочки́?... Поба́чив — за́раз і біжи́ть до дїду́ся́ похвали́тись, ще з дале́ка гука́є:

Дїду́сю, дїду́сю, вже Шовко́виця є́сть! Прибіжи́ть, учепить ся є́му́ на ши́ю, і ну є́го́ цїлува́ти від ра́дощів. Таки́й чудни́й хло́пець!

То дїду́сь сам собі́ помале́ньки усьмі́хне́ть ся, погла́дить ину́ка старе́чою руко́ю по ру́сих ку́черях і з ти́ха ви́мовить:

— Пожди́, си́нку, неха́й лиш присти́гнуть! От незаба́ром — ско́ро, ско́ро їх вжива́ти меш собі́ на здоро́вя.

І спра́вдї! Не оглядів ся Тере́шко, як вже ягідки́ й червоні́ють ся по́між зеле́ним ли́стячком, налива́ють ся на со́нечку, да́льше чорні́ють, становля́ть ся мале́нькі, пухкі́ і соло́дкі як мід.

Тепе́р Тере́шка і не відкли́чеш з саду́! Все ла́зить по́під Шовко́вицею та збира́є у трави́цї ягідки́, що самі́ собо́ю па́дають з де́рева, як присти́гнуть. А дру́гі тимчасо́м знов є́му́ настига́ють. І так ласу́є він ни́ми до самісенької о́сени, цїле́ лі́точко. Ще́дра була́ Шовко́виця, хоч і старе́нька вже.

Тере́шко було́ і за дїдуня́ не забу́де, назбира́є й є́му́ ягідо́к у ми́сочку і понесе́.

А дїду́сь сей, тре́ба вам сказа́ти, вже зо́всїм старе́нький був, таки́й си́вий, аж бі́лий, зігну́в ся. Ба́чив дїду́сь бага́то де́чого на сво́му до́брому віці́, бага́то де́чого він знав. Щей до то́го він був і грамо́тний, чита́в га́рні, розу́мні книжочки́, і не ма́ло, було́, розка́зує ину́кови про вся́ку вся́чину.

Отсе́ було́ у сьвя́то, лїтно́ю поро́ю, як со́нечко до́бре пригрі́є, дїду́сь ви́несе собі́ сті́льчик з ха́ти в садо́чок тай ся́де під Шовко́вицею в холодку́. Де не во́зьметь ся тут і Тере́шко, за́раз і примісти́ть ся до дїдуся́, і дава́й пита́ть та розпи́тувать! Отсе́, положі́м, ска́же:

— Дїду́сю, чого́ то і в ра́нок і в ве́чір на траві́ і ли́стї бува́є роса́?

— Того́, си́ну, — відка́же дїду́сь, — що як со́нце зайде́, земля́ ста́не пристига́ти, тодї́ водяня́ па́ра, що є у во́здусї, пристає́ до хо́лодного ли́сту, трави́, чи там щоб не було́... І рядно́ положи́, то оно́ ста́не вогке́.

— А деж та па́ра бере́ть ся? — і знов пита́є невтихоми́рений Тере́шко.

— Па́ра бере́ть ся з води́: з річо́к, з боло́т, з сиро́ї землї́ — як она́ схне від со́нця. Вода́ переро́блюєть ся тодї́ у мале́нькі, леге́нькі міху́рчики, они́ гурто́м підійма́ють ся у во́здух і пла́вають там, то немо́в тумано́м, то як підійму́ть ся висо́ко — хма́рами по́під не́бом, що потім знов становля́ть ся водо́ю і па́дають кропелька́ми на зе́млю. Ми тодї́ й ка́жемо, що дощ іде́.

— Ага́, тепе́р зна́ю! — скри́кнув ра́дісно Тере́шко, зна́ю, що то таке́ па́ра і де она́ бере́ть ся! Ма́ма як вари́ть вече́рю, то па́ра так і підійма́єть ся у гору́ по́над казано́м, чи́сто як мале́нька хма́рка! Я було́ отсе́ во́зьму хо́лодну ми́ску тай поде́ржу зверху́ над то́ю па́рою, тай гляди́, крапельки́ води́, немо́в роса́ почіпля́ють ся ми́сочки.

— Так, так, — усьмі́хнеть ся дїду́сь і сам ра́дий, що і єго́ внук таки́й розу́мний й догада́всь, що і до чо́го.

А то і знов спита́є:

— Чи і то пра́вда, дїду́сю, як ви коли́сь розка́зували, що земля́ кру́гла як каву́н і то она́ хо́дить навкру́г со́нця, а оно́ стої́ть собі́ нерухо́мо?

— Авже́ж так!... яж тобі́ каза́в! — усьміхне́ть ся дїду́сь.

— Чого́ж здає́ть ся, що со́нце хо́дить, а земля́ стої́ть?

— А чого́ тобі́ здає́ть ся, коли́ ти ско́ро ї́деш на ко́нях, що ти немо́в стої́ш на мі́сцї, а земля́ біжи́ть поу́з тебе́, та як ра́з в супроти́вну сто́рону, куди́ ти ї́деш, нї́би назу́стріч тебе́! Чи запримі́ти́в ти коли́?

— Запримітив, — окáже Терéшко, трóхи засорóмившись, що відрáзу не зрозумів, — то значúть, і земля́ хóдить навкрýг сóнця в супротúвну стóрону, як нам здаéть ся, що сóнце хóдить навкрýг землї?

— Та вжеж не як! Колú нам покáзуєть ся, що сóнце підіймáєть ся зі схóду і захóдить на зáпадї, то значúть земля́ хóдить бíля сóнця з зáпаду на схід.

— Як же лю́ди пізнáли, що земля́ крýгла?... хибá онú її обíйшлú навкрýг?

— Пéвно!... і не одéн раз! Отсé колú з одногó мíсця вúйдуть, та усé в одну́ стóрону ідýть тай ідýть, то вкінцú прийдýть на те самé мíсце, тíлько з дрýгого бóку.

— Та я й сам примітúв, що земля́ крýгла — вúмовить задýмавшись, Терéшко, бо як вúйти у пóле, то так вúдно рíвно навкрýг, тíльки менї здавáлось що онá пласковáта як корж, а не крýгла як кавýн.

— А чомýж, колú ти напримíр наближúш ся до селá, то наперéд тобí вúдно тíлько хрест з цéркви, що самúй найвúсший, а тодї вже потрóха, немóв з водú, вирина́є пéред тобóю і уся́ цéрква?... То тóго, сúну, що оттá крýглість землї не дозволя́є їй усю́ рáзом побáчити. Чéрез теж то і сóнце як підіймáє ся, то осьвíчує наперéд вершкú дерéв.

— Знáю! знáю! не кажíть вже! — сьмíє ся Терéшко.

III.

Одногó лíта познакóмив ся Терéшко з малéньким панúчем, сúном тóго пáна, що недавнéнько купúв добрá близéнько бíля них.

Там був гáрний велúкий сад, і я́гід в нім вúдимоневúдимо! Учащáв тудú наш Терéшко. І за старéньку Шовкóвицю забýв і нáвіть за дїдуся́ забýв. Булó дїдýсь єму́ нагадáє, то він, кáпосний хлóпець, тíльки закопúлить гýбу, тай знов махнýв до своїх новúх дрýгів.

Дїдýсь смýтно похитáє своéю сúвою головóю і немóв сам до сéбе скáже:

— Ой, не дóбре рóбиш, моя́ дитúно, що забувáєш давнúх дрýгів. Затé й Бог карáє! „Давнúй друг крáсше

нови́х двох“! То давно́ вже зві́сно. Не до́бре ро́биш, хло́пче, не до́бре!

А Тере́шко й байду́же! Гуля́є собі́ з свої́м нови́м това́ришем, поїда́є смачні́ мали́ни, порічки́, а́грус. І ду́мки не ма́є за свої́х давни́х дру́гів, що жу́рять ся за ним.

Тимчасо́м мину́лось Бо́же лі́точко, мину́лись і Тере́шкові ро́зкоші. Вака́ції скінчи́лись, пани́ч ви́їхав у го́род до шко́ли, я́гід у па́ньскім саду́ вже не було́ — пройшла́ їх пора́, і Тере́шкови нїчо́го було́ туди́ й потика́ти ся. Зо́всім є́му ску́чно тепе́р ста́ло. Тай сти́дно таки́ тро́шки пе́ред давни́ми дру́гами, що так занеха́в їх.

Пішо́в він яко́сь у свій садо́к. Іде́ собі́ похню́пившись, о́чи спусти́в до до́лу, не ди́вить ся нїкуди́, коли́ тут нена́роком — зирк!... а пе́ред ним у траві́ під стара́нькою Шовко́вицею немо́в чорні́ють ягідки́. Він нахили́в ся, підня́в одну́ і нїбы́ знехотя́, положи́в її́ собі́ у рот. Бо́же, яке́ смачне́, соло́дке! Здає́ ся і у то́му пи́шному, па́ньскому саду́ тако́го не їда́в.

Деж є́го смак був, де є́го о́чи були́, де є́го ро́зум о́був? Ну й дурни́й! Такі́ смачні́, по́вні, кру́глі, від со́ку аж вили́скують ся!

Подиви́в ся він соромлячи́сь на стару́ньку Шовко́вицю, а она́ як та ма́ти, немо́в я́сним со́нечком усьміхну́лась є́му крізь ли́стячко. Она́ й не гні́вається ся на не́го, она́ проща́є є́му є́го зра́ду.

Тере́шкови так і сти́сло се́рце від сти́ду і жалю́. Він огля́нув ся, що нїко́го нема́, взяв стару́ньку гіля́ку і приложи́в ся до не́ї уста́ми. Є́го горя́ча сльоза́ ти́хо впа́ла на зелени́й листо́чок.

— А що, си́ну, чи пра́вда, що „давни́й друг кра́сше нови́х двох“? — озва́в ся тут десь близе́нько дїду́сь, — отто́ тобі́ бу́де нау́ка напере́д! Заво́дь собі́ і нови́х дру́гів — у то́му нїчо́го недо́брого нема́ — а́ле не забува́й нїко́ли й за давни́х, особли́во за стари́х, убо́гих, безси́льних. Бо то гріх, си́ну, гріх і встид! Чи ско́ро, чи не ско́ро, а у то́му за́всїгди пока́єш ся.

Тере́шко нїчо́го не сказа́в, ті́льки серде́чно пригорну́в ся до дїдуся́, хова́ючи своє́ почервоні́ле завсти́джене лице́ у не́го на стаpе́ньких гру́дях.

161. Ве́чір на Украї́ні.

Садо́к вишне́вий ко́ло ха́ти;
Хрущі́ над ви́шнями гуду́ть;
Плуга́торі з плуга́ми йдуть;
Сьпіва́ють ідучи́ дівча́та,
І ма́тери вече́рять ждуть.

Семя́ вече́ря ко́ло ха́ти;
Вечі́рня зіронька встає́;
Дочка́ вече́рять подає́,
І ма́ти хо́че науча́ти,
Так солове́йко не дає́.

Покла́ла ма́ти ко́ло ха́ти
Мале́ньких дїточо́к своїх;
Сама́ засну́ла ко́ло їх:
Зати́хло все, ті́льки дівча́та
Та солове́йко не зати́х!

162. Зїльни́к.

Нау́ку бота́ніки ве́льми улекша́є і упри́ємня́є зало́жене зїльника́. Че́рез збира́нє рости́н збли́жуємо ся до приро́ди і заохо́чуємо до сліджења і поміча́ня, че́рез що відно́симо вели́ку ко́ристь, бо знакомля́чи́сь бли́зше з тво́рами руки́ Всемогу́чого, пізна́ємо докладні́йше лад в приро́ді і набира́ємо вправи в розли́чаню тво́рів приро́дних. Збира́нє рости́н єсть тим приємні́йше, бо лу́чить ся з про́гулькою, з ру́хом в вільні́м во́здусї, що ко́ристно впливає на здоро́вле, а і́менно на ро́звиток сил фізи́чних мо́лодежи.

Але щоби́ збира́нє рости́н не було́ лише́нь перемина́ючою за́бавкою, тре́ба зна́ти, як заходи́ти ся ко́ло ула́дженя зїльника́, як рости́ни збира́ти, прасува́ти, суши́ти, відта́к укла́дати пі́сля не́вних наукови́х осно́в в зїльнику́, а потім тре́ба ще узбира́ні і перехо́вувані рости́ни хорони́ти від зіпсо́ваня.

Рости́ни мож збира́ти че́рез ці́ли́й рік; на́віть в зимі́ даду́ть ся добу́ти де́котрі мо́хи, гліни і дрібні гриби́. Одна́кож найодвітні́йшим часо́м для збира́ня рости́н єсть те́пла

пора́ ро́ку, коли́ то земли́ця одї́не ся в зеле́ні ша́ти, а луги́, поля́ і дубро́ви приберу́ть ся в ріжноба́рві цьві́ти. На екску́рсиї ботанї́чні вибира́є ся днї погі́дливі і сухі́. При які́й такі́й ува́зї мож на про́гульцї на рі́жних мі́сцях ле́гко відкри́ти розли́чні рости́ни.

Одні́ зе́ла росту́ть при доро́гах, ко́ло плоті́в, на межа́х; дру́гі на поля́х, в горо́дах; і́нші на пусто́вищах, по сьмітника́х, на румо́винах, в луга́х, край лїсі́в або́ се́ред них. Де́рева і кущі́ тво́рять зарісники́, хащі́, гаї́, лїси́ і бо́ри. Тра́ви, де́котрі зе́ла і били́ни становля́ть лу́ки. Одні́ рости́ни любу́ють собі́ в землї́ сухі́й, глини́стій, вапня́стій або́ піскова́тій, дру́гі тре́бують ґру́нту засібно́го в порохня́чку, ситно́го або́ бува́ють на ґрунта́х моча́ристих чи млако́винах, або́ тако́ж росту́ть в во́дах. Одні́ рости́ни лю́блять мі́сця досо́нечні, сквари́сті, дру́гі удаю́ть ся лише́ в тїни́стім за́хистї лїсі́в або́ на́віть в пече́рах. Інші удаю́ть ся рости́ни на дола́х, і́нші у підні́жа гір, і́нші на верха́х в розли́чних висо́костях.

При зби́раню рости́н нале́жить зверну́ти гі́дну ува́гу на всї тоті́ обстано́ви. Тако́ж тре́ба ба́чити на се, щоби́ рости́ни зби́рані не були́ зво́хчені росо́ю або́ доще́м; коли́ж суть вохкі́, тре́ба їх до́бре осуши́ти бі́булою, іна́кше ско́ро чорнї́ють і загнива́ють. Ви́їмок становля́ть лише́ мо́хи, котрі́, коли́ суть сухі́, до́ти тре́ба держа́ти в водї́, до́ки не розпістру́ть ся одві́тно для прила́дженя.

Рости́ни явноцьві́ті збира́ти найле́кше. Щоби́ узби́рані рости́ни до́вше уде́ржати сьві́жими, що є пожа́даним для да́льшого прила́дженя при су́шеню до́ма, до́бре єсть їх вклада́ти в пу́шку бляшану́, облова́ту (вальцева́ту), 30—50 цм. до́вгу, в про́мірі держа́чу на 10—15 цм. Єще́ вигіднї́йшою від пу́шки єсть ма́па до ботанїзо́ваня. Тепе́р ча́сто ужива́ють ма́пи дротово́ї на 40 цм. до́вгої, а 26 цм. широ́кої, осмо́треної желї́зними ра́мами, дротяни́ми кра́тами і мося́жними ланцушка́ми.

В пу́шку вклада́ють ся ви́копані і одві́тно очи́щені рости́ни стара́нно так, щоби́ при зами́каню пу́шки утиска́ючи ся не ушко́дили ся. Рости́ни до́вші від пу́шки не ло́мить ся, ті́лько згина́є, бо зло́мані вя́нуть ско́рше. Рости́ни, що ма́ють перехова́ти ся в ма́пі, бере́ ся ме́жи бі́булу і одві́тно розпростира́є т. є. розклада́є корі́нє, ли́стє і цьві́ти так,

щоби́ у примі́рника докла́дно мож одмітúти і розпізна́ти тоті́ ча́сти. До вико́пування ростúн слу́жить осíбна лопа́тка з желíза, в браку́ тóї мож ужива́ти звича́йного ножа́ або́ і копача́ деревля́ного. Передовсíм памята́ти нале́жить, що ва́ртість зíльника́ не зави́сить від скíлькости примі́рників, тíлько від їх я́кости. Тому́ тре́ба стара́ти ся збира́ти лише́нь поуча́ючі примі́рники т. є. такí, у котри́х, о скíлько се мо́же бу́ти, всї ча́сти ростúни находя́ть ся, отóж крім била́ з ли́стем такóж коріне́, цьвíти і о́вочі. Ме́нші ростúни зели́сті бере́ ся цíлі.

З дере́в, кущíв і бíльших билúн бере́ ся одвíтно вели́кі галузкú з ли́стем і цьвíтами, а коли́ се можли́ве, і з о́вочами. Де́котрі з на́ших дере́в і кущíв лíсови́х (пр. лíщúна, íва, вяз, я́сíнь, топо́ля бíла, трепе́та, соко́ра...) цвиту́ть пе́ред ли́стем. З таки́х дере́в бере́ ся галузкú з цьвíтами, а відта́к пíзнíйше галузкú з ли́стем і о́вочами. Подíбно поступа́ємо і з де́котрими билúнками з передли́стним цьвíтом (пр. пíдбíль, сон, копúтник).

До́ма узбúрані ростúни так просу́шує ся. Ко́жду ростúну стара́нно розпросте́рту вклада́ємо ме́жи а́ркуш бíбули, а відта́к кладе́мо на той а́ркуш і пíд спíд три або́ чотúри а́ркуші папе́ру або́ бíбули. Так уклада́є ся з ростúн до просу́шеня призна́чених цíлúй стос, котрúй прикла́дає ся гла́дкою до́шкою одвíтно обтя́женою, або́ вкла́дає ся всї ростúни, по́даним спо́собом уло́жені в осíбну пра́су і одвíтно зашрубо́вує. В ко́ждім слу́чаю ростúни просу́шувані тре́ба на день 2—3 ра́зи перекла́дати у сьвíжі сухí а́ркуші, іна́кше ростúни прилипа́ють до бíбули або́ до папе́ру і ле́гко плí́снíють. До́ки ростúни зо́всім не ви́сохнуть, не мож їх вимина́ти зпід до́шки або́ з пра́си, бо ле́гко потím ковíрять ся і визира́ють нела́дно за́для помо́рщених листкíв. Для доста́тченя цíлко́м сухо́го папе́ру, до́бре єсть папíр пе́ред ужúтком пересу́шувати на во́здусї або́ ще лу́чше ко́ло нагрíтої пе́чи. Таки́м чúном мож пона́йбíльше просу́шувати ростúни вже в кількана́йцяти́ днях і уде́ржати відля́чно їх ви́зір приро́дний. Ме́нші зе́ла, поодино́кі цьвíти і листкú просу́шують ся вже, коли́ їх вло́жимо в вели́кі кни́ги. Мягкí, ду́же сочúстí ростúни зануря́є ся для їх умо́реня впере́д у кúпяток аж по самúй цьвíт, потím до́бре витиска́є ся і обсу́шує, а відта́к вкладає у сьвíжúй папíр і прасу́є, як

дру́гі зе́ла. Мяси́сті гриби́ мож лише́ в алького́лю (чи́стім спіри́тусї) одві́тно захова́ти.

Ви́сушені рости́ни кладе́ ся ко́жду в осі́бний а́ркуш бі́лого папе́ру і то або́ зо́всїм свобі́дно, або́ прилї́плює ся примі́рник узе́нькими під сподо́м наґумо́ваними пасемця́ми бі́лого або́ блїдокольоро́ваного папе́ру. До ко́ждої рости́ни слї́дує долучи́ти ще одві́тну на́писку. Єсть то ка́рточка, на котрі́й пропи́сана на́зва рости́ни, мі́сце на́ходу і час цвитни́й т. є. час, коли́ рости́на цвите́. Звича́йно пи́шуть день, коли́ найде́но рости́ну цвиту́чу. Мож тако́ж приба́вити ще де́котрі коро́ткі при́мітки.

При́міром: Лу́ківка двули́ста. Scilla bifolia L.
30/3 1905. в Кри́вчичах, ко́ло Льво́ва.
Хоро́ша ся рости́на росте́ в лїса́х, а нале́жить у нас до найра́нше цвиту́чих.
(Семе́йство: Лелїєва́ті. Liliaceae).

Щоби́ рости́ни в зїльнику́ ле́гко і ско́ро найти́, тре́ба їх упорядкува́ти пі́сля пе́вної науково́ї кни́жки, котро́ї відта́к мож ужи́ти за спис або́ рее́стр рости́н в зїльнику́ помі́щених.

Зїльни́к нале́жить перехо́вувати в сухі́м мі́сцї, найлу́чше в до́бре замкне́ній ша́фі, щоби́ єго́ по мо́жности охорони́ти від по́роху і шкідникі́в. Найнебезпечнї́йшими нищи́телями зїльникі́в суть де́котрі дрібні́ кома́хи. Щоби́ то́му запобі́чи, тре́ба ча́сто перегляда́ти зїльни́к, а найде́ні шко́дні кома́хи і їх личинки́ убива́ти. До́бре тако́ж вклада́ти в зїльни́к камфо́ру, або́ ще догіднї́йше малі́ паке́тики нафталї́ни; від си́льної во́нї тих річи́й утїка́ють кома́хи. Ушко́джені рости́ни тре́ба упря́тувати з зїльника́ а убу́ток заступи́ти дозби́раними, но́во засу́шеними примі́рниками.

163. Кві́ти.

У га́рному буди́нку на вікнї́
Бринї́ли кві́ти у макі́трі;
Тихе́сенько вони́ гойда́ли ся на ві́трі,
Радї́ючи веснї́.

На дру́гому вікні́ стоя́ли і́нші кві́ти:
З папе́ру зро́блені і шо́вком переви́ті
На дротяни́х стебе́льцях, на́че мак, —
Хто йде, ди́вується ся уся́к...
Чого́ тепе́р не ро́блять лю́ди!
Без ко́ний їздять, — ще коли́сь
І не таке́є ди́во бу́де:
Отто́ — диви́сь —
На мі́сяць зліза́ють панува́ти
І там почну́ть
По сво́єму порядкува́ти,
Ще й зе́мство заведу́ть...
А по́кіль що — пове́рнем річ на кві́ти
День па́рний був; у холодку́ спочи́ти
Хова́вся уся́к.
От, спра́вжні кві́ти ка́жуть так:
„Ой ві́трику, наш ми́лий дру́же!
Навій нам до́щику мерщій,
Бо ду́шно ста́ло ду́же
Скрізь по земні́ сухі́й!“
А тії́, шо́вком вбра́ні кві́ти,
Сьмію́ть ся з них:
„Кому́-кому́ — ще й вам годи́ти, —
Не ба́чили дурни́х!
Навій їм до́щику із не́ба...
На що він здавсь, коли́ єго́ не тре́ба?
Поналива́ води́ —
Хоч не ходи́.
Не слі́д їм, ві́тре, догоджа́ти;
Бо що вони́ за кві́ти, тре́ба зна́ти!
Ще ти́ждень поцвитуть,
А по́тім і посхну́ть.
Ось ми не про́стою красо́ю —
Сам ба́чиш ти —
І лі́том і зимо́ю
Умі́ємо цвисти́“.
А ві́тер ві́є, повіва́є...
Вже бли́зько хма́ра... до́щик накрапа́є.
І зразу́ зашумі́в —
Доли́ну звеселі́в.

А тії квіти, шóвком вбрáні,
Попáдали, ненáче пяні —
Пропáла чвань!
Тепéр — куди́ не глянь —
Скрізь по двóру їх вітер нóсить.

Розýмному, як кáжуть, дóсить.

164. Вербá на роздóлї.

Вітер був сúльний і ще сильнíйша шумíла злúва, а бíдна вербá, що стоя́ла самітнá на роздóлї, угинáла своє́ галýзє аж до землí і покíрно хилúла ся пéред вітрóм, ненáче проси́ла єгó: „не ломи́ менé“, а пéред дощéм: „не студи́ менé!“

Глýхо і чóрно булó довкруги́.

Як далéко гля́нути óком — цíлúй виднокрýг був затя́гнений густúми хмáрами, чéрез котрí від часý до часý передирáла ся огнéна блúскавиця, що осьвíтлювала я́скрáвим блéском той сумни́й і опýщений зáкуток.

Чéрез зелéні листкú вербú свистáв вітер перераз лúво, вигравáючи на єї гнучкúх галузкáх ненáче на сопілкáх якýсь дúвну, сумнý пісоньку.

Дорóгою, а рáдше бездорóжем, що велó до тóї самітнóї вербúни, ішлó якéсь хлопя́, бíдне, обдéрте, в лéгкій полотня́нцї, перевíшеній чéрез плéчі, а з єї пóлами вітер ігрáв так сáмо, як з галузкáми вербúни.

Гóдї відгадáти, що велó хлóпця у ті пустí стóрони. Мабýть сподівáв ся під вербóю охорóни пéред дощéм, бо ішóв скóро, як би обавля́в ся, щоби́ єму́ дéрево не втеклó, абó щоби́ єгó вітер не вúрвав з кóрінем.

Міжти́м повóли почáло розя́снювати ся, хмáри уступáли — і як звичáйно в чéрвню буває, по велúкій злúві заяснíла погóда, а сóнце, що скупáло ся у весня́ному дощí, заблúсло якóсь живíйше і веселíйше.

— Мій Бóже, подýмала вербá, споглядáючи на полóмане від бýрі галýзе; чиж є на сьвітї бíльше опýщене і нещаслúвше сотворíнє, як я? Вітер помíтує мнóю, злúва лóмить галузкú — а нїзвідки не мáю опіки áнї зáхисту... І так

жалі́ючи, стрясáла з сéбе грýбі крáплї дощý, що нáче сльóзи стікáли з єї́ листків, обвúслих сýмно ід землі́.

В ту самý хвúлю подíбні мúсли насувáли ся хлопчúнї. І він, як тотá верба́, чув ся самітни́м і опýщеним — і він такóж викрýчував із своє́ї полотня́нки стрýї дощý, а з очúй рúнули є́мý сльóзи гіркí, сльóзи правдúві.

Був він сиротóю. Недáвно стрáтив вітця́, а нúнї прóсто від могúли мáтери пустúв ся в сьвіт широ́кий шукáти хлі́ба і зáхисту. Пустúв ся, як то кáжуть, куди́ понесé вíтер; а судьбá і бýря загнáли єго́ аж сюди́.

Сýмно розглядáв ся довкругú, чи не побáчить де якóї хáти або́ чоловíка, котрúй би змилосердúв ся над ним, огрíв, угостúв і ужúв до робóти тих двóє рук, що хоч слабí ще і невúроблені, рвáли ся до прáці. Але, крім тóї опýщеної верби́, що єї́ судьбá дúвно здавáлась є́мý подíбна до єго́ судьби́, не догля́нув нїкóго на цїлíм роздóлї.

Щож мав почáти, в яку́ сторону обернýти ся, де прихилúти гóлову?

Не зна́ючи окóлиці, а до тóго ще дýже утóмлений, рішúв ся не пускáти ся вже нúнї в дáльшу дорóгу, áле ждáти до вéчера і заночувáти під тóю самітнóю вербóю.

Хибáж мáло сирíт на сьвітї перебувáє нíч в такúй самúй спóсіб! Нена́че птúці, що гнíзда свої будýють на дéревах, тýлять ся в ночú під тíнию їх гáлузий. Як птúці небéсні, вонú не сíють áнї óрють, а Сотворúтель одягáє їх і кормúть, і даé їм зáхист.

До вéчера булó ще далéко, — сóнце лéдво що половúну нéба обійшлó і хлóпцеви сýмно булó в пустíй і безлю́дній сторонí. Сльóзи давúли єго́, тугá як іржá чіпáлась єго́ душí, — трéба булó чимсь позбýтись єї́.

І ось якáсь щаслúва гáдка заблúсла є́мý в головí, бо приступúв до верби́, огля́нув єї́ галузкú — а вúбравши собí одну́ з них, гнучку́ і зелéну, відтя́в її́ зрýчно нóжиком.

— І сей прóти мéне! — зітхну́ла верба́, роздýмуючи сýмно над своє́ю недóлею.

Тимчасóм хлóпець зачáв з тóї гáлузки робúти для сéбе сопíлку. В зрýчних і вправних рукáх робóта йшлá скóро, і за хвúлю по далéких ланáх розля́г ся гóлос звучнúй,

си́льний, а так хвата́ючий за се́рце, що на́віть пта́хи мо́вкли пе́ред єго́ ча́ром.

Ди́ка верба́ зачу́дована прислу́хувалась зву́кам сопі́лки. Чиж вона́ бі́дна дога́дувалась, що в єї ни́мих на по́зір галузка́х кри́є ся сті́льки таємни́чих зву́ків?

О я́кжеж була́ щасли́ва, я́кже благослови́ла сироту́ за ра́дість, що їй згото́вив! Вона́ чу́ла ся вже ме́нше опу́щена, ско́ро поба́чила, що була́ спосі́бна усмири́ти лю́дский сму́ток, що на щось придала ся на сьвітї.

А хло́пець тако́ж ті́шив ся вербо́вою сопі́лкою, і дя́кував Бо́гу зате́, що судьба́ єго́ ту спрова́дила. Ла́гідні зву́ки сопі́лки вліва́ли в єго́ ду́шу ба́жаний супокі́й, забуте́ тяжко́го бо́лю і ві́ру в лі́пшу буду́чність.

І так, дві тоті си́роти: самітна́ верба́ на роздо́лї і опу́щений хло́пець чу́ли ся неска́зано щасли́вими, не дога́дуючись мабу́ть, що Бо́жа рука́ на тото́ зближи́ла їх до се́бе, щоби́, стрі́нувшись з собо́ю, знайшли́ одна́кову ра́дість і потіху.

165. Про стари́й мій домо́к.

Гей, там в лі́во за горо́ю
Расту́ть ду́би широчо́лі,
За дуба́ми ген стяго́ю
Розісла́ли ся подо́ли;
Наднїма́ньскі ті розко́ші,
Ярі, я́рі та хоро́ші!

В пра́во пле́са там сия́ють,
В шкло їх ве́рби зазира́ють,
А за ни́ми на піско́чку
Шумля́ть ве́рби в холодо́чку.
Ви́йдеш в у́лиці роздо́лї:
По обі́руч йдуть парка́ни,
А в кінци́ ген, де топо́лї,
Стари́й домо́к мій коха́ний
Гне ся, в зе́млю уроста́є,
Мов дїду́сь яки́й горба́тий:
Криві сті́ни, дах щерба́тий,
Між драни́цї ві́тер гра́є,

Зверху́ мох, трухно́ із спо́ду!
Ой нужде́нна ся госпо́да,
А мені́ она́ найкра́ща,
Не віддам її ні́за́що!

По́під ві́кнами хати́ни
Кра́сні квіточки́ шаріють,
А від квіто́к стежки́ мрію́ть
До порічо́к і мали́ни.
Пе́ред ґа́нком в да́льній да́лї
Німа́н стя́жкою пови́в ся,
А під ти́ном на підва́лю
Улик в зе́млю похили́в ся.
Ех, я пан там над пана́ми!

Там садо́к мій і буди́нок,
Там і пра́ця і спочи́нок
Й мої ра́дощі часа́ми;
Там копав, сади́в я, сі́яв.
От моє́ все господа́рство,
Моє́ па́ньство, моє́ ца́рство.

166. Уриш.

(Оповіданє з нашої бувальщини).

Одни́м із найможні́йших володарів, що засіда́ли на ру́ськім престо́лї, був хоро́брий коро́ль Дани́ло. Держа́ва єго́ сяга́ла від Ки́єва аж до Перемишля, від полудне́вих Карпа́т аж по Лю́блин і по до́плив Сяну до Ви́сли.

Але хоч і був Дани́ло па́ном бога́тих країв, прото́ мав він не ма́ло й журй; бо ханй татарські і моско́вські князі́ на Суздалю забажа́ли були́ забра́ти ру́ські зе́млї.

І спра́вдї зібра́ли Монго́ли несчисли́мі вій́ска татарско-моско́вскі і в па́мятнім ро́цї 1258. ру́шили на за́хід. Впав бога́тий і си́льний Ки́їв, зрабо́ваний Татарами і Москаля́ми, що огне́м та мече́м спусто́шили й Кременець, Луцк, Володими́р, Дани́лів і Львів. Сини́ Дани́ла: Шва́рно і Лев пішли́ в поло́н.

Спусто́шивши ру́ські зе́млї, Тата́ри і Москалї́ напа́ли на Кра́ків, з котро́го ви́брав ся по́льский коро́ль Болеслáв Встидли́вий.

В слї́д за утїка́ючим королéм ру́шили і Тата́ри ід Карпа́там. Але у підніжа Карпа́т над во́дами Днїстра́ став їм в доро́зї хоро́брий коро́ль Дани́ло. Одна́к в тій страшні́й для Ру́си хви́лї все спри́яло во́рогови: коро́ль Дани́ло занеду́жав, о́тже сам себе́ і своє́ ві́йско віддáв під опі́ку хоро́брого воєво́ди Сьвятослáва.

Поси́вівший в би́твах бояри́н вже пе́ред тим привчи́в свій на́рід гірски́й до бо́ю (тому́ то й прозва́ли їх бо́йками) а гірскі краї́ни пообводи́в був числе́нними за́городами і вежа́ми.

Коли́ неду́жий коро́ль зложи́в про́від в ру́ки дїя́льного Сьвятослáва, ви́правив сей до бо́ю сїмо́х, як львів, свої́х синів Сьвятослáвичів, а улю́блену дочку́ — одина́чку Параскéву, враз з вели́кими скáрбами ви́слав в го́ри Бески́ду недале́ко Крушéльниці до кріпкого за́мку. За́мок сей був до полови́ни в скалї́ а наоко́ло окружа́ла єго́ вода́. Си́ла лю́дска не могла́ єго́ добу́ти, тож Сьвятослáв був спокі́йний о свій скарб найдоро́жший.

Там, де Опір впада́є до Стрия́, стоя́ла тако́ж тверди́ня, зва́на „Сьвятогра́дом“. Недале́ко Сьвятогра́ду сте́рли ся оба́ ві́йска. Русини́ би́ли ся хоро́бро, а́ле пога́ни, котри́х дале́ко бі́льше було́, замогли́ ру́ських бо́йків, себ-то бойо́вників. В сїй страшні́й би́тві згину́ли всї Сьвятослáвичі, а що було́ їх сїм, о́тже в їх па́мять на́звано се мі́сце Семиги́нів.

Сьвятослáв запала́в страшно́ю пі́мстою і відомсти́в керва́во стра́ту синів над рікою, котру́ від се́го часу́ на́звано Опо́ром; бо тут поста́влено о́пір во́рогови. Утїка́ючі оста́нки во́рожі сколо́ла дружина́ Сьвятослáва на мі́сцї, котре́ тому́ назва́но Ско́лєм.

Коли́ часть тата́рско-моско́вского ві́йска би́ла ся з Сьвятослáвом, щоби́ діста́ти в поло́н неду́жого короля́ Дани́ла, то віроло́мний Васи́лько, князь ки́ївский в змові з Тата́рами і Москаля́ми, ско́ро довідав ся, де Сьвятослáв укри́в свої́ скáрби і доньку́, дібра́в ся з одно́ю ча́стию ві́йска аж до гірско́го за́мку.

Ві́йско лиши́в в побли́зких го́рах а сам удаючи́ недоби́тка пересліду́ваного Тата́рами став у підніжа за́мку.

За́мок борони́в стари́й Де́мко, вірний слуга́ і прия́тель Сьвятосла́ва. Коли́ Васи́лько став під за́мком, не хоті́ла сторо́жа пусти́ти єго́ до середи́ни.

„Закли́чте Де́мка!“ сказа́в Васи́лько, „ма́ю єму́ ва́жну вість переда́ти“.

Коли́ єго́ впусти́ли до проводи́ра, сказа́в Васи́лько до не́го: „Я Васи́лько, князь ки́ївский, веду́ хоро́бру дружину́ на відсїч Дани́лови і Сьвятосла́вови. Іди́ і дай сво́му па́нови зна́ти, що єго́ тут чека́ю і гото́в все зроби́ти, що прика́же“.

„Я не сьмію відси ви́йти“, — ка́же стари́й слуга́, — мені́ пан повірив ска́рби і доньку́ тай приказа́в їх пильнува́ти“.

— Іди́! ка́жу тобі“, відповів князь, „за́мок оста́не під опікою князя́ ки́ївского“.

Послу́хав ро́зказу стари́й Де́мко, відда́в зра́дникови ключі від ска́рбів і всю власть. Та ле́дви Де́мко ви́рушив в доро́гу, візва́в князь то́ї само́ї но́чи свою́ дружину́ й напа́в по́тайком на ва́рту замкову́ і замордува́в спя́чих.

Кри́ки і зо́йки дійшли́ аж до комна́т княги́нї. Вона́ вла́сне моли́ла ся, коли́ почу́ла бре́нькіт ору́жа, зо́йки умира́ючих. Блїда́ і перестра́шена ви́бігла з свої́х комна́т, а́ле і її́ не пощади́ли пога́ни а замордува́ли ра́зом з слу́жбою.

Зале́дво Де́мко став пе́ред Сьвятосла́вом і переда́в єму́ страшну́ вість, що князь Васи́лько є в за́мку Параске́ви — зірва́в ся Сьвятосла́в як медвідь роздра́жнений в свої́м лего́виску і пімча́в з узбро́єною дружино́ю до за́мку Параске́ви.

Коли́ став на взгірю Корчано́к, догада́в ся по луні́ зі сторони́ за́мку, яку́ поні́с стра́ту і з вели́кої го́рести кри́кнув „г о р и́ ш!“ і хоч бли́скавкою прилеті́в на місце — заста́в лише́ зга́рища і тру́пи.

Так утра́тив Сьвятосла́в в бо́ю з во́рогом всї ді́ти і ска́рби, а що люби́в незміренно свою́ до́нечку — тож недо́гарки єї́ тру́па зібра́в в скри́ню і похова́в їх на найви́сшій горі, котра́ й зове́ ся П а р а́ с к а. Сам коро́ль Дани́ло назва́в її́ так; а за́мок, де згоріла Пара́ска, на́звано „Г о р и́ ш“. Слїди́ се́го велика́ньского за́мку оста́ли до тепе́р з перекру́ченим іменем „У р и ш“.

Сьвятосла́в попроща́вшись із свое́ю дружино́ю, ви́брав ся, переоді́вшись в мо́нашу о́дїж, в пусти́ню, з котро́ї ви́дко було́ „Пара́ску“, і в сїй пусти́нї закінчи́в свій вік. Тут і похоро́нено его́ ті́ло, а мі́сце спочи́нку се́го сла́вного ли́царя назва́в на́рід по его́ і́мени „Сьвятосла́в“.

167. Лїрни́к.

Іде́ лїрни́к би́тим шляхо́м,
В село́ поспіша́є,
Стари́й, слїпи́й, похили́в ся,
Па́лицев шука́є
Твердо́й землї́ під собо́ю;
Стару́ лї́ру сво́ю
Перевісив че́рез пле́чі,
Пести́ть ю руко́ю.
Усї́в стари́й на мура́ві,
Усї́в, спочива́є,
Покла́в лї́ру на колї́на,
І так промовля́є:

Ой, лї́ро ти моя́, ой, лї́ро старе́нька,
Вже до́вго з тобо́в я прожи́в!
Ой, подру́го моя́, серде́чна, ріднє́нька,
З тобо́в краю́ до́ста сходи́в...
Струн твої́х звук
Зпід мої́х рук
Докóла плив,
І люд спіши́в:
„Вита́й, дїду́сю, нам, вита́й!
Нового́ пі́снї нам згра́й!“

І слу́хав люд щи́ро, що ти говори́ла,
Вита́в мою́ пі́сню про ті старода́вні
Часи́, як Тата́рва в поло́н всьо гони́ла,
Як жи́ли на сьві́ті ще ри́царі сла́вні,
Що в бо́ю за рі́дний край сме́рти шука́ли...
І слу́хав ще пі́снї про бу́йне коза́цтво,
Що степо́м гуля́ло, мов со́кіл над по́лем;
Мече́м присяга́ло на дру́жнее бра́тство

В широ́кій краї́нї під не́бом тим го́лим.
І слу́хав серде́чний, як зву́ки ті плили́,
Як пі́сня доко́ла моя́ гомоні́ла.
Нера́з го ті зву́ки у та́нець проси́ли,
Нера́з та́я пі́сня в плачу́ заніміла.

* * *

Похили́в ся лїрни́к си́вий
Й дряхли́ми рука́ми
Обня́в лі́ру мов дити́ну,
Дотика́в уста́ми...
Перевісив че́рез пле́чі,
Пошука́в доро́ги —
Й поволі́к в село́ близе́ньке
Старі́ свої́ но́ги.
А там лі́ру з плечи́й здійме,
І з старо́ї гру́ди
Про недо́лю і про до́лю
Всїм сьпіва́ти бу́де.
Лиш про своє́ ли́хо
Він не засьпіва́є —
Сам хова́є в своїх гру́дях!
Стари́й до́бре зна́є,
Що хто дру́гих своїм го́рем
Захо́че займа́ти,
То́го слу́хати не бу́дуть,
Ста́нуть доріка́ти...
А так з всього́ села́ збі́гнесь
Цїка́ва грома́да
І моли́ти йме старо́го
(Бо слу́хати ра́да):
„Вита́й, дїду́сю, нам, вита́й!
Нові́ї пі́снї нам загра́й!“

168. У га́ю.

На́ді мно́ю — ли́стє скрізь зеле́не,
Со́нце ти́снесь в тїнь лїсну́ луча́ми,
Де́рева розло́гі вко́ло ме́не,
До́лом гу́сто вма́снї корча́ми.

Ле́гот те́плий ле́дви чу́тно ди́ше,
В ті́ни цьві́ти головки́ в низ кло́нять,
Пта́шка пи́рхне, ли́стєм заколи́ше,
Десь дале́ко жа́йворонки дзво́нять.

Со́йка скри́кне там несупокі́йно,
Ди́кий го́луб туркоти́ть на ду́бі,
В сія́ві мушки́ буя́ють рі́йно
І розно́сять зву́ки ти́хі, лю́бі.

Між корча́ми в ті́ни при руча́ю,
Що пома́лу вє ся між трав'о́ю,
На мура́ві я спджу́, дума́ю
І люб'у́юсь до́вго самото́ю.

Як неза́мітно мина́ють хви́лї
Се́ред тво́ї зе́лени, дубро́во!
Чу́ю, як мій дух росте́ на си́лї,
Як він відживає ту нано́во.

169. Сестра́.

Лиши́лось нас дво́є: я і брат. Я удово́ю, а брат жона́тий. Ме́шкали всї ра́зом в одні́й ха́тї.

До яко́го часу́ ми до́бре жи́ли; да́лї зубожі́в мій брат: то хлїб є́му́ не вроди́в ся, то худо́ба ви́гинула; а тепе́р дїто́к Бог дав: дві ді́вчинї і три хло́пцї. Жу́рить ся так брат, аж вя́не. Невістка смутна́ хо́дить, і ді́ти на́віть посумні́ли. Таке́ вже наста́ло, що і хлі́ба нї за що купи́ти.

„Се́стро", ка́же брат, „коли́ твоя́ ла́ска, пози́ч мені́ гроши́й! Як бу́ду жив, зарі́блю — віддам́, а вмру, то Бог тобі́ віддасть!"

Я й пози́чила є́му́ ті гро́ші, що за ха́ту і за худо́бу взя́ла, та нїби́ в нас і в ха́тї повеселі́шало: і брат заговори́ть, і братова́ всьміхне́ ся, і дїтво́ра бубони́ть, регоче ся. Я радію: „Сла́ва Господе́ви, що і в нас, як і в люди́й благода́тно!" Купи́в мій брат худо́бу, став потро́хи розжива́ти ся.

Ми з бра́том щи́ро люби́ли ся з ро́ду, зма́лку. Щоб посвари́тись або́ скри́вдити одно́ одно́го, крий Бо́же! Вже як там не пого́димось на чо́му, то подару́ємось.

І небожа́та мене́ ду́же жа́лували, аж за ме́не було́ зма-га́ють ся між собо́ю. „Се моя́ ті́тка!“ а той собі тя́гне: „Моя́!“ Та як учеплять ся ці́лува́ти, то було́ й робо́ту з рук ви́хоплять і ху́стка з голови́ спа́де...

Ті́льки братова́ бага́цько гордува́ла. Вжеж я і годи́ла, як мали́й дити́ні, та ні, не вгоди́ла! „Братова́, се́рце! — було́ ра́жу їй — зробі́мо так да отта́к, то до́бре бу́де“. Там чи купи́ти що, чи прода́ти, — з ро́ду-ві́ку не послу́хає, хоч шко́да з то́го ви́дима бу́де, она́ сво́го дока́же. Пе́ред не́ю зати́хну, попла́чу ни́шком, та й го́дї. Не хоті́ла бра́та турбова́ти; знов до не́ї з ласка́вою мо́вою підійду.

Яко́сь роса́ду з не́ю садимо́ в горо́дї. Я гово́рю до не́ї; она́ мов не чу́є, одійшла́ собі геть. Ва́жко мені́ на се́рцю — засьпіва́ла собі; сьпіва́ю, а сльо́зи з очи́й так і ллють ся... Коли́ чу́ю: „Бо́же помага́й, і день вам до́брий!“ Дивлю́сь — се на́ша сусі́да. Перехили́лась че́рез тин, вита́є нас.

Я хуте́нько вте́рла сльо́зи. „Добри́день, ка́жу, сестри́це!“

„А я отсе́ до вас йду́“.

„Та ми́лостиж ва́шої про́симо!“

„Чи не прода́либ ви мені́ роса́ди тро́шечки?“

„То вже для чужо́го прода́ти, а для сусі́ди і так тре́ба да́ти“.

„Коли́ ва́ша ла́ска, се́рце!“ і простяга́є мені́ гле́чичка.

Я набра́ла скільки там у гле́чичок, та й да́ла їй. Поді́якувала та жі́нка, та й пішла́ собі.

Братова́ на ме́не й наки́нулась: „Се, ка́же, як усі́ господарюва́ти муть, то й господа́рство моє́ рознесу́ть чи́сто! таки́ й золоту́ гору́ розімча́ть!“

Як почала́, як почала... Ма́ти Бо́жа милости́ва! Я ті́льки сліз ми́ вмива́юсь.

„Братова́!“ ка́жу, „не жа́лувала я для вас нїчо́го, по́ки що ма́ла! гріх вам бу́де, що ви мене́ хлі́ба кусько́м тепе́р дорика́єте!“ — поки́нула робити і ви́йшла з горо́да.

Тя́жко і ва́жко мені́. Узя́ла собі таку́ ду́мку: „Поки́ну їх, піду́ служи́ти!“ Зібра́ла своє́ добро́: що в клуно́чок скла́ла, а що покли́кала бра́тових дівча́ток та їх обділи́ла.

* * *

Чу́ю, так над ве́чір, брат іде́. Я оступи́лась, тай сі́ла в кутку́. Він весе́лий увійшо́в: „Здоро́ві, дїточки́, і ти се́стро!“ За ним і братова́ в ха́ту. Посїда́ли вече́ряти, они́ і ді́ти.

„А ти чому́ не йде́ш, се́стро?“

„Спаси́бі, бра́тику, не хо́чу“.

Він по диви́всь на ме́не пи́льно, і жінцї в о́чи, похита́в голово́ю. „О, жінко — ка́же — се вже, ба́чу, твої́ при́мхи! Не обіжа́й сестри́: гріх тобі́ бу́де!“

„Отсе́ мені́ лиха́ годи́на та нещасли́ва! Хиба́ж я в те́бе на́ймичка, що мені́ не ві́льно й сло́ва сказа́ти! Ганю́ я твою́ сестру́, чи що? Я тільки пра́вду сказа́ла!“

Поки́нула вече́ряти і з ха́ти пішла́.

А старше́нька дївчинка до ба́тька: „Чого́ се, та́ту, ті́тка все пла́че? Так пла́че, що Го́споди! Що ма́ти їй сказа́ла?“

Брат змовча́в, тільки по голо́вці дївчинку погла́див.

По вече́рі зближи́в ся до ме́не, сі́в поруч зо мно́ю та: „Се́стро моя́ — ка́же — не журі́сь, голу́бко! До́си жи́ли з тобо́ю любе́нько, тре́баб так і звіку́вати. Нас тільки дво́йко в сьвітї... Подару́й мої́й жінцї яке́ там незвича́йне сло́во, зроби́ мені́ таку́ вели́ку ла́ску, се́стро моя́ рідне́нька!“

„Бра́тику мій, голу́бчику! Неха́й же мене́ Госпо́дь милосе́рний боро́нить, щоб я з тобо́ю в сва́рку заходи́ла. Що твоя́ жінка мене́ обіди́ла, я їй те дару́ю, тільки ва́жко мені́ на се́рцю, бра́тику мій! неха́й попла́чу — поле́кшає“.

„Не плач, се́стронько, го́дї!“

„Я, бра́те, хо́чу вас поки́нути“.

Він так і стрепену́всь: „А деж ти бу́деш?“

„Пі́ду служи́ти!“

„Що се в те́бе за думки́ такі́, се́стро! Зглянь ся на Бо́га“. Поча́в мене́ вговоря́ти та вмовля́ти і жінку привів — і вона́ про́сить: „Не кида́й нас!...“

Почу́ли ді́ти. Бо́же! як ки́нуть ся до ме́не, та в плач! „Ті́течка на́ша любе́нька! хо́че нас кида́ти! не кида́й, ми тебе́ бу́демо годи́ти, ми тебе́ шанува́ти мем!“

Що про́тив ко́го, а про́тив дїти́й я не згово́рю. Пригорну́ла малих до се́рця та тільки пла́чу.

А брат ду́має, що то я вже розду́малась, дя́кує! „Спаси́бі, се́стро, що ти мої́х дїто́к жа́луєш! та они́ без те́бе посироті́ли б, як без рідної ма́тери“.

А я такий ма́ю ду́мку йти́ в слу́жбу.

Поляга́ли спа́ти. Я і очи́й не зве́ла: обня́ли мене́ думки́ та гадки́, та журба́ пеку́ча. Тру́дно було́ й зду́мати, що десь на́ймичкою ма́яти мусь! Ма́ла й худо́бу, і господа́рство своє́, зросла́ в ро́зкоши, а дово́дить ся служи́ти за хлі́ба шмато́к, та годи́ти, мо́же, і лихо́му і леда́чому кому́! Тре́ба й пра́вду, і непра́вду терпі́ти, тре́ба привика́ти! Зазна́ю чужо́ї сторони́, яка́ вона́ є! Перебу́ду вся́кого го́ря і ли́ха...

Рані́сенько-рані́сенько схо́пилась. Усі́ сплять; іщé й на зо́рю не займа́є ся, — імла́. В оста́ннє гля́нула на дїто́к, на бра́та. І братово́ї жа́лко ста́ло. Взя́ла свій клуно́чок та тихе́нько й ви́йшла з ха́ти.

Пішла́...

* * *

Дав Бог весну́, ві́є тепло́м, із стріх вода́ ка́пле, со́нечко весело́нько сьві́тить, та́не сні́г, задзюрча́ли по у́лицях струмочки́, садки́ зазелені́ли... Ста́ли на про́щу лю́ди схо́дитись. Зві́дки вже не тя́гнуть ся у той Ки́їв що весни́! Прийшли́ і з на́шого села́; яко́сь у базарі́ вгле́дїли мене́ і пізна́ли.

„Якже Госпо́дь ми́лує?“ пита́ють ся. „А твій брат ду́же на те́бе гні́ває ся. Їздив за тобо́ю по всїх міста́х, та дізна́всь, що ти аж у Ки́єві. Коли́ вона́ така́ — ка́же — що мене́ кида́є як лихо́го па́на, то й я одцура́юсь її“.

„А як они́ живу́ть? пита́ю. — Чи здоро́ві, чи живі́ усі́ дїточки́? Чи гара́зд у них у госпо́дї?“

„Де там! Зубожі́ли так, що часо́м і хлі́ба позича́ють“.

„Земляки́ мої́ лю́бі — ка́жу їм — як би то мені́ вас єщé поба́чити? Чи не зайде́те до ме́не? Я ма́ю де́що бра́тови переспа́ти, то бу́дьте ла́скаві, візьмі́ть“.

„До́бре — ка́жуть — наготу́й, то візьмемо“.

От узя́ла я гро́ші, що ма́ла, чоти́ри карбо́ванцї бра́тови післа́ла, за пя́того купи́ла де́що дїточка́м, щоб мене́ ми́ло зга́дували.

Мину́в мі́сяць, мину́ло два, я за́єдно слу́жу і працю́ю. Аж раз дивлю́сь, у воро́та хтось во́зом вїзджа́є. Я оча́м свої́м вірони́ки не йму́. Сеж мій бра́тчик ріднéсенький!

Ви́бігла до не́го: „Бра́тику мій, соко́ле! А мені́ каза́ли, що ти ду́же вгні́вивсь на ме́не!“

„Ні, се́стро моя́ рі́дна! гово́рить. — Так уже́ я звів ся, що а́ні гні́вати ся, а́ні жа́лкувати нї на ко́го не ма́ю! Ну́жда мене́ зостари́ла і звали́ла“.

Ба́чу я з пе́ршого по́гляду, що він зовсі́м із лиця́ спав, аж почорні́в. А яки́й же то па́робком був. І весе́лий і повновиди́й як мі́сяць... Так мене́ й облялі́ сльо́зи.

Сі́ли ми в бра́мі, та й гово́римо собі́, жу́римось і час нам не зми́гне ся. Він мені́ оповіда́є, яке́ в не́го убо́жество наста́ло, і як жі́нка є́го́ неспокі́йна, і як ді́точки́ расту́ть і мене́ зга́дують. Почу́ли від люди́й, де я і що, як прожива́ю, то ради́ли так, що Го́споди! Я й ка́жу є́му́: „Бра́тику мій коха́ний! Ти в ме́не оде́н у сьві́тї: ти в ме́не і ба́тько і роди́на і дити́на. По́ки зду́жаю працюва́ти, працюва́ти му для те́бе та для твої́х дїто́к!“

Пробу́в він зо мно́ю два днї. Весе́ло було́ є́го́ ба́чити, з ним поговори́ти. Що то рі́дне та своє́!

На доро́гу да́ла я бра́тови чоти́ри карбо́ванцї, і тепе́р посила́ю, коли́ ті́льки дослу́жу ся чо́го. Коби́ Бог дав си́ли, а я бра́тови не дам пропа́сти.

170. Вбо́га вдова́.

легенда.

Збога́чений війно́ю
Вельмо́жний пан гетьма́н
Заду́мав при споко́ю
Поста́вить Бо́гу храм.

Заду́мав, плян зроби́ли,
Пан мі́сце обібра́в,
Щоб на́мір Бо́гу ми́лий
Чим ско́рше ді́лом став.

То з му́су то з охо́ти
Спіши́ть до ді́ла люд;
Тут ва́лка ка́мінь ко́тить,
Там мо́лоти кую́ть.

Гук, стук, — робо́та ми́ла,
Дарму́є тут кост у́р, —
І на́че ча́рів си́ла
Здвига́є кре́пкий мур.

І ра́дий пан вельмо́жний
До го́стий так каза́в:
„Хиба́ж я не побо́жний?
Скарб ті́лький Бо́гу дав!“

В селі́ вдови́ця вбо́га
Бажа́лаб і собі́ж
На храм для хва́ли Бо́га
Доки́нути хоч гріш.

Та щож, бідá, сїрóма!
Клопóчеть ся самá:
Немá що їсти дóма,
Зарíбку теж немá.

Аж раз глядúть вдовúця:
Тяжкúй з камíнем вíз
По вýлиці тащúть ся,
Аж і в баюру влíз.

„Гей-гей! Анý, з легéнька!“
Погóнич викрикá.
Та дáрмо бє і гéйка!
Бідá на мужикá!

„Пропáсти в тій безóднї,
Аж плáче неборák, —
А вóлики голóднї,
Не вúтягнуть нїяк“.

Вдовá се чýє, вбóга,
Щось в сéрце шúбло їй.
„Вспокíй ся, рáди Бóга,
І хвúлечку постíй!“

Сказáла й до хатчúни
Радюсенька пішлá
І сíна дві вязчúни
В обíймах принеслá.

„Ось на і дай скотúнї,
То й вúгягне сей трам.
Нехáй се бýде нúнї
Мій дар на Бóжий храм“.

В ту пóру пан сей мóжний
Тудú переїзджáв.
„Якúй же я побóжний!“
В душí собí гадáв.

Та к нéму з дна сумлíня
Господь промóвив сам:
„Волю́ сю жмíнку сíна,
Нїж твій велúчнїй храм“.

171. Заклáдини Нáродного Дóму.

Дня 16. жóвтня 1851. р. прибýв цíсар наш Франц Йóсиф до Львóва. На Висóкім зáмку повівáла хоругóв австрúйска і такóж на верхý ратушéвої вежí. На дорóгах, кудú мав вїзджáти цíсар, пострóєні булú брáми триумфáльні, між нúми однá на дорóзї Городéцкій вúставлена Рýсином М. з хоругвáми і стяжкáми синожóвтими і з нáдписом „Мнóгая лíта Франц-Йóсифу!“ Вікна і балькóни приýлицях перéїздних аж до намісництва булúýбрані шóвками, цьвітами і вінцями.

Нéбо булó ясне, сóнце сьвітúло теплéнько, вóздух стоя́в тúхо — все як би в урочúстім настрóю вижидáло рідкóго дорогóго гóстя. Дéсять мінýт пéред другóю годúною з полýдня, роздáли ся з зáмку вúстріли пушкові, обвіщáючі

при́їзд Єго́ Вели́чества. Цїли́й Львів ви́рушив на пови́танє мона́рха і се́ред ра́дісних о́кликів відбу́в цї́сар урочи́стий і достопа́мятний свій вїзд до Льво́ва.

В два днї пізнї́йше, дня 18. жо́втня, відбува́ли ся урочи́сті закла́дини На́родного До́му. О пів до деся́тої годи́ни ра́но приї́хав цї́сар зі сви́тою на кони́ в си́ній єнера́льскій о́дежи, щоби́ положи́ти ка́мінь уго́льний на Дім На́родний і дру́гу мійску́ це́рков. На се торжество́ пригото́влено ка́мінь із сторони́ ва́лів. Стїна́ з давно́ї біблїо́теки унїверсите́тскої при́брана була́ адама́шками, в середи́нї вінце́м, а на верху́ трома́ хоругва́ми. По праві́й сторонї́ стїни́ ви́ставлений був на підви́сшенім місцї трон для Єго́ Вели́чества; по лїві́й сторонї́ пригото́влено престо́л для відпра́вленя Слу́жби Бо́жої. По середи́нї находи́в ся ка́мінь уго́льний в проло́маній стїнї́. Прису́тні були́: епи́скопи ру́скі, Григ. Яхимо́вич і Ів. Бохе́ньский, обі́ капі́тули ру́скі. ОО. Василия́ни, чле́ни Інститу́та Ставропигі́йского і Головно́ї Ра́ди ру́скої, і бага́то духове́ньства і на́роду на́віть з по́дальших сторі́н. По праві́й сторонї́ від стїни́ були́ підви́сшені місця для ру́ских сьпіваків, а по лїві́й для же́нщин. Бата́лїон ґренадиє́рів окружа́в многочи́сленний ру́ский на́рід.

Коли́ цї́сар зсїв з коня́, оста́вив адюта́нтів і сви́ту, і зближа́ючись до сво́го тро́ну, окру́жений ру́скими досто́йниками, сказа́в при́язно в го́лос: „Ось-тут я між мої́ми Русина́ми“. Ме́жи зі́браним ру́ским на́родом запанува́ла урочи́ста тишина́, а предсїда́тель Комі́сиї для будо́ви На́родного До́му, повита́в цї́саря одві́тним сло́вом в і́мени ру́скої на́родности. Відта́к відчи́тано грамоту́, в котрі́й коро́тко зі́брано істори́чні ві́сти о буди́нку, що находи́в ся на місцї ни́нїшного До́му На́родного.

По прочи́таню грамоти́ зближи́в ся цї́сар до стола́ і підписа́в грамоту́. Пі́дчас то́го відсьпіва́в хор ру́ский грімки́м го́лосом: „Го́споди, си́лою Твоє́ю возвесели́ть ся цар і о спасе́нії Твої́м возра́дуєт ся зї́ло!“ Потім ста́нув цї́сар знов на тро́нї, а по відпра́вленій Слу́жбі Бо́жій приступи́в до уго́льного ка́меня, в котри́й зло́жено грамоту́, і вла́сною руко́ю наложи́в три́чи вапна́ і три́чи уда́рив молотко́м в ка́мінь, пі́дчас коли́ хор відсьпіва́в многолї́тствіє. Наконе́ць цї́сар перегля́нув пля́ни будівни́чі це́ркви і До́му На́родного

і приня́в в па́мять се́го торжества́ напеча́таний стих ру́ский, котри́й розда́вано тако́ж всїм прису́тним.

Пото́м ці́сар зви́дїв рі́жні за́клади і це́рков св. Юра, де тоді́шний завіда́тель митропо́лії еп. Яхимо́вич повита́в йо́го серде́чною промо́вою. Го́дї було́ лі́пше ви́разити тодї́шний на́стрій Русинів, як се вчини́в Яхимо́вич отси́ми слова́ми: „На широ́кім о́бшарі ці́сарства знайде́те, Ва́ше Вели́чество, чима́ло краї́в коро́нних, що ви́сші від нас добро́бутом і про́сьвітою. Не за́видуємо їм тої ви́сшости і бу́демо стара́ти ся догони́ти їх. Але в ві́рности і прив'я́занню до Ва́шого Вели́чества і дина́стиї вони́ не мо́жуть нас перевисши́ти". Зі Льво́ва ви́їхав ці́сар да́лї до Зо́лочева і Терно́поля, всю́ди ви́таний озна́ками безконе́чної ра́дости все́ї лю́дности.

172. Мир вам, бра́тя.

Мир вам, бра́тя, всїм прино́сим,
Мир, то на́ших батькі́в знак,
Ми́ра з не́ба всї днесь про́сим,
Чи бога́тий, чи бі́дак.

Ра́зом ру́ки си пода́ймо,
І як бра́тя ся любі́м,
Одні́ дру́гим помага́ймо,
К спільні́й ме́тї поспі́шім!

І рознесі́м пі́сень нову́ю
Ген за мо́ре в чужину́,
І свободу́ молоду́ю
Повита́ймо як весну́.

Мир вам! Да́лї тепе́р жва́во
Підлїта́ймо ви́сше все,
До́бров ми́слев, не лука́вов,
Куда́ я́сне со́нце йде.

Щож нам ни́нї на зава́дї?
Все вже зни́кло — тепе́р час!
Да́лї в ми́рі, да́лї в ла́дї!
В імя́ Бо́же, лишé враз!

Мир вам! Мир вам, ру́ські ді́ти!
І гара́зд ва́шим хата́м;
Ра́зом си́ли сполучі́те, —
До́бре, до́бре бу́де нам!

173. Па́льми.

Нема́ рости́н, котрі́ би красоту́ і вели́чність форм лучи́ли з многосторо́нною пожито́чностию так, як па́льми. Тож справедли́во назва́в їх Линне́й principes, а то ді́йсно ті пожито́чні де́рева мов би князі́ знима́ють го́рдо вине́слі коро́ни своє́ї листні́ по́над дру́гі рости́ни, се́ред котри́х расту́ть.

До́си пі́знано звиш 1.000 ро́дів пальмови́х. Па́льми суть і́менно числе́нні в око́лицях поворотнико́вих. Доріче Амазо́ниці і архіпеля́ґи оке́ану ти́хого суть найбога́тші в па́льми. В Евро́пі, і то лише́ в полудне́вій є́ї ча́сти, луча́є ся карлопа́льма призе́мкувата, котра́ захо́дить аж в око́лицю Ні́цци, де тво́рить густі́ хащі.

Стать пальм є́сть ду́же примітна́, тож надаю́ть они́ власти́вий ви́гляд тій око́лиці, де расту́ть. Пона́йбільше тво́рять величави́ де́рева на два́йцять до пятьдеся́ть кі́лька ме́трів висо́кі. Пень ма́ють стрімки́й, поеди́нчий, окри́тий бли́знами відпа́вших листі́в. На самі́м є́ї вершку́ розто́чує ся вине́ць величе́нних, бо нера́з на кі́лька ме́трів до́вгих листі́в. Тих листі́в небога́то. Буває́ їх кількана́йцять, кількаде́сять, а рі́дко коли́ бі́льше над сто. З вершково́го вели́кого пупля́ розвива́є ся що мі́сяця нови́й вине́ць листі́в, а да́вний усоха́є, полиша́ючи на коло́диці бли́зни з оста́нків усо́хлих листі́в. Листи́ у пальм суть пірна́ті або́ рука́сто-ді́льні. Цьвітоста́ни суть то найчастійше огро́мні шулькі́, ого́рнені здеревні́лою пі́хвою. Цьвіти пальм дрібні́, але́ ду́же числе́нні і так при́міром дохо́дить у дахти́льника число́ цьвітів до 12.000. Пе́вно що не з ко́ждого сто́впика повстає́ о́воч; та все таки́ нале́жать па́льми до найродли́вших дере́в, а в гаях пальмови́х буває́ земля́ нера́з на кі́лька дециме́трів засі́пана о́вочами.

Па́льми нале́жать до найважні́йших рости́н країв горя́чих: вижи́вля́ють они́ мілїо́ни люди́й і зьвіря́т. Нера́з одна́ па́льма достатча́є ті́льки рі́жних пожи́тків, що обганя́є ма́йже

всї потре́би чолові́ка. Тож не ди́во, що прикладом про кокосо́вця, рід па́льми в тропико́вих краях найбі́льше розповсю́дненний, зга́дує по́говірка Індусів, що він слу́жить до 99 річни́й. Кокосо́вець ро́дить від 8—100 ро́ку і то в ко́ждій порі́, а приво́дить на ко́ждій шу́льці до 30 о́вочів. Овочі, звича́йно зва́ні оріхами кокосо́вими, суть то кістянки́ завбільшки́ голови́ лю́дської, а слу́жать до розли́чних ці́лий.

Ко́жда часть о́вочу єсть ужито́чна. За́молоду ті о́вочі ма́ють в со́бі плин бі́лий, так зва́не молоко́ кокосо́ве, котре́ єсть напо́єм скусни́м і холоди́чим; пізні́йше оно́ в о́вочі твердіє і переміня́єсь в ядро́. З молока́ че́рез пере́кис і дестиля́цию оде́ржують відли́чний а́рак. Ядра зрілі пожива́ють ся сирі́ або́ в припра́вах, а че́рез ва́ренє і ви́душенє узи́скують так зва́не ма́сло кокосо́ве, прида́тне до ла́дженя сьвічо́к, на ми́льця кокосо́ві і до лі́ків. В краях, де удає́ ся кокосо́вець, ужива́ють ма́сла кокосо́вого тако́ж на ома́сту страв, до осьвіти в ля́мпах оліяних і до нама́щуваня скі́ри, щоб запобі́гти на́дто си́льному єї паро́ваню в жаркім кліма́ті. На́віть ви́жинки ядер т. є. ча́сти, що лиша́ють ся по ви́душеню ядер, не затра́чують ся ма́рно, а дають ся ужи́ти на корм для худо́би подібно, як у нас макухи́.

Скару́пи кісто́к слу́жать жи́телям на звича́йно ужи́вані по́вниці і суди́ни. Впро́чім принима́є кістка кокосо́ва ду́же хоро́шу полїту́ру, тому́ слу́жить до рі́жних шгу́чних виро́бів: ла́дять з них лагви́ на во́ду, ковші́ до пита́, пуга́рики, пушки́, ложки́. ґу́зики і т. і. З скару́пи спа́леної на у́голь оде́ржують порошо́к до чи́щеня зу́бів і відли́чну са́жу до рі́жних чорни́л. Волокни́сту, 6—8 цм. гру́бу по́волоку, що ослаблює кістку, мо́чать в воді́, відта́к тї́пають, че́шуть і де́ргають та оде́ржують воло́кна кокосо́ві, котрі слу́жать на гру́бі мі́хи, витира́чки до ніг, щітки́ і і.

Пупліві вершкові ужива́ють ся на ярину́ (капу́ста пальмова́), а з нарі́заних молоди́х па́гонів ри́не сок, котри́й ско́ро ки́сне і дає́ так зва́не вино́ пальмове́. Сок за сьві́жа скипені́лий дає́ си́роп, з котро́го че́рез зава́ренє оде́ржує ся цу́кор пальмови́й. З коло́диці випливає ґу́ма, котра́ ма́є при́мін в апти́ках, перепле́тнях і рі́жних фа́бриках. Кори́ ужива́ють до гарбо́ваня скір. Ли́стє єсть також многоужито́чне; слу́жить на покрі́влю хат, так як у нас со́ломa, з волокон і жилок ли́стних ла́дять розли́чні плетінки́, тка́ни, верівки́,

ли́нви і ін Деревно́ коло́лицї старо́го кокосо́вця, котре́ єсть так тверде́, що сталь на нїм по́рскає, ужива́є ся до будівлї, а тако́ж до ріжних виро́бів столя́рских.

Дру́гим ро́дом па́льми тако́ж ве́льми розповсю́дненим, а під згля́дом пожито́чности не уступа́ючим кокосо́вцеви єсть пи́ник дахти́льник. Вітчино́ю то́ї па́льми єсть Ара́бія, Пе́рсия і Єги́пет. Тепе́р розповсю́днено її тако́ж в мно́гих края́х полудне́вої Аме́рики. В Евро́пі полудне́вій сла́бо удає́ ся: за́для холодні́йшого клі́мату о́вочі тут не зріють, про те садя́ть її́ лише́ про окра́су. Інодї дахти́льники не заро́джують або́ поло́н ни́щать кома́хи як саранча́ та муравлї́, а тодї́ така́ скру́та повстає́ в вітчині́ то́ї па́льми, як у нас, коли́ недо́рід в по́лї. Мілїо́ни бо і мілїо́ни люди́й жи́влять ся перева́жно о́вочами дахти́льника. Гаї́ дахтильнико́ві в пусти́нях африка́ньских і ара́бских зову́ть ся оа́зами. Оа́зи пальмові́, так ча́сто осьпівувані ара́бскими і дру́гими пое́тами, стано́влять місця́ припочи́нку для втомле́ного подоро́жника і цїли́х карава́н а відбива́ють своє́ю зе́лению ми́ло від ялови́х піскі́в скварно́ї пусти́нї. Часть Ара́бії, де росте́ дахти́льник, зове́ ся щасли́вою Ара́бією.

Головни́й пожи́ток па́льми дахти́льної для жи́телїв стано́влять єї́ о́вочі або́ дахти́лї. Одно́ вели́ке де́рево пересї́чно на рік видає́ 150—300 кільоґра́мів дахти́лїв. Дахти́льники розво́дять за по́мочию вса́днїв. Ви́рощене де́рево заро́джує вже в о́сьмім ро́цї, в три́йцятім єсть найродливі́йше, а устає́ видава́ти пло́ди допе́рва по со́тім ро́цї. Заса́джують сто штук на одні́м ге́ктарі; отта́к вида́тність пальм на такі́м о́бшарі двана́йцять раз бува́є бі́льша, нїж у збі́жа на рі́вно вели́кім по́лї засї́яного.

Зрі́лі, зо́всїм сьві́жі дахти́лї ма́ють сок о́стрий, гризки́й; тому́ даю́ть їм улежа́ти ся, як у нас лїсови́м я́блокам або́ грушка́м, і тодї́ допе́рва тра́тять они́ остроту́ і стаю́ть ску́сні і соло́дкі. Заможні́йші Ара́би удаю́ть ся на сьві́жий во́здух до гаї́в пальмови́х, поді́бно як у нас для відди́ху ї́здять до ку́пелїв. Дахти́лї спожива́ють сьві́жі, су́шені і розли́чно припра́влені. Мо́жна з них витиска́ти сок меди́стий, так зва́ний мід дахти́льний, з котро́го рі́вно як і з со́ку де́рева узи́скують вино́ пальмове́. Подо́вжним ро́виком знадо́блені насї́ня дахти́лїв (звича́йно нази́вані „кістки́“) змягча́ють че́рез намо́ченє в водї́ і ужива́ють я́ко ко́рму для верблю́дів,

ко́ний, кіз і ове́ць; впро́чім упа́лені заступа́ють поде́куди зе́рна ка́ви. З волоко́н і ребе́р ли́стя ро́блять рі́жні тка́ни, плетїнки́, мі́хи. До́вгі спи́ники ли́стні слу́жать на па́лиці. Коло́диця ужитку́є ся я́ко будове́льник і на о́паль.

Па́льми вже в старину́ сла́влено за́для їх краси́ і пожи́тку. Именно пи́ник дахти́льник зга́дує ся ча́сто. В сьвятім письмі́ уважа́є ся тота́ па́льма про́бразом красоти́ і побіди. Аристо́тель і Плю́тарх повіда́ють, що па́льму уважа́ють тому́ знако́м побіди, бо пальмове́ де́рево не згина́є ся під ваго́тою тягарів. На́шому Спаси́телеви ки́дано пальмові ві́ти на доро́гу, коли́ зі сла́вою вїзджа́в в Єрусали́м. Тому́ що побі́да прино́сить супокій, ві́ти пальмові означа́ли тако́ж симво́л ми́ра — а що смерть уважа́є ся побідою житя́, то па́льма слу́жить тако́ж про́бразом ві́чного ми́ра, блаже́нности і безсме́ртя. Тож а́нгелів малю́ють ча́сто з ві́тою пальмово́ю в руцї́.

Це́рков като́лицка ужива́є пальм в цьвітну́ неді́лю на па́мятку вїзда Христо́вого в Єрусали́м. У нас в гре́цко-като́лицких церква́х сьвятя́ть мі́сто пальм найчастїйше ві́ти з ба́зьками и́ви. Суть то так зва́ні „па́льми“, „ло́зи“ або́ по церко́вному „ва́є“. Красота́ ли́стя пальмово́го да́є і ни́нї взоре́ць різьбаря́м і рисо́вникам, а сама́ па́льма дахти́льна послужи́ла давні́йше я́ко первовзі́р для кольона́д т. є. рядів стовпови́х, що украша́ли сьвяти́нї в Єги́птї і Гре́циї.

174. Ми́сли.

О, Бо́же мій ми́лий!
Хоті́лоб ся жить на сьві́тї,
Та ба! тре́ба вчи́тись,
Ще зма́лечку тре́ба вчи́тись,
Як на сьві́тї жи́ти.

Го́сподь лю́бить свої́ лю́ди,
Лю́бить, не оста́вить.

Отта́к, лю́ди, науча́йтесь
Ворога́м проща́ти.

Бог кара́ непра́вих,
Пра́вим помага́є.

По́ки живе́ надія́ в ха́тї,
Неха́й живе́, не виганя́й!

Сло́во: „ма́мо“, — вели́кеє,
Найкра́щеє сло́во!...

До́бре жить
То́му, чия́ душа́ і ду́ма
Добро́ навчи́ла ся люби́ть.

Єсть лю́ди на сьвітї —
Сріблом — зло́том ся́ють,
Здаєть ся пану́ють,
А до́лї не зна́ють.

І то ли́хо —
Попере́ду зна́ти,
Що нам в сьвітї зострінеть ся.

175. Білю́х-капу́стяник.

Хто не зна́є мотиліе́в бі́лих або́ так зва́них білюхі́в? Літа́ють они́ тро́ха не че́рез ці́лий те́плий час. Іде́ш у жарки́й день че́рез село́ у́лицею, так сполю́биш ходо́ю з болотна́вих місць доро́ги чима́ло білюхі́в, що зрива́ють ся домота́вого ле́ту, а побуя́вши яки́йсь час в во́здухах, знов спуска́ють ся на боло́то, щоби́ тут усїсти і воло́ги поссáти. А в горо́дах, на по́лї, по сіножа́тях, край лїсі́в всю́да білюхі́в по́вно. Хто кмітливійше пригля́нув ся, той і доба́чив, що буває́ть рі́жні білюхи́. А і дійсно в на́шім краю́ єсть кі́лька ро́дів. Найзвичайні́йший і найшкідні́йший ме́жи ни́ми єсть вели́кий капу́стяник.

Білю́х-капу́стяник буває́ розкри́ливши ся звиш 6 центиме́трів широ́кий. Кри́ла зверхи́ бі́лі, пере́дний кі́н крил пере́дних і змаз на бе́резї ра́меннім крил за́дних чо́рні. Са́мочка ма́є о́крім то́го на пере́дних кри́лах в середи́нї дві чо́рні пля́ми одна́ по́над дру́гою стоя́чі (і у са́мчика на відворотї ви́дні) та чо́рну зама́зку на бе́резї паховім. Відворот крил за́дних бліда́-жо́втий (канарко́вий), чо́рними пили́нками споро́шений.

Капу́стяник явля́є ся все вча́сно з весни́ при кінці́ цьві́тня і в маю́, а відта́к в лі́тї від кінця́ ли́пня до ве́ресня, і́менно в горо́дах, а тако́ж на поля́х, де лише́ рости́ни жи́вносні, нахо́дять ся є́го́ усі́льниці. Мотилі́ лїта́ють жи́вко та хитля́во і не ду́же прово́рно у те́плі, со́нїчні днї від часу́ до часу́ присїда́ючи на цьві́тах медода́йних, та по хвили́нї зрива́ючи ся да́льше і уганя́ючи за подру́гами мов бі́лі платки́ ві́гром розно́шені. Повільні́йше лїта́ють самочки́ усїда́ючи на рі́жній городо́винї, ре́дькві, хрі́ні, передовсі́м на капу́стах. На тих рости́нах зно́сять на спідні́й сторонї́ ли́стя ку́почками мале́нькі по́кладки жо́вті. Таки́х я́єць кладе́ одна́ са́мочка 100 або́ й бі́льше. З я́єць вилята́ють ся по кільканайцяти́ днях усі́льнички, котрі за́молоду ра́зом держа́ть ся, та пізні́йше розла́зять ся. Сумни́й вид представля́ють вско́рі буйні́ пе́ред тим капу́сти, каляріпа, я́рмуж, рі́па. Мі́сто ли́стя стремля́ть лише́ обі́дені ребе́рця, на котри́х сидя́ть їстови́ті, товсті́ усі́льниці, синявозеле́ні, чорноплями́сті, з жо́втим пру́гом че́рез хребе́т і по бока́х ті́ла.

Доро́слі усі́льниці опуска́ють рости́ни, котри́ми живи́ли ся, і́ розла́зять ся на всї сто́рони. Тодї́ то мо́жна їх ба́чити по му́рах, сті́нах хат і буди́нків, по плота́х, парка́нах ; і́ноді зала́зять в комна́ти і сьвітли́цї. Ла́зять неспокі́йно гля́даючи за́тишного мі́сця, а найшо́вши є́го́ укріпля́ють ся кількома́ нитка́ми мов по́ясом і переобра́жують ся в ку́клу гранча́ту, зеленавобі́лу, чорноточко́вану. В те́плій порі́ по двох ти́ждних вже вилята́ють ся мотили́, так що в лі́тї бува́ють при на́годних обстано́вах два, коли́ не три поколі́ня. Іна́кше в осени́: ку́кли не розвива́ють са то́го само́го ро́ку, лише́ зиму́ють і допе́рва на весну́ вилята́ють ся з них мотили́.

В лі́тї суть капу́стяники о мно́го численні́йші, нїж весно́ю. В де́котрих рока́х розмно́жують ся капу́стяники незвича́йно си́льно і тодї́ вели́кі дї́ють шко́ди. Лі́то не на́дто посу́шне т. є. те́пле а сере́дно вохке́ передовсі́м спря́є ро́зродови тих мотилі́в. Як числе́нно і́ноді являють ся усі́льниці капу́стяника на поля́х, капу́стою заса́джених, мо́жна з то́го зміркува́ти, що і́нколи обсі́да́ють в так вели́кім мно́жестві ши́ни желї́зної доро́ги, перетина́ючі поля́ капу́стяні, що на́вітъ цїлі́ по́їзди желї́зни́чі здержують. Іменно коле́са ваго́нів пі́дчас їзди́, розмя́счуючи усі́льниці на ши́нах сидя́чі, обли́плюють ся на обво́дї мязки́ми ті́лами зда́влених

усїльниць так ду́же, що вскорі не одвіча́ють призна́ченю і тре́ба пої́зд спини́ти та осі́бних робітників ви́слати, щоби́ мітла́ми обчи́стили ши́ни на про́сторони, котру́ обсі́ли усїльниці.

Щоби́ запобі́чи на́дто си́льному розмно́женю капу́стяника, до́бре є́сть вже на ве́сну (з початко́м мая́) сїткою вило́влювати самочки́ й убива́ти. Се при яки́й такі́й вправі нетру́дно, бо, як зга́дано, самочки́ лїта́ють утя́гло і ча́сто усїда́ють. Зло́влену са́мочку нале́жить зовсі́м на гаму́з розте́рти. Коли́ зва́жимо, що одна́ са́мочка зно́сить сто або́ й бі́льше я́єць, з котри́х тількож вилага́є ся па́жерливих усїльниць, то пізна́ємо, що уби́ванє самочо́к є́сть сере́дником са́ме дові́дним. В пору́ скла́дання я́єць нале́жить обира́ти ли́стє капу́сти і на спі́дній є́го сторо́ні прили́плені я́йця (гей ма́чок жо́втий) розтира́ти. Коли́ вже з я́єць ви́лягнуть ся дрібні́ усїлки́ і ще ра́зом держа́ть ся, мо́жна їх тако́ж ни́щити.

Пізні́йше ви́збиранє усїльниць, коли́ вже підросту́ть і розлі́зуть ся на всї сто́рони, є́сть ве́льми утяжли́ве і ма́йже неможли́ве. Найлу́чше і найле́кше ни́щити я́йця, а до то́ї робо́ти найздібні́йші ді́ти сїльскі́, котрі́ тим чи́ном бу́дуть ма́ти пожито́чне заня́тє. До́бре є́сть між капу́стою сі́яти коно́плї (коло́пні). Білюхи́ не зно́сять ду́ху конопе́ль, а коли́ буває, залетя́ть самочки́ ме́жи коно́пли і уся́дуть на них, так вскорі ошоло́млюють ся і не летя́ть да́льше. Мо́жна їх тоді́ з конопе́ль рука́ми бра́ти і убива́ти. Усїльниці і ку́кли (рі́дше мотилї) гу́бить також пта́ство комахоїдне, котро́го нале́жить все щади́ти, бо то дїйсні добро́дії госпо́даря. Качки́ зала́сно пожира́ють усїльниці капу́стяника; та не до́бре їх заганя́ти на грядки́ з капу́стою, бо наже́рши ся усїльниць, не раз по тім ни́рі на́гло ги́нуть.

На плота́х, парка́нах, сті́нах і т. д. ви́дко пі́дчас кукло́вання капу́стяника там і сям ско́рчені, неживі́ усїльниці а на їх хребті́ з кількадеся́ть біля́во-жо́втих обсно́вок, ма́йже завбільшки́ зере́н жи́та. Несьві́домі ду́мають, що се я́йця усїльниці і їх ни́щать. Є́сть то хи́бна га́дка і не одві́тне поступо́ванє. Я́єць не клане́ жа́дна усїльниця. А ті то подовга́сті обсно́вки на хребті́ неживої́ усїльниці, то о́паряди галапа́сів (Schmarotzer), які́ жи́ли в нутрі́ усїльниці і їй смерть заподі́яли.

Річ така́: Суть дрібні кома́хи, подібні до мале́нької оси́. Ті нако́люють живу́ усі́льницю і зно́сять в нако́лену по кількадеся́ть я́єць, з котрих по заблизненю ран вскорі вилягаю́ть ся хробачкова́ті личинки́ (Larven) галапа́са. Личинки́ галапа́сні жи́влять ся то́вщию усі́льниці, котра́ жиру́є і росте́ гей-би здоро́ва, та коли́ надійде час ку́кленя, опуска́є она́ ра́зом з здоро́вими усі́льницями рости́ни жи́вностні і вила́зить на плоти́, парканй, му́ри і т. і. Та не успіє заку́клити ся, бо вскорі пробива́ють єї шкіру галапа́сні личинки́ і на хребті тим чи́ном усме́рченої усі́льниці обсно́вують ся жовта́вими опря́динами, де перемі́няють ся в куколки́, з котри́х в три ти́жні вилага́ють ся дрібне́нькі, блестя́чі о́си чо́рні, з жовта́вими нога́ми.

Хто проте́ дави́ть зга́дані жовта́ві обсно́вочки на мертві́й усі́льниці капу́стяника, той вла́сне ни́щить ті галапа́си, котрі́ гублячи́ шкодли́ві усі́льниці капу́стяника, посере́дно стаю́ть пожито́чними госпо́дареви. Отта́к але́жить ті дрібне́нькі жовта́ві обсно́вочки лиша́ти в супоко́ю, бо з них вилага́є ся галапа́с, нищи́тель капу́стяника. В ку́клах капу́стяника тако́ж доси́ть ча́сто живе́ поді́бний галапа́с.

176. Бу́зько.

Леґенда.

Загати́в Бог гре́блї всю́ди,
Став гадю́к збира́ти,
Став збира́ти, замовля́ти
І в мішо́к склада́ти.

І зібра́в усї гадю́ки,
Які́ ті́льки бу́ли...
Петро́ з Павло́м приступи́ли,
Кі́нцї зашморгну́ли.

І Бог ви́брав чоловіка,
Посила́є в го́ри,
І мішо́к той з гори́ ка́же
Ки́нути у мо́ре.

„Не розвя́зуй лиш, небо́же —
Го́сподь є́му ка́же, —

А то гі́рко то́му бу́де,
Хто єго́ розвя́же".

І узя́в він мішо́к з га́дю,
Йде і розважа́є:
„Щож то мені́ подиви́ть ся,
Хто те́є пізна́є?"

І зайшо́в він між гора́ми
Під оде́н місто́чок,
Огляну́в ся і нагну́в ся,
І гризе́ шнуро́чок.

Пук шнуро́чок! А із мі́ха
Як піду́ть гадю́ки!
А чолові́к ті́лько а́хнув
І заломи́в ру́ки.

Аж надхо́дить тут і Го́сподь
І до не́го ка́же:
„Коли́ ти їх розпусти́в-єсь,
То тепе́р збира́й же!"

І крила́ми ста́ли ру́ки,
Ро́гом ніс обли́в ся,
А з цїка́вого сїро́ми
Бу́зьок ізроби́в ся.

177. Тата́ри під Льво́вом 1675. р.

На ве́сну 1672. р. ви́слав су́лтан туре́цкий Ма́гомет IV. дві вели́кі а́рмії, щоби́ вда́рили на По́льщу. Одна́ а́рмія, то було́ туре́цке ві́йско, що йо́му проводи́в Ібрагім ба́ша, а дру́га — то була́ тата́рска о́рда під про́водом криме́ского ха́на Се́лїм Гире́я. До Ту́рків з му́су приста́ли й Воло́хи під про́водом свої́х двох господа́рів. Оба́ ті ві́йска ра́зом числи́ли до 200 000 ору́жного лю́ду.

Ян Собе́ский пробува́в тоді́ з невели́чким ві́йском на Украї́ні. Ба́чучи страше́нну во́рожу перева́гу, він наду́мав

стягти́ свою́ си́лу до Льво́ва і тут дожида́ти во́рога. Тимча́сом су́лтан нетерпели́во дожида́в кінця́ по́ходу і раз-у-раз листа́ми напомина́в Ібраґіма до по́спіху, та сей відписа́в йо́му: „Я вже давно́ був би зловив і доста́вив до Ста́мбу́лу короля́ по́льского, а́ле сей утіка́в передомно́ю так пру́дко, що я й не зна́ю, де він пропа́в“.

Бажа́ючи протягти́ ді́ло і тимча́сом стягну́ти як мо́га бі́льше си́ли, Собе́ский ви́слав по́слів до тата́рского ха́на, щоби́ той був посере́дником між ним а Ібраґі́мом для заключе́ня ми́ра. Та Ібраґім ба́ша го́рдо приня́в по́слів, каза́в закува́ти їх в кайда́ни і ве́зти з собо́ю я́ко сьві́дків свої́х буду́чих побі́д.

Посува́ючи ся напере́д Ту́рки і Тата́ри страше́нно пусто́шили край, пали́ли се́ла і місто́чка, люди́й мордува́ли, вбива́ли на палі́ або́ волокли́ в нево́лю. З сами́х Підга́йць погна́ли їх 30.000. Бі́льше як 30 міст і укріпле́нь пішло́ з ди́мом. По всім краю́ пішла́ страше́нна трево́га, особли́во коли́ Ту́рки зра́дою здобу́ли і спали́ли укріплений Зба́раж.

Тимчасо́м у Льво́ві Собе́ский гото́вив ся до обороны́. Пра́вда, ві́йска бі́льше над 8.000 він таки́ не міг стягну́ти, та міща́ньство льві́вске ви́ступило уору́жене борони́ти му́рів і брам Льво́ва. Прису́тність короля́ додава́ла всім відва́ги.

Зі Зба́ража ви́рушили Ту́рки в напря́мі до Зборова. Тут зупини́ли ся на широ́ких поля́х на нара́ду. Дові́давши ся, що Собе́ский у Льво́ві, Ібраґім постанови́в уда́рити на не́го шви́дко і несподі́вано і або́ відра́зу здуси́ти, або́ відігна́ти аж за Сян, а тоді́ всі́ми си́лами добува́ти Льво́ва. В тій ці́ли він ви́слав 40.000 Тата́р під про́водом Нуре́дді́на ба́ші під Львів. Д. 25. се́рпня доне́сено Собе́скому, що вони́ вже наближа́ють ся. За́раз у мі́сті уда́рили у всі дзво́ни, це́хи ремісни́цкі поспіши́ли на му́ри на свої́ стано́вища а з Висо́кого За́мку Собе́ский каза́в раз-у-раз стріля́ти з гарма́т, щоби́ остерегти́ доохре́сних люди́й, що надхо́дять Тата́ри, та щоби́ тіка́ли до міста.

В само́ полу́дне показа́ли ся на гости́нці що веде́ до Гли́нян, величе́зні тумани́ ку́ряви — знак, що надхо́дять Тата́ри. Тоді́ Собе́ский ви́рушив з міста до табо́ру, щоби́ уста́вити ві́йско до бо́йтви. Щоби́ пересі́чи Тата́рам доро́гу, він уста́вив свої́х воя́ків широ́ким півко́лесом попе́рек рівнини́ від Збо́їск аж до Кри́вчиць, а сам з головно́ю си́лою

ста́нув у середи́нї сє́го півкóлеса, бли́зко села́ Лисени́ч в тім мі́сцї, де ни́нї лежи́ть прúсїлок Знесі́нє. В ту пору́ там не було́ осе́лї, а до́вгий яр, в котрім ни́нї стоя́ть хати́, був покри́тий лі́сом. Тут захова́в коро́ль свою́ найлі́пшу си́лу, щоби́ з бо́ку вда́рити на Тата́р тоді́, коли́ ті бу́дуть заня́ті би́твою з тим ві́ддїлом, що стоя́в по коне́ць Збо́їск.

Та щоби́ ще лі́пше відве́сти о́чи Тата́р, Собє́ский приду́мав ось яку́ шту́ку. Головну́ си́лу по́льского ві́йска з да́вендáвна станови́ла гуса́рия: се була́ кіннота́ в тяжкі́й зелі́зній збру́ї, з тяжки́ми до́вгими ко́пиями, що на́че ви́хор спада́ла на густі́ ряди́ во́рожі і ма́йже за́всїгди лома́ла їх за пе́ршим прúступом. Але в би́твах з Тата́рами гуса́рия була́ непридáтна, бо Тата́ри не боро́ли ся зби́тими рядáми, а купка́ми, що безла́дно герцюва́ли на ле́гких ко́нях, при ко́ждім на́падї розска́кували ся, та по хви́лї знов збира́ли ся і окружа́ли во́рога з усі́х бокі́в. До бо́ю з таки́м во́рогом спосібні́йша була́ ле́гка кіннота́ коза́цка. От тим то Собе́ский вели́в свої́м гуса́рам поскида́ти важку́ збру́ю і ко́пиї, а дав їм ле́гкі коза́цкі спúси. А важку́, блиску́чу гуса́рску збру́ю вели́в понадїва́ти чу́рам та слу́гам непривúклим до бо́ю і уста́вив їх рядáми на верху́ гори́ так, щоби́ з дале́ка було́ їх ви́дно, щоби́ Тата́ри ду́мали, що вла́сне се й є головна́ си́ла Собе́ского. Отта́к уста́вивши сво́є ві́йско Собе́ский обї́хав усї́ станóвища, всю́ди загрівáючи воя́ків до витрева́лости в би́тві і повторя́ючи з ча́ста: „Тут нам або́ го́лови зложи́ти, або́ побіди́ти“.

Око́ло четве́ртої годúни з полу́дня надсу́нула о́рда. Мов те́мна хма́ра вона́ заля́ла всю широ́ку, мочарова́ту рівнину́ між Кри́вчицями і Збо́їсками. Як Собе́ский міркува́в, так і ста́ло ся. Поба́чивши по́льский ві́ддїл ко́ло Збо́їск, Тата́ри верглú ся на не́го і там розпоча́ла ся би́тва. Ба́чучи се, Собе́ский поча́в виводúти оде́н по однім свої́ ві́ддїли, що стоя́ли на лисени́цких узгі́рях закри́ті лі́сом і корча́ми, не руша́ючи тих, що були́ в яру́. Би́тва става́ла ся що ра́з горячі́йша. З мі́ста розлага́в ся раз-у-раз гук дзво́нів; на Висо́кім за́мку ревлú гарма́ти, а́ле Тата́ри ба́чучи невели́ку си́лу королі́вску, чим ра́з бі́льше набира́ли відва́ги.

Вже зачина́ло вечері́ти, і тоді́ Собе́ский заду́мав ви́конати оста́тний, рішу́чий уда́р. Він дав ро́зказ, і з яру́ ви́рвала ся головна́ по́льска си́ла, що до́си стоя́ла закри́та і лю́то

вда́рила на Тата́р. Зміша́ли ся пога́нці, не зна́ючи, що значи́ть ся нова́ си́ла, та Собє́ский не дав їм часу́ отя́митись. З усі́х боків гря́нув на́пад, тата́рскі ряди́ зміша́ли ся і цїлé їх ві́йско обня́в страше́нний пере́полох. Вони́ не про́бували вже опира́ти ся. В ди́кім пере́страху вся о́рда ки́нула ся втїка́ти, а воя́ки Собє́ского гна́ли яки́йсь час за ни́ми, по́ки не зме́ркло ся. За́ким ві́йско побі́дою вкри́те верну́ло до мі́ста, вже Тата́р не ви́дно було́ й слїду́.

Неопи́сана ра́дість запанува́ла у Льво́ві на вість про сла́вну побі́ду. По косте́лах і церква́х пра́влено богослу́женя, дя́куючи Бо́гу за ратунок від страшно́го во́рога. Допе́рва дру́гого дня наро́д ви́сипав за му́ри на побоє́вище, і допе́рва тоді́ мо́жна було́ зміркува́ти всю ве́личність віднесе́ної побі́ди. Все по́ле вкри́те було́ тру́пами люди́й і ко́ний та обло́мками ору́жа. З христия́ньского ві́йска ма́ло хто поги́б, та зате́ Тата́р упа́ла величе́зна си́ла. Чима́ло їх забра́ли втіка́ючі і попали́ли по доро́зї. А яки́й вели́кий був пере́страх Тата́р по тій би́тві, ви́дно найлі́пше з то́го, що тої но́чи, хоч зму́чені би́твою, убігли вони́ 8 миль і не опини́лись аж ко́ло Поморя́н і Озїрно́ї.

Ібрагім ба́ша, перел я́каний звісткою про таку́ побі́ду христия́ньского ві́йска над си́лою пять разі́в бі́льшою, стра́тив ві́ру в свою́ си́лу, стра́тив охо́ту до да́льшого по́ходу і звину́вши наме́ти, потя́г на схід в напря́мі до Тереб о́влї.

178. Черне́ць з Ки́єва.

З Тата́рских рук прийма́в смерть Ки́їв.
Чого́ живце́м ого́нь не ви́їв,
Ішло́ під меч, ішло́ в нево́лю.
Втік лиш оде́н черне́ць на во́лю.
Степо́м, яро́м, здовж рік, лїса́ми,
Як за́яць ви́троплений са́ми,
Біг, не спиня́ючись на хви́лю,
Аж став на га́лицкім Поді́лю,
Аж став над Стри́пою-рікою.
А те́мна ніч над головою,
У ті́лї жар, на ті́лї ра́ни.
Куди́ не зве́рне ся, не гля́не,
Само́тно, пу́сто, ме́ртво, глу́хо.

Не ба́чить зір, не чу́є у́хо.
Лиш у блаки́тї мл'ї́ють зо́рі,
Лиш ві́тер з ли́стем пла́че в бо́рі.
Запла́кав же й черне́ць в знеси́лї:
„О Ти, що в на́йприкрійші хви́лї,
Веде́ш усї́х до Сво́го Си́на,
Моя́ Прові́днице єди́на,
Вкажи́ мету́ мої́м доро́гам,
Мої́м страда́ням і трево́гам!“
Впав на коли́на, се́рце то́мить,
А сон підхо́дить, си́лу ло́мить.
Засну́в серде́чний на мура́ві
І ба́чить в снї, немо́в на я́ві:
Над ним Пречи́ста, ко́ло Не́ї
Два а́нгели; в рука́х — лелі́ї.
Він ру́ку простяга́є в го́ру,
Во́на край Сво́го Омофо́ру
Єму́ дає́, дає́ й підно́сить....
Аж ось і не́бо зе́млю ро́сить.
Проснувсь черне́ць. Гляди́ть: поля́на
Над рі́чкою. А рі́чка з ра́на
Під я́сним со́нцем аж пали́ть ся.
Зирк на траву́ — щось в нїй блищи́ть ся.
Іде́ — крини́чку ба́чить чи́сту,
А над крини́чкою Пречи́сту
З мали́м дитя́точком на ло́нї.
Пізна́в її в сьвятій іко́нї.
Впав під іко́ною сьвято́ю:
„От тут зрівна́в ся я з мето́ю! —
Сказа́в — ту я моли́тись бу́ду,
Щоб на всяк час для все́го лю́ду
Моя́ мета́ мето́ю ста́ла.
А мі́сце, де крізь сон зарва́ла
Край риз сьвяти́х слаба́ десни́ця,
Неха́й назве́ ся — Зарвани́ця“.

179. Юрко́ Шкрибля́к і гуцу́льске різьба́рство.

На́йславнїйшим різьбаре́м посе́ред Гуцу́лів, що свої́ми прекра́сними ви́робами з де́рева здобу́в собі́ при́знанє між

широ́ким круго́м зна́вців та люби́телів на́родної шту́ки, був Юрко́ Шкрибля́к з Яворова, ко́ло Ко́сова. Ро́дичі є́го були́ ду́же бі́дні і в по́тї чола́ працюва́ли на мале́нькім кусо́чку нужде́нної гірскої рілі́, щоби́ ви́живити себе́ і дїти́й. В молоде́чих лїта́х помага́в Юрко́ свої́м ро́дичам в господа́рстві; до шко́ли не ходи́в, бо тоді́ шкіл в го́рах було́ ду́же ма́ло і до кінця́ житя́ не умі́в а́ні чита́ти, а́ні писа́ти. Тільки в вільни́х від робо́ти хви́лях вирі́зував в де́реві всїля́кі узо́ри і се була́ є́го одино́ка і ду́же лю́ба ро́зривка.

В 1842. ро́цї взяли́ є́го до ві́йска а 1849. брав він у́часть в уго́рскій війні́. Коли́ верну́в до до́му, відозва́ла ся в нїм давна́ охо́та до різьба́рства. Він зготови́в собі́ токо́рню, точи́в на нїй всїля́ку посу́ду, як кубки́, тарілки́, пуга́рчики, бочілочки́ а опі́сля прикра́шував їх різьбо́ю та вкла́дами (інкруста́цией) з де́рева і мо́сяжу так га́рно, з тако́ю зру́чностию та з таки́м почуте́м красі́, що сла́ва про ті є́го ви́роби розне́сла ся по всїх го́рах.

Місце́вий сьвяще́ник, видячи́ є́го незвича́йний дар, повíрив є́му прикра́шенє де́яких церко́вних снаря́дів в я́ворівскій це́ркві, а коли́ Юрко́ і ту́ю робо́ту ви́кінчив з правди́вим арти́змом, то став він пе́ршим різьбаре́м на цїлу́ Гуцульщину́.

На жаль тво́ри то́го правди́вого арти́ста не приноси́ли є́му таки́х до́ходів, на які́ заслу́гували. Тому́ то Юрко́ Шкрибля́к му́сїв занима́ти ся господа́рством а тільки в свобі́дних від пра́цї хви́лях брав ся до своє́ї лю́бої різьби́. Та ми́мо то́го, що він своє́ю шту́кою занима́в ся тільки, так сказа́тиб, при́хапцем, ко́жда річ, яка́ ви́йшла зпід є́го рук, но́сить знамя́ щи́рого арти́зму. У всїх є́го ви́робах ба́чимо незвича́йно кра́сну і благоро́дну буду́ву та ду́же стара́нне і чи́сте ви́кінченє.

Ужива́в він до своїх ви́робів передовсі́м яворо́вого де́рева, бо оно́ не ко́ле ся і не задира́є ся а ле́гко і в мі́ру піддає́ ся під долото́м; — відта́к ужива́в він де́рева сливо́вого та грушко́вого, так са́мо до́брого, тільки тве́рдшого. До робо́ти ужива́в соки́ри, тока́рні, те́слиці, долотця́ та ци́ркля. При по́мочи тих снаря́дів він надава́в пре́дметам кра́сну фо́рму а відта́к писа́в їх, то єсть, різьби́в та викла́дав і́ншим де́ревом і мо́сяжом. Моти́вів ужива́в таки́х сами́х, які́ зага́льно стріча́ємо в Гуцульщині т. є. різо́к,

кривульо́к, рож, ку́черів, колоскі́в, хрести́в та і́нших. Є їх не ду́же бога́то, а́ле Юрко́ Шкрибля́к уми́в їх лучи́ти та вяза́ти в ці́лість і знав, як на́рід ка́же: „де і що покла́сти". Він відчува́в, яки́й орна́мент до яко́ї фо́рми бу́де на́йвідповідні́йший а на́віть числи́в ся з призна́ченєм пре́дмету; так при́міром єго́ топірці́ зо́всім іна́кше прикра́шені, як барилочки́.

Тому́ то тво́ри Шкрибляка́ стрінули́ ся з зага́льним при́знанєм на виста́вах у Льво́ві, в Коломи́ї і в Трие́стї. Він удостої́в ся двох меда́лів заслу́ги та ці́са́рского дару́нку в дука́тах. Уме́р в р. 1885, ма́ючи лі́т 65.

Вість про єго́ смерть розійшла́ ся по ці́лім краю́ та ви́кликала щи́рий і правди́вий жаль, бо се зійшо́в зі сьві́та незвича́йний тала́нт, яки́й, хоть не мав спромо́ги образува́ти ся в шко́лах та в акаде́міях, полиши́в по со́бі діла́ вели́кої сті́йности.

Мав Юрко́ трох сині́в, а з них на́йстарший, Васи́ль, оді́ди́чив вда́чу сво́го ба́тька. Він займа́є ся ма́йже ви́ключно ви́робом гуцу́льских ріжблених пре́дметів і ви́роби ті нахо́дять чим раз бі́льше прихло́нників і люби́телїв, не ті́льки в Галичині́, а́ле і дале́ко по́за грани́цями краю́.

До́слі́дами над гуцу́льскою різьбо́ю занима́в ся проф. Шухе́вич у Льво́ві та писа́в о тім, як взагалі́ про жите́ і пра́цю Гуцу́лів в свої́м тво́рі, що зветь ся „Гуцульщина".

Незвича́йно бога́тою та ці́нно́ю збі́ркою тво́рів Юрка́ Шкрибляка́, єго́ си́на Василя́ та і́нших гуцу́льских різьба́рів краси́ть ся Музе́й Дїдуши́цких у Льво́ві.

180. Як Вовчи́ця лови́ла ри́би.

....Над ставко́м сиди́ть Вовчи́ця,
Лис надбі́г і аж дави́ть ся,
Сма́чно ри́бу їсть жарку́.

„Що се ти їси́, Мики́тко?"
„Адже ри́бу" — ка́же шви́дко
Лис. — „Та да́й жеж і мені́!" —
Про́сить жі́нка. — „Щож, вам, ті́тко,
Ри́би хо́чесь? Поглядіть ко,
Тут в ставку́ їх тьма на дні!"

„Е, в ставку́? Чи я не зна́ю?
Щож, коли́ їх не спійма́ю!“
„Ті́точко, я вас навчу́,
Яж їх ло́влю вся́ку дни́ну:
Де лиш сіть свою́ заки́ну,
Десятка́ми їх тащу́!“

„Що за сіть?“ — пита́ Вовчи́ця.
„Се́го за́раз мож навчи́ть ся,
Ось за мно́ю лиш ходи́!“
Сніг був, ві́тер на боло́ню,
Став заме́рз, одну́ лиш то́ню,
Хтось проти́в се́ред води́.

От сюди́ то припрова́див
Лис Вовчи́цю й так їй ра́див:
„Ті́тко, гля́ньте, що тут їх!
Лиш у во́ду хвіст запха́йте,
Подержі́ть, тай витяга́йте —
Риб спійме́те по́вен міх!“

І так щи́рим він чини́в ся,
Так Вовчи́ці піддобри́в ся,
Що пові́рила она́:
По́квапно на лід прися́ла,
В ополо́нку хвіст встроми́ла,
Тай держи́ть, держи́ть — дурна́!

„Ли́се — ка́же — щось щипа́є!“
„Цить, то ри́ба так хапа́є“.
А то хвіст хапа́в моро́з.
„Ли́се, мо́же вже тягну́ти?“
„Е, ще ма́ло му́сить бу́ти,
Ще потри́май, по́ки мож!“

„Ли́се, ти́сне щось і ми́ка!“
„Цить, се щу́ка є вели́ка,
Та така́, немо́в бара́н!“
А то хвіст обме́рз вже кріпко.
„Ли́се, тя́гну!“ — „Ні, ще дрі́бку,
Бач, хапа́є ся шара́н!“

Да́лї вже терпцю́ не ста́ло,
Ша́рнула вона́ пома́ло, —
Не пуска́є. „Ой, тягни́,
Ка́же Лис, — тут риб так мно́го!
Витяга́й же їх небо́го,
Щоб не розтекли́сь они́!“

Ша́рнула ще раз Вовчи́ця, —
Нї, хвіст у леду́ держи́ть ся!
Тя́гне мі́цно — а́нї руш.
„Ті́тко, — Лис рік, — дя́куй Бо́гу,
Ось з села́ нам на підмо́гу
Лю́ди йдуть, зо два́йцять душ!“

Як Вовчи́ця те́є вчу́ла,
Зо страху́ себе́ забу́ла —
Як завиє!... Бо́же мій!
Лю́ди лю́ті, гульк, надбі́гли,
Як її́ приме́рзлу вздрі́ли —
Хап за паличкы́ як стій.

Си́плять ся уда́ри гра́дом,
А вона́ все кру́тить за́дом,
Бє́ть ся, рве́ть ся, а ті бю́ть!
Да́лї ша́рпнула що си́ла,
Пів хвоста́ в леду́ лиши́ла,
Тай шмигну́ла в Бо́жу путь!

181. Хто щасли́вий.

(Ка́зочка).

Був собі́ на сьві́тї вели́кого коли́на цар і бага́тий, і пи́шний, і ушано́ваний, і си́льний між царя́ми, а́ле не був він щасли́вий, як поду́має: чого́ мені́ не стає́? І те в ме́не є, і дру́ге, й тре́тє — а́ле одно́го нема́ — ща́стя! і не зна́ю я люди́ни на сьві́тї, щоб була́ собо́ю щасли́ва. Заду́мав ся цар і посила́є гінця́ по всїй держа́ві шука́ти щасли́вого — віддам, ду́має, за тако́го свою́ дочку́.

До́вго їздив гіне́ць, до́вго шука́в — нема́! Спершу́ став він їздити по ду́ках, багатиря́х та вельмо́жних па-

на́х — ду́мка: — деж шука́ти щасли́вих, як не між бага́тими та значни́ми. Отже нї жа́дного! Коли́ ду́ка — дак у сїмї́ нела́д; коли́ й бага́тий, то не значни́й, не вельмо́жний. А то й хоч з ро́ду вельмо́жного, та нещастя йо́го, що гро́ший ду́же ма́ло, як на йо́го поро́ду, то про́сто аж до сьміху́ ма́ло. А то й то́го й дру́гого є до́сить та зно́ву біда́ — без робо́ти жи́вши зану́див ся чоловік, хоч пропа́сти! „Щасли́ві“ — ка́же — „оті́ робо́чі лю́ди, а ще на́дто хлїборо́би — живе́ собі́ на селї́, на чи́стому, пого́жому повітрі, про на́шу бі́ду а́нї га́дки йо́му, о́ре собі́, сї́е, своїми рука́ми хлїб заробля́є, не тя́гнуть йо́го нїкче́мні го́роди, забавок йо́му па́ньских не тре́ба, а тут так до всього то́го звик, що без уся́ких городя́ньских міски́х витребе́ньок аж за печінки́ тебе́ тя́гне — а проте́ гі́ршої нудьги́ нема́, як міски́м життя́м жи́ти. Нї, нещасні ми! Он ті хлїборо́би, а́бо міща́ни, а́бо бурла́ки та і́нший працьови́тий люд — то і́нша річ — там лю́ди живу́ть у ща́стї!“

Нїчо́го роби́ти — попха́в ся да́лї післане́ць шука́ти щасли́вого. Зустріча́є крамаря́, розпи́тує про ща́стя. „Де там в ка́та те ща́стя! Крам зале́жуєть ся, гро́ші дорогша́ють, покупачі́в що ро́ку менша́є — собі́ часо́м на втра́ту му́сиш продава́ти — де вже там те ща́стя — ще за колишнїх лїт хоч у я́рмарку було́ розбери́ть — а тепе́р....“

Післане́ць не послу́хав нарі́кань та скарг крама́рских і погна́в коня́ мерщі́й. Ві́хав до яко́гось місто́чка, як ніч насти́гла — попроха́в ся переночува́ти на ніч до яко́гось міщани́на. Розпи́туєть ся все про своє́ — мов чи не ви́знаєш себе́ за щасли́вого. Міщанчу́к тільки махну́в ру́кою й нїчо́го не одві́тував: він ті́льки за день верну́в ся до до́му, а то сидів у аре́штї зате́, що не послу́хав на́казу, не ви́рівняв пе́ред своє́ю госпо́дою ву́лиці. То він був так роздрато́ваний, що аж розсе́рдив ся, бо ду́мав, що той з йо́го глузу́є.

„Пої́ду“ — ду́має гіне́ць — „ще на се́ла, пе́вне між хлїборо́бами вже знайду́, чо́го менї́ тре́ба: а́дже міскі нероби так за́здрять на селя́ньске ща́стя, либо́нь оно́ й спра́вдї щасли́ве“.

Ідучи́ шляхо́м, ба́чить мужика́, що во́зом їде, наганя́є йо́го, а в то́го са́ме вісь поломи́лась і віз переки́нув ся, навантаже́ний мішка́ми та лантуха́ми: муж и́к аж об по́ли

вдáрив ся: „Бíдна моя́ голóвонька та нещаслúва, щож менí тепéр оттýт у сьвíтї Бóжому й чинúти! А прокля́те, ка́торжне тобí життя́!“ „Ну“, — гада́в пíслянéць, — „з сим бідá скóїлась, не трéба йóго й пита́ти, кра́ще вже розпита́юсь у íнчих“. Отже й на селí, як він не шука́в, а щаслúвої й однóї тобí людúни не знайшóв! „Яке́ там ща́стя, — ка́же íнчий, — „та нещаснíйшого за на́шого бра́та здає́ть ся й нема́ на сьвíтї! Усí тобí пани́, усíм кланя́й ся, кори́ ся, уся́к тебé зобíдить і зневá́жить! А пра́ця на́ша! Ка́торга та й го́дї! лíтом печéш ся на сóнцї цїлíсінький день, нї сну тобí, нї опочúвку, зимý теж мордýєш ся геть чúсто всю. Та ще дя́куй Господéви, колú вро́дить хлíба, що ви́стачить тобí і прогодува́ти сíмю і пода́ток віддáти а́бо чинш, а то буває часте́нько, що ро́биш, ро́биш, а тут а́бо посу́ха, а́бо град вдáрив і усéнька твоя́ рíчна пра́ця загúнула. Не то що не зберéш на потрéбу, а й за сívбý не вéрнеш! Яке́ вже тут на́ше ща́стя, Го́споди милосе́рдний!“

— „Спра́вдї“, — ду́має гінéць, — „і як се менí самóму на ду́мку не спа́ло — деж такúй селя́ньске життя́ та уважа́ти за щаслúве! щось і не знайти́ такóї людúни на сьвíтї, котраб не була́ в чім нещаслúва“.

І вже він поверну́в íхати наза́д до свóго па́на з сумнóю óдповідю. Аж ба́чить ген над рíчкою за селóм сидúть якúйсь чоловíк без óдежи. Гінéць підíхав до йóго спита́тись, чи нема́ де бро́ду, (розпúтувати йóго про ща́стя він і в гóлову собí не клав — деж пак у такóго ща́стя!), хотíв переíхати на той бік. Чоловíк грів ся на сóнцї. Як запита́в ся гінéць, то він нíчóго не відказа́в, а встав, підíйшóв до бéрега, захóпив водú у прúгорщі й почáв пúти. Чу́дний гінцéви показа́в ся сей чоловя́га: „Невжé“, — ка́же, — „ти такúй бíдний, що в тéбе й ку́хля а́бо черепка́ нема́ водú черпну́ти?“ — „Був, ка́же, — в мéне ку́холь, а́ле я йóго покúнув, бо непотрíбний він менí; на що спра́вдї він, колú й прúгорщами напéш ся, а́бо схилúвшись прóсто ро́том? Ба́чу я раз, як ота́к пив хлóпчик, якúйсь чаба́н, я й поду́мав, що от і менí трéба було́ догада́тись теж зробúти, бо з ку́хлем ще й моро́ка — трéба кудúсь схова́ти, щоб не вкрав хто, а́бо з собóю носúти — а так вигíднíйше“. Подивува́в ся гінéць, а чоловíк знóву сíв собí

на пісо́чку. „Та й бідний ти чоловік“, — ка́же йо́му післане́ць (розжало́бивсь над йо́го убо́жеством) — „на́віть сви́тки на то́бі дасть Біг! Хоч гро́ший я тобі дам, в ме́не їх до́сить!“ — „Гро́ший твої́х мені́ не тре́ба“ — ка́же го́лий, — „а ось відійди́ лише́нь тро́шки, бо ти заступа́єш мені́ со́нце, — а гро́ший мені́ не тре́ба, я й без них щасли́вий“.

— „Ти щасли́вий?“ — аж покри́кнув здиво́ваний гіне́ць. — „А чому́б мені́ та щасли́вому не бу́ти? — дарма́, що на мені́ й сви́тки нема́, а мені́ байду́же — обійду́сь і так!“

Приї́хав гіне́ць до царя́ і ка́же: „Так і так, ца́рю, зї́здив я сьві́ту чима́ло, а щасли́вого не стрі́тив нї жа́дного. Тра́пив ся оде́н мені́ тільки“. — „Чом же ти йо́го не привіз?“ — пита́єть ся цар. — „Та щось нїя́ково, ца́рю, бо він і без сви́тки на́віть, та либо́нь би й не схоті́в, бо коли́ я хоті́в да́ти йо́му купи́ти собі що на ті́ло, то й не взяв“.

182. Риба́лка та мо́ре.

На мо́рі буйна́ хви́ля,
Поня́вши з бе́рега човна́,
Геть на тріски́ його́ поби́ла,
Люту́ючи як навісна́.
Слїзми́ вмива́ючи ся ре́вне,
Риба́лка мо́ре проклина́:
„Ох ли́шенько! поги́ну вже я пе́вне:
Взяло́ ти в ме́не мов би ду́шу, —
Я тільки й годува́всь з човна́,
В йому́ була́ надї́єнька одна́....
Що я тепе́р чини́ти му́шу?
Бода́й тобі на зра́днїх хви́лях більше
Не довело́сь човна́ нїя́кого нести́!
Бода́й зроби́лось від калю́жі мі́лше,
Щоб ви́сохло, взяло́сь щоб цьві́ллю ти!“
Тут хтось до ньо́го обізва́в ся:
— „Клене́ш, риба́лонько, дарма́
І наріка́єш так на мо́ре —
Його́ прови́ни в тім нема́,
Що ско́їлось тобі таке́є го́ре, —

У вітрови усяґ бо сила:
Повіє він — все море спиґше,
Горами ходить хвиля біла.
Ущух, — то море і не диґше....
У його бо нема своєї волї
Од вітру все те зло, —
Як би не він, — безпечноб нам було
На морі, мов на суходолї.

183. З подорожий школяра.

З Аннаберґ не далеко до стирийскої границї. Лиш пліт, перегороджуючий напоперек дорогу, а в нїм звичайна лїска, назначують сю границю. За плотом побачив я велику бочку, наповнену водою, а коло неї велику віху. Не знав я, задля чого наставлені тутки сї снаряди, але менї про се байдуже. Недалечко звідтам, по лївім боцї дороги і гостинниця при дорозї розсїла ся; вступили ми тут на снїданок.

Ось, коли бо я входжу до гостинниці і звичайний сказав привіт ґаздї тай ґаздини, та присутним гостям, поміркував я, що ґазда тай ґаздиня тай єї дванайцятьлїтна дочка щось між собою шепчуть, та з боку на мене позирають. Небавком приступає дївчина до мене, кропить мене кропильцем з віток зладженим, тай каже: „Хрещу тебе на Стирийця, во імя Отця, і Сина, і сьвятого Духа, — задля того, що ти вперше поступив на стирийску землицю: відсїля будеш звати ся Матвій“. Сказала, ще раз спаленїла, тай утекла. Відтак приступив господар тай каже: „Не гнївайтесь про се, пане, бо в нас вже у сім такий краєвий обичай; вам не много лиха вдїялось тим покропленем, але як коли надійде сюди вперше який селянин, то его кропить ся онде тою великою віхою, що при бочцї стоїть біля лїски, а тодї він звідтам не виходить на сухо — як Вашеці“.

На 11-ту з рана наспіли ми до Мария-Цель; тут перебув я цїлий день і переночував також. Мария-Цель не велике містечко серед гір стирийских. Славне воно лиш своїм місцем відпустовим, куди сходять ся люди зі всїх західних австрийских провінций, ба навіть з Швайцарії і Баварії. Посилившись в гостинниці, пішов я подивитись до чудесного костела, де монахи робили всякі приготовленя до

проце́сиї, що ма́ла сюди́ надійти́ вечеро́м. Косте́л вели́кий і га́рний; на 40 широ́ких схо́дах підхо́дить ся ід две́рям, що буді́влї додає́ ще бі́льше яко́їсь ве́личі. Каза́ли мені́, що ча́сто буває́, що ду́же побо́жні де́які богомо́льцї, мужики́ і же́нщини, а найбі́льше сї послі́дні, з до́лу аж до гори́ лі́зуть на го́лих коліна́х до косте́ла, і що нера́з ви́дко від се́го слі́ди́ кро́ви.

Косте́л поста́влений ще в XIV. віцї. На середи́нї косте́ла стої́ть капли́ця, зло́жена з сами́х вели́ких штаб чи́стого срібла; в тій капли́цї нахо́дить ся чудотво́рна ікона Ма́тери Бо́жої, пе́ред котро́ю гори́ть лиш одна́ ля́мпа, що сла́бо розпуска́є сьві́тло в окру́г себе́, так що і одно́ї че́рти з іко́ни не мо́жна дослі́ди́ти. Сті́ни пообві́шувані поме́ншими образа́ми, на котри́х ви́мальовані чудеса́, що ма́ли вдія́тись в тім косте́лї.

З полу́дня надійшла́ проце́сия, що склада́лась ма́йже із 400—500 осіб; мо́нахи з Ма́рия-Цель ви́рушили назу́стріч є́ї з вели́ким торжество́м з хоругва́ми, хреста́ми, іко́нами, сьвічка́ми, кади́лом, дзвінка́ми та сьпі́вом. Чоти́ри дїви́цї в бі́лих о́дягах не́сли ста́тую Ма́тери Бо́жої, в ри́зи приструбе́ну, з вінце́м на голові́ і мені́ ба́чило ся зра́зу, що то несу́ть живу́ яку́ дїви́цю. Інші знов дївча́та не́сли ріжноба́рвні вінцї́, за ни́ми поступа́ли сьвяще́ники, за ти́миж вели́ке мно́жество на́роду вся́кого ро́ду, стану́ і віку́. Увійшо́вши в це́рков, сьпіва́ли, моли́ли ся, дзвони́ли, кади́ли, все так як у нас; а відта́к порозходи́ли ся по гости́нницях.

Був я тако́ж і при чуде́сній кирни́цї під горо́ю і тут є капли́ця з о́бразом Ма́тери Бо́жої, на́че у нас в Зарвани́цї, — бі́льше так важні́йшого не ба́чилось. Над ве́чером перейшо́в ся я між крами́, в 2 ряди́ напро́тив се́бе поста́влені; в них продаю́ть всїля́кі сьвя́тощі: хре́стики, менташлики, образки́, молито́вники, малі́ рі́зані і ля́ні ста́туї і т. і. Накупи́в і я тут вся́кої вся́чини чима́ло на па́мятку, щоб роздати́ по́між знако́мих тай по́між ді́ти, що мені́ опі́сля на мої́й мандрівцї ста́ло нера́з в приго́дї, бо сьвя́тощі з Ма́рия-Цель ма́ють вели́ке пошано́ване дале́ко-широ́ко в тамти́х сто́ронах.

При обі́дї запізна́в ся я з двома́ школяра́ми з Ґра́цу, котрі́ мандрува́ли до Ма́рия-Цель, так як я пішки, з скіряною то́рбою на плеча́х і па́лицею в рука́х. Свій сво́го за́раз

спізна́є; розговори́ли ся ми неба́вом серде́чно, от ге́йби давні́ знако́мі; опі́сля розійшли́ ся ко́ждий в свою́ сто́рону.

Ішо́в я че́рез рі́жні се́ла, любу́ючи ся гірски́ми око́лицями, і зайшо́в до невели́чкого місто́чка Дерль. За Де́рлем зближа́ють ся го́ри ід со́бі так, що тво́рить ся між ни́ми вузки́й про́вал, котри́м тя́гне ся сподо́м муро́ваний гости́нець і шуми́ть гірски́й потік. Око́лиця ста́є ся що ра́з ди́кшою; подоро́жного окружа́ють висо́кі го́ри, лі́сом покри́ті, по́біч шуми́ть потік, а над ним синіє не́бо. Входячи́ в той ди́кий, те́мрявий про́вал, узрів я в стрімкій скалі́ над собо́ю руїни рица́рского замчи́ска, котре́ в сере́дних віка́х з своїми хи́жними ри́царями напе́вно було́ по́страхом ці́лої око́лиці.

Со́нце стоя́ло над за́падом, в доли́ні розля́г ся сумра́к вечі́рний і тишина́, і лиш вершки́ дере́в на верху́ гір золоти́лись ще є́го промі́нями; а́ле і то зо́лото чим ра́з уменша́ло ся, аж неба́вком зовсі́м загасло. Наста́ла урочи́ста а́ле сумра́чна тишина́, се́ред котрої фанта́зия лю́бить буя́ти в широ́ких кру́гах і наповня́ти їх свої́ми образа́ми. Я поча́в ду́мати об рица́рскім за́мку, об турні́ях, підзе́мних льо́хах, го́лодом замо́рених ві́знях і т. і., і входи́в що ра́з глу́бше в те́мрявий про́вал, в котрім сумра́к вечі́рний що ра́з то густі́йше розляга́в ся... Коли́ би тепе́р, поду́мав я собі́, ви́йшов яки́й опри́шок з густо́го лі́са і поба́чив мене́, було́ би мені́; бо я не мав ні пістоля́ти, ні шти́лета, а́ні і́ншої збру́ї при со́бі, лиш оде́н і то лего́нький кийо́к в рука́х. Не ба́чив би я вже бі́льше ва́шого лиця́, мої́ лю́бі ро́дичі, ні роди́мого краю́, по мені́ і чу́тки не було́б на сьві́ті.

При таки́х гадка́х ста́ло яко́сь ва́жко на душі́, се́рце поча́лось би́ти живі́йше, і я взяв шви́дше поспіша́ти напере́д, щоб чим ско́рше діста́ти ся до Бру́ку на ніч. Коли́ я се так собі́ роздумую, аж ось 50 кро́ків напере́д ме́не вихо́дить з лі́са велика́н не чоловік; нужде́нно яко́сь у́браний, лиш в сороч̀ці тай в штана́х, і то чо́рних і брудни́х як ніч, а в рука́х держи́ть величе́зне та гру́бе костури́ско. Моро́з пішо́в по ті́лі, а́ле ось, слави́ти Го́спода, велика́н ішо́в напере́д ме́не тай либо́нь не за́здрів мене́.

Іду́ так я собі́ за ним, тай дрібні́ кро́ки ро́блю, щоб з бідо́ю не зійти́ ся. Але щож, велика́н обізрі́в ся, поба́чив мене́ і собі́ поча́в малі́ кро́ки ста́вити, щоб зі мно́ю зрівна́ти ся. Що тут роби́ти?, ду́маю собі́, очеви́дна на́пасть. Тре́ба

хиба́ свиста́ти пі́сню, ні́би то я є́го́ не бою́сь; а як би хоті́в яко́ї на́пасти, то я що си́ли махну́ наперед на вздогі́н з вітра́ми, най мене́ тоді́ здогоню́є.

Згада́в, зроби́в. Хоч се́рце зі страху́ тьо́хкає, а я, перевісивши ша́пку на ба́кир, па́личкою кружля́ю млинка́, під но́сом сви́щу пі́соньку і че́шу наперед. Дивлю́ ся я, а мій велика́н сі́в собі́ на доро́зї, тай кре́ше огню́, а коли́ я ід ньо́му зближа́юсь, він ста́є тай іде́ ід ме́нї... Ов, тре́ба і́нший та́нець завести́. Я здоро́вкаю є́го́: Gelobt sei Jesus Christus! — він відповіда́є: In Ewigkeit, Amen! — Тоді́ я розпоча́в чим ско́рше мо́го това́риша випи́тувати ся і змуша́в є́го́, що раз то нови́ми допро́сами, до розмо́ви, щоби́ не допусти́ти є́го́ душі́ зібра́ти ся до ви́конаня яко́го зло́го за́міру про́тив ме́не. Бо чолові́к, як і зьвір, хоті́вши ки́нути ся на зле ді́ло, му́сить ма́ти пе́ред сами́м чи́ном хоч тро́хи вільно́ї хви́лї. Отжеж я спита́в ся є́го́: зві́дки він? а коли́ пізна́в по бе́сі́дї, що він не Ні́мець, ка́жу: ви ба́чу не туте́йший? Він: так є́сть, я Хорва́т; а по чім ви се пізна́ли?... Я: по ва́шій бе́сі́дї. А тепе́р скажі́ть мені́ де́що про ваш край, бо я тако́ж не Ні́мець, а́ле Славяни́н, тай мене́ ті́шить все славя́ньске. Мій това́риш рад-нера́д поча́в мені́ розповіда́ти о своїм краю́, а я тим часо́м швидкі́ і широ́кі ставля́в кро́ки; — і уйшли́ ми мо́же з пів годи́ни, аж нара́з забли́сли сьві́тла в мі́стї. Сла́важ тобі́ Го́споди! погада́в я в душі́, а мій чо́рний това́риш утя́в да́льшу розмо́ву і пропа́в знов в лі́сї, як нічна́ мара́.

Дру́гого дня ра́но (6. се́рпня) зайшо́в я по годи́ннім хо́дї до Бру́ку, мі́ста повіто́вого; тут сі́вши о 8. з-ра́на на зелі́зницю, заї́хав на 11. годи́ну до Ї́ра́цу. — Їдучи зелі́зницею, ма́ли ми приго́ду, котра́ могла́б була́ зле закінчи́ти ся, а́ле на ща́стє закінчи́ла ся до́бре. В одні́м мі́сцї скру́чує ся доро́га ду́же при́кро, і то зра́зу скру́чує ся на пра́во, а відта́к знов на лі́во. По правім бо́цї стремля́ть висо́кі го́ри а по лівім, саме́ по́при доро́гу, розтворя́є ся глубо́ка про́пасть. Нара́з стаю́ть вози́; всї, що їхали, в крик: що вді́яло ся?... Тим часо́м на скру́тї, за́для швидко́ї їзди́, ви́скочив був оде́н віз з ши́ни за́дними лиш коле́сами і потя́г за собо́ю дру́гий віз і да́льші вози́, так, що всї вози́ скі́сно стоя́ли на зелі́зниці. Ма́шинами спра́вили їх наза́д на ко́лїю і ми поїхали вже без шко́ди да́льше.

184. Пта́шина ра́да.

Колúсь пта́хи зібра́ли ся на ра́ду,
Щоб да́ти лúхові пора́ду;
І звір, і лю́ди ни́щуть їх, —
Як жúти се́ред лих таки́х?
Бала́кали чима́ло,
Уся́ке там по сво́єму каза́ло:
Той ка́же: вороги́ лихí,
Той ка́же: ми не дба́ли,
А де́хто: се нам за гріхи́
Сьвятí посла́ли
Таку́ поку́ту з не́ба,
Дак їй корúтись тре́ба.
Колú з гурта́ озва́в ся кібе́ць молоди́й:
„Нї, не то́го над на́ми гнїт таки́й,
А тим, що товари́ства в нас нема́!
Як би ми всї гурто́м стоя́ли,
Оде́н би о́дного оборони́ли,
То нам би все дарма́,
Тоді́ було́б не стра́шно вороґів!
А то іду́ть, куди́ яки́й схотї́в:
Нїя́кого тобí ладу́
В грома́дї на́шій не знайду́!
Пока́йтесь, бра́тчики, та схамені́ть ся:
Гурто́м дава́йте борони́ть ся!“
„Гара́зд! гара́зд!“ — все пта́ство загука́ло, —
„Тепе́р сами́м нам ви́дко ста́ло,
Де на́ші по́милки були́...“ —
— А так се, так! —
Промо́вив грак, —
Усі́м уїлась вже гризня́ оця́ —
Раз ба́чив сам, що кібе́ць горобця́... —
„Що — горобця́?!“ — тут кібе́ць аж скипів.
— Та що? піймáв та й зїв! —
„Я зїв?... І сьмієш ти таке́ каза́ти
Тому́, хто сьвіт і пра́вду вам
Тут за́раз показа́в, дурни́м птаха́м?
Так он ви всї якí!
Так на́ж тобí!“ — І кібе́ць за грака́ вчепи́всь.

За то́го оступи́ли ся гракú,
Шуля́к за кібця́ оступи́всь,
А там ще й і́нші в те устря́ли ді́ло,
В повітря пі́ря полеті́ло,
Счини́ла ся чубі́йка!...

І так от, пі́сля га́рних слів про зго́ду,
Скінчи́лась спра́ва тим в пташи́ного наро́ду,
Що гі́рша ще повста́ла бі́йка.

185. Оха́рність.

I.

Нема́ чолові́ка, яки́й не люби́в би ко́тика а́бо го́лубця; бо одно́ і дру́ге сотворі́нє визна́чує ся чистото́ю а́бо охо́рностию. Ті́шить нас взагалі́ все, що визна́чує ся поря́дком. Чи́сто ви́білена, ула́днана ха́та, чи́сті улиці́ мі́ста, ла́дно забудо́вані се́ла, лиску́ча шерсть кони́ни а́бо і́ншої худо́би потяга́є до се́бе на́ші о́чи, бо вже в нутрі́ чолові́ка лежи́ть яка́сь си́ла, яка́ потяга́є єго́ до все́го, що ла́дне, чи́сте, оха́рне, коли́ навря́д мерзи́ть ся він тим, що брудне́, гидке́ і зама́ране.

Пу́тники і подоро́жні, що ба́чили заграни́чні се́ла, місто́чка і міста́, не мо́жуть нахвали́ти ся тамо́шної чистоти́, особли́во в Нїме́ччині і у Фра́нції — а наколи́ нїко́му не сподо́бає ся нечи́стий сті́л, нечи́ста по́стїль, нечи́ста посу́дина, так нїко́го не потя́гне до се́бе чолові́к, у яко́го брудне́ і нечи́сте ті́ло, а́бо зама́зана, попля́млена і нечи́ста о́дїж.

Оха́рність ті́ла і о́дежи се найпе́рший обов'я́зок чолові́ка, що хо́че уважа́ти ся до́бре ви́хованим і інтелїґе́нтним. Повіда́є на́родна послО́вица: я к и́ м т е б е́ в и́ д я т ь, т а к и́ м т е б е́ п и́ ш у т ь — і безпере́чно є в тих слова́х бога́то пра́вди.

Зами́ловане до поря́дку, ладу́ і оха́рности знамену́є поря́док і лад в душі́, як знов без оха́рности нема́ здоровя́, нема́ найтривкі́йших усло́вин житя́. Неха́рність ро́дить і підпомага́є недуги; зра́джує обоя́тність для по́чести і пова́жаня, яке́ ми самим собі́ і дру́гим ви́нні. Напо́внює она́ дру́гих відра́зою до нас і відхи́лює від нас люди́й на́віть нам прихи́льних.

До охáрности трéба привикáти вже змáлку. Сама́ приро́да учúть нас, що нéчисть є страшно́ю прока́зою і тому́ ба́чимо нагля́дно, як сьвіт відсьвіжує ся по до́брім дощи́, як рíки і пото́ки очúщують береги́ і русла́ свої́ сúлою води́; — як знов в таки́х сто́ронах, де дощі́ не бува́ють, де нема́ води́, тя́гнуть ся цíлúми мúлями а́бо неурожа́йні пуста́рі, а́бо ба́гнища, що є головни́м житло́м всíля́ких мія́зматів, мікро́бів, бакци́лів, головни́х причи́н тяжки́х по́шестий і хорíб. Лю́дскість, що все уника́ла таки́х сторíн, ра́до осíда́ла над берега́ми мо́ря, о́зер і рік, бо нíчо́ не відсьвіжує так во́здуха як вода́.

Вода́ се найпотрíбнíйше і найлу́чше сре́дство до захо́вання охáрности тíла. Скíлькість ужúтої води́ є зна́менником культу́рности люди́й. Некультýрний, зле ви́хований і необразо́ваний чоловíк не умíє оцíни́ти зна́чіня води́ для чистоти́ і охáрности. В краях сливу́чих про́сьвітою і культу́рою, вода́ є таки́м чúнником, без яко́го нíхто́ обíйти́ ся не мо́же. Там є в зага́льнім ужитю́ велика́ньскі водопро́води, знамени́то устро́єні ба́нї а́бо ку́пелї; там во́да є найвірнíйшим това́ришом чоловíка, бо сей това́риш віддає́ єму́ прислу́гу від колúски аж до гро́бу.

Тíло лю́дске ма́є сю вла́сність, що оно́ прíє. По́рами, а́бо дрíбне́нькими, для го́лого о́ка несли́дними дíрочка́ми, вихо́дить з не́го пíт, з котри́м знов лу́чить ся ра́до ко́піт і по́рох, яки́м пересúчений є во́здух. До спо́ченої скíри прилипа́ють дрíбо́нькі части́ни зі шма́тя і о́дежи, а все ра́зом тво́рить на на́шім тíлї густу́, присиха́ючу верству́ бру́ду, від яко́го тре́ба тíло безнаста́нно хорони́ти.

Тим бру́дом забива́ють ся і затика́ють по́ри. Тíло не мо́же прíти, а́бо не мо́же відбува́ти транспіра́ції; кров, не ви́дíливши з се́бе непотрíбних части́н, занечúщує ся а орга́нізм цíли́й стає́ знемага́ти, поминувши і те, що само́ тíло видає́ немúлий, відража́ючий со́пух. Єщé на вільнім во́здусї со́пух сей нíве́чить ся в ча́сти че́рез безнаста́нний при́плив сьвіжого во́здуха, а́ле щож дíє ся тогди́, як таки́м брудни́м, необха́реним лю́дям тре́ба бу́ти ра́зом в бíльшім гу́ртї в комна́тах, до яки́х нема́ все при́ступу для вели́кої скíлькости сьвіжого во́здуха? І в найбíльшій са́лї затро́ює ся він в ду́же коро́ткім часí не лиш зужúтим, ви́диханим во́здухом з ле́гких, а́ле і со́пухом брудни́х тíл, брудно́го шма́тя, нечúстої о́дежи.

В такім со́пусї пробу́ти кі́лька годи́н значи́ть: че́рез кі́лька годи́н жи́ти трійлом а́бо отру́єю. Не помо́жуть і найлі́пше устро́єні вентилято́ри а́бо при́ряди до прові́трування комна́т. Злий со́пух з лю́дских тїл а ра́дше со́пух се́го бру́ду пока́же ся дале́ко сильні́йшим, чим вентилято́ри. Ле́гкі, принево́лені віддиха́ти злим во́здухом, не сповня́ють своє́ї зада́чі, лиш сла́бнуть а за тим сла́бне си́ла кро́ви. Она́ стає́ недо́брою а тако́ю кро́вю занечи́щений орґа́нїзм не мо́же бу́ти а́ні кріпки́м а́ні здоро́вим.

Отже про оха́рність ті́ла не пови́нен нїхто́ памята́ти бі́льше, як са́ме ті лю́ди, що їм суди́ла до́ля працюва́ти і труди́ти ся по бі́льших і численні́йших збо́рах. Робітники по фа́бриках, ві́йско в касарня́х а особли́во мо́лодїж по шко́лах пови́нні оха́рність і чистоту́ ті́ла поста́вити пе́ршим усло́вєм сво́го єствова́ня.

А вжеж не шко́дить так нїко́му неха́рність, як ді́тям і шкільній мо́лодежи. Недозрі́лі орґані́зми недо́лїтків і взага́лї молоди́х люди́й потребу́ють для здоро́вля як найбі́льше со́нїшного сьві́тла, сьві́жого во́здуха і оха́рности. Тому́ж то і така́ ріжни́ця в ви́гляді ді́ти́й сїльски́х а ді́ти́й, живу́чих по вели́ких міста́х. Сїльска́ дити́на бі́гає ці́ли́й день по дворі́, купа́є ся в луча́х со́нця. Є́ї ле́гкі ди́хають во́здухом, що єго́ не затро́їла зла во́ня великомі́йски́х каналі́в і кльоа́ків, а коли́ єщє́ найде́ ся і пожи́ва відпові́дна і прина́гідна ку́піль, то вже само́ лице́ тако́ї дити́ни пока́зує си́лу є́ї здоро́вля.

II.

Устрій держа́вний вели́ть, щоби́ всї шко́ли, о́тже ґімна́зиї, шко́ли реа́льні, промисло́ві, шко́ли виді́ло́ві і т. і. міст и́ли ся по міста́х а держа́ва стара́є ся, щоби́ ті шко́ли були́ ула́джені га́рно, щоби́ са́лї шкільні були́ просто́рі і висо́кі, щоби́ сьві́тла в них було́ бога́то, вентиля́ция, а́бо про́вів до́брий. Ді́ти на́віть сере́дно зажито́чних ро́дичів мо́жуть ма́ти і ма́ють звича́йно харч таки́й, як тре́ба, хо́дить лише́нь о сю оха́рність а як ра́з на́ша мо́лодїж шкільна́ не все визна́чує ся не́ю.

Щоби́ відповісти вимо́гам оха́рности, тре́ба передовсі́м дба́ти про чистоту́ ті́ла і о́дежи.

Вста́вши ра́но тре́ба у м и́ т и л и ц е́, ши́ю і ру́ки чи́стою холо́дною водо́ю при по́мочи хоч би звича́йного про́стого ми́ла. Тре́ба вимива́ти стара́нно у́ха, перополі́кувати втя́ганєм води́ ніс, вимива́ти бруд зза ні́гтїв на рука́х. Ні́гтї не пови́нні бу́ти ні́кол и до́вгі. Раз в ти́ждень тре́ба їх обтина́ти но́жичками а́бо о́стрим но́жиком — а взагалї́ на чистоту́ лиця́ і рук тре́ба ду́же уважа́ти. Зама́зані чорни́лом па́льцї дотика́ють стра́ви, бі́ля, лиця́, зо́шитів, книжо́к і на всїм лиша́ють свої́ слїди́. Єсли́ мале́ньке коття́ не зно́сить на со́бі і см у́жки бру́ду, лиш за́раз стара́є ся єго́ усу́нути, о скі́лькож бі́льше тре́ба про се дба́ти школяре́ви, я́кому вже при́писи шкільні́ нака́зують чистоту́ і оха́рність.

У с т а́, г у́ б у тре́ба полока́ти лїтно́ю водо́ю і то не лиш ра́но вста́вши з лі́жка, а́ле п о к о́ж д і м ї́ д ж е н ю. Хто мо́же, кого́ на се ста́ти, най додає́ до шкля́нки лїтно́ї води́ 5 до 8 капе́ль мятково́ї есе́нциї, яко́ї дістане́ в ко́ждій апти́цї і дроґуе́рії. На я́слах і на зуба́х в часї спожи́вання стра́ви осїда́ють части́ни ко́рму. Ті части́ни розклада́ють ся і гниють. З то́го похо́дить злий со́пух з гу́би і від то́го псую́ть ся зу́би. На шкли́ві зубі́в тво́рять ся щілини́, відта́к псує ся зуб і стає́ порохна́віти а ду́же чутк і не́рви зубні́ не зно́сять се́го і дають зна́ти про се́бе че́рез ду́же при́крий біль.

Неха́рність гу́бної я́ми є причи́ною, що нера́з вже ду́же молоді́ лю́ди тра́тять всї зу́би а таки́й беззу́бий чолові́к не ма́є знов чим гри́зти і жова́ти твердо́ї стра́ви. Незжо́вані ку́снї хлі́ба і мя́са утрудня́ють і спиня́ють тра́вленє. Жолу́док, принево́лений працюва́ти сильні́йше, зужива́є ся і неба́вом відка́зує послуше́ньства. Чолові́к стає́ хорува́ти на живі́т. Не́жит кишо́к, не́жит жолу́дка, сла́бости печіно́к, селезі́нки, нирок а ча́сто невиліїчима хоро́ба пере́водів кормови́х, рак, не чим і́ншим спричи́нені і ви́кликані, як лиш неха́рностию гу́би і зубів. Д о́ б р а щ і т и́ н н а щ і́ т о ч к а д о з у б і́ в, л ї т н а́ в о д а́ і п о р о ш о́ к к р е й д о в и́ й Га́йдера, то найлі́пші помічники́ в удержаню охарности гу́би, в підтри́маню си́ли і енерґії жолу́дка.

В о л о́ с є повинно бу́ти у ко́ждого школяра́ стри́жене по змо́зї як на́йкоротше. Коро́тко стри́жену го́лову ле́гко що дня ра́но уми́ти і ви́терти до су́ха ручнико́м. Щоде́нне зми́ванє голови́ дїла́є до́бре на мо́зок, а що він є о́сїдком

не́рвів, тож тим скріпля́ють ся всї не́рви чоловіка. Мо́зок так відсьвіжений лі́пше функціону́є. Єго́ па́мять певні́йша і він не таки́й пода́тний до оспа́лости а́бо сонли́вости.

Найлі́пше було́ би, коби́ мо́жна що дня бра́ти лїтну́ ку́піль. Се одна́к, як на на́ші відно́сини, річ комто́вна. В лі́тї оно́ не трудна́ річ скупа́ти ся в ріці́ а́бо в ставі́; в зимі́ тя́жше, бо ку́піль в ба́нях і ла́знях стої́ть до́рого. Ле́гко одна́к і се́му зара́дити. Води́ до де́шевого, хоч би гли́няного збанка́ діста́не всю́да. Ся вода́ най стої́ть ці́лий день в ха́тї. В годи́ну а́бо пі́втора годи́ни по вече́рі, ви́лявши сю во́ду в ми́дницю або́ ми́ску, тре́ба змача́ти в нїй гру́бший ручни́к, ви́крутити тро́ха і відта́к натре́ти тим змо́ченим ручнико́м, зачина́ючи від голови́, поодино́кі ча́сти ті́ла і ко́жду часть поодино́ко тре́ба за́раз обте́рти до су́ха дру́гим ручнико́м. Таке́ нати́ранє тре́ба роби́ти бода́й раз в ти́жни і за́раз пото́м іти́ до лі́жка під не тяжке́ покри́вало. Осо́бли́во но́ги тре́ба все чи́сто трима́ти і хоч що ти́жня до́бре таки́м ручнико́м обте́ртм а́бо і ви́купати в таки́й водї́. Так поступа́ючи і зміня́ючи хоч би раз в ти́ждень бі́ле, уде́ржить ся все ті́ло в оха́рности і чистоті́, тим сами́м забезпе́чить ся єго́ пе́ред рі́жними хоро́бами а кише́ню пе́ред вида́тками на лїкарів і апти́ку.

В зага́льній оха́рности вели́ку ро́лю сповня́є ч и́ с т і с т ь о́ д е ж и. Мунду́рок шкільни́й у ко́ждого у́ченика пови́нен бу́ти так чи́стим, як єго́ обича́ї, а щоби́ він був таки́м, тре́ба єго́ стереч и́ від плям, від зама́раня. В до́ма пови́нно ся ужива́ти о́дежи перено́шеної, ста́ршої. В о́дежи не лега́ти на лі́жко. При їді́ уважа́ти, щоби́ ка́плями їдла́ не запля́млювати блю́зки а́бо і штанці́в. Пля́ми на о́дежи ле́гко ви́чистити бензи́ною, коли́ сї пля́ми товсті́. Дру́гі пля́ми усува́ють ся щі́ткою і лїтно́ю водо́ю з ми́лом а́бо без не́го. Пля́ми з до́гтю а́бо з ма́зи усува́ють ся чи́стою терпенти́ною. До́бра щітка і зами́лованє до поря́дку не допу́стить нїя́кої пля́ми на му́ндурі а́нї на плащи́.

Одїж, яко́ї ужива́є ся на у́лицю і до шко́ли, пови́нна все ви́сїти а́бо в ша́фі а́бо на стіні́, засте́леній папе́ром. Зве́рха пови́нна бу́ти она́ обсте́лена, щоби́ її́ хорони́ти пе́ред по́рохом. Не тре́ба о́дежи трима́ти по ку́фрах і скринка́х ра́зом з брудни́м бі́лем а́бо і з пожи́вою — а се у школя́рів річ звича́йна. В їх скринка́х найде́ ся все́го дово́лї.

Шма́тє чи́сте і брудне́, зо́шити і ку́снї пли́снїючого хлї́ба, горня́та з ма́слом а́бо із згле́вілим си́ром, шварц і щітки́, всьо там іде́ в су́міш як би умисно, щоби́ лиш множи́ли ся бакци́лї і щоби́ не переводи́в ся нїко́ли той специя́льний школя́рский со́пух.

До охо́рности но́са ужива́ти тре́ба все чи́стої хусти́ни, котру́ тре́ба ча́сто зміня́ти. Поря́дний у́ченик не плює́ дебу́дь, лиш до плюва́чки а́бо в хусти́ну. Обтира́є ніс і чи́хає прили́чно а нїко́ли не ха́ркає го́лосно. Плю́нувши а́бо обте́рши ніс в хусти́ну, не обзира́є се́го, що на нїй лиши́в, бо се кра́йна неприли́чність.

Чи́стість вимага́є да́льше від чоловіка, щоби́ він стара́в ся чи́стими уде́ржати пре́дмети, при́ряди і ме́блї, котри́х ужива́є. Не годи́ть ся до комна́т заноси́ти болота, тілько все обте́рти обу́в пе́ред дверима. Не але́жить якбу́дь розкида́ти пре́дметів у вла́снім поме́шканю, тілько все тре́ба положи́ти на своє́ мі́сце. Не але́жить кида́ти на підло́гу відпадків з о́вочів, папе́ру, сукна́ сїрників і т. д., тілько тре́ба такі́ відпадки скида́ти в призна́чений до того́ ко́шик а́бо скри́ночку. Поря́док уле́кшує робо́ту, зи́скує час, щади́ть гро́ші і подо́бає ся ко́ждому. Одни́м сло́вом: Serva ordinem, et ordo te servabit!

186. Недорі́ки та кали́ки.

Десь на земли́ чудна́ була́ краї́на:
Всї лю́ди в їй були́ які́їсь недорі́ки
Та ще до то́го мов кали́ки,
Бо ко́жна там людина
На но́гу вми́сне налага́ла;
І не ходи́ла — шкутильга́ла;
Почну́ть бала́кати — аж сьміх:
У всїх
Язи́к заска́кував, чіпля́в ся
Та вивертав ся
Й за́мість до́брих слів
Кат зна що говори́в.
Аж ось потра́пив раз до їх не недорі́ка
І не кали́ка;
Як мо́ву їх почу́в, ходу́ узрі́в,

Їх щи́ро пожалі́в.
„Ось слу́хайте,“ — гово́рить він, — „сюди́:
Пригля́ньтесь до мое́ї ви ходи́
Та слу́хайте, як бу́ду говори́ти!“
І він поча́в їм на зразо́к ходи́ти
Та ви́мовно бала́кати до їх
А ті у сьміх:
— „Диви́сь, яка́ проя́ва! от так ди́во:
Не вміє й сам ходи́ти кри́во,
А ще і нас учи́ти хо́че!
А мо́ва? чу́єш, як белько́че?“ —
„Та бі́йтесь Бо́га!“ — той кричи́ть, —
[„впевня́ю, —
Пога́на мо́да в ва́шім кра́ю:
Ходи́ти й розмовля́ти про́сто тре́ба, —
Так сам Госпо́дь нам показа́в із не́ба!“
— „Чи ба!“ — розсе́рдившись гукну́ли всї гур-
[то́м, —
— „Що пле́ще він своїм пога́ним язико́м,
Немо́в би про́сто йти
Є кра́ще, нїж на но́гу налягти́!
Хоч розмовля́й ти, хоч ходи́, —
Роби́ти кри́во кра́ще завсїгди́!
За е́ресь цю страшну́
Ти ка́ри заробив! А ну,
Бери́ його́! мордува́й! товчи́!...“ —
І так напа́ли ся, що бі́дний чоловік,
Не озира́ючи ся, звідти втік.

187. Гости́на Ці́саря у Льво́ві пі́дчас виста́ви краєво́ї 1894. р.

I.

В р. 1894. відбува́ла ся у Льво́ві вели́ка виста́ва краєва́. З усе́го краю́ позвози́ли всякі купці́, ремісники́, фабрика́нти свої́ вирооби і то́вари; хто що мав найкра́сшого, все присила́в на виста́ву. І рільники́ не лиши́ли ся поза́ду дру́гих; особли́во вели́кі господа́рства повиставля́ли в осі́бних

будинках своїх вироби і весь спосіб свого господарювання. А й дрібні рільники селяни спішили також, чим хто міг, причинити ся до звеличеня сего діла.

Поучаючі були вистави худоби, коний, снарядів господарських, а одна з найкрасших і найцікавійших частий вистави, то був віддїл етнографічний, де виставлено цїле село, зложене з кільканайцятий хат збудованих вірно так, як будують хати в ріжних сторонах нашого краю, починаючи від Татрів а кінчачи Поділєм і Покутєм. В кождій такій хаті було уладжено все так, як є в тій сторонї, відки була хата; там проживали й люди із тих сторін і занимали ся тими самими роботами, якими занимають ся у себе дома. По середині села стояла дуже гарна деревяна церковця з дзвінницею, побудована гуцульскими майстрами; в церкві виставлена була богата збірка старих церковних образів, риз, предметів набоженьства, книг, а все перевишував прекрасно різьблений і мальований старинний іконостас, що був колись у Верхратї, а тепер є власність Крехівского монастиря коло Жовкви. Посеред села йшли дороги, при них стояли сїльскі хрести ріжних форм, які стрічають ся по нашім краю, а під одним хрестом сидів старий лїрник, граючи на лїрі.

Величезні громади народу звиджували виставу етнографічну, а особливо так званий павільон етнографічний. То був обширний будинок на кінци виставового села, а в нїм було зібране все те, чого не поміщено в хатах: строї селяньскі, прилади господарскі, взірцї виробів селяньских, тканин, вишивок, писанки, різьби, оздоби хат, моделї хат, млинів і т. і.; надто збірка старих викопалин-памяток доісторичного житя в нашім краю і збірка книжок, рисунків і рукописів, де розказує ся про наш край і наш народ. Сей павільон поділений був на польску і руску часть, і тут день-у-день був такий стиск народу, що годї було протовпити ся.

Було на що подивити ся на тій виставі, було куди походити; тижня часу мало було, щоби оглянути все докладно. Особливо тисли ся люди до панорами. Панорама є то такий величезний образ, уміщений в осібнім будинку і уставлений так, що на всї боки від зрітеля стоїть малюнок так, як продовженє дійсної дійсности, так що на перший погляд не можна розпізнати, де кінчить ся дійсність, а де починає

ся малю́нок. Лю́ди, доми́, де́рева, ко́ні все виглядає́ мов натура́льної величини́; крайобра́з тя́гне ся в безконе́чну дале́чінь а горо́ю ба́чиш не́бо — не зна́ти, чи ді́йсне, чи мальо́ване. Панора́ма на львівскій вистáві, зла́джена ці́лим гурто́м лі́пших по́льских малярів, представля́ла па́мятну в по́льскій істо́рії побіду під Рацла́вицями 1794. року, віднесену Косцю́шком при по́мочи селя́н.

Ду́же га́рно була́ також уря́джена вистáва шту́ки, де зібрано бога́то прекра́сних малю́нків, різьб і рису́нків, що вия́снювали ма́йже ці́лу́ істо́рию по́льскої шту́ки за весь час єї розво́ю. Осібно ви́ставлена була́ ма́йже по́вна збірка образів і рису́нків вели́кого ма́йстра по́льского маля́рства Яна Матéйка, що поме́р вла́сне не до́вго пе́ред отво́ренєм вистáви.

Ду́же ва́жним ві́дділом вистáви було́ шкільни́цтво, котро́му посьвя́чені були́ два окре́мі павільо́ни, і́менно павільо́н ц. к. Ра́ди Шкільно́ї краєво́ї, де предста́влено ро́звій і стан шкільни́цтва людово́го і шкіл серéдних і павільо́н львівско́го університéту. В павільо́ні Ра́ди Шкільно́ї ба́чили ми на величе́зних та́блицях предста́влені по́ступи шкільни́цтва людово́го, моделі́ шкіл, по́вну збі́рку книжо́к шкільни́х для дїти́й і підру́чників для учи́телїв, бога́ту збі́рку праць мо́лодежи з так зва́них шкіл зру́чности: одни́м сло́вом усе́, що мо́же да́ти о́браз то́го, чим була́ коли́сь і чим за ста́раннєм Ра́ди Шкільно́ї краєво́ї є тепе́р на́ша шко́ла на́родна. В ві́ддїлї, призна́ченім для шкіл серéдних, помі́щена була́ збі́рка учéбників по́льских і ру́ских, відта́к взірцéві кабіне́ти для нау́ки приро́ди, моделі́ для нау́ки рису́нків і нагля́дні сре́дства помічні до нау́ки істо́рії і ґеоґра́фії.

От і не ди́во, що при такім бога́тстві згрома́джених ска́рбів пра́ці і цивілїза́ції спіши́ли лю́ди з ці́ло́го краю́ і з-за грани́ці, щоби́ поба́чити львівску́ вистáву. Ти́сячі дїти́й шкільни́х під про́водом своїх учи́телїв зви́джували її; що неді́лї і сьвя́та приїзджа́ли селя́ни.

II.

Вкінци́ в ве́ресню наста́в давно́ ожи́даний час: на вистáву завита́в наш Наймилостиві́йший Ці́сар Франц-Йо́сиф I., щоби́ переконáти ся наочно о по́ступі цивілїзаци́йної пра́ці в на́шім краю́. Ті дні, коли́ Ці́сар пробува́в у Льво́ві і зви́-

джував виста́ву — то був правди́вий пра́зник для цїло́го міста. Всї буди́нки прикра́шені були́ хоругва́ми і на́писами, десятки́ ти́сяч наро́ду зї́хали ся з цїло́го краю́, а на виста́ві був таки́й стиск, мов на найлюднї́йшім я́рмарку. Цї́сар в супро́воді мінї́стрів, дворя́н і намі́сника краю́ зви́джував усї́ важнї́йші віддїли виста́ви при зву́цї му́зики і о́кликах незлїчи́мої грома́ди наро́ду. Ма́йже на ко́ждім кро́цї він виска́зував своє́ вдово́ленє з доко́наних по́ступів на́шого краю́ і з то́ї ра́дости, з яко́ю вита́в його наро́д. На виста́ві пробу́в Цї́сар до ве́чера, ви́слухав канта́т по́льскої і ру́скої, пригляда́в ся по́ходови зі смолоски́пами і що хви́лї виска́зував своє́ вдово́ленє.

Дру́гого дня зви́дїв Цї́сар но́во збудо́вану четве́рту ґімна́зию львівску́, де мо́лодїж повита́ла єго́ га́рно відсьпі́ваним ги́мном на́родним, а оде́н у́ченик ви́голосив по нїме́цки привітну промо́ву, котра́ Цї́саря ду́же вра́дувала. Тре́тього дня зви́джував Цї́сар шко́лу на́родну і́мени „Міцке́вича“. Пе́ред шко́лою устро́єно ве́личний по́хід усе́ї мо́лодежи шкіл людови́х львівски́х, хло́пцїв і дївча́т. Цї́сар придивля́в ся се́му по́ходови з удекоро́ваної трибу́ни і прийма́в ки́тицї з живи́х цьві́тів, що єму́ склада́ли у́ченицї поодино́ких шкіл. По́хід дїти́й відбува́в ся при зву́ках капе́лї у́ченицкої зі шко́ли св. Анни. Огля́нувши буди́нок шко́ли ім. „Міцке́вича“ Цї́сар підписа́в своє́ імя́ в памятко́вій кни́зї то́го за́кладу.

Ду́же важна́ хви́ля була́ для цїло́го краю́, коли́ Цї́сар отвори́в но́во збудо́ваний у Льво́ві буди́нок для лїка́рского ви́дїлу унїверсите́ту. На се торжество́ зібра́ли ся всї вла́сти унїверсите́тскі, крім то́го найви́сші досто́йники сьві́тскі і духо́вні, а мо́лодїж унїверсите́тска утвови́ла шпалї́р від вхо́ду буди́нку аж до головно́ї са́лї. При вхо́дї до са́лї повита́в Цї́саря ре́ктор унїверсите́ту, склада́ючи зая́ву вдя́чности, що з ла́ски Цї́саря Львів оде́ржує ви́дїл лїка́рский і запевня́ючи, що з се́го за́кладу виходи́ти бу́дуть у́ченики шту́ки лїка́рскої, котрі́ пи́льно працюва́ти бу́дуть над попра́вою санїта́рних відно́син краю́.

По тій промо́ві всї прису́тні підне́сли триразо́вий о́клик на честь Цї́саря, а капе́ля загра́ла австри́йский гимн на́родний. Пі́сля се́го Цї́сар промо́вив: „Тї́шить мене́, що мо́жу положи́ти заклю́чник се́го буди́нка, а че́рез те отвори́ти віддїл лїка́рский, котро́го отво́ренє

було́ від да́вна живи́м ба́жанєм краю́ і університе́ту. Зло́жені мені́ тут заяви вдя́чности прийма́ю з вдово́ленєм і очі́кую, що університе́т сей, тепе́р уже́ по́вний, тим кра́сше працюва́ти бу́де над по́ступом нау́ки і непохи́тно змага́ти бу́де до спо́вненя свої́ї зада́чі для добра́ обо́х наро́дів, що тут шука́ють духо́вої осьвіти".

По тих слова́х Ці́сар підписа́в ся на а́кті фундаційнім і приня́в ду́же га́рно оправлену кни́гу, в котрій представлено істо́рию львівсько́го університе́ту за 110 літ єго́ істно́ваня, від 1784. до 1894. р. Тоді́ вмуро́вано в уго́льний ка́мінь пу́шку скляну́, в котрій уміщено підпи́саний Ці́сарем перґаменовий акт фундаційний. Ці́сар власноручно срібною ке́льнею налля́в вапна́ в пригото́ваний о́твір, де уміщено пу́шку, а відта́к, коли́ о́твір залóжено це́глами і замуро́вано, золоти́м молтко́м три́чи уда́рив за́ключку, що означа́ло ці́лковите закінченє будо́ви.

Пять днів пробува́в Ці́сар у Льво́ві, що дня зви́джуючи виста́ву і і́ньші за́клади, як музе́й Дїдуши́цких, нову́ пала́ту справедли́вости і др. По́сли соймо́ві устроїли на честь Ці́саря ве́личний пир в пала́тї соймо́вій. Тут вита́в Ці́саря марша́лок краєви́й кн. Санґу́шко іменем репрезента́ції краєвої озна́ками найви́сшої ра́дости і прив'я́заня до особи Ці́саря і до ці́лого Габсбу́рского до́му.

Пе́ред від'їздом Ці́саря предста́вили ся єму́ також депута́ції ру́ских това́риств і інститу́ций львівски́х. Усі́х прийма́в Ці́сар ласка́во, всі́х запе́внював, що ті́шить ся ду́же ба́чучи, як Русини́ докладають пра́ці і ста́рань, щоби́ розвива́ти ся і поступа́ти напере́д по́руч з і́ньшими на́родами.

188. Привіт Ці́сареви Франц-Йо́сифови I.

Із низки́м покло́ном,
І з пі́сні гомо́ном,
Люд ру́ский в Льва го́род спіши́ть, поспіша́є
З Поді́ля, з Карпа́тів,
З Підгі́ря стріча́ти
Йде Ба́тька-Мона́рха, котро́го коха́є:

„Вита́й же нам, Ба́тьку, в Дани́ла землі́,
Любо́в на́шу щи́ру жертву́єм Тобі́.

З-за гір, з-за висо́ких ми ли́нем соко́лом,
Дрібни́м перепе́лем ми йдем че́рез по́ле,
А бі́лим лебе́дем ріка́ми плине́м,
І пі́соньку ру́ську в привіті несе́м.

„Ти на́ша надія́,
Її ми лелі́єм,
За Те́бе гото́ві ми ста́ти грудьми́;
Тебе́ ми вита́єм
І щи́ро блага́єм:
Привіт наш горя́чий всім се́рцем прийми́.“

ПОЯСНЕНЯ

(подані після уступів).

Уст. 2. Стра́нник — мандрівни́к, пу́тник.
корячо́к — ча́рка, ку́бок, з де́рева або кори́ на во́ду.
„ 3. шпиль — верх, о́стрий верш о́к гори́.
прова́лина — про́пасть.
чепу́рити ся — прибира́ти ся, строї́ти ся.
знече́вя — несподі́вано, нача́йно.
ширя́ти — уноси́тись в во́здухах.
„ 4. за́від (бу́рі) — вите́ бу́рі (про бу́рю, що на́че заво́дить).
него́да — непого́да.
„ 6. ришту́нок — збру́я, снаря́д вое́нний.
„ 8. ви́гін — толока́, пасо́вище.
очере́т — тростина́, тро́ща.
ві́дшиб — окре́ме, о́сторонь поло́жене мі́сце.
повітка — піддаше, дах, шо́па.
ду́ка — богати́р.
клу́ня — стодо́ла.
чагарни́к — тро́стник, лома́че, хворо́ст, хащі́, рі́ще.
то́пливо — па́ливо.
плу́тати — мота́ти, не рі́вно йти.
„ 12. луна́ — ві́дгомін, е́хо.
„ 14. острішок — дашо́к, покрите́ пло́та (з соло́ми).
драбиня́к — віз драбиня́стий.
колодя́зь — керни́ця.
жураве́ль — підо́йма, що не́ю витяга́ють во́ду з керни́ці.
при́чілок — ви́сунена напе́ред часть на чолі́ (фро́нті)
ха́ти, трику́тний бік даху́.
осли́н — ла́вка, столе́ць.
ска́терть — обру́с.
по́куть — по́чесне мі́сце в кутї́, правобі́ч при вхо́ді.

Уст. 14. оба́полок — полови́на розлу́паного пня.
отара́ — чередá.
„ 15. ви́пулити банькú — ви́тріщити о́чи.
космáч — медвíдь.
гульк — про нечáйний прúхід, як „шусть“.
„ 17. клю́чка, — т. зв. ву́сики вю́чих ростúн.
хирíти — марні́ти.
стрепену́тись — звору́шитись, стрястú ся.
бру́нька — пáросток, лїто́рость; пу́чок, пупля́х.
потрю́хнути — спорохнáвіти, зогнúти.
су́чок — ґуз на дéреві.
омелá — ростúна галапáсна, що і зимóю зелені́ється купкáми на дéревах і з них сóки тя́гне.
злúдень — (про омелу́) вóрог.
„ 19. путя́ще — до ладу́, дóбре, склáдно.
ці́по́к — патúк, пáлиця.
навманя́ — на сліпо, наздогáд.
стрíскати — пожéрти, потороща́ти.
провалúти ся — впáсти в щó, запáсти ся.
похолóти — остúгнути (зі страху́).
горопáха — бідолáха, нещаслúвий.
„ 20. сúзий — сúнiй, голу́бий.
„ 23. розхрíстаний — розстéбнений, порозпúнаний, неопря́тний.
мерчíти — шпáрко плúсти.
зведеня́та — дїти вдівця́ і вдовúцї, звéдені до ку́пи чéрез їх подру́же.
заповíт — завíщанє, тестáмент.
„ 24. пай — часть чогó небу́дь (ту часть їдú, їдá).
„ 25. дружúнник — товáриш вíйнúй.
„ 26. шевелíти — повівáти.
мáяти — порушáти, махáти.
кру́ча — стрімкúй берíг.
„ 27. оáза — сéред мертвóї пу́щі мíсце ожúвлене природóю.
„ 29. безвíдє — недостáток водú.
безхлíбє — недостáток хлíба.
бояри́н — шля́хтич.
ідóл — бовáн, бóжок.
„ 30. вселéнна — цїлúй сьвіт.
„ 31. попрохáти — попросúти.

Уст. 31. плúгати — скака́ти, крути́ти ся.
пособи́ти — помочи́.
„ 33. че́рес — широ́кий ремі́нний по́яс.
„ 35. копі́йка — мі́дяний гріш росі́йский.
„ 37. пролину́ти — розне́сти ся (про чу́тку).
„ 38. за́хист — охоро́на, засло́на.
коби́льниця — деревя́ний козе́л.
остро́г — палїса́да, частоки́л, острокі́л.
„ 40. чільни́й — пере́дний.
„ 41. байра́к — лїсна́ доли́на, лїсо́к, бір.
стуха́ти — га́снути, потону́ти.
шти́ркати — шту́ркати.
розплата́ти ся — розби́ти ся.
„ 43. кайстро́вий — з гла́дкої мате́рії.
„ 46. поре́панний — рапа́вий, хропова́тий.
„ 47. затопи́ти — запали́ти.
корячкова́тий — криви́й і сукова́тий.
полозо́к — копани́ця, са́нка, поли́ця.
ни́шком — тихце́м.
прикипі́ти — приме́рзнути.
„ 51. на́різно — поодино́ко, осі́бно.
ті́чка — громада, чередá, гу́рма.
вире́й — те́плий, полудне́вий край.
відвихну́ти ся — віддали́ти ся, відверну́ти ся.
чаба́н — пасту́х ове́ць.
мерщі́й — чим ско́рше.
обнишпо́рити — обшука́ти, обню́хати.
перекочува́ти — перепрова́дити, переве́сти.
„ 52. тин — пліт.
па́трати — вибира́ти вну́трености, справля́ти.
кунделі́ — пси вівча́рскі.
га́спидский — бі́совий, прокля́тий.
„ 53. ґа́вра — зимове́ лего́вище медве́дя.
„ 56. Відо́рт — так зва́в ся мандрівни́й сьпіве́ць на́родний.
„ 57. тене́та — сі́ти.
„ 58. шкандиба́ти — з тру́дом іти́, волі́чи́ ся.
ми́лиця — деревя́на нога́.
борошно́ — мука́.
санови́то — ве́лично, пова́жно.
нишпо́рити — шука́ти, крути́ти ся.

Уст. за́ступ — риска́ль.
ба́лка — доли́на в степу́.
роздо́лє — низо́вина, отве́рте по́ле.
„ 59. сита́ — у воді́ розпу́щений мід.
„ 62. франк — гріш (зверх 80 h.).
„ 64. борт — дупло́ в де́реві, у́лий в дупла́вім де́реві.
цу́пити — хвата́ти, бра́ти.
„ 65. бума́га — письмо́.
моше́ник — обма́нець, урви́тель, гільта́й.
су́тки (не сутки́) — час 24 годи́н, доба́.
сла́сти — ла́сощі.
„ 67. обку́тати — обви́ти, обкри́ти.
впин — переста́нок.
Ґо́льфова стру́я — се є те́пла стру́я, що виплива́є з мо́ря мексика́ньского і пливе́ в півн.-східн. напря́мі ід берега́м Евро́пи.
та́нути — та́яти.
поло́гий — позе́мий, ле́гко накло́нений.
„ 70. ціпені́ти — зя́бнути, костені́ти.
„ 72. сутки́ (не су́тки) — кут, мі́сце де два буди́нки, плоти́ і т. і. до се́бе припира́ють, вузка́ бічна́ у́личка.
„ 73. па́гінок — лїто́рость, молода́ га́лузка.
дерка́ч — стара́ мітла́, ві́ник.
чі́чка — цьві́тка, прикра́са.
при́міст — пі́дставка, ла́вка при стїні́.
чупура́ло — всьо що пога́не і непотрі́бне.
„ 75. зе́мска упра́ва — повіто́ва упра́ва (на Украї́нї).
бі́ля — ко́ло, при.
ско́та (во́вча) — я́ма.
смуше́вий — баранко́вий.
слобода́ — село́, осе́ля.
па́стка — ла́пка, самолі́вка на вовки́.
вовківня́ — я́ма во́вча.
путє́ — без путя́ = без ці́ли.
пак — знов, відта́к, а вжеж, пре́цїнь.
по́дїлок — при́знана часть.
стріва́ти — жда́ти.
назори́ти — підглядї́ти.
плу́тати ся — пу́тати ся, замота́ти ся.
гло́тка — го́рло.

Уст. 79. ва́лка — грома́да, товпа́.
коли́ба — ха́та вівча́рска.
крі́вля — дах.
бурдю́г — скі́ряний мішо́к.
„ 80. гуто́рити — розмовля́ти.
підто́птаний — поста́рілий, знемага́ючий.
„ 83. голова́тиця — ри́ба в гірски́х пото́ках.
„ 85. ца́рина — по́ле, сїножа́ть.
„ 86. підтопта́ти ся — знемага́ти, осла́бнути.
жадню́га — хи́щний.
ка́посний — па́кісний.
кресну́ти — вда́рити.
вбрикну́ти — ко́пнути.
поторо́ча — пога́не сотворі́нє, пі́дміток.
„ 94. розбри́стись — розійти́сь.
„ 96. збенте́житись — занепокої́тись, зляка́ти ся.
„ 97. просла́тись стяго́ю — простягну́ти ся як стя́жка, по́ясом.
„ 101. ши́бнути — підне́сти ся в гору́.
лину́ти — летї́ти, взноси́тись.
„ 103. куба́нь — глибо́ка вода́.
зарі́нок — мі́сце над бе́регом ріки́, засу́нене рі́нию, камі́нєм.
порі́чина — рівнина́ над ріко́ю.
млако́вина — мо́крий ґрунт.
оха́б — неужито́чна мо́кра земля́, мокля́к.
очере́т — тростина́, тро́ща.
ґа́ляр — байда́к, рід корабля́.
лима́н — у́стє ріки́, за́лив, зато́ка.
„ 107. ковбо́к — коло́да, пень, пняк.
пле́со — глибо́ка вода́; гли́бінь.
русло́ — кори́то ріки́.
бервено́ — ба́льок, сво́лок, пень.
дара́ба — тра́тва, сплав.
тра́чка — млин пилови́й.
драни́ця — тонка́ до́шка, бі́льша від ґо́нти, до покри́ваня дахі́в.
„ 108. че́рес — широ́кий ремі́нний пояс Гуцу́лів.
кріс — стрільба́, ручни́ця.
ле́ґінь — молоди́й па́рубок.
бари́ш — зиск, заро́бок.

Уст. цївка — ручни́ця.
тýрма — чередá, стáдо.
юг — тéплий вíтер полудне́вий.
в розтво́ри — в отве́рте по́ле, на во́льний сьвіт.
тримбíта — дóвга, деревя́на трубá без дїрóк.
пасть — пáща, чéлюсть, гóрло.

„ 110. ти́тар — паламáр.
но́човки — не́цки.
скáтерть — обру́с.

„ 111. брини́ти — красувáти ся, величáти ся.

„ 112. бучни́й — гучни́й, бутни́й.
розгови́ти ся — пе́рший раз мя́со ї̈сти пíсля пóсту.
майдáн — вільна́ плóща.
покуйо́ваний — розбу́рений, покру́чений.
су́тінь — півтїнь, затїнок.
рцем — кажíм.

„ 113. в мить — сейчáс, ду́же скóро.

„ 113. прúгати — піднимáти ся, підскáкувати в гору́
отїпáти — лен або колóпні ломúти і тéрти.

„ 115. погóжий — сьвíжий.
зáруб — цямври́на (цимбри́на).
наря́жений — набúтий.

„ 116. корепети́тор — домови́й учúтель.
алькúр — бічна́ комна́та.
придабáшка — пригóда.

„ 118. ратáй — хлїборóб.

„ 119. ру́но — молоди́й зелéний зáсїв.

„ 120. чу́ра — слугá, (що збру́ю нóсить за своїм пáном).
балувáтись — западáти ся (в снїгу́).
вáтра — рокла́дений огóнь.
бунчу́к — воéнний прапóр з кіньскóго волосїня.

„ 122. очу́няти — прийти́ до сéбе, поду́жати.

„ 123. Дамієта — мíсто на побере́жу Єгúпту.
Перу́ґія — (вим. Перу́джія) мíсто в Тоскáнії, в Італії.
анахоре́т — пустúнник.

„ 125. лúнути — летíти, взноси́ти ся.

„ 126. óрда — тьма, товпá (Татáр).
отáра — чередá.
табу́н — стáдо дúких або́ освóєних кóний.

Уст. 129. чересло́ — ніж при плу́зї, крій.
разо́к — шнуро́к, борозда́.
„ 131. розбри́стись — розійти́сь.
терев'е́нї — дурни́цї, пусті́ ре́чи.
почухра́ти — відійти́, втечи́.
тене́та — сі́ти.
„ 131. мите́ць — зна́ток, штука́р, ма́йстер, характе́рник, ча рівни́к
ковта́ти — пролигну́ти.
воротя́ — по́ворот, ату́нок, спасе́нє.
„ 138. вовкула́ка — чолові́к, що перекину́в ся в во́вка.
„ 140. пе́рга — мід зарóблений пилóчком цьвітяни́м.
„ 141. си́гло — лїс гірски́й.
гу́слянка — зава́рене підсто́яне молоко́.
ву́рда — зава́рена смита́на з ове́чого або́ коза́чого молока́.
жентиця — си́рватка.
бундз — солодка́вий ове́чий сир, що з не́го ро́блять бри́ндзю.
„ 142. фльоя́ра — сопі́лка з 6. дїрка́ми.
„ 143. кібе́ць — черво́но-но́гий со́кіл.
„ 145. залящі́ти — загомоні́ти.
„ 146. аку́ла — паже́ра людої́д (ри́ба величе́зна).
„ 147. знече́вя — несподї́вано, нечáйно.
„ 148. солти́ство — у́ряд со́лтиса, ві́йта.
нани́зати — на шнуро́к наволї́чи́ (кора́лї, му́шлї).
„ 149. пірна́ти — затону́ти, зника́ти.
харци́зик — хижа́к, розбишáка.
ковтну́ти — пролигну́ти.
„ 150. вчи́стити — жи́во змалюва́ти.
тря́стє — дрощ, дрижі́.
„ 151. інквізи́ция — суд на єре́тиків.
Та́йо — рікá, над котро́ю лежи́ть Лїсбо́на.
і́ндиґо — рости́на, що з не́ї ро́блять си́ню кра́ску.
мету́шитись — пи́льно по́рати ся, спіши́ти ся.
що́гла — машт кораб'е́льний.
мерщі́й — чим ско́рше.
„ 152. куб'е́льце — гнїзді́чко.
вире́й — те́плий, полудне́вий край.
„ 153. воркува́ти — пестли́во промовля́ти.
пурхну́ти — відлеті́ти.

Уст. 155. суста́в — член тїла.
про́щі — про́щанє.
мо́щі — мертве́ тїло, труп.
паро́ля — знак, га́сло.
„ 156. опу́кий — кули́стий.
пасму́жка — па́сма, пру́жка, поясо́к.
сьвітля́к — сьвіття́чий робачо́к, Іва́нова му́шка.
здорове́нний — величе́зний.
роздо́лє — доли́на, діл (байра́к), отве́рте по́ле.
„ 157. стрибуне́ць — скаку́н.
вгава́ти — переста́ти.
гульк — про на́глий, несподі́ваний прихід, як „шусть“.
пере́ливки — то не п. = то не жарт.
„ 158. деревище — домови́на, тру́мно.
„ 159. ба́рка — ло́дка, байда́к.
прокобтнути — (про во́ду) затопи́ти.
облиза́тись — зарівна́тись (про воду).
„ 160. шовко́виця — де́рево шовко́вичне, мо́рва.
цьвірі́нчик горо́дчик — воробе́ць.
уку́тати — закри́ти, заслони́ти.
ру́сий — біля́вий.
рядно́ — полотно́.
лаза́н — горне́ць.
вирина́ти — підноси́ти ся, ви́плисти.
ка́посний — па́кісний.
закопи́лити — закоти́ти, підкоти́ти (ніс, гу́би), набурмо́сити ся, набовду́рити ся.
потика́ти ся — тя́гати ся.
похню́питись — го́лову спусти́ти, сумни́м бу́ти.
нена́роком — припадко́во, слу́чайно.
„ 162. зїльни́к — збі́рка засу́шеного зі́ля.
гліни — Algae, водоро́сти.
зарісни́к — корчі́, кущі́.
млако́вина — боло́тниськó, багно́.
одміти́ти — відріжни́ти.
соко́ра — чо́рна топо́ля.
пі́дбіл — рости́на, Tussilago farfara.
сон — сон-трава́, конопе́лька.
копи́тник — рости́на.
ковзритись — ни́дїти.

Уст. 163. бриніти — красува́тись.
зе́мство — повіто́ва упра́ва.
спра́вжний — правди́вий.
мерщій — чим ско́рше.
чвань — хвальба́, ду́ма.
„ 164. роздíл — доли́на, отве́рте по́ле.
за́хист — охоро́на, засло́на.
ри́нути — течи́, стїка́ти, ка́пати.
„ 165. широчо́лий — з широ́ко просте́ртим галу́зем.
розісла́ти ся — розпросте́рти ся.
подíл — доли́на, отве́рте по́ле, рівнина́.
роздо́лїй — просто́рий, широ́кий.
драни́ця — то́нка до́шка, бíльша від ґо́нти, до покри́вання дахíв.
трухно́ — спорохна́віле де́рево.
підва́лє — підва́лина, пíдкладка.
„ 167. дряхли́й — дрожа́чий, слаби́й, не́мічний.
„ 168. пи́рхнути — відлетíти.
ся́єво — блеск, сьвíтло.
руча́й — потíк.
„ 169. гле́чик — горне́ць.
розімча́ти — розне́сти, розібра́ти.
клуно́чок — зви́ток річки́й, паку́нок.
при́мха — ви́баг, норо́в, вередли́вість, у́пір.
стрепену́тись — звору́шитись.
маяти ся — в ну́ждї по сьвíтї блука́ти ся.
імла́ — мра́ка.
про́ща — богомíльна по́дорож.
база́р — торго́виця, я́рмарок.
карбо́ванець — срíбний рубе́ль (гріш росíйский).
„ 170. ва́лка — товпа́, грома́да робíтників.
сїро́ма — бíдний, нещасли́вий.
трам — ба́льок.
„ 171. зїло — ду́же (сл. церк.).
„ 173. поворотнико́вий — по́воротник, зворо́тник Wendekreis.
по́вниця — посу́да до питя́, ку́бок.
суди́на — на́чинє, посу́да.
ла́гва — коро́бка, пу́шка, ба́нька.
ківш — ча́рка до питя́.
па́гін — лїто́рость, га́лузка.

Уст. прúмiн — ужúток.
полóн — плiд, óвоч, дóхiд.
скрýта — недóля, бiдá.
всáдень — щiпа, лiтóрость (розсаднúча).
прóбраз — знáмено, знак, óбраз.
„ 174. iкóна — óбраз (сл. грецк.).
рúза — óдiж, сьвiтла (церкóвна).
турнiї — рицáрскi iгрища.
„ 175. волóга — вóхкiсть, мокротá.
кмiтлúво — розвáжно, розýмно, догáдливо.
кiн — край, пруг, рiг, бéрiг.
змаз — чóрна плáма невирáзно розлúта.
хитлúво — нерiвно, несупокiйно, хитáючись
провóрно — зрýчно, жвáво.
залáсно — смáчно.
„ 176. сïрóма — бiдний, нещаслúвий.
„ 177. герцювáти — поодинóко нападáти, перестрiлюватись.
чýра — слугá.
„ 178. знесúла — утóма.
омофóр — довге покрúвало на рамená (грец. сл.).
iкóна — образ (грец. сл.).
„ 180. тóня — полóнка.
„ 181. велúкого колiна — висóкого рóду.
гінéць — скóрий пiслянéць.
дýка — богáч.
порóда — стан.
витребéньки — забáганки.
бурлáка — бездóмний чоловiк.
мерщiй — чим скóрше.
роздратóваний — подрáжнений.
навантáжений — наладóваний тягарóм.
лантýх — мiшóк.
кáторжне житя́ — тяжкé як арештáнта.
зобiдúти — образúти.
кáторга — кáра на ґалéрi.
кýхоль — збанóк.
чабáн — пастýх овéць.
морóка — мýка.
нáвiсний — що чiпáє ся, шукáє зáчiпки.
цьвiль — плiснь.

Уст. мо́ре списа́ти — збу́рити фи́лями.
ущу́хнути — ути́хнути.
„ 184. кібе́ць — червононо́гий со́кіл (falco vespertinus).
грак — га́йворон.
гризня́ — сварня́.
скипі́ти — ду́же розсе́рдити ся.
шуля́к — я́стріб.
устря́нути в що — взя́ти ся до чо́го.
чубі́йка — борба́ за чу́би.
„ 185. навря́д — наві́дворіть, проти́вно.
мікро́би — мікроско́пно дрібні́ рости́ни або зьвіря́та.
бакци́лї — пру́тнї, мікроско́пні гриби́.
мія́змат — нездоро́ві тво́рева.
„ 186. Недорі́ка — що не вмі́є до́бре говори́ти, тупоу́мний.
шкутильга́ти — штильгу́кати.
зразо́к — взоре́ць, взір.
е́ресь — прови́на.
„ 188. перепе́л — перепели́ця.
лелі́яти (надію) — пле́кати.

Aufhissen der
deutschen Flagge

Juni
16
Mittwoch
Benno V. — Justina

Ob die ganze Welt dich kennt
Oder bloß dein Nachbar nennt,
Ob du arm bist oder reich,
Jeder Mensch auf Erden
Muß zu Staube werden.

Auflösung: Durch Zusammengießen erhalten die fünf Brüder aus 8 halbgefüllten Fässern 4 volle und 4 leere Fässer, und aus 4 nur $^1/_4$ gefüllten Fässern 2 halbgefüllte und 2 leere Fässer; dann sind 15 volle, 5 halbgefüllte, 5 viertelgefüllte und 15 leere Fässer vorhanden, die sich in verlangter Weise leicht verteilen lassen.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
891.7908 C479 C001
Chytanka ruska dlia¡ pershoÌ klia¡sy sh
3 0112 093514336